Zamfir C. Arbure

IN EXIL

DIN AMINTIRILE MELE

Institutul de Editură
Ralian şi Ignat Samitca, Craiova
1896.

www.dacoromanica.ro

M. A. Bacunin.

www.dacoromanica.ro

IN EXIL

www.dacoromanica.ro

Din volumul de față s'au tipărit pentru amatori

100 exemplare pe hîrtie **velină,** *broșate* . . . a lei 3,50
50 » » » **velină,** *legate cu pe-*
lerîtură specială . . a lei 6,—

Aceste exemplare sînt numerotate și semnate de autor.

Craiova, Tipo-Litografia Națională Ralian și Ignat Samitca

www.dacoromanica.ro

PEDIC FETEĬ MELE

Lolica Z. Arbure

Andro a lei, ma ella non
ritorneia a me

Petrarca.

www.dacoromanica.ro

IN LOC DE PREFAȚA

I.

NIHILISMUL.

David Hume, unul din filosofiĭ secoluluĭ XVIII, începênd cu empirismul, a ajuns în filosofia sa până la negarea chiar a ființei. Acest filosof zicea că noĭ n'avem de cât sensațiĭ, sau nișteimpresiĭ în presența lucrurilor, iar în absența lor imaginĭ, carĭ nu sunt alt ceva de cât impresiunĭ, însă maĭ slabe. Sensațiunile, sau iarășĭ impresiunile, sunt nișteperceptiunĭ; imaginile sunt — ideĭ. Sensațiunile, imaginile, percepțiunile și ideile nu sunt la rêndul lor de cât niste fenomene ale *eului* nostru. Există oare vr'o ființă deosebită de aceste fenomene? O ființă externă, care să fi fost causa sen-

www.dacoromanica.ro

saţiunilor noastre? O fiinţă internă, subiectul sensaţiunilor noastre, subiectul şi causa vrerilor noastre în urmă? O fiinţă supremă, principiul totaleĭ existenţe?

Noĭ vedem sensaţiunile noastre, ele există; dar vedem oare niscaĭ-va operaţiunĭ, carĭ le fac să se nască? De asemenea, vedem vrerile noastre, ele există; dar vedem oare vre-o forţă care le naşte? Nu vedem, nu găsim în conşciinţa noastră de cât fenomenele deja produse. Noĭ nu vedem ceia ce le-a produs, nicĭ dacă vr'o fiinţă le produce; ideia despre o forţă liberă, ideia despre o causă înlăuntrică sau externă, suflet, natură, Dumnezeu, sunt nişte închipuirĭ, nişte chimere. Ceea ce vedem noĭ sunt numaĭ asociaţiunĭ de ideĭ, adică raporturĭ dintre ideĭ.

Această doctrină filosofică a luĭ Hume, poartă numele de *Nihilism*, pentru că neagă existenţa fiinţeĭ, şi nu admite decât fenomenul ca existenţă. Ce fel de morală decurge din această doctrină filosofică? Este următoarea: Nu există nicĭ un bine în sine, nicĭ o îndatorire pentru voinţa,—care nu e liberă. Hume arată sentimentele carĭ există în om, şi ale căror efect este unirea oamenilor între eĭ, şi tocmaĭ pe aceste sentimente sprijineşte el morala sa. Desvoltatorĭĭ filosofieĭ luĭ Hume au fost maĭ cu seamă Adam Smith şi Ieremie Bentham. Cel dintêĭ economist şi moralist, desvoltând teoria luĭ Hume zice: «Regula conduiteĭ omeneştĭ constă în a urma acestor sentimente.» Cel din urmă zice: «Singurul principiu al acţiunilor noastre este interesul personal». O dată ce toate ideile decurg din sensaţiunile noastre, orĭ ce

www.dacoromanica.ro

bine nu mai poate fi alt ce-va de cât o plăcere, ori ce cumpătare un simplu calcul al plăcerilor și ori ce virtute—o simplă prudență Omul prin natura sa e egoist. Morala nu este de cât «regulamentarea egoismului». Plăcerea e o cantitate, ea se măsoară. Bentham dă regulele a un fel de morală aritmetică, pentru a face ast-fel evaluarea plăcerei: sunt plăceri mai vii și mai întinse, sunt plăceri mai durabile, mai fecunde, sau apte de a produce plăceri noi, sunt plăceri mai curate, în care se amestecă mai puțină durere. Aceste cantități se pot cântări și compensa și prin urmare se pot alege cele mai mari Despre calitatea plăcerilor Bentham nici că se preocupă. Plăcerea e plăcere—și atât; «cel mai odios lucru plăcut are un bine în sine, și nu e odios de cât întru cât să pedepsește în urmă »

Ce devine societatea, când interesul personal cârmuește viața fie-cărui om? Desacordul intereselor nu va produce oare luptă, resboi? Nu, respunde Bentham: Interesele generale sunt în armonie și dacă interesele personale să ciocnesc, căci ciognirea intereselor individuale dovedește numai că interesul personal a fost rău înțeles. Interesul personal bine înțeles e tot-dea-una identic cu dreptatea Simpatia ne face fericiți, când privim fericirea altuia; simpatia e bunul tutulor oamenilor, ea e unirea tutulor intereselor. Revoluțiunea francesă a proclamat drepturile omului, și reu a făcut, zice Bentham, căci nu există drepturi ci numai interese, cari pot satisface întreg binele public.

Am resumat aci modul de a cugeta al lui

www.dacoromanica.ro

Hume şi al prozeliţilor seĭ, de oare ce *Nihilismul* filosofic a dat prilegiu mareluĭ scriitor rus Turgheneff de a porecli de «*nihilişti*» pe oamenii din generaţiunea revoluţionară din Rusia de la 1863 pênĕ la 1873.

N'a avut dreptate Turgheneff dând acest nume revoluţionarilor din Rusia, căcĭ nicĭ unul dintr'aceştĭ revoluţionarĭ n'a fost nihilist după calapodul luĭ Hume, precum n'a fost nicĭ realist după principiile filosofice ale luĭ Bentham *).

Să mĕ încerc dar a descrie aci fiinţa morală şi intelectuală a nihilistuluĭ, nu după cum l'a descris Turgheneff, care trăind la Paris, nicĭ

*) Un alt prozelit al luĭ Hume—Adam Smith în cartea sea «*Teoria simţurilor morale*» scrie următoarele «Isvorul compă-«timireĭ noastre pentru suferinţele altor oameni, sĕ află în «capacitatea ce posedăm de a ne închipui în locul lor, în-«capacitatea de a ne închipui ceia ce simt eĭ, şi prin urmare în «faptul de a simţi chiar durerea simţită de alţiĭ Când vedem «că o lovitură sĕ intenţionează, involuntar ne vine să o pa-«răm; iar când lovitura e dată, noĭ parcă simţim durerea îm-«preună cu acela care a primit-o. Oamenii slabĭ şi cu nervĭ «impresionabilĭ când vĕd rănile pe carĭ une orĭ cerşetorĭ le «arată la respîntiile stradelor, adese orĭ sĕ plâng că simt «durerĭ tocmaĭ pe locul unde au vĕzut rănĭ .. În sufletul «nostru sĕ deşteaptă compătimirea nu numaĭ când vedem su-«ferinţe, ci orĭ când suntem spectatorĭ atenţĭ a oare căreĭ «mişcărĭ sufleteştĭ a unuĭ alt individ Simpatia sĕ naşte une-«orĭ spontaneu, numaĭ la aspectul simţimintelor altor oameni. «Adese orĭ pasiunile sĕ transmit momentan de la un om la «altul, într'un mod inconscient. De pildă, e destul ca sĕ ve-«dem pe un om vesel, sau trist, pentru ca sĕ fim veselĭ sau «tristĭ » Este firesc că Smith a putut deduce din acest punt de vedere conclusiunea sea fundamentală privitoare la *simpatie* sau *compătimire*, ca isvorul moraleĭ Este vĕdit că din acest punt de vedere, oamenii ceĭ maĭ sentimentalĭ sunt şi ceĭ maĭ moralĭ

Teoria «moraleĭ» luĭ Adam Smith a îmbrăţişat'o şi Herbert Spencer, care vorbeşte despre ea în vol IV din «*Bazele psihologieĭ*» în capitolul privitor la «sociabilitate şi simpatie». Modul însă de a'şĭ explica gândirea la Adam Smith e şi maĭ clară şi maĭ concisă, de cât la Spencer

www.dacoromanica.ro

o dată nu 'l-a cunoscut, după cum îl cunosc eu, care am crescut, m'am educat și am suferit în mediul «nihilist».

In ceia ce privește pe Turgheneff, trebuĭ să spun, că marele scriitor rus cu câțĭ-va anĭ înaintea morțeĭ sale, după ce a citit maĭ multe cărțĭ scrise de nihiliștĭ în străinătate, 'șĭ-a schimbat părerea; și când a primit din partea autoruluĭ acesteĭ cărțĭ un mic volum de poeziĭ, intitulat «*Din fundul temnițelor*» (Is-za-reșotki) a zis, adresându-se către Herman Lopatin:

— Ceĭ din Geneva prea aspru mĕ judecă. n'am cunoscut generațiunea tînĕră din Rusia, și de aceia am greșit; dacă aș fi cunoscut'o ultimul meu roman era să fie scris alt-fel.

Printre scriitoriĭ ruș, acela care maĭ adênc a analisat tipul revoluționaruluĭ rus, este Alexandru Herzen; acel Herzen, care în anul 1846 a iscălit la Londra împreună cu frațiĭ Brătienĭ, cu Kossuth, Mazzini, Louis Blanc și alțiĭ, faimosul apel către popoarele Europeĭ, cheměndu-le să sfărîme jugul rușinos al robieĭ.

Și iată în ce mod desvĕlue Alexandru Herzen credințele și aspirațiunile revoluționaruluĭ din Rusia:

«Voĭ începe, prin a povesti într'un mod cât se poate de concis și precis cum actuala stare a civilisațiuneĭ din occident s'a reflectat în inteligența noastră din Rusia. *) Noĭ, ceĭ din Rusia, față cu Europa suntem niște simpli spectatoriĭ, formațiĭ, ce e drept, prin știința europeană dar avênd o altă origină, alte tradițiiĭ. Europeniĭ nu sunt obicĭnuițĭ să asculte părerĭ străine; eĭ au fost și sunt civilisațiunea.... în-

*) *Kolokol*, 1868, 1 Ianuarie

www.dacoromanica.ro

treagă civilisaţiune pentru restul lumeĭ de aceia sĕ cred a fi singura istoric mare, singurul şi unicul grandios present.

Dar vaĭ! Aureola care înconjoară fruntea europeanuluĭ nu ne maĭ ĭa privirea. Civilisaţiunea europeană e ca şi o mare care deborde ază, ea nu poate nicĭ să rămâie în vechea sa albie, nicĭ să depăşească limitele fatale. Ea se sbuciumă între stâncĭ, pe carĭ nu le poate depăşi, nicĭ înghiţi, nicĭ tîrî după sine, — de aci o confusiune stranie, o agitaţie sterilă; valurile atacă, valurile se retrag — şi fiasco urmează după fiasco.

«Civilisaţiunea europeană nu poate intra într'o nouă albie, fără de a arunca departe de la sine vechea sa îmbrăcăminte, sdrenţele sale usate, la carĭ ţine în ruptul capuluĭ. Ea e prea calică pentru a ceda o parte din moştenire, şi n'are destulă abnegaţic pentru a se resemna la repaosul onorabil al uneĭ bătrâne regine, care uitând coroana, sĕ ocupă de ale gospodărieĭ; ea remâne pururea într'o stare de fluctuaţie provizorie, şi, fără să ştie e ipocrită, mulţumindu-se cu vorbe, fără a avea realitatea.

«Temeliile şi forma actualuluĭ stat şi a societăţeĭ—aşa precum ele s'au elaborat prin istorie, adică fără un plan şi unitate — nu maĭ corespund exigenţelor ştiinţeĭ şi conştiinţeĭ uneĭ minorităţĭ active, care e farul omenireĭ întregĭ. Tot ce au avut elastic aceste temeliĭ şi această formă au dat; s'au făcut tot felul de combinaţiunĭ, tot soiul de compromise, şi de acum nu se maĭ pot face reforme, fără de a dărîma şi nimici. E necesar ca mintea omuluĭ să se oprească, să declare că nu maĭ poate merge

www.dacoromanica.ro

înainte, sau să se decidă a jertfi bazele «eterne» ale societăţeĭ.

«Şi ce sunt aceste *base eterne?* Nu sunt alt ceva de cât basele foarte temporale ale uneĭ organisaţiĭ bicefale, hibride—de stat ex-feudal, burghez şi militar, adică de un compromis între două extremităţi, de o diagonală nesigură între libertate şi autoritate, de un eclectism social şi politic, care neutralisează orĭ ce iniţiativă. Spre acest *juste milieu* gravitează, oscilênd, toate naţiunile civilisate. Visurile din trecutul glorios, visurĭ despre un viitor maĭ senin, le maĭ turbură şi nu le permite a sĕ supune cu resemnarea acestuĭ *juste milieu;* dar aceste platonice remuşcărĭ de conştinţă se vor calma, precum remuşcarea creştinească s'a calmat în ceia ce priveşte păcătoşia neamuluĭ omenesc; aceste remuşcărĭ vor remânea poate numaĭ ca nişte amintirĭ plăcute, ca *pia desideria,* ca un generos romantism, ca rugăciunea bogatuluĭ pentru cel sărac Şi apoĭ. nu vĕd o necesitate neapărată, ca idealul formulat să se realiseze într'o anume parte a lumeĭ; lucrul de căpetenie este ca el să se realizeze — şi atât. Omenirea nu se opreşte unde vrea, ci acolo unde puterile au lăsat-o unde plasticitatea, energia s'au sleit. Lucru firesc, că nicĭ prin gând nu 'mĭ trece ca lumea latino-germană să mi-o închipuesc esclusă din viitoarea palingenesie socială, pe care tocmaĭ aceste popoare au relevat-o omenireĭ. Toţĭ sunt invitaţĭ de natură şi de istorie, dar este imposibil de a intra în lumea nouă, purtând, ca Atlas, vechea lume pe umerĭ. E necesar de a muri «în vechiul Adam», pentru a renaşte în

www.dacoromanica.ro

«noul Adam»—adică, trebue neapărat să trecem printr'o *revoluțiune cu desăvîrșire radicală.*

«Știu că e greu, e foarte greu de a defini într'un mod concret ceia ce trebue să fie revoluțiunea radicală. Dar să luăm un singur exemplu pe care ni'l oferă istoria: *revoluțiunea creștină.*

«Lumea orașuluĭ etern» se ducea, gonită de barbarĭ, sleită, căzênd sub povara prea grea pe care Roma 'ĭ încarcase umerĭĭ. Lumea aceea poseda trecutul seu propriu, prestigiul puterei, civilisațiunea, avuția; ea putea s'o maĭ ducă încă mult timp, dar.... a sunat ora uneĭ revoluțiĭ, care 'ĭ zicea: «virtuțile tale sunt vicĭĭ, ideile noastre sunt absurde pentru tine, decĭ între noĭ și tine — nimic comun». Era necesar sau de a învinge..... sau de a cădea în genunchĭ înaintea crucei, și a Celuĭ Restignit.

«Cunoașteți legenda despre aceĭ marinarĭ carĭ se întorceau din Grecia și Italia pe timpul luĭ Tiberiu. Eĭ povesteau că într'o noapte, pe când vêsleau în apele Peloponesuluĭ, un om sinistru le apăru printre niște stâncĭ de pe mal, și le făcu semn de a se apropia. Acest om le-a strigat: «Pan a murit!»

«N'a murit p'atuncĭ bătrânul Pan, dar era în agonie, și nu maĭ putea să scape de moarte. Ungerea sa cu mir a durat un secol. El s'a făcut creștin, s'a călugărit și a lăsat averea sa mănăstirilor. Un călugăr ocupă locul Cesarilor, și Olimpul se transformă într'o grădină a Lazaretuluĭ, umplându-se cu muribunzĭ, slăbănogĭ, executați; în loc de Iupiter era acum o cruce cu cel Restignit, în loc de zeiĭ veselĭ —

www.dacoromanica.ro

două femeĭ în lacrimĭ. Iată ce înțelegem noĭ sub *revoluțiune*.

«Lumea creștină a avut și ea, la rêndul sĕu, crisele sale, transformările sale, evoluția sa, dar n'a avut o revoluție. Renașterea, reforma, n'au ieșit din sînul bisericeĭ, ele au simplificat'o, au remaniat'o, au înpodobit'o numaĭ. Chiar Revoluția cea mare nu represintă de cât secularisarea creștinĕtățeĭ, și canonisarea lumeĭ antice; ea e creștină și romană prin geniul seu, sacrificând fără îndurare pe *individ* pentru «Salus populi» pentru «stat» pentru «republică», precum biserica a sacrificat pe *omul* pentru «mêntuirea sufletuluĭ» Revoluțiunea, luptând, a atins niște principiĭ drepte, dar nerealisabile în condițiunile actualuluĭ stat:

Dărîmăturile 'ĭ au oprit pășirea înainte.

«Drepturile persoaneĭ juridice.

«Drepturile omuluĭ.

«Dreptul rațiuneĭ.

«Libertate, Egalitate, Fraternitate.

«Curcubeu plin de făgăduelĭ!

«Inviolabilitatea individuluĭ se sfărâmă de protecțiunea absolută a statuluĭ, drepturile omuluĭ se lovesc de dreptul roman; libertatea e imposibilă sub omnipotența statuluĭ; Egalitatea e o himeră față cu inegalitatea desvoltăreĭ, Egalitatea între somităților inundate de lumină și mulțimea cufundată în întuneric? Ce fel de fraternitate poate fi între stăpânul care usează și abuzează de capital, și între lucrătorul usat și abusat de muncă — singurul avut al sĕu... Europa 'mi se presintă ca un om, care a ridicat piciorul pentru a păși peste fun-

www.dacoromanica.ro

tarii și cuprins de odată de nostalgie, a remas în acea poziție neplăcută.

«Nimeni nu silește pe europeni de a se expatria, dar atunci remâneți liniștiți, și aruncați haina revoluțiunilor de la 93 — 48. Cumulul conservatismului și revoluționarismului începe a deveni revoltător. Aveți remușcări, și pentru a vĕ justifica în ochii burghezimei, voi repetați mereu vechiul cântec privitor la peirea moralei, ordinei, familiei. Despre religie nu pomenesc, căci nu o aveți. Religia pentru voi e un fel de frâu pentru a înfrâna poporul muncitor.

«Morala, familia ! Care morală ? Morala ordinei existente, morala respectului autorității și a proprietății. Restul — glume.

«Și, când a fost o revoluție imorală ? Revoluțiunea tot-d'a-una a fost strașnică, aspră, virtuoasă din necesitate; ea e tot-d'a-una devotament, pentru că tot-d'a-una e primejdie, peirea individilor pentru principii. Cei dintâi creștini au fost oare ființe imorale ?

«Socialismul chiar în fasele sale cele mai exaltate nici o dată n'a ajuns pênă la ideia comunității bunurilor propagată de apostoli, nici la ideia republicei copiilor lui Platone, nici la negațiunea familiei pênă la dorința de a crea instituții de infanticid și de case publice pentru celibatari...

«Nu e vorba în realitate nici de familie, nici de morală, ci e vorba de a salva puțin libertatea, și mult, mult de tot *proprietatea*. Restul e elocință, circonlocuțiunea. Proprietatea — iată blidul cu linte pentu care Europa revoluționară și democrată 'și-a vêndut prioritatea principiilor Mării Revoluțiuni de la 1789. De-

www.dacoromanica.ro

mocraţia europeană a preferat să devie rentieră retrasă din afaceri. Perfect! Dar atunci de ce dênsa se mai fălește că face aceasta pentru fericirea omenirei și mântuirea civilisaţiunei?»

Aceste citaţii, cam lungi, resumează, după părerea mea, perfect, convingirele fundamentale ale nihiliștilor asupra trecutului revoluţionar a Europei; în aceste citaţii se concentrează întreagă critica nihilistului în ceia ce privește democraţia europeană.

Trec acum la citaţiile prin cari Alexandru Herzen formulează convingerile intime ale nihilismului:

«Noi, societatea cultă din Rusia, suntem abia în ajunul istoriei noastre. — Am vegetat, ne am întrupat, apoi ne am înstalat. Am trecut printr'o învĕţătură crudă, și n'avem cu noi de cât conștiinţa forţelor noastre și a aptitudinei noastre. Dar acestea sunt mai mult simptome de cât fapte. Noi, propriu zis, n'am trăit încă; am fost o mie de ani *în pământ* și două secole la școla — imitaţiunei. Noi abia -ieșim din germene.

«Tot ce are Occidentul — toate meșchinăriile sale ne lipsesc. Nimic roman, nimic din antichitate, nimic catolic, nimic feudal, nimic cavaleresc și aproape nimic burghez în amintirile noastre. De aceia nici un regret, nici un regret, nici o relicvie nu ne oprește. Monumentele noastre sunt inventate, — convinși fiind că un inperiu nu poate exista fără a avea monumentele sale. Cestiunea pentru noi nu constă în păstrarea și conservarea achisiţiunilor noastre, nici în înmormêntarea morţilor noștrii; acestea nu ne îngrijesc; noi suntem pre-

www.dacoromanica.ro

ocupaţĭ de cestiunea: de a şti unde sunt *ceĭ vĭĭ!*

«Descendenţĭ de coloniĭ şi nu de cuceritoriĭ, noĭ suntem un popor de ţăraniĭ. Poporaţiunea rurală e basa şi seva noastră. Torentele de slaviĭ au căzut peste platoul dintre Dunăre şi Volga, s'au aşezat acolo şi au ocupat solul, care nu aparţine niměnuĭ. Eĭ n'aveau titluriĭ, ci numaĭ foame. Popoarele finice, cariĭ trăiau în păduriĭ, s'au contopit cu slaviĭ, d'aci maĭ multe cuvinte turanice în limbă şi trăsuriĭ etnice turane la noĭ.

«Nimic eroic în originele noastră.

«Pe ici pe colea câte un oraş, apoĭ sate şi ĭar sate întărite, nişte principate ce se formează, apoĭ un stat federal rĕu alcătuit. După aceasta jugul mongolilor,—lupta, desrobirea, şi un stat în creştere.

«Poporul de ţĕraniĭ s'a întocmit în stat, şi tocmaĭ pe aceasta se întemeĭază viitorul sĕu şi originalitatea sa, precum şi credinţa sea *în pămênt:* că adică pămêntul pe care 'l cultivă, aparţine luĭ, şi remâne inalienabil pe tot timpul cât remâne individul în comună.

«Trăind în curgerea lungilor secoliĭ, plecat sub jugul robieĭ, ţeranul rus a conservat religia sea pentru *pămênt:* Lovitura cea maĭ tare pe care a priimit-o poporul rus, a fost cea dată nouĕ de civilisaţiune, care se încercase de a ne desnaţionalisa, fără a ne umanisa, şi tocmaĭ dênsa ne a relevat *socialismul,* de care are aşa mare fricĕ.

«Poporul de prin sate, ţĕranimea, a remas în afară de civilisaţiunea impusă nouă. Marele pedagog Petru I. în ceia ce priveşte ţerănimea,

www.dacoromanica.ro

s'a mărginit în a o încatina şi mai tare. Ţăranul ultragiat, prădat, vêndut ca vita, din când în când ridica capul, şi atunci curgeau şiroaie de sânge. Rescoalele ţărănimei au făcut pe Ecaterina II să se cutremure în tron. După rescoală, ţăranul, tot-d'a-una învins de armată, a căzut din nou în starea sa de desnădăjduire tăcută, ne mai ţiind la nimic în lume, afară de pământ, singurul isvor, care 'i mai remânea pentru a nu muri de foame.

«Şi pe când ţăranul-soldat trecea Balcanii şi Alpii, câştigând victorii peste victorii şi lărgind mereu hotarele imperiului, tatăl-său şi fraţii săi mureau sub vergi, prădaţi în mod legal de o nobilime avidă, cheltuitoare şi sălbatică; totul i s'a răpit—virtutea sea musculară, femeia sea, copilul seu, şi printr'o uimitoare lipsă de logică, singurul lucru care 'i mai remânea era — pământul.

«Câte lacrimi n'au stropit acest pământ ţărănesc? Aceste lacrimi au cimentat legătura strânsă dintre pământ şi ţăran. Nimeni nu ştie ce a suferit ţăranul nostru pentru prosperitatea statului. Tânguelile sale, strigătile sale de durere, suspinul său de agonie, revoltele sale supreme — totul şi toate sunt pierdute în archivele poliţiei. Acest Laocoon al nostru perise cu fiii săi într'o noapte neagră de iarnă, fără ca să aibă un sculptor, martorul lupteï sale cu ceï doi şerpi: nobilimea şi ocârmuirea. Zăpada acoperi totul cu linţoliul său; Şi tocmai această crimă istorică a ajutat pe ţăranul nenorocit de a legalisa dreptul său la pământ.

«Dacă emanciparea s'ar fi făcut înaintea cri-

www.dacoromanica.ro

meĭ, pământul ar fi fost răpit de la ţăran, fără ca dânsul să fi fost liberat în adevĕratul sens al cuvântuluĭ O jumătate de secol de martiriu şi de suferinţe maĭ mult, au salvat instrumentul de muncă....

«Şi tocmaĭ pământul a fost aproape uitat de către revoluţionariĭ la Occident; el a fost lăsat în al doilea plan ca şi ţĕranul. Totul se făcea în oraşe şi prin oraşe, totul pentru *tiers-état*; une oriĭ era câte un gând despre lucrătoriĭ de oraş, şi aproape niciĭ un gând despre ţĕranĭ. Resboiul ţĕranilor din Germania e o excepţiune, — dar eĭ cereau pământ şi au fost nimiciţĭ. A fost secularizarea, confiscarea, parcelarea, trecerea din mână în mână, de la clasă la clasă — deplasarea pământuluĭ — dar n'a fost niciĭ o bază nouă, niciĭ un nou principiu, niciĭ o organisaţie generală. N'am auzit nimic niciĭ din înălţimea tribuneĭ groazniculuĭ Convent, de cât de la Robespierre care s'a urcat pe tribună pentru a renega ideile sale agrare, niciĭ de pe vîrful baricadelor din Iunie! Unul— Lasalle — a crezut că pământul prea leagă, prea fixează, ingreuĭază libertatea individuală a lucrătoruluĭ, reţine păşirea sea înainte ca o ghiulea atârnată de picioare; în ceia ce ne priveşte pe noĭ, — ne simţim maĭ bine, când avem sub picioarele noastre solul, care ne hrăneşte, de cât dacă ne-am balansa în aer, după capriciul vântuluĭ, fără de a avea un alt reazim în contra mizeriĭ de cât greva şi calea parlamentară.

Departe de noĭ ideia că raportul nostru cu pământul ar fi soluţia cestiuneĭ sociale, dar noĭ totuşĭ suntem convinşĭ, că aceasta este basa

www.dacoromanica.ro

uneĭa din soluţiĭ. Ideile sociale în încarnarea lor vor avea o varietate de forme şi de aplicaţiĭ ca principiu monarhic, aristocratic, constituţional. Soluţia noastră nu e o utopie, ci o realitate, un fapt. Condiţiunile geografice ne sunt favorabile. Cestiunea pentru noĭ constă nu în a nega, ci a afirma dreptul la pământ, a'l ridica în conştiinţa ţĕranuluĭ, a'l generalisa, desvolta, aplica şi a'l *corige* prin neatârnarea personală.

«Comuna patriarchală a conces individuluĭ pământul, pe preţul *libertăţeĭ sale.* Omul rĕmâne legat de sol, de comună. Cu pământul împreună el a trecut rob la boerĭ, cu pământul micşorat înbucătăţit el a fost emancipat Acum e necesar să'l emancipăm de pământ, fără ca el să-'l piardă. Îĭ trebuieşte *Pământ şi Libertatea.*»

Trecând apoĭ iară-şĭ la Apus, Alexandru Herzen scrie, adresându-se către democraţia europeană:

«Libertăţile voastre.... şi unde sunt ele?

«Trebue să te urcĭ foarte sus pe Alpĭ sau să trecĭ peste mărĭ, pentru a vedea cea maĭ rudimentală libertate.....

«Orgoliul unuĭ trecut mare nu vĕ permite de a vedea actuala voastră stare, causele eĭ, primejdia care vĕ ameninţă....

«Primejdia voastră nu-'ĭ din partea Rusieĭ; dacă Rusia a mers până la Paris, cauza e că maĭ sunt prusienĭ şi alţĭ germanĭ, carĭ îĭ ţin în tovărăşie şi le arată calea....

«Primejdia nu e în Rusia, ci în avortarea revoluţiuneĭ pentru Europa civilisată....

«E crud de a tulbura visurile unuĭ bătrân,

www.dacoromanica.ro

pe care noĭ îl stimăm, dar pentru ce dênsul e aşa de arogant şi aşa de orb, aşa de provocător şi aşa de netolerant? S'ar părea ca şi cum el ar vorbi încă de pe tribuna convenţiuneĭ, resimându-se cu mândrie pe drepturile omuluĭ, inviolabil, liber şi respectat în fiinţa sa. S'ar părea că Europa a rĕmas încă volteriană a enciclopediştilor, a jacobinilor şi jirondiştilor, a luĭ Kant şi Schiller!

«Noĭ suntem gata de a onora în democraţia europeană trecutul eĭ. Noĭ nu voim alt ceva de cât să acoperim ranele sale, ca semn de gratitudine pentru poveţele primite..... dar ceasornicul acesteĭ democraţiĭ a stat.

Intr'o altă scriere acelaş scriitor rus vorbind despre elementele sociale din carĭ sĕ compune Rusia modernă scrie următcarele.

«Jos, la basă, avem comuna rurală; liniştită în aşteptările sale, lentă, dar sigură în desvoltarea sea, conservatoarea ca muma care păzeşte la sînul sĕu copilul mult dorit. Comuna e monada ţĕsătureĭ enorme care poartă numele de Rusĭa.

«Sus, alăturea de stat, care turteşte *cugetul liber*, o forţă, o putere recunoscută de inimiciĭ sĕĭ, de către împeratul, de către bisercă, de către literatura politienească, e *Nihilismul*.

«Acest *Nihilism* cu toate astea nu e nicĭ un fel de organisaţie, nicĭ un fel de complot— ci o convincţiune, un mod de a privi lucrurile. Tocmaĭ înaintea acesteĭ convingerĭ, în faţa acestuĭ mod de a'şĭ înfăţişa lucrurile, împĕratul Alexandru al II-lea, întâlnind odată pe stradă câţĭ-va studenţĭ, a zis, adresându-se către ministrul sĕu de resboĭ.

www.dacoromanica.ro

— «Să-ţĭ fie frică maĭ cu seamă de acest inamic!»

Repausatul împĕrat, omorît la 1881 pe stradă, avea mare dreptate. Convingerea liberă, modul de a privi lucrurile fără vr'o piedică teologică, fără consideraţiĭ lumeştĭ fără idealism, romantism, fără vr'o virtute de paradă sau rigorism afectat — nu provine de cât din ştiinţă. Această goliciune tocmaĭ a îngheţat inima autocratuluĭ.

Dar ce legătură poate fi între un popor semi-selbatic şi între *nihilism* despre care scrie Alexandru Herzen?

«O întrebare se presintă, zice scriitorul rus, şi anume aceia de a şti unde se află puntea de comunicare între *nihilism* şi comuna ţĕrănească; adică între ştiinţa crudă şi scrutătoare, şi între credinţa oarbă şi naivă; între ştiinţa adultă şi marele copil, care în somn visează încă că ţarul e bunul seu părinte şi Maica Precista cel maĭ bun leac în contra holereĭ şi incendiuluĭ?

«La această cestiune voĭ rĕspunde prin a adăoga, că ţĕranul rus maĭ are un vis frumos: el visează că pămêntul îĭ aparţine luĭ Deaci, lucru firesc — minoritatea cultă, dar şi realistă, se întâlneşte cu ţĕranul rus pe terenul cestiunilor sociale şi agrare. Iată dar şi puntea.

«Cugetarea, ştiinţă, convingerea dogma, nu remân la noĭ nicĭ odată în stare de teoriĭ de un ce abstract; din contră, ele năvălesc, fără să aibă un câmp, cu prea mare avênt —în viaţă practică, dorind a sări din pragul uşeĭ drept în mijlocul areneĭ. Noĭ putem trăi lung timp

www.dacoromanica.ro

într'o stare de amorţeală morală şi de somnolenţă intelectuală, dar odată gândirea deşteptată, dacă ea nu sucombă sub greutatea unuĭ mediu groaznic, dacă ea resistă insulteĭ şi distracţiuneĭ, primejdiilor şi leneĭ,—ea merge înainte pênă la cea din urmă consecinţă, logica noastră ne avênd stavilar într'un trecut neşters sau cicatrisat.

Dualismul germanilor, carĭ ştiu că viaţa «*der Theorie nach*» nu coincide cu sferele practice, şi decĭ sĕ resemnează cu acesta — ne este antipatic nouĕ nihiliştilor.

«Femeile şi fetele se aruncă în braţele noilor doctrine, şi cer independenţa persoaneĭ lor, cer demnitatea munceĭ. Nimic analog nu s'a vĕzut din timpurile Sen-Simonismuluĭ....

«Societatea în care femeia e atât de ostenită şi gândul eĭ e aşa de neîndurător, trebuia să fi fost adênc atinsă; trebuia ca acea societate să fi fost foarte umilită, jignită, înşelată, ultragiată, pentru a începe la urma urmelor prin a se îndoi, şi apoĭ a se arunca fără teamă şi reservă în marea rece şi fără mărginĭ a adevĕruluĭ gol. Cine cunoaşte istoria sufletelor noastre necăjite, bolnave, calicite?.....

«In ştiinţă şi cărţĭ am găsit noĭ o patrie, în istoria Occidentuluĭ o tradiţie: e tradiţia mareĭ lupte a secoluĭ XVIII. O, cât am iubit noĭ şi cât de liber am respirat aierul curat al mareĭ fortune de la 1789! Noĭ ne-am plecat cu veneraţiune înaintea figurilor sombre ale mareluĭ vostru consiliu republican, care au înaugurat era nouă a raţiuneĭ şi libertăţeĭ!

«Credinţa pasionată a tinerimeĭ ruse pentru

www.dacoromanica.ro

teoria germană și practica franceză, părea justificată la 1848....

«Dosul medalieĭ e cunoscut. Revoluția de la 48 nicĭ nu s'a isprăvit, și noĭ ne am întors din Ierusalimul modern, precum Luter s'a întors din Vatican Incă o dată «heimathlos», vagabonziĭ lumeĭ morale, noĭ am rămas fără un punt de reazim în fața putereĭ țarilor.

«Exilațiĭ revoluțiuneĭ de la 48 nicĭ n'au ajuns încă la destinația lor, și deja o societate socialistă a fost descoperită la Petersburg Impĕratul Nicolae — lovi cu ferocitatea sea; Oameniĭ periră — ideile au rĕmas».

In aceste citațiunĭ din Alexandru Herzen sĕ reflectează plastic întregul *credo* al generațiuneĭ care ne a precedat pe noĭ oameni numiți în Rusia «oamenĭ anilor 70» Această generație era deja revoluționară.

In ceia ce privește *arta* și *literatura*, atât cea rusă cât și cea europeană, părerea generațiuneĭ urmașiĭ căreia am fost noĭ, se poate resuma în următorul mod:

Arta, contrariu părerilor multora, e aptă de a representa tot, cu singura condițiune de a pune pe orĭ-ce lucru pecetea frumosuluĭ; adică. cu alte cuvinte, ridicând orĭ ce lucru, — fie el un sunet, fie o formă la nivelul Madoneĭ și zeilor. Cu tot orizont așa de larg pe care 'l posedă *arta*, totușĭ ea are un hotar, peste care nu poate trece. Există o stavilă, peste care nu trece nicĭ arcușul vioareĭ, nicĭ penelul pictoruluĭ, nicĭ dalta sculptoruluĭ, nicĭ condeiul scriitoruluĭ; — arta, în fața acestuĭ stăvilar, pentru a sĕ rĕsbuna, produce caricatura. Și această stavilă este — *burghezimea*,

www.dacoromanica.ro

pe românește *burtă-verzimea*... Pictorul sau sculptorul care reproduce perfect pe omul gol, sau acoperit cu zdrențe, sau îmbrăcat într'o toagă, cuirasă, haină călugărească, se oprește în desperare, când e vorba de a reproduce p'un burtă-verde *în frac*

Cauza e caracterul burghezimeĭ, cu tot ce are el în sine. Acest caracter e prea îngust pentru artă, care se ofilește în contact cu dênsul precum frunza supusă chloruluĭ, perde imediat culoarea sa. Dacă totuși maĭ există o artă burgheză, aceasta se datorește faptuluĭ, că în viața burgheză une-orĭ ișbucnesc și se framêntă pasiunile omenești, voind să ĭese din mediul strîmb în care sunt constrânșĭ; aceste pasiunĭ în frământarea lor, fac obiectul arteĭ.

Burghezimea are două calități: acurateța și moderațiunea. Viața burghezimeĭ e plină de defecte *micĭ* și de calitățile *micĭ*; ea e foarte calică, fuge de tot ce e extravagant, ce e deprisos: grădina cu florĭ se transformă în bostănărie plantele decorative în fasole și bob. Acesta e un mare pas înainte pe calea ecomică — nu încape îndoială, dar numaĭ atât Arta maĭ cu înlesnire 'șĭ găsește obĭectul într' un mediu avut, bogat sau într'unul sĕrac și miserabil, de cât într'unul plin de satisfacțiune mediocră Ce rol poate avea arta într'o casă burgheză? Acela de mobilă aurită, cadre marĭ, piano și cărțĭ, zugrăvite pe părete, pentru a represinta o bibliotecă. Arta nu se poate împăca cu un singur lucru în lume — cu ceĭa ce e *vulgar*.

Și cu toate astea întreagă lumea cultă modernă e osândită să devină burgheză. Burghe-

www.dacoromanica.ro

zimea e idealul întregeĭ Europe moderne; ea este acea «găină în ciorbă» despre care visa Henrich IV: o casă proprie, şcoală pentru copiĭ, dotă pentru fată, şi argaţĭ buni în curte.

Ţĕranul jefuit de boer şi arendaş; argatul, care munceşte pentru o sîmbrie de nimic, mâncând mămăligă mucezită şi pastramă împuţită, lucrătorul din oraş, n'au alt ideal de cât acela de a pune mâna pe ceva parale şi de a deschide cârcĭumă sau dugheană. A isbutit, a pus mâna pe parale..... bĭetul om 'şĭ sterge sudoarea de pe frunte, şi se gândeşte cu drag la copiiĭ sĕĭ: Băieţiĭ nu vor maĭ avea nevoie de a munci viaţa întreagă ca nişte ocnaşĭ, fetele nu vor maĭ deveni prostituate.... Acest ideal al cârcĭumaruluĭ, a prăvălĭaşuluĭ, a comerciantuluĭ, a bancheruluĭ, pururea plutesţe în aier înaintea ochilor fie căruĭ muncitor, pênă ce mâinele sale ostenite de muncă nu i se vor încruţişa pe piept, pênă ce ochiĭ nu se vor închide pentru vecĭnicie.

Burghezimea este ultimul cuvînt al civilisaţiunecĭ întemeiate pe proprietate. De jos totul se urcă spre burghezie, din sus totul cade în burghezie... În afară de burghezie astă-zĭ nu-ĭ scăpare, nu-ĭ ideal.

Dar ce poate face cu un atare ideal arta?!

Ce poate face cu un atare ideal literatura?!

Burghezimea şterge, nimiceşte personalitate, indĭvidualitate, dar persoana ştearsă e sătulă, îmbrăcată în haine curate Aceasta e ceva! Este cu neputinţă însă de a zice copiilor luĭ Murillio: vĕ şade maĭ bine, dragiĭ meĭ, în sdrenţe, nu căutaţĭ să deveniţĭ nişte burtă-verde! Domnia burghezimeĭ este rĕspunsul mulţimeĭ la

www.dacoromanica.ro

avortarea mareĭ revoluţiĭ. Ieşirea din această fasă istorică o arată Karl Marx, dar predecesoriĭ noştriĭ n'au cunoscut pe Marx. Eĭ nu vedeau de cât că la spatele mulţimeĭ burgheze de astăzĭ stă o altă mulţime de candidaţĭ, pentru carĭ moravurile, ideile şi modul de traĭ a burteĭ-verzimeĭ sunt singurul ţel, singurul ideal, eĭ credeau că mulţimea desculţă şi flămândă, muncitorimea adusă la sapă de lemn, n'are altă cale de mântuire de cât aceia care duce la burghezie; eĭ nu-şĭ puteau închipui cum, prin ce minune statul burghez actual se poate transforma în statul muncitorimeĭ, în stat social-democrat, precum noĭ azĭ nu putem să ne închipuim, prin ce minune şi cum statul social-democrat, statul marxist, va garanta va salva pe indivíd de omnipotenţa statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

II

Secolul nostru e mai cu seamă secolul cercetărilor. Gloria sa constă în faptul că el a introdus știința în viață; din altă parte, tot el e acusat de a fi jertfit întreaga sa activitate pentru actualitate, în dauna idealului. Alături însă cu această tendință a veacului în care trăim, vedem o minoritate aleasă, care sufere de «dorul idealului.»

In ce mod, cum se poate împăca o așa de flagrantă contradicțiune?

Parcă altă dată, în alte timpuri, oamenii nu studiau, nu cercetau și nu căutau să aplice în viață știința? Intru cât-va-da. Dar cercuite în anumite condiții epocele trecute poartă sigiliul unei unități de direcțiune. Secolul XVIII s'a ocupat mai cu seamă cu cercetarea adevărurilor concrete, cari sunt aplicabile în viață, iar literatura servea de introducător a acestor adevăruri în societate. Acesta e începutul publicisticei.

www.dacoromanica.ro

E greu, e foarte dificil de a caracteriza secolul nostru printr'o formulă scurtă. Timpul nostru nu posedă o direcţiune largă unică, care să caracteriseze secolul nostru; el cuprinde o mulţime de direcţiuni şi contraziceri. In acest secol s'au păstrat o mulţime de curente din secolul trecut, cari au supravieţuit timpul lor şi s'au contopit cu timpul nostru De aceia n'a existat vr'o epocă mai complecsă şi mai contradictorie. Analisă şi ilusii, positivism şi misticism, subiectivitate şi cosmopolitism, pesimism şi cele mai nerealisabile utopii, generalizaţiile cele mai largi şi detaliarea cea mai amănunţită—toate aceste contraziceri reale sau aparente se unesc sub stindardul «progresului şi civilizaţiunei» secolului XIX.

Este aproape sigur că pentru a preţui drept timpul nostru este necesar a recurge la profeciele utopiştilor, dupe profeciri problemele secolului nostru se pot resuma în următorul mod: căutarea adevĕrului în diferitele sfere ale ştiinţei, multiplicarea ştiinţei şi a investigaţiunei, ca căi spre absolut, şi spre perfecţiunea nemărginită, — pe temeiul ştiinţei universale; concordarea ştiinţei cu viaţă socială, adică aplicarea reală a ştiinţei în viaţă, contopirea ştiinţei cu poesia, împăcarea realităţei cu idealul, pe cale ştiinţifică; în fine, ca încoronare—slujirea omenirei, ca singura resolvare posibilă a problemei.

Dar dacă secolul nostru a supus investigaţiunei cele mai variate sfere de cercetări, pe de altă parte el a pierdut acele adevĕruri fundamentale cari singure dau liniştea sufletească şi ne fac să preţuim cea ce am dobândit prin

www.dacoromanica.ro

știință. Lipsa de o conclusiune finală a produs o criză, care se manifestă azi în formă de șovăire între ideile cele mai contrazicătoare, într'o emoțiune a cugetărilor și o adîncă mâhnire sufletească. Scepticismul secolului nostru se apleacă spre un compromis, care 'și-a găsit expresiunea în panteism. Lepădându-se de formulele vechi, secolul XIX, în fie care sferă de cercetare a proclamat libertatea cugetărei; el se încearcă să descopere legătura intimă care există între diferitele sfere ale intereselor sufletești, și tinde a le contopi, în vederea unității supreme. Diderot scria: «Lărgiți ideia despre Dumnezeu», iar secolul nostru cere sus și tare că «să lărgim ideia despre artă, morală, adică să lărgim hotarele domniei noastre sufletești.»

Nici o dată stiința n'a fost așa de puternică; secolul nostru a înțeles că mintea și știința sunt forțele cele mai puternice ce posedă omul.... și în această pîrghie vede speranța în viitor. El crede că perfecțiunea omenirei e strîns legată cu achiziționea cunoștințelor științifice, crede că știința va face ca *dreptatea* și *adevĕrul să triumfe*; el crede în fine, că progresul se face de și lent, dar mereu, cu toate perturbațiunile eventuale și stavilele ce i se pun în cale. In cercetare caută el resolvarea acelor cestiuni, cari frămênta omenirea.

Frămêntat de dorințe mari, precum și de nerealisabilitatea acelora, secolul nostru trăește o viață intelectuală așa de intensivă, în cât a devenit bolnav. El n'are nici o mĕsură în dorințele sale: aplecând urechea pentru a surprinde marea taină a naturei, el nădăjduește

www.dacoromanica.ro

că va deslega enigma care 'i-va lumina totul, și prin urmare și destinul omuluĭ pe pământ

În alte vremurĭ omul găsisĕ respuns la acea enigmă în religie, în știință, în artă. Acum el știe că în fie care sferă se găsesc maĭ multe rĕspunsurĭ, că cugetul seu descoperind complecsitatea fie căruĭ «*cum*», este dator de a face deducțiunĭ și de a împăca toate contrazicerile. De aceia tocmaĭ secolul nostru e plin de utopiĭ, de lupte, și de încercărĭ de împăcare. Nicĭ o dată ca astă-zĭ omul n'a privit încă așa de drept în ochiĭ Sfinxuluĭ despre care am vorbit în «*Temniță și Exil*» *), nicĭ o dată nu s'a apropiat așa de mult de resolvarea enigmeĭ. Știința 'ĭ a desvelit nemărginitul, — dar dânsul a pierdut firul Ariandeĭ în labirintul cugetăreĭ sale; multe sunt drumurile, dar care duce spre Damasc?

Omul secoluluĭ nostru a cules fărâmăturile vechiĭor civilisațiĭ, a explorat remășițele tinereței globuluĭ nostru, a pătruns trecutul generațiunilor carĭ au locuit acest pământ, a studiat cum au trăit ele și unde anume s'au oprit. Uniĭ din contimporanĭ noștrĭ adunênd comentariĭ, deducțiĭ și ipoteze, au uitat în munca lor puntul de plecare și scopul acesteĭ activităț intelectuale; alțiĭ, înavuțiț prin achisițiunea cunoștințelor culese—remân totuș cu prinș de desperare. Fie care generație începe din nou munca desperată. nădejduind de a crea pentru urmașiĭ seĭ un adăpost de liniște, liman de mântuire. Dar totul e în zadar! Indoiala nu lasă pe om în pace, și dânsul nu se

*) **„Temniță și Exil“** editura tip «Gazeta Săteanuluĭ», Rîmnicu Sărat 1894

www.dacoromanica.ro

va liniști, nu poate să se lase de a munci; el nu vrea să părăsească sublima speranță de a se urca în fine pe un pisc, de pe vîrful căruia va putea îmbrățișa nemărginitul complex al faptelor, din care complex va ghici enigma. Studiind și cercetând mereu, el vede că rămâne tot așa de departe de scopul cercetărilor sale; dar vaĭ, el știe că despreţuind știința va despreţui cea maĭ redutabilă armă ce posedă pentru a învinge... Și iată-l dar iarăși și iarăși studiind, iarăși și iarăși cercetând... In orĭ-ce descoperire nouă el vede o nouă literă din inscripția ieroglifă, care ascunde taina.

Știința a satisfăcut multiplele trebuințe ale omuluĭ, dar setea sufletuluĭ său n'a potolit'o și nu o poate potoli.

In cercetarea lumeĭ aparente, omul modern crede a găsi explicarea lumeĭ spirituale. De aceia tocmaĭ secolul nostru a întîmpinat cu așa bucurie positivismul, care se crede a fi un sistem filosofic, de și îĭ lipsește orĭ-ce profunditate, orĭ-ce consecuență a dovezilor și un orizont întins al raționamentuluĭ. Importanța colosală a științelor naturale a produs cea maĭ mare influență asupra studiuluĭ istorieĭ și criticeĭ. Metoda naturalistă e aplicată la toate ramurile de studiu. Pe temeiul faptuluĭ istoric și a legeĭ naturale, noua metodă a stabilit o legătură strânsă între lumea spirituală a omuluĭ și lumea concretă, scoborând toate manifestațiunile spirituale din înălțimea lor de odinioară până la sumara explicare a lor prin teoria *materialismuluĭ economic*. Apoĭ după teoria «mediuluĭ» s'a nimicit activitatea liberă a persoaneĭ umane, înlocuindu-se prin fatalism;

www.dacoromanica.ro

individualitatea e strivită de legile naturale, și oamenii mari ies parcă din retortă, iar operele lor devin un resultat neînlăturabil, calculat matematicește. Prin fatalism se semnalează influența legilor naturei, — prin niște agenți externi, soarta istorică a popoarelor.

Această metodă, care la apariținea sa a orbit lumea, mulțumită genialității oamenilor de știință cari au inventat'o, nu mai satisface pe omul modern, căci strâmtorează modul nostru de a pricepe. Spiritualismul inerent omului prin educațiune, e în antagonism cu positivismul secolului, — și se revoltă.

Omul modern se întreabă, în ce anume sferă a Egalității și a idealismului se poate găsi respunsul? Unde se află libertatea și revelațiunea? în natură? Dar omul a pierdut capacitatea de a percepe direct, căci reflexiunea a ucis totul. In știință, și în istoria omenirei?—Dar omul știe că știința, șovăește, și mâine neagă ceia ce a afirmat încă ieri abia. — In filosofie? Dar și aci sistemele se schimbă mereu. Atunci unde e acel «pol» care e centrul evenimentelor trecătoare? Omul a vroit să pătrunză în esența lucrurilor ca în această entitate să găsească cheia enigmei, și s'a convins că nu poate de cât constata legea — și atât. Causa rămâne deci pururea necunoscută, și enigmaticul *pentru ce* remâne pururea pentru dênsul transformat în doveditul *cum.*

Realul nu mai poate să ne satisfacă, iar abstractul mereu ne alunecă din mâini, nu se supune dovezilor. Să se abție de a se preocupa de el omul nu poate, căci aceasta ar echivala

www.dacoromanica.ro

cu a se întoarce la adevĕrul *apriori*, adevĕrul care a existat înaintea ştiinţeĭ!

De aceia tocmaĭ, omul modern 'şĭ-a schimbat atitudinea faţă cu ştiinţa; *el voieşte de acum înainte să sĕ împărtăşească de viaţa bogată a omenireĭ, el vrea să întrupeze în sine toate contrazicerile:* Microcosmul să devie cheia pentru macrocosm.

Secolul nostru voeşte să îmbrăţişeze în lărgime ceia ce nu poate pătrunde în profunzime; universalitate — iată idealul şi problema secoluluĭ nostru; în unirea internaţională cosmopolitismul ocupă locul vechiuluĭ naţionalism. Literatura lumeĭ întregĭ — iată terenul, unde nu maĭ există partide, nu maĭ există naţionalitate; în poesie principiul general al omenireĭ leagă pe toţĭ oamenii într'o singură familie de fraţĭ. In etică, ca cel maĭ înalt ideal se proclamă*uman ismul.*

Numaĭ în omenirea întreagă găseşte omul modern deplina sa expresiune.

Necesitatea uneĭ educaţiunĭ generale, pe lângă cunoştinţele speciale, se impune din causa legăturеĭ strânse ce există între toate sferele cugetăreĭ. In literatură şi artă vedem acea varietate bogată, care 'şĭ-are originea în libertatea artistuluĭ şi a scriitoruluĭ de a se încerca să întrupeze în ele resultatele ştiinţeĭ. In poesie se dau la iveală maĭ cu seamă acele producţiunĭ carĭ corespund maĭ mult trebuinţeĭ timpuluĭ. — Poesia poporană — este obiectul unuĭ studiu serios; imitaţia eĭ dovedeşte dorinţa de a concorda arta cu spiritul poporuluĭ — şi nu există maĭ nicĭ o sferă a ştiinţeĭ, care să nu

www.dacoromanica.ro

tindă de a fi popularisată, pentru a deveni patrimoniul tuturor.

Cu un cuvênt, dacă secolul nostru nu se poate lăuda cu convingerĭ stabile, definite, dacă ĭ-lipseşte caracterul uniform, în schimb el poate fi cu drept cuvênt numit secolul cercetărilor universale. şi mai cu seamă secolul *compătimirei generale*. Puindu-şĭ ca problemă: a înţelege totul, a îmbrăţişa totul, secolul nostru s'a desfăcut de orĭ ce doctrină positivă. Cugetarea modernă recunoaşte frumuseţea poetică, independent de teorie, precum recunoaşte simţământul religios, independent de dogme. Pentru secolul trecut «frumosul» era ceia «ce place». Diderot scria că frumosul e «plăcutul», alţiĭ erau de părere că frumosul e «adevĕrul împodobit». Toate aceste definiţiunĭ nu satisfac pe omul modern. Cerinţele poetice cresc mereu, definiţia se lărgesce de asemenea, desemnându-se ţeluri mai înalte; una câte una apar definiţiunile: «conţinul frumos într'o formă frumoasă», apoĭ «unitatea în complecs», «ideia într'o formă concretă», «nemărginitul în mărginire» şi aşa mai departe. Romantismul frances alege de devisă: «adevĕratul este egal frumosuluĭ». Idealismul şi realismul, romantismul şi clasicismul, fie-care îşĭ are definiţiunea sa proprie; dar, nicĭ încercarea de a explica apariţiunea uneĭ opere prin agenţiĭ din afară, nicĭ stăruinţa de a scoborî acţiunea frumosuluĭ pênă la acţiunea pur fizică, nicĭ încercarea modernă de a aplica în poesie legile fizice — în întregimea sa unilaterală, nu promite a fi durabilă, chiar în mijlocul acelor partide literare, carĭ ţin la aceste definiţiĭ.

www.dacoromanica.ro

Cearta groaznică ce s'a iscat între partisanii «arteĭ tendenţioase» şi partisanii «arteĭ pentru artă» pare maĭ mult de cât ridicolă, dacă cine-va se pune maĭ presus de orĭ-ce pasiune trecătoare. Atacurile îndreptate maĭ cu seamă contra «arteĭ pentru artă» trebue să cedeze uneĭ priceperĭ maĭ profunde, care ne demonstră că «*a arăta*» este şi a «*dovedi*». Şi apoĭ, se poate foarte bine, ca tocmaĭ în arta pură maĭ lesne să se contopească ştiinţa cu poesia, de cât în «arta cu tendinţe». Ştiinţa formulează evenimentul şi explică legea luĭ; închipuirea poetuluĭ însufleteşte, înviază imaginea ştiinţeĭ Adevĕrul subiectiv ne atrage prin sinceritatea convingereĭ, iar adevĕrul obiectiv, întemeiat pe cunoştinţe şi experienţă, povăţueşte, fără metode didactice şi fără tendinţe — de carĭ nevoie n'are. Conform cu scopurile marĭ ce au arta şi literatura în secolul nostru, s'a schimbat şi critica; critica nu se maĭ apropie azĭ de o operă de artă cu o anumită mĕsură a anumiteĭ teoriĭ, căcĭ de la dênsa se cere să devie mijlocitoare între artist şi societate.

Secolul nostru caută unitatea în complex, şi în acelaş timp a hotărnicit sfera activităţeĭ spirituale. Cu ajutorul unuĭ studiu minuţios a tutulor sferelor concretuluĭ, secolul nostru nădăjdueşte să se apropie de adevĕrul necondiţionat, pe care 'l-caută în ştiinţă, în viaţă, în artă, poesie şi credinţă. Iubirea arzătoare a adevĕruluĭ, şi spiritul mare de investigaţiune pe carĭ le desfăşură secolul nostru—sunt trăsurile caracteristice ale timpuluĭ modern.

In artă, fie-care şcoală caută o losincă pentru stindardul sĕu In poesie, romanticiĭ, carĭ

www.dacoromanica.ro

au ales adevĕrul ca devisă şi ca obiect de cult, mereu caută încă aplicaţiunea adevĕrată a principiuluĭ proclamat de eĭ. Omul a aşteptat ca filosofia să-ĭ dea acel adevĕr absolut, dar s'a vĕzut înşelat; şi, negând filosofia, s'a întors spre ştiinţele pozitive. Filosofia părăsită târâse după sine credinţa, religia, lăsând în urma sa scepticism şi negaţiune.

Am vĕzut în capitolul precedent cum Alexandru Herzen ne-a desvălit lumea lăuntrică a revoluţionaruluĭ rus; tocmaĭ la aceiaş conclusie am ajuns acum şi eu, voind, din partea mea, să arĕt ce este nihilistul.

In lumea antică, când credinţele vechĭ s'au prăbuşit, în ajun de a fi înlocuite cu alte credinţe, s'a auzit o voce care striga «A murit Pan!» Un lucru analog se produce şi acum în secolul nostru. Secolul XIX la rîndul sĕu zice omenireĭ acelaş lucru, şi mulţĭ, foarte mulţĭ din ceĭ carĭ nu pricep adênc, repetă ca «echou» exclamaţiunea desperată a timpuluĭ.

Să spun însă părerea mea intimă: credinţele şi religiunile nu mor; se schimbă simboalele, dar principiul carĭ le însufleţeşte rĕmâne neclintit. Nu mor idealurile omenireĭ, ci se schimbă, şi uneorĭ se întunecă. Nu piere Dumnezeu, de şi pare că nu există decât în bisericĭ, unde e împodobit cu aur şi pietri nestimate, — există însĕ maĭ cu seamă în conştiinţa omuluĭ, în cerinţele vecĭnice ale spirituluĭ sĕu. Secolul nostru admite credinţa în afară de dogme; şi cu speranţă fierbinte, cu iubire pasionată, omul la sînul naturel nĕdejdueşte să găsească ceia ce raţiunea 'i-a refusat. Natura o preface el în isvorul ştiinţeĭ şi sorgintea aspiraţiunilor sale.

www.dacoromanica.ro

Cosmosul s'a prefăcut în simbol al misteriosului numen.

Nu e oare *acesta* acel Pan, care a murit la hotarul lumeĭ antice? Nu e oare *aceasta* acea zeitate care s'a născut în secolul nostru? Poesia şi ştiinţa ne sunt martorĭ. Panteismul spre care înclină cugetarea modernă ne e dovadă? Dar este oare cu putinţă că noĭ, carĭ ne luptăm pentru lărgirea individualităţeĭ, să ne liniştim în *panteism*, care e tocmaĭ nimicirea individuluĭ, e dispariţiunea luĭ? Invederat că nu. Panteismul modern, cu orĭ ce însuşirĭ îl vom dota, este şi rămâne acea *Nirvana* Schopenhauristă, care nu este alt ceva de cât moartea sufletească, în faţa căreia noĭ rămânem simplu spectatorĭ.

Secolul nostru s'a convins, că a rĕmânea spectatorul evenimentelor, nu poate satisface pe omul modern; e necesar să deviĭ *inelul* întreguluĭ, pentru a te apropia de acest întreg; *ştiinţa* este cheia pentru a înţelege viaţa omenireĭ, dar nu ştiinţa, ci activitatea e legătura vie a omuluĭ cu totul.

Cunoştinţele ne introduc în lumea evenimentelor, dar numaĭ prin activitate devenim noĭ partea conştientă individuală a totuluĭ.

Veacurile trecute au fost circomscrise în sfera strâmtă a intereselor de castă; secolul nostru e pătruns de interesul omenireĭ întregĭ.

Cunoştiinţele căpătate impun datoriĭ. Ştiinţa sterilă usucă cugetul, ştiinţa, care servă binelui obştesc, nutreşte şi înalţă cugetul. Principiile contrariĭ, ale idealismuluĭ şi ale realismuluĭ, se unesc în sfera eticeĭ.

Secoliĭ, carĭ se deosebeau prin idealurĭ ab-

www.dacoromanica.ro

stracte, au perdut nimbul lor strălucitor, pentru că după ce au fost cercetaţi mai de aproape, ne-au arătat rănile lor purulente în toată goliciunea; povăţuirile istoriei ne-au servit la ceva: etica a înlocuit metafizica. Scopurile umanitare practice au înlocuit teoriile abstracte. Conştiinţa solidarităţei internaţionale a dat naştere noilor principii de relaţiuni sociale; din misticismul lui Leroux, din Furierism, Sensimonism, Comunism. din Socialismul revoluţionar al lui Bacunin, şi Socialismul evoluţionist al lui Karl Marx s'a creat în fine abecedarul unei noi ştiinţe:—Sociologia.

Omul ca individ, ca persoană, ca germenele ştiinţei sociale, iasă pe arena istoriei—fără deosebire de rasă şi de castă — numai în secolul nostru. Secolul XVIII, care a proclamat drepturile omului, a slujit ideiei abstracte, ideia omenirei în acest secol înăbuşi ideia despre om; respectul pentru fiinţa omenească acel secol nu l a cunoscut.

Timpul în care trăim, dupe părerea revoluţionaruluĭ rus, tinde nu numai la priceperea lumei care ne înconjoară, dar şi la a *simpatisa* cu această lume imperfectă. *Simpatia* universală — iată acel cement care leagă persoana umană cu întreagă omenire, care uneşte mulţimea cu fie care om a parte, care face p'această mulţime să asculte vocea unui om, care o chiamă să păşească înainte, tot înainte.

Această unĭune sufletească secolele trecute n'au cunoscut-o circumscrise în cercul îngust al intereselor de castă; a-rareori apare pe ici pe colea un Buda. un Zoroastru, un Christ, care se pune în capul mulţimei, trăind pentru

www.dacoromanica.ro

mulțime, suferind pentru mulțime, murind restignit pe cruce pentru mîntuirea omenirei.

Priceperea profundă și simpatia universală duc direct spre iertare. Știința se face complicele ideilor umanitare, demonstrând omului modern influința mediului, proclamând determinismul. Cei mai mari actori ai secolului, cei mai genialî literați ai timpului sunt azi și cei mai principalî representanți ai compătimirei universale, și cei mai aprigi luptători pentru simpatia universală. Oamenî carî aparțin claselor avute, oamenî de ai castelor privilegiate, oamenî carî 'și-au pretrecut viața în lux, ca Karl Marx, ca Bacunin — luptă întreaga lor viață pentru propagarea simpatiei universale.

Când și în ce timpuri a servit literatura așa de mult ideei umanitare, intereselor sociale, precum slujește acuma? Material pentru operele poetice se culege azi din sînul societății. Nici o dată coarda personală n'a vibrat așa de tare; nici o dată dorul și tristeța personală n'au fost în așa grad resunetul mâhnirei, pentru că nici o dată încă omul nu s'a convins așa de adânc de solidaritatea intereselor omenești. Poesia chiar, a încetat de a fi o artă, și s'a prefăcut în viață. Heine, poetul timpului nostru «din tênguelile sale mari, din suferințele sale, compunea niște cântece scurte». Mihail Eminescu, poetul nostru român făcea acelaș lucru, și împreună cu acești poeți de mâna a doua, ceî mai marî poeți și scriitori ai veacului, adică acei a pe carî îî ascultă mulțimea, de asemenea compun operele lor minunate nu numai din suferințele personale, nu numai din

www.dacoromanica.ro

dorul lor pentru idealul abstract al frumosuluĭ, ci maĭ cu seamă dın simpatia lor «pentru tot ce sufere, tot ce vieţueşte»—adică pentru omenire! Poetul veaculuĭ astă-zĭ e silit de a se împărtăşi din viaţa bogată a omenireĭ, de a servi acesteĭ omeniĭ, de a fi tălmaciul suferinţelor şi aspiraţiunilor sale.

Fie care om care poartă azĭ pe umeriĭ seĭ povara grea a tînguelilor, îndoelilor şi sufe rinţelor sufleteştĭ, le duce pe arena vieţeĭ sociale organul căreıa este tıparul. Marĭ sunt aceste îndoelĭ, legitıme sunt acele tînguelĭ, căcĭ veacul nostru maĭ cu seamă e avut în ele.

Şovăind între doĕ extremităţĭ—setea idealuluĭ şi ţelurile pur practice, între materialism şi misticism—noĭ trăim într'o vreme plină de frămêntare surdă, de o muncă intelectuală intensivă şi de o groasnică luptă pentru traĭ Această încordare, împreunată cu şovăirile morale şi nestatornicia moraleĭ, pare că a ajuns la ultimul sĕu grad, şi ne arată în viitor o rază de lumınă. Dar de unde ne va veni lumîna? Ce va aduce acest viitor? Prin ce anume faze ale cugetăreĭ va maĭ trece omenirea, şi unde se va oprĭ?

Această stare intensivă 'şĭ-a găsit resunet în literatura modernă, cât şi în conducătoriĭ cugetăreĭ moderne. Tot ce e nou însă, se produce lent şi cu marĭ sforţărĭ, ca fructul conştiinţeĭ comune şi a trebuinţelor generale. Fruntaşiĭ omenireĭ ghicesc idealul viitoruluĭ, şi se încearcă de a-l formula; eĭ au trecut prin toate şovăirile, şi de aceia pot proroci ceia ce se va realisa.

Literatura sănătoasă zice azĭ societăţeĭ: ve-

www.dacoromanica.ro

niţi voi toţi carî sunteţi frământaţi de tăgadă şi aci veţi găsi idealul vostru.

Veacul nostru admite în progres nu numaĭ o lege morală, dar şi o lege a naturei. De aceia el şi tinde la realisarea eĭ: el cere educaţiune pentru fie care persoană umană şi vede în şcoală şi ştiinţă mijlocul de propăşire; statul modern se sileşte a face progres în organisarea instituţiunilor sociale; ştiinţa constată progresul în evenimentele naturei şi găseşte în teoria evoluţiunei generalisarea ştiinţifică şi filosofică. Istoria urmăreşte viaţa popoarelor; filosofia istorieĭ se transformă în istoria cultureĭ. In sfera cugetăreĭ pure gândirea modernă pune ca scop — perfecţionarea. Aşa dar, progresul—iată lozinca timpuluĭ nostru · pretutindenĭ el e conducătorul — în viaţă, în ştiinţă, în artă.

Până acum veacul nostru mereu se urcă de la lege la lege, de la parţial la general, de la inducţie la deducţie; hotarele cunoştinţelor se lărgesc, orisontul devine tot maĭ mare. Teoria se înlocueşte prin teorie; cugetătorul urmăreşte opera sa. Dar şi ştiinţa şi metafisica ajung la acelaş rezultat: *ultima*, cea maĭ înaltă axiomă rămâne neatinsă.

Din aceasta însă nu reiese că enigma vieţeĭ a perdut orĭ ce interes pentru omul modern din aceasta nu reiese nicĭ decum că enigma groasnică nu maĭ preocupă pe om, cum cred unii.

Cugetarea etică, admisă ca dogmă, tot-d'auna a produs marĭ evenimente; progresul, adică perfecţionarea individuală şi obştească lasă omuluĭ o imensă arenă de activitate: acest

www.dacoromanica.ro

principiŭ, prin înălțimea problemeĭ și prin nemărginita sa aplicațiune, poate servi omuluĭ pururea de punt de reazim. Dar vaĭ! Poate oare dênsul să și mărginească perfecționarea individuală cu perfecțiunea organisațiuneĭ sociale? Se va mulțumi oare el cu atâta?

Invederat că nu. Lucrurile lumeștĭ nu pot satisface pe omul modern; nu poț afacerile obștești se înăbușe în el alte trebuințe inerente sufletuluĭ sĕu. A se da cu totul societățeĭ, omul nu poate. Omul tot-d'a-una se va ocupa cu lumea sa lăuntrică. *Persoana* umană se ridică în contra misticismuluĭ umanitar se revoltă în contra fusiuneĭ sale cu natura, în contra disparițiuneĭ sale ca individ în panteismul umanitar.

Și apoĭ, analisa ne persecută chiar în mijlocul bunurilor viețeĭ. Omul cugetător e incapabil de a trăi numaĭ *în present*. Obicĭnuința de a generalisa, ne distrage de la fapt. Noĭ ne încercăm mereu să desemnăm fie căruĭ obiect, fie căruĭ fapt separat, locul seu în complexul evenimentelor, noĭ voim să legăm existența vremelnică cu eternitate.

Nu, credințele, religia, nu pĭer. Ele 'șĭ schimbă expresiunea, conform cu evoluțiunea cugetuluĭ. Religia, ca simțimênt al legăturеĭ dintre evenimentele trecătoare ale viețeĭ și eternitatea, e inerentă omuluĭ. Nu moare nicĭ filosofia, care caută această legătură pe calea raționamentuluĭ, de și în secolul nostru omul obosit și înșelat pare că se îndoește de ea. Noĭ ne am convins cu toțiĭ că a deslega enigma eternităteĭ este cu neputință.

Unĭ din cugetătorĭĭ moderni prezic că filo-

www.dacoromanica.ro

sofia va avea un nou viitor, întemeiat pe unirea sa cu ştiinţele positive. Ĕĭ declară că filosofia viitoruluĭ înarmată fiind cu noĭ adevĕruri, va crea cosmosul sĕu psihic, pe temeiul faptelor de astă data, ĭar nu pe temeiul abstracţiunilor. Orĭ cum, rolul filosofieĭ s'a schimbat: raţiunea aşteaptă de la dênsa acum nu numaĭ revelaţiunea ci şi cunoştinţa actualităţeĭ; se cere ca dênsa să îmbrăţişeze complexul totuluĭ exĭstent, să urmeze pas cu pas ştiinţa, luminând-o prin gândul sĕu, care este esenţa revelaţiuneĭ sale. Prin cugetare se explică evenimentul; raţiunea însufleţeşte sfera concretuluĭ.

Se poate, ca această unire să fie a doua sintesă, care vine după o lungă şi laborioasă analisă.

Dar cum se va revela adevĕrul? Unde se află acea categorie de adevĕruri, pe carĭ omul însuşindu-şĭ-le, va descoperi o nouă cale pentru concepţie? Unde e acel polog, care odată ridicat, va desvăli înaintea ochilor omuluĭ avid de a şti, imaginea adevĕruluĭ vecĭnic—acest isvor în care ca într'o oglindă se reflectă odăjdiile sfinte ale luĭ Dumnezeu?

In secolul nostru, numit materialist prin escelenţă, se observă deja o evoluţiune mare, care se desemnează din ce în ce maĭ clar în sfera cugetăreĭ; această evoluţiune, resultatul negăreĭ extreme, tinde a se împăca cu metafisica. Secolul nostru pare că a ajuns deja la acea criză, când ştiinţa faţă cu spiritualismul voieşte să-şĭ garanteze o poşiţiune neutrală. Cedările făcute spiritualismuluĭ de către unĭĭ din ceĭ maĭ eminenţĭ represintanţĭ aĭ ştiinţeĭ moderne ne sunt dovezĭ.

www.dacoromanica.ro

Dincolo de hotarele ştiinţeĭ există misterul care atrage pe om. Acolo, unde se începe sfera necunoscutuluĭ, misticismul aşteaptă pe omul modern. De la analisă omul trece la pătrundere intuitivă, de la ştiinţa positivă către simbol.... La picioarele acestuĭ simbol, ca la picioarele uneĭ statuĭ el depune coroane, căcĭ nu poate să ajungă până la fruntea statuieĭ, care se înalţă în slava ceruluĭ..... La picioarele simboluluĭ stă omenirea.

Ast-fel, orĭ-ce va aduce viitorul, numaĭ şi numaĭ omul să nu peardă puntul de reazim în etică — şi el va găsi pururea mijloc de a concorda resultatele cugetăreĭ abstracte cu ştiinţa positivă.

Ast-fel *în omenire* omul poate găsi o părticică din acea satisfacţie psihică, care 'l-frămîntă şi nu 'ĭ dă linişte; în simpatia universală el poate găsi consolaţiune în dorul său dupe un ideal neţărmuit.

Atât sufletul nostru, cât şi ştiinţa, ne şoptesc, că în etică maĭ e scăpare pentru omul modern ; sufletul nostru tinde către acele înălţimĭ, de unde se aude acelaş cântec melancolic, care resună mereu în istoria omenireĭ: «*tot ce e trecător*, *nu e de cât simbol*». Şi poesia, şi arta nu sunt de cât fragmente din acest cântec vecĭnic. A înţelege aceste simboluri, a pricepe legătura ce există între ele dintr'o parte, şi legătura ce există de altă parte între tot ce e trecător şi tot ce e etern, între relativ şi absolut — iată problema, pe care omenirea tinde să o deslege, fie într'un mod conştient, fie într'un mod inconştient.

www.dacoromanica.ro

La toate acestea, știu bine, că o parte din oamenii *inteligenți* îmi vor răspunde, că ei sunt cu desăvârșire reci și impasibili față cu cestiunile: *Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis, Quomodo? Quando?* Ce sunt toate aceste cestiuni? La ce 'ți bați capul cu ele, când știința nimic nu ne poate răspunde?

Haide-de! Și cu toate astea omul mereu întreabă, mereu e frământat de aceste cestiuni, mereu întreabă și va întreba: Cine sunt? Unde sunt? Pentru ce sunt?

Oamenii inteligenți tacsează aceste cestiuni de zadarnice, ba unii le numesc chiar *stupide.*

De! Acestora le voi respunde: o vacă nu 'și frământă crierii cu ast-fel de cestiuni. căci pentru dênsa totul e clar și limpede: Ce e dênsa — vacă; unde e dênsa — în grajdiu; pentru ce există dênsa — pentru a fi mulsă și a da lapte, etc.

Și acum, rog pe cititor să recapituleze în mintea sa cele două capitole din prefață, să-și amintească de elementele din sistemul filosofiei lui Hume și să spună dacă modul de a privi lucrurile a nihiliștilor (fenomenaliștilor) de la apus e acelaș cu modul de a-și înfățișa lumea a revoluționarilor din Rusia!

Invederat, că mare e deosebirea între aceste două moduri de a privi lucrurile, de și atât la Hume, cât și la nihiliștii din Rusia principiul *simpatiei universale* joacă rolul culminant.

Trecând acum de a dreptul la povestirea mișcărei revoluționare din Rusia de sub domnia împăraților Alexandru II și Alexandru III

www.dacoromanica.ro

și anume la acea parte a mișcăreĭ la care eu însumĭ am luat parte directă las pe cititor să urmărească modul cum *ideile nihiliste* arĕtate în această prefață se manifestau în tot-deauna în toate actele Mișcăreĭ.

www.dacoromanica.ro

IN EXIL

Vedeți mânile și picioarele mele ca însumi eu sunt, pipăiți-mĕ și vedeți

Luca, evang

Zamfir C. Arbure

www.dacoromanica.ro

I.

PROCESUL CONSPIRAȚIUNEI NECIAEFF

Sosirea mea la Zürich.

După doĭ anĭ și șapte lunĭ de închisoare, petrecuțĭ în groasnicele *oubliettes* ale fortăreței Petro-Pavloskaia, după viața nesuferită sub supraveghearea poliției — iată-mĕ, în fine, scăpat din mânile călăilor meĭ, iată-mĕ în republica Elvețiană.

M'am oprit la Zürich, nu doară că aveam vre-o cunoștință, vre-un amic în acest oraș, nu doară că fugind din exil silit în exil voluntar am avut ca țintă acest oraș, ci pentru că 'mĭ-a fost absolut indiferent

www.dacoromanica.ro

în ce anume oraș din Elveția am să mĕ opresc.

Aș fi urmat calea pênă la Geneva, unde știam că trăiesc câți-va refugiați bătrâni din Rusia, dar starea sĕnătățeĭ mele nu 'mĭ maĭ permitea să maĭ stau un ceas maĭ mult în vagon. Excitarea mea nervoasă ajunsese la culme; piciorul meu, acoperit cu rănĭ reumatismale, căpătate în temniță, mĕ făcea să sufĕr prea mult. Era necesar dar să mĕ odihnesc.

Am descins într'un mic otel *Zum schwarzen Adler*, ținut foarte murdar, dar și foarte ieftin. Am închiriat o cameră mică, care sămăna mult a un dulap, în care e așezat un pat, și lângă pat o mescioară și un scaun. Dulapul-cameră avea o ferestruică, care da într'o stradă îngustă, strâmbă, umedă. Abia stabilit în acea cămăruță, simțiĭ o mare prostrațiune morală și fizică: resultatul firesc al uneĭ prea marĭ și prea îndelungate incordărĭ nervoase. Fără a 'mĭ repara forțele sleite cu ceva alimente, m'am aruncat în pat, și am adormit ca un copil.

Somnul meu a ținut lung, foarte lung; am dormit, cum știe să doarmă numaĭ un arestant-celular, adică peste 12 ceasurĭ — fără întrerupere. Când m'am trezit se cră-

www.dacoromanica.ro

pa de ziuă. Simțiĭ că am friguri; piciorul bolnav mĕ durea groasnic.

— Atâta maĭ trebue, ca să mĕ înbolnăvesc! mĕ gândiĭ. Ce aveam de făcut?

Mĕ hotărîĭ să recurg la vr'un doctor, și ca ex-student de medicină aleseĭ pe un profesor de universitate.

Cu chiŭ și vaĭ am isbutit, târându-mĭ piciorul bolnav, să mĕ transport în orașul de sus, unde locuia profesorul clinician d-r. Birmer. Fiind primit de acest doctor, am fost supus uneĭ inspecțiunĭ medicale minuțioase. Aflând causa boaleĭ mele, doctorul m'a sfătuit să mĕ mut din otel la spital, de oare-ce boala mea cerea imperios o căutare serioasă și îndelungată. Urmaĭ sfatul dat, și chiar în acea zi mĕ și stabiliĭ la spital, unde am fost nevoit să rĕmân aproape douĕ lunĭ de zile. Mulțumită uneĭ căutărĭ sistematice piciorul meu se vindecă, rănile reumatismale se închid, și scap de niște palpitațiĭ, carĭ mĕ amenințau cu viciul cordului. La spital, făcuĭ cunoștință cu câțĭ-va studenți în medicină, carĭ urmau cursurile la facultatea de medicină locală; aflând de la eĭ despre toate cele necesare pentru a intra la universitate ca student, mĕ hotărîĭ să mĕ înscriu și să-mĭ urmez studiile întrerupte. Era greu,

www.dacoromanica.ro

ce e drept, pentru mine, care perdusem aproape treĭ anĭ de zile, să mĕ pun la lucru și să urmez cu studiul unor obiecte a căror base, anatomia, fisiologia și patalogia, le uitasem; dar mĕ gândeam, că cu stăruință și muncă voĭ putea recapitula cele învĕțate, fără a maĭ începe de la început.

Pentru ca să pot isprăvi studiile, era neapĕrat necesar ca să mĕ înscriu în anul al patrulea, de oare-ce la Petersburg făcusem deja treĭ anĭ de studiu. Această necesitate se întemeia pe motive pur economice: n'aveam cu mine de cât o mie de francĭ, și maĭ aveam să primesc din Rusia vr'o 3000 de francĭ de la vĕrul meu Constantin Rali. Cu această sumă de banĭ trebuia să fac față tutulor cheltuelilor în curgere de doĭ anĭ de zile, cât aveau să dureze studiile mele.

Odată hotărârea luată, lucraĭ conform cu cele hotărâte. La universitate n'am întimpinat nicĭ o pedică; diploma mea de bacalaureat și atestatul de studiĭ de la Academia Medico-hirurgicală din Petersburg fură acceptate drept echivalente cu bacalaureatul din Elveția, asemenea și ceĭ treĭ anĭ de studiu universitar mi s'au socotit. M'am făcut deci student în toată regula,

www.dacoromanica.ro

și începuĭ să frecuentez prelegerile. In curând maĭ sosiră la Zürich treĭ refugiațĭ politicĭ noĭ, carĭ ca și mine fugiseră din Rusia. Acești treĭ tinerĭ erau Smirnoff, Alexandru Oelsnitz și Vladimir Holstein.

Toți treĭ erau studenți de medicină din Moscova, și au fost arestați pentru că au participat la o mișcare de studenți în contra regulamentuluĭ nou universitar, prin care studenților li se înterzicea orĭ-ce întrunire. Inchiși în temnițele din Moscova, acești studenți în curând au fost exilați, și au fugit din exil.

Sosind la Zürich toți treĭ s'au înscris la universitate, voind a isprăvi studiile întrerupte.

Lucru firesc, că imediat ce aflaĭ despre sosirea lor, merseĭ și făcuĭ cunoștință cu dânșiĭ. In curând o amiciție strânsă mĕ lega cu Alexandru Oelsnitz și Vladimir Holstein; în ceia ce privește pe al treilea, Smirnoff, dânsul nu mĭ a convenit nicĭ prin caracter, nicĭ ca morală.

Acești treĭ tinerĭ au fugit din Rusia împreună; neavênd și neputându-și procura pașapoarte, eĭ au fost siliți să treacă granița pe furiș. Sosind într'un sat polon, plin de ovreĭ, tineriĭ intrară într'o cârciumă, unde se așezară la o masă, cerând să le dea ceva

www.dacoromanica.ro

mâncare. La tejghea ședea o figură ovreiască tipică, care arunca o privire distrată asupra noilor veniți. Aducând cele comandate, ovreiul cu răceală se adresă către tinerii întrebându-i:

— Aveți trebuință de odae?

— Nu! Plecăm înainte! răspunse unul din tineri; apoi după o pauză zise în limba germană:

— E departe de-aci granița?

— Granița?..... Mai sunt vr'o 30 de kilometri.....

Tînĕrul se scoală de la masă, se apropie de cărciumarul ovreŭ și 'i zice încet:

— Știi pe cine-va care să ne poată trece peste graniță, căci n'avem pașapoarte, și avem neapărată trebuință să mergem la Königsberg?

— Aĭ weĭ mir! exclamă ovreiul..... E greu.... e foarte greu!

— Ian nu te fă nesnaĭ. Plătim bine!

Ovreiul se depărtă brusc; apoi ĭeși din cărciumă. Tinerii remaseră foarte nedumeriți, de oare ce conduita ovreiului era cât se poate de suspectă. Ovreiul putea să denunțe apariținea unor oameni necunoscuți în sat, ba putea să declare chiar și poliției, că niște tineri sosiți de nu se știe unde 'l-au rugat să le înlesnească trecerea

www.dacoromanica.ro

graniței. Bănuelile tinerilor mei tovarăși au fost însă neîntemeiate; ovreiul-cârciumar în curând s'a întors, și adresându-se către doi din tineri, cari vorbeau perfect limba germană, îi preveni spunêndu-le — în jargon ovreiesc, — că spre seară are să-i conducă la o rudă a sea, care va putea să-i ducă peste granița.

— Ruda mea e un om cuminte. Aĭ weĭ, ce cuminte! El știe tot, și poate tot, dar are să vĕ coste banĭ!

— Bine, bine, ne vom tocmi, însă de ce vreĭ să stăm până seară? Vor veni oameni la cârciumă, și nu e bine!

— Dumea-voastră veți sta până seara în odaia de alăturĭ; astă-zĭ e sâmbătă, și prin-urmare șabas până la 5 seara.

In adevĕr ovreiul întrodusese pe ceĭ treĭ fugarĭ într'o odăiță de-a-lăturĭ, unde eĭ au adăstat până pe la orele 5 seara, apoĭ, când începu să se însereze cârciumarul i-a condus la ruda sa, care ședea tocmaĭ la capĕtul din spre câmp al satuluĭ. Intrând într'o căsuță mică, tovarășiĭ meĭ găsiră acolo pe un bătrân ovreĭ, care 'și făcea rugăciunea. El privi pe noiĭ sosiți, dete din cap ovreiuluĭ-cărciumar, care îĭ zise câteva cuvinte în limba evreă, apoĭ își urmă rugăciunea.

www.dacoromanica.ro

Tinerii, carĭ nicĭ odată încă n'au vĕzut pe ovreĭ la rugăciune, remaseră cu gurile căscate, privind cum bătrânul habotnic, îmbrăcat în linţoiul sĕu şi avênd legată la frunte o lădiţă cu legile luĭ Moise, gesticula şi recita rugăciunile de seară.

— Are să vă coste mult! oftă bătrânul ovreĭ, urmându-şĭ rugăciunea.

— Cât?

— Cinzecĭ ruble pentru fie-care om! mormăi ovreiul rugându-se şi gesticulând.

— Scump! Atâta n'avem; dar pentru toţĭ treĭ suntem gata a da 30 ruble!

— Aĭ weĭ! puţin, foarte puţin!

— Cinzecĭ pentru toţĭ!

— Şeidecĭ.

— Bine.

Pe la orele 10 seara, bătrânul ovreĭ înhămă treĭ caĭ la o căruţă. Când prieteniĭ meĭ s'au aşezat în căruţă, au observat că drept vizitiu îl au pe bătrânul ovreĭ în persoană. Dar acum, acest ovreĭ bătrân parcă s'a transformat. Ochiĭ sĕĭ scăpărau schinteĭ, faţa sea nervoasă devenise energică, muşchiĭ i se contractau într'un rictus plin de hotărâre. Ovreiul habotnic de odinioară se transformase în contrabandist isteţ, plin de îndrăsneală. La strigătul ovreiuluĭ caiĭ sburară ca vântul, şi peste douĕ

www.dacoromanica.ro

ceasuri căruța se mișca deja pe un drum bine întreținut — era o șosea austriacă.....

Ajungând la Viena, ceĭ treĭ refugiați politicĭ se opriră într'un otel, unde d W. Holstein, singurul din treĭ, care avea ceva parale, împărți întreaga sa avere—peste 7000 francĭ — în treĭ părți egale.

— Acum, când am scăpat din ghiarele despotismuluĭ, și fie care din noĭ va trebui să 'șĭ caute mijloace de traĭ, cred că e bine, ca să fim egalĭ în șanse de a da piept cu noua viață, de-a suporta lupta pentru existență. De aceia vĕ rog să nu mĕ refusați, și să împărțim această sumă de banĭ.

După o discuție oare-care, ceĭ treĭ tovarășĭ au împărțit cele 7000 de francĭ și apoĭ au plecat împreună spre Zürich.

Aci ne-am întâlnit și în curând ne-am înprietenit. Pe mine reumatismul mĕ sili să urmez sfatul doctoruluĭ `Birmer și să plec pentru câte-va lunĭ în Italia. Am ales orașul Arona, situat tocmaĭ la sudul laculuĭ Madjore, unde am și plecat, prin Simplon. In această călătorie mĕ întovărăși d. Oelsnitz.

Viața mea în Italia era foarte tristă ; procesul nostru începuse a se judeca la Petersburg și darea de seamă a desbaterilor sale se publica în ziarele oficioase ruse.

www.dacoromanica.ro

Guvernul rusesc, folosându-se dintr'o parte de lipsa de caracter a unora din acuzați, iar din alta de crima și lipsa de cinste politică a lui Neciaeff, figura culminantă din proces, á hotărât ca acest proces politic să fie judecat de către Curtea cu jurați. Așa dar procesul nostru a fost cel dintâi proces politic judecat în Rusia în fața publicului, după toate regulele unei jurisprudențe obicinuite.

Rechizitorul procurorului era zdrobitor pentru principalii acuzați. Deposițiunile fraților Cuznetzoff și aceea a lui Uspensky au produs o impresiune dureroasă asupra opiniunei întregi.

Iată istoricul acestui proces dramatic:

Sergiu Neciaeff, fiul unui diacon din satul Chomutovo, guvernamântul Vladimir, după ce a isprăvit studiile seminariale s'a făcut profesor de religie, și cu ajutorul unei protecții căpătase locul de director al unei școale primare particulare din Petersburg; școala aceasta era întreținută de o societate de bine-faceri, și purta numele de «*Serghievskoe Ucilișce*». La această școală au mai fost profesori și câți-va studenți, între-cari și tovarășul meu Evlampie Ametistoff, student la academia Medico-hirurgicală. Când s'a început mișcarea stu-

www.dacoromanica.ro

denților din anul 1869, care era datorată presiunei guvernului asupra junimei studioase, Neciaeff prin intermediul studenților-profesori făcu cunoștință cu capii mișcărei. In curând dânsul veni în ajutorul acestor tineri, puind la dispoziția lor, pentru întruniri, localul școalei din strada Serghievska.

In acest local cu desăvârșire necunoscut poliției secrete, se înjghebase grabnic comitetul de acțiune al studențimei, de aci plecaseră delegații comitetului pentru a forma liga studențimei din toate universitățile imperiului, aci în fine s'a hotărât acțiunea comună a tutulor universităților în contra regulamentelor și dispozițiunilor ocârmuirei, în ceia ce privește pe studenții și profesorii universitari.

Puțin după aceasta, tocmai în toiul mișcărei junimei universitare din anul 1869, din inițiativa lui Neciaeff și Petru Tcacioff, un publicist rus, comitetul de acțiune al studenților s'a transformat în *comitetul partidului revoluționar rus*. Acest comitet a fost alcătuit din următoarele persoane: P. Tcacioff, Neciaeff, eu, Ivan Ametistoff și Evlampie Ametistoff, Seriacoff, Nichiforoff, L.....*) și Orloff.

*) Oamenii cari mai trăiesc în Rusia, în memoriile mele sunt desemnați numai cu o singură literă oare-care.

www.dacoromanica.ro

Iată în trăsurĭ generale programul și scopul acestuĭ pumn de oamenĭ fără mijloace și fără greutate în societate:

«Libertate politică. Sub libertate politică se înțelege: drepturile persoaneĭ omenești și selfguvernamentul. Drepturile persoaneĭ sunt: libertatea individuală, libertatea cuvêntuluĭ, a tiparuluĭ, a întrunirilor, asociațiuneĭ, conștiinței și limbilor naționale. Aceste drepturĭ ale omuluĭ și cetățeanuluĭ sunt și trebue să remâie inprescriptibile.

Selfguvernament este: autonomia administrativă a comuneĭ urbane și rurale, apoĭ a ocoluluĭ (volostĭ), care se compune dintr' un numĕr de comune, apoĭ a regiuneĭ locuite de o unitate etnică. Poliția și administrația regiuneĭ va depinde de soborul deputaților aleșĭ de poporul regiuneĭ; acest sobor regional va fi întâia cameră legiuitoare. Soborul imperiuluĭ, compus dın delegațiunile regiunilor, va gera afacerile imperiuluĭ».

Comitetul revoluționar compus în anul 1869 n'a existat, propriu zis, maĭ mult de patru-cinci lunĭ. Activitatea sa s'a mărginit numaĭ și numaĭ în a da o direcțiune anumită mișcăreĭ studenților, apoĭ în al doilea rênd a avut ca resultat crearea unor legăturĭ între grupurile tinerimeĭ, alcătuite

www.dacoromanica.ro

de vr'o trei ani înainte în sânul junimei universitare, și în fine în al treilea rând a pus temelia unei organisațiuni a forțelor revoluționare din imperiul rus. Comitetul acesta s'a desființat prin simplul fapt că deja în ziua de 16 Martie 1869 toți membrii săi, afară de Serghiu Neciaeff, au fost arestați și închiși în fortereța Petro-Pavlovska.

Neciaeff, remas în libertate, după arestarea tutulor tovarășilor săi, a crezut de cuviință înainte de toate să creeze în jurul persoanei sale un fel de legendă, care să-i poată servi drept influență, cum era aceia de care se bucurau tovarășii sei arestați, prin cercurile studențimei universitare. Pentru aceasta cel dintâi lucru ce a făcut el, a fost că a respândit știrea, că și dênsul e arestat și închis în fortăreță. Știrea aceasta o lățise prin capitala Evlampie Ametistoff, în ajun de a fi arestat; el a povestit studenților, că mergând pe o stradă, a întâlnit în cale o trăsură escortată de jeandarmi. Din acea trăsură o mână 'i a aruncat un bilet, pe care s'a găsit scris:

«*Sunt arestat și dus în fortăreață.*
«*Rog a da de știre despre arestarea*
«*mea tutulor amicilor.*

Neciaeff.

www.dacoromanica.ro

Respêndind știrea despre arestarea sea, Neciaeff luă pașaport pe un nume străin și plecă în străinătate.

Sosind în Elveția dênsul se presintă luĭ Bacunin, Herzen și Ogareff — treĭ refugiațĭ politicĭ de pe timpul domnieĭ împĕratuluĭ Niculaĭ, carĭ au jucat un rol culminant în desvoltarea intelectuală a Rusieĭ.

Treĭ refugiațĭ, încărunțiți în exil, au întâmpinat pe noul sosit cu brațele deschise. Neciaeff le-a declarat că este trămis de comitetul revoluționar pentru a se înțelege cu eĭ în ceia ce privește atitudinea lor față cu noul partid revoluționar din Rusia. Alexandru Herzen, neîncrezător din fire, om cu un temperament așezat, făcând cunoștință maĭ de aproape cu Neciaeff, a hotărât să se țină în reservă, cel puțin până nu va vedea pe temeiul faptelor modul de a lucra a noieĭ înjghebărĭ revoluționare. Această reservă a omuluĭ cumpănit revolta pe Neciaeff, care imediat părăsi pe Herzen, și se alipi de Bacunin, om cu temperament revoluționar, plin încă de vlaga vieței, doritor de a se cufunda în valurile uneĭ marĭ revoluțiunĭ sociale. Auzind despre o alianță ce s'a făcut între misteriosul delegat din Petersburg și Bacunin, Alexandru Herzen a zis:

www.dacoromanica.ro

— Bietul Bacunine; dênsul e Danton al nostru, pentru care însă revoluțiunea nu s'a făcut încă!

Cuvinte de un crud adevĕr. Bacunine a încheiat un pact pe viață și pe moarte cu Sergiu Neciaeff, care folosindu-se de absoluta necunoștință a bătrânului revoluționar despre împrejurările din Rusia, 'l-a înșelat într'un mod nedemn, ba chiar 'l-a compromis în niște afaceri, în cari Bacunine n'a luat absolut nici o parte. Până la ce grad a fost orbit Bacunine, entusiasmat de a fi întâlnit în fine în tristul său exil un tânăr revoluționar plin de o energie diabolică, devotat până la moarte causeĭ poporuluĭ rus, se dovedește prin faptul uneĭ naivități copilărești. Iscusitul conspirator bătrân a «alianței» a consimțit și a iscălit cu propria sea mână o declarațiune, prin care se supune în toate la dispositiunea comitetuluĭ revoluționar din Petersburg. In această declarație, între altele, era scrisă și următoarea frază: «.... chiar în caz «dacă comitetul va hotărâ să participe la «facere de bancnote false — mĕ voĭ supune.....» Declarațiunea era iscălită cu numele femeiesc de «*Matreona*», în jos sta scris: «de azĭ înainte acesta va fi pseu-

www.dacoromanica.ro

donimul meu. *Michail Bacunine*». Ce naivitate!....

Peripețiile relațiunilor luĭ Bacunine cu Neciaeff, au fost fatale celuĭ dintâĭ, precum ele au fost fatale și multor altor oameni de bine. Cu toate astea însă, sunt dator a spune chiar aci, de și despre aceasta va maĭ fi vorba și maĭ departe, că toate cele debitate în contra luĭ Bacunine de către Karl Marx și socialiști-marxiști, sunt numaĭ și numaĭ calomniĭ nedemne și pentru marele economist german și pentru proseliții sĕĭ. Biografia luĭ Bacunine, precum și amintirile scrise de M. Dragomanow, carĭ în curând vor apărea în limba rusă—vor aduce destulă lumină în această privință. De altmintrelea fisionomia mareluĭ revoluționar rus nu va perde nimic — așteptând ca pasiunile să fie spulberate; timpul nemîndurător, va restabili adevĕrul, istoria la rândul eĭ va pronunța verdictul sĕu nepărtinitor privitor la calomniatorĭ și calomniĭ, căcĭ în fața istorieĭ numaĭ adevĕrul rĕmâne neperitor.

Neciaeff după ce 'și-a asigurat participarea luĭ Bacunine la toate cele plănuite de el singur, a maĭ esploatat și credința poetuluĭ Ogareff, care, ca și Bacunine, a recunoscut comitetul din Petersburg, ca or-

www.dacoromanica.ro

gan suprem al unei organisațiuni revoluționare existente în Rusia.

După această ispravă Neciaeff plecă îndărăt în Rusia, dar temêndu-se de a locui la Petersburg, își stabili domiciliul la Moscova. Venind la Moscova, Neciaeff descinse la Uspensky, cu care făcuse cunoștință mulțumită nouă, studenților. El declară lui Uspensky că e membru comitetului revoluționar compus din mai mulți oameni, din cari unii trăiesc în Rusia, iar alții în Europa, între acești membri el numără și pe Bacunine și Ogareff. In sprijinul celor declarate Neciaeff arată, câte-va proclamațiuni revoluționare tipărite la Geneva, și dete în păstrare lui Uspensky și un sigiliu pe care erau săpate, între două topoare încrucișate, cuvintele: «*comitetul executiv*», iar mai jos «*al partidei narodnaia rasprava*».

Nenorocitul prieten al meu, Uspensky, nu cunoștea absolut nimic din trecutul lui Neciaeff, dênsul îl crezu pe cuvênt și în curând deveni o unelță în mâinile acestui om energic, ambițios și fanatic. Luându'l drept delegat al unui comitet, Uspensky se consideră de soldat supus al unei organisațiuni puternice, care era menită să producă o revoluțiune politică în imperiul țarilor.

www.dacoromanica.ro

In curând după aceasta Neciaeff organisă un grup de tineri, căruia îi dete *ad hoc*, în calitate de delegat al comitetului executiv, puterea unui sub-comitet. In acest sub-comitet el numi ca membri pe doi frați Cuznetzoff, pe Ivanoff, student la academia de agricultură, pe Uspensky, iar el însuși s'a făcut președinte. Cu ajutorul sigiliului adus din Geneva, dênsul fabricase câte-va proclamații și ordine, pe cari apoi le respândi într'un mod misterios printre studenți. Oamenii cari primeau asemenea ordine și proclamații, cu ajutorul unor știri false povestite de însuși Neciaeff, credeau că în adevĕr ordinile vin din partea unui comitet secret, care se află în capul unei organisațiuni revoluționare existente. In toate aceste proclamații și ordine se recomandă mai cu seamă o supunere oarbă puterei lui Neciaeff.

Această mistificare a durat vr'o cinci luni de zile, și cel d'întêi om care a descoperit-o a fost Ivanoff, care prinsese odată pe Neciaeff fabricând ordine de ale comitetului, și aplicându-le sigiliul, ce avea în păstrare la Uspensky. Descoperind frauda, el mărturisi faptul lui Uspensky, care imediat s'a și convins de veracitatea lui. Revoltați, amândoi oamenii cerură explicații de la Ne-

www.dacoromanica.ro

ciaeff. Acesta neavênd încotro a mărturisit faptul, dar apoĭ la urmă a declarat luĭ Uspensky:

— Așa-ĭ; este adevĕrat că v'am înșelat spunênd că există un comitet. Dar pentru ce am făcut aceasta? Pentru că dacă n'aș fi inventat acest comitet, nu mi-ați fi dat încredere, și n'ați fi consimțit de a trăi și lucra pentru desrobirea poporuluĭ și distrugerea absolutismuluĭ. Am făcut prin urmare acelaș lucru pe care 'l a făcut Scevola, care a mințit luĭ Porsena, pentru a scăpa Roma.... Dacă azĭ nu există comitetul revoluționar, fiind-că acela care a fost la Petersburg s'a descompus din causă că toțĭ membriĭ sĕĭ sunt închișĭ în temniță, trebue oare ca noĭ să desperăm, trebue să rĕmânem cu mâinile încrucișate, trebue să ne dăm de învinșĭ?! Dacă nu există comitet — suntem noĭ comitetul adevĕrat!

Acest mod de a raționa 'l-a convins pe Uspensky, și peste puțin și pe ceĭ-l-alțĭ din grupul luĭ Uspensky, din Moscova. Singurul om, care nu s'a putut convinge, și care perduse orĭ-ce ilusie despre existența unuĭ partid revoluționar organisat, era Ivanoff. Jignit în amorul sĕu propriu de om cinstit prin nerușinata conduită a luĭ Neciaeff, dênsul hotărâ să rupă orĭ ce relațiĭ cu

www.dacoromanica.ro

un om ca acesta; și în curând a realisat hotărârea sa, declarând tovarășilor săĭ din sub-comitet, că el se retrage, și se lapădă de orĭ-ce activitate revoluționară.

Această retragere a luĭ Ivanoff îngrijise foarte mult pe Neciaeff. In imaginațiunea sa ferbinte de fanatic conduită, de altmintrelea foarte logică, a luĭ Ivanoff îĭ păru suspectă. El începu a bănui că Ivanoff e hotărât să denunțe totul poliției. Lucru de alt-fel cu desăvârșire falș, precum au arĕ tat faptele. Ivanoff, retrăgându-se din sub-comitet, s'a dedat învĕțăturei, și petrecea zile întregĭ în laboratoarele Academieĭ de agricultură, unde trecea de cel maĭ erudit și laborios student.

Frămêntat de bănuielĭ, Sergiu Neciaeff, sub presiunea fricei de sigur, în curênd ajunsese să-și peardă capul. El împărtăși tovarășilor săĭ temerile sale, apoĭ, când și aceștia au fost cuprinșĭ, ca și dênsul, de frică, propuse ca Ivanoff să fie ucis.

In arhiva cancelarieĭ poliției secrete din Petersburg trebue să existe depositiunea luĭ Uspensky și a unuia din frații Cuznetzoff, scrisă de mâna acelor nenorociți. Zic că atarĭ documente trebue să existe — de oare-ce pe când eram întemnițat în fortăreața Petro-Pavlowskia, aceste depositiunĭ

www.dacoromanica.ro

'mĭ-au fost citite la un interogator de către baronul Filipeus, secretarul secțiuneĭ a treia a cancelarieĭ imperiale.

Până azĭ, după aproape un pătrat de secol, îmĭ maĭ aduc aminte impresiunea dureroasă ce a produs asupra mea acea cetire! Depoziținile luĭ Cuznetzoff maĭ cu seamă au fost scrise cu o bogăție de detalĭ privitoare la omorârea nenorocituluĭ Ivanoff, — ceia ce demonstra starea psehico-patalogica a asasinilor.

Iată peripețiele acesteĭ crime, care, după părerea mea, foarte greu se poate numi o crimă politică:

Sergiu Neciaeff, pentru a salva aparențele, adică, pentru a nu da pe față că numaĭ frica singură era stimulul crimeĭ, a făurit un fel de ordin al comitetuluĭ «*Narodnaia Rasprava*», prin care Ivanoff, era condamnat la moarte. Acest ordin, pentru Uspensky și fraților Cuznetzoff nu putea însă trece drept o scuză pentru crimă, de oarece eĭ știau deja că acest comitet nu există de cât în închipuirea luĭ Neciaeff. Condamnarea la moarte se sprijinea pe considerațiunea că: *Ivanoff e spion.*

Lucru de alt fel ne adevĕrat; ceia ce s'a dovedit într'un mod cert când s'a judecat procesul nostru.

www.dacoromanica.ro

Pentru îndeplinirea ordinului dat de comitetul fictiv, Neciaeff a luat asupra sea rolul de călău.

Așa dar, acest om față cu nenorocitul Ivanoff și a însușit trei roluri în același timp: acela de acuzator, acela de judecător, și în fine acela de călău.

Oribil!

Puțin după hotărârea luată, crima s'a săvârșit. Intr'o seară de toamnă, la 1869, pe la sfârșitul lui Octombrie, Uspensky, frații Cuznetzoff și Neciaeff tocmesc o sanie și plecă din Moscova, prin bariera Iauzskaia, spre Academia de Agricultură. La intrarea în pădurea Petrovsky ei se coboară din sanie și dau drumul birjarului, apoi pornesc pe jos până în fața Academiei. Aci conspiratorii delegă pe unul din Cuznetzoff să intre în edificiu, unde locuiau internii academiei și să cheme pe Ivanoff. Dar de oare-ce Ivanoff putea să refuse să iasă pentru a se întâlni cu niște oameni cu cari dânsul a rupt ori-ce relații, se hotărăște următoarele:

Pe când Ivanoff făcea parte încă de subcomitetul revoluționar, Neciaeff adusese din Petersburg o mică tipografie, compusă din puțin garmont uzat și o mică presă de mână pentru corecturi. Aceste lucruri fură

www.dacoromanica.ro

încredințate lui Ivanoff, care le-a îngropat într'o grotă din parcul Petrovsko-Rozumovsky, care înconjură Academia de Agricultură. Rupând orĭ-ce relațiĭ cu foștiĭ sĕĭ tovarășĭ de conspirație, Ivanoff, n'a predat tipografia, dar a rugat pe Uspensky să-l descarce cât de curând de acest depozit.

Cuznetzoff avea dar misiunea de a spune lui Ivanoff că foștiĭ sĕĭ tovarășĭ au venit să ia tipografia, și prin urmare îl roagă să meargă cu dênșiĭ pentru a le arĕta locul unde se află ascunsă tipografia.

Înșelăciunea a reușit; nenorocita victimă căzu în capcana întinsă de Neciaeff. Ivanoff ieși din internat, urmat de Cuznetzoff; pe drum întâlniră pe ceĭ-l-alțĭ, și merseră împreună în parc, îndreptându-se spre un lac, pe malul căruia era o grotă. Ajungând la grotă toți intrară, dar la intrare Neciaeff luă loc tocmaĭ alăturĭ de Ivanoff. Acesta ceru ca să se aprinză o lumînare, de oarece întunericul nu permitea de a se distinge locul unde a fost îngropată tipografia.

In acest moment Neciaeff se aruncă ca o fiară selbatică asupra luĭ Ivanoff, apucêndu-l de gât cu mâna stângă; Ivanoff, înțelegênd acum că viața sea e în primejdie, că înaintea sea stă asasinul seu, cu o energie supremă muscă degetul luĭ Necia-

www.dacoromanica.ro

eff. Cât p'aci nenorocita victimă era să scape din mânile calâuluĭ seu, dar în acest moment Neciaeff slobozi cocoșul revolveruluĭ, a căruia țeavă o aplicase cu mâna dreaptă la têmpla victimeĭ sale. Se auzi o detunătură seacă și.... Ivanoff căzu grămadă. Moartea a fost instantanee.

După asasinat omorîtoriĭ se sfătuiră ce să facă cu cadavrul, Neciaeff dete sfatul ca corpul să fie aruncat în lac — și frațiĭ Cuznetzoff, dupe ce legară de picioarele victimeĭ patru bolovanĭ găsiți în peșteră, tîrîră cadavrul până la lac, unde îl deteră la fund.

Intoarcerea asasinilor la Moscova era și maĭ lugubră, de cât toate peripețiele groaznicei crime săvârșite. Toți patru merseră pe jos până la barieră, fără a'și zice un cuvênt, fără a se uita unul la altul. Unul din frații Cuznetzoff, cel maĭ mare, tremura de emoțiune, fălcile i se contractaseră printr'un rictus convulsiv. Băgând de seamă această stare nervoasă a unuia din participatoriĭ la asasinare, Neciaeff la bariera orașuluĭ propusese să intre cu toțiĭ într'o cârcĭumă. Aci toți patru beură câte un rachĭu, apoĭ plecară spre locuința luĭ Uspensky.

Odată acasă, asasiniĭ simțiră o prostra-

www.dacoromanica.ro

țiune nervoasă groznică; Uspensky avu un atac de nervi, frații Cuznetzoff, palidi ca moartea priveau înmărmuriți la tovarășul lor care plângea și suspina. Singur Neciaeff, cu ochii schințeind de lumină și mușcându-și unghiile vroia să pară impasibil.

— Sunteți niște mueri! esclamă el. Am omorât un spion, și pentru acest fapt de înaltă dreptate aveți remușcări de conștiință? !.... Gândiți-vě la ceĭ ce zac în temnițe, la tovarășii noștrii ziditi pe viață în Petro-Pavloskaia și veniți-vě în fire!... Mâne am să părăsesc Moscova; trebue să plec în străinătate, pentru a aviza acolo pe tovarășii noștrii că v'ați alcătuit într'un comitet central, și pe urmă mě voĭ întoarce. Acum suntem legați pe viață prin sângele luĭ Ivanoff, decĭ sunt sigur de voĭ.

După aceasta asasinii s'au despărțit, iar a doua zi Neciaeff părăsi Moscova, pentru a nu se maĭ întoarce nicĭ odată în dărăt El plecă din Petersburg direct în Elveția.

Și pe când dênsul povestea luĭ Bacunine la Geneva despre închipuita activitate a unuĭ Comitet central din Rusia, despre executarea unuĭ spion, despre formidabilele forțe ale partiduluĭ revoluționar, care în închipuirea sa îmbrățișase deja Rusia întreagă—acolo, în imperiul țarilor poliția a

www.dacoromanica.ro

descoperit cadavrul luĭ Ivanoff, și peste puțin a dat de urmele asasinilor.

Arestarea luĭ Uspensky și perchiziționea în librăria Cerkezoff era cea maĭ mare isbândă pentru poliție, căcĭ în acea librărie, printre rafturĭ s'au găsit între altele și o mulțime de proclamațiunĭ de ale pseudo-comitetuluĭ «narodnaia rasprava», iar într'o crăpătură de zid sigiliul acestuĭ comitet, cu emblema sea barocă și stupidă de două topoare încrucișate. Arestantul Uspensky refusă să dea orĭ-ce explicare, și rămase mut înaintea geandarmilor instructorĭ. Dar în curênd acest mutism al luĭ nu maĭ servea la nimic, căcĭ poliția arestase pe toțĭ cunoscuțiĭ seĭ, și între alțĭ pe frațiĭ Cuznetzoff.

Aceștia doĭ, o dată despărțiți de orĭ-ce contact cu oamenĭ, căzuse pradă uneĭ desperărĭ cumplite și destăinuiră tot, absolut tot ce știau. Depositiunile lor desvĕluesc întreaga activitate a luĭ Neciaeff la Moscova, asemenea și toate peripețiile asasinăriĭ luĭ Ivanoff.

Imediat dupe descoperirea acestor fapte, împĕratul Alexandru al II-lea, care el însușĭ citea toate depositiile, ordonă ca judecata acestuĭ proces politic, să se facă în public de către Curtea cu juraț̆ĭ.

www.dacoromanica.ro

Așa dar, mulțumită luĭ Neciaeff și faptelor comise de dênsul, mulțumită efectuluĭ ce trebuia să producă asupra societățeĭ întregul șir de minciunĭ, înșelăciunĭ, cruzimĭ, făptuite de eroul principal al procesuluĭ, țarul hotărî ca acest proces politic să fie primul proces de acest fel, judecat într'un mod regulat.

Până atuncĭ procesele politice se judecau de către o comisie de generalĭ și senatorĭ, numită *ad-hoc*.

Și în adevĕr, procesul luĭ Neciaeff a produs efectul dorit. Scârba și desgustul ne-a cuprins atât pe noĭ, ceĭ implicațĭ în acest proces, cât și întreagă societate rusă. La un singur lucru însă n'a ajuns guvernul absolutist, și anume la acela, ca societatea cultă să ne amestece pe noĭ, toțĭ, în acelaș morman de noroĭ, în care căzuse Neciaeff cu nenorocițiĭ seĭ tovarășĭ din Moscova. Ba atitudinea corectă și demnă a luĭ Uspensky a fost remarcată chiar de public. Nenorocitul Uspensky nu maĭ tăgăduia nimic, dar nicĭ nu acuza pe nimenĭ, chiar vorbind înaintea juraților de Neciaeff, dênsul era reservat, și declara că 'și explică conduita acestuĭ om prin faptul că starea societățeĭ ruse a produs pe acest fanatic așa cum este el; că fanatismul luĭ Necia-

www.dacoromanica.ro

eff și devotamentul seu pentru revoluțiune sunt cauzele carĭ 'l-au făcut pe dênsul, Uspensky, să nu părăsească pe Neciaeff nicĭ atuncĭ, când a vĕzut clar că nicĭ un comitet revoluționar nu există în realitate.

In fața juraților s'a desemnat maĭ cu seamă într'un mod foarte simpatic figura domnișoareĭ Dementieff, care dupe doĭ anĭ de întemnițare în fortăreța Petro-Pavlovskaia s'a înfățișat înaintea juraților în toată demnitatea uneĭ victime absolut nevinovate. Singura vină a eĭ a fost că era fidanțata luĭ Tcacioff. Cu toate astea însă curtea cu juraț a condamnat-o la exil, pentru ideile sale umanitare, și pentru critica sea făcută regimuluĭ absolutist. D-nul Tcacioff, a căruĭ participare la comitetul revoluționar din Petersburg, adică la acea grupă de oameni care după ce s'a format imediat a și fost arestată, *) și prin urmare nu s'a descoperit de instrucție, în cât curtea cu juraț nu 'ĭ-a găsit absolut nicĭ o vină, totuși a fost condamnat la exil.

In ceia ce privește pe Uspensky și fraților Cuznetzoff, eĭ au fost condamnați la muncă silnică pe 20 anĭ, iar ceĭ-l-alț la exil în Siberia, sau nordul extrem al Rusieĭ europene.

*) Vezĭ «*Temnița și exil* editura Gazetei Săteanului 1894

www.dacoromanica.ro

In privința noastră a celor fugiți din exil, guvernul a dispus secfestrarea tutulor averilor, degradarea din drepturile civile și privilegiile nobilimeï, și aplicarea articolelor din codul penal privitoare la refugiații politicï, adică pur și simplu condamnarea la munca silnică în batalioane disciplinare de arestanți *(arestanskie rotî)*.

Inainte de a urma cu povestirea faptelor posterioare procesuluï Neciaeff, cred că voi face o plăcere cetitorilor povestind restul din biografia acelora din condamnațiï din acest proces politic, despre carï am vorbit până acum. Și aceasta pentru că despre dênșiï nu se maï vorbește nimic în memoriele mele de aci înainte.

După pronunțarea verdictuluï, condamnațiï fură expediați în Siberia, iar ceï achitați de juriu (vr'o 15 inși) trimiși în exil după obiceiul rus. Frații Cuznetzoff trăiesc încă acum în Siberia de răsărit, iar nenorocitul Uspensky a murit acum vr'o șapteopt anï în minele de la Nercinsk. Moartea acestuï om merită a fi menționată aci maï cu de amănuntul. In ultimiï anï aï vieței sale Uspensky devenise un psihopat și starea sa sufletească avea o înrîurire foarte defavorabilă asupra psihiculuï tovarășilor seï. Intr'o vreme, pe la sfârșitul ierneï co-

www.dacoromanica.ro

codeținuții seĭ politicĭ observară că directorul temnițeĭ, un om crud și sĕlbatic, profitând de starea sufletească a luĭ Uspensky, adese-orĭ îl scotea din temniță și îl ținea la el acasă o zi-două. In acelașĭ timp, codeținuții seĭ maĭ observară că directorul află de la un timp încoace câte-ceva din cele despre ce vorbeau eĭ între eĭ, precum și despre planurile lor privitoare la vre-o scăpare din Siberia.

Se născu bănuiala, că Uspensky s'a demoralisat și a devenit spion. Arestanții începură a se sfătui, că ce este de făcut; se adresară la Uspensky și îĭ cerură explicații; dar acesta drept respuns s'a crezut grav insultat de bănuială și a refusat orĭ-ce lămuriri. Atunci tovarășii seĭ de închisoare, îndemnați maĭ cu seamă de unul, hotărâră să scape de un tovarăș-spion cu orĭ-ce preț.

Nenorocitul a fost spânzurat în celula sa de către tovarășii seĭ de temniță. In curând după moartea luĭ Uspensky s'a descoperit că acuzatorul sĕu era adevĕratul spion, și că reposatul n'avea absolut nicĭ o vină. Această descoperire a produs o așa groaznică impresie asupra celor carĭ 'l au condemnat la moarte, în cât arestantul po-

www.dacoromanica.ro

litic care aruncase laţul în gâtul nenorocituluĭ, a înebunit.

Curioasă coencidenţă! Uspensky a luat parte la asasinarea luĭ Ivanoff, acuzat de a fi fost spion, şi..... la rândul sĕu colo în fundul Siberieĭ soarta a voit ca şi el să moară acuzat pe nedrept de tovarăşiĭ sĕĭ de a fi fost spion!

Un alt condemnat din acest proces, d. Nichiforoff, a înebunit la Şencursk, un altul, Ienişerloff, s'a împuşcat; Tcacioff a murit în Franţa, unde s'a refugiat, fugind ca şi mine, din exil; soţia sa, fosta d-ra Dementieff, a isprăvit apoĭ studiile de medicină în Franţa, şi a remas acolo, ocupându-se cu practica medicală. O altă victimă a acestuĭ proces, d-na Babarîchova, a căreĭ vină a fost că voind a scăpa pe soţul sĕu, un oficer de artilerie, care a dat luĭ Neciaeff 50 ruble, a declarat că aceştĭ banĭ i-a dat dênsa, iar nu soţul eĭ—dînsa a contractat în temniţă o boală groasnică, care a dus-o în mormânt.

Ea a murit la Paris. In fine d. Felix Volchowskoi, un om erudit şi talentat, care nicĭ că cunoştea pe Neciaeff, a perdut auzul în temniţă, şi a fost exilat, după ce juraţiĭ 'l-au achitat. Bătrân şi sdrobit fizicește, dênsul trăieşte acum la Londra, unde

www.dacoromanica.ro

se ocupă cu jurnalistica, colaborând la ziarele englese, împreună cu Stepneac.

Iată dar soarta oamenilor din acest proces.

Aflând toate peripețiile acestuĭ nenorocit proces, și fiind adânc impresionat de toate detaliile luĭ, carĭ se desfășurau acum în fața publiculuĭ — mare 'mĭ a fost mâhnirea, și legitimă a fost ura ce simțeam că se ridică în sufletul meu contra luĭ Neciaeff. Știam că dânsul trăiește ascuns în Franța, de teamă de a nu fi extradat, ca un criminal ordinar. Deja înaintea sosireĭ mele în Elveția, guvernul rus ceruse extradarea luĭ dela guvernul federal al republiceĭ elvețiane, și Neciaeff cât p'aci era să fie remis în mâinile poliției muscălești, dacă n'ar fi dispărut la timp, fugind din Elveția la Londra.

Aveam de gând să aflu adresa luĭ, și să-ĭ scriu tot ce aveam pe suflet în contra odioaseĭ sale conduite. Oelsnitz, care locuia împreună cu mine la Arona, la lacul Magiore, mĕ sfătuia să nu mĕ pun în comunicație cu Neciaeff, de a nu'ĭ scrie nimic și de a-l desprețui, precum merita.

www.dacoromanica.ro

II.

MICHAIL BACUNIN

In curând, în luna Martie, tovarășul meu primi o scrisoare din partea lui Holștein, — care sosise la Locarno, un orășel situat pe malul nordic al lacului Magiore, — în care acela îl învita de a veni pentru a face cunoștință cu Michail Bacunin, stabilit la Locarno. Oelsnitz primi invitațiunea și mĕ învită și pe mine să-l însoțesc. Simțindu-mĕ mai bine, și apoi știind că 'mĭ-ar fi prea urît să rĕmân singur la Arona, mĕ hotării să-'l acompaniez, însă refusaĭ de a face acum cunoștință cu Bacunin.

Pentru ce?

Pentru că bănuiam că Bacunin știa despre toate cele făptuite în Rusia de Neciaeff,

www.dacoromanica.ro

și dacă a rupt orĭ-ce relațiĭ cu acest nenorocit, a făcut-o numaĭ și numaĭ pentru a nu se compromite în fața societățeĭ ruse, revoltate.

Bănuielile mele s'au dovedit absolut neîntemeiate, căcĭ din contra, Michail Bacunin a fost una din victimele luĭ Neciaeff. M'am convins despre aceasta maĭ apoĭ; și nu degeabă Alexandru Herzen, marele scriitor rus, 'l-a numit pe Bacunin «Liza cea mare», comparêndu-l cu fetița sa, pe care o numea «Liza cea mică». Da; în toată afacerea luĭ Neciaeff, Bacunin jucase rolul unuĭ copil nepriceput și naiv ca o fetiță.

Plecaserăm la Locarno. Sosind aci, Oelsnitz a mers să-șĭ vază prietenul, care trăsese direct la Bacunin, iar eu remăsesem într'un han *Albergo del Cavalo*. A doua zi dimineața, pe când abia mĕ deșteptasem din somn, vĕzuĭ întrând în odaia mea un uriaș bătrân, urmat de doĭ prietenĭ aĭ meĭ— Oelsnitz și Holstein.

— Scoală! Scoală, nenorocită victimă a luĭ Neciaeff! tună vocea uriașuluĭ.

Sărĭĭ în picioare; am priceput că înaintea mea stă marele revoluționar rus Bacunin.

Am petrecut la Locarno aproape douĕ sĕptĕmânĭ, și nicĭ că am băgat de seamă

www.dacoromanica.ro

cum treceau zilele, atât de interesant ne-a fost tutulor de a asculta povestirile luĭ Bacunin, — despre viața sa plină de aventurĭ, despre Europa de la 1848, despre oamenii acesteĭ marĭ epoce, ca Louis Blanc, Ledru-Rollin, Mazzini, Herzen, Carl Marx, Prudon, Carl Fogt etc. etc. Pe toți ĭ-a cunoscut Bacunin, cu toți a fost în legăturĭ, și a lucrat pentru redeșteptarea popoarelor amăgite în speranțele lor revoluționare. Farmecul luĭ Bacunin, erudițiunea sa serioasă, temperamentul său nebiruit de suferință, dialectica puternică și devotamentul pururea cald pentru binele omenireĭ— ne-a biruit, ne-a fermecat.

Am fost învinșĭ, convinșĭ, gata de a ne jertfi pentru binele acesteĭ omenirĭ nenorocite, gata de a intra iarășĭ în foc, fără a ne gândi măcar, că abia am ieșit din temniță și că nu ne-am vindecat măcar de boalele contractate în închisoare.

Bacunin era un nobil rus din cap pênă în picioare. In calitate de atașat militar pe lângă legațiunea rusă de la Viena, el la 1845 a rostit un discurs revoluționar la Praga, unde s'au întrunit revoluționariĭ polonĭ, fugiți din regatul Polon după înfrîngerea revoluțiuneĭ de la 1830. Acest discurs, ținut de un militar în misiune, fusese

www.dacoromanica.ro

comunicat împĕratuluĭ Niculaĭ, care ordonă imediat întoarcerea luĭ în țară. Pentru a'ĭ comunica ordinul împĕratuluĭ, ambasadorul din Viena îl cheamă la dênsul. Bacunin se duse la el.

— Ce poftiți, exelență? întrebă Bacunin.

— Am primit ordin de la Maj. Sa, ca să vĕ trimit imediat în Rusia.

— Dar ce s'a întâmplat acolo? A isbucnit vr'o revoluție?! întrebă Bacunin.

— Cum? Ce revoluție? exclamă supărat ambasadorul.... dar....

— Dacă n'a isbucnit revoluție, 'l întrerupse Bacunin, atunci, exelență, cred că n'am pentru ce să mĕ întorc.

Și Bacunin salută pe ambasadorul rus, lăsându-l înmărmurit de mirare.

Militarul rus în misiune deveni un simplu refugiat politic. Din acest moment Bacunin cu tot avêntul temperamentuluĭ sĕu se aruncă în mișcarea revoluționară a Europeĭ.

Iată părerile sale asupra Europeĭ de la 1848 încoace:

Precum până la revoluțiunea cea mare nobilul a fost prototipul lumeĭ feudale, tot așa precupețul, comerciantul și industriașul de acum, e prototipul lumeĭ moderne Precupețul e un tip intermediar între no-

www.dacoromanica.ro

bilul, cavalerul din evul-mediu, și între muncitorul din viitor. Cavalerul avea o fizionomie a sa proprie, el era o personalitate care ținea la demnitatea persoanei sale și nu depindea numai de averea ce poseda. Precupețul n'are nimic propriu lui, persoana sa e ascunsă, ștearsă, căci el nu e nimic, ci proprietatea sa, marfa sa, banii săi sunt totul. Cavalerul a fost un ignorant, un bețivan, gâlcevos, dar tot-dea-una gata de a muri pentru ceia ce credea că e dreptul său; el își avea codecsul său de morală, cinstea sa, pe care o apăra până la ultima picătură de sânge. Precupețul e omul pacînic, care 'și apără interesele sale cu sfială, pentru că nu crede, ba chiar se îndoiește de drepturile sale; strămoșii săi, cu pălăria în mână steteau smirna în fața nobililor, făcând mătănii până la pământ, și în acelaș timp furând și înșelând la bani pe nobili.

Pênă când precupeții au fost striviți sub călcâiul nobilimei, ei formau în sinul lor o elită de oameni, cari în unire cu o parte din nobili s'au pus în fruntea mulțimei pentru cauza sfântă a desrobirei celor asupriți și desmoșteniți. Lupta acestor precupeți cu lumea feudală a fost frumoasă, plină de poesie, căci era plină de sacri-

www.dacoromanica.ro

ficiĭ. Dar după ce lupta s'a sfârșit în favoarea lor, Sancĭo-Pancha s'a aședat în lumea boerilor și a rupt orĭ-ce relațiĭ cu mulțimea sdrențuroasă. Sub influența precupețimeĭ totul s'a schimbat în Europa. Cinstea cavalerească—s'a prefăcut în contabilitate dublă; buna cuviință—în îngâmfare; mândria — în lingușirea, parcurile—în bostănăriĭ și palaturile în oteluri și hanurĭ

Ce sunt regulele moraleĭ curente? Ideĭ romane despre stat, și o constituțiune cu două puterĭ: *salus populi* și *chacun pour soi*. Evangelia și Bentham, religia și Schopenhauer. Întreagă morala societățeĭ moderne constă în regula, că cel care n'are trebue să adune, iar cel care are să păstreze, adunând mereu.

Cestiunea politică de la 1848, zicea Bacunin, a devenit esclusiv o cestiune precupețească. Viața societățeĭ pare un joc de bursă; totul astă-dĭ nu e de cât prăvălie, restaurant, cârciumă. Englesiĭ așa s'au obicĭnuit cu nomenclatura prăvălieĭ, în cât numesc vechea lor biserică anglicană *Old chop*. Astă-zĭ toate nuanțele, toate partidele din lumea politică formează două lagăre marĭ: dintr'o parte sunt burghezĭ proprietarĭ, din altă parte poporul muncitor. Unĭĭ

www.dacoromanica.ro

sunt *calicĭ*, alţii plinĭ de *invidie*. De aceia noĭ, revoluţionariĭ de astă-zĭ, nu putem sta nicĭ într'unul din aceste lagăre, căcĭ nicĭ calicia nicĭ invidia nu ne pot stimula ca să ne jertfim viaţa.

Regimul parlamentar modern, maĭ zicea Bacunin, n'are nimic comun cu vechiul *Commonlaw* anglo-sacson.

Europa modernă are douĕ trăsurĭ caracteristice, ambele sunt din prăvălie, de la tejghea. Dintr'o parte făţărnicia, din alta *etalagiul*.

In Europa modernă totul a devenit simplu decor; aşa de pildă ţĕrănimea elveţiană e tot aşa de ignorantă ca şi cazacul din Ural, — posedă totuşĭ o spoială oare-care de civilisaţie. Aţĭ vorbit de sigur cu vr'un burghez elveţian! Nu-ĭ aşa că aţĭ fost surprinşĭ ce ignorant e el? O educaţie teoretică serioasă îĭ lipseşte cu desăvârşire, pentru că bietul om n'a avut timp s'o facă fiind-că şcoala 'ĭ-ar fi răpit maĭ mulţĭ anĭ, şi aceasta ar fi fost dăunător intereselor prăvălieĭ.

— *La noblesse oblige*, zicea Bacunin, lucru logic însă, că precum drepturile nobilimeĭ au fost fantastice, tot aşa au fost şi datoriile sale; dar totuşĭ aceste datoriĭ şi drepturĭ se considerau de obligatoriĭ.

www.dacoromanica.ro

Catolicismul impunea și mai multe obligațiuni. Cavalerii, și cei credincioși, când nu-și îndeplineau obligațiunile, simțeau remușcări de conștiință; și tocmai de aceia nu putea să se fixeze o normă a conduitei. Ei aveau obiceiuri și moravuri cari nu erau simple decoruri, ci se considerau ca un fel de ideal. Lucru firesc că noi, oamenii de acum, n'aveam ce face cu acest ideal. Procesul nobilimei ca și al catolicismului s'a sfârșit; ei sunt condamnați fără apel... Eu voesc să zic numai că burghezimea n'are absolut nici o obligațiune, și idealul ei este: inavuțește-te, folosește-te de averea adunată și veĭ trăi bine și veĭ muri ca un bun cetățean și bun părinte de familie! Lumea cavalerească și cea catolică trebuia să peară, dar peirea sa n'a fost pregătită de burghezi, ci de ideologi revoluționari ca Ulrich von Hutten, ca Arnet Volter, ca J. J. Rousseau, Schiller, Goethe. Burghezimea numai s'a folosit de munca lor intelectuală, și s'a liberat nu numai de impărați, ci și de ori ce ideal. Iată dar în ce timp trist trăim noi! Atmosfera în care respirăm e foarte grea, de aceia eu unul respir mai liber în Italia și Ispania, de cât în Franța și Anglia; iată pentru ce în munții Elveției m'am ascuns ca într'o mănăstire!

www.dacoromanica.ro

De alt-fel Michail Bacunin nicĭ că putea ĭeși pe aceste vremurĭ din Elveția; In Italia dênsul era condamnat la munca silnică, în Franța la moarte, iar în Germania ar fi fost arestat imediat și remis în mâinele Rusieĭ.

La 1848 Bacunin luase parte activă în mișcarea revoluționară germană, și la Dresda fusese ales dictator. Domnia luĭ în acel oraș a durat treĭ zile, după care revoluțiunea a fost înăbușită. Imĭ aduc aminte de următoarea întâmplare din acel timp, despre care 'mĭ a povestit Bacunin în persoană:

— Fiind proclamat dictator, m'am ocupat înainte de toate de apărarea orașuluĭ, de oare ce armata regală se apropia. Inspectând locurile cele maĭ expuse, constatai că punctul cel maĭ periculos este podul peste care trebue neapărat să treacă armata. Mĕ gândiĭ cum să 'l apăr? Atunci mĭ-a venit o idee ingenioasă. Știam că germanii sunt un popor civilisat, și că țin mult la operele de artă; de aceia poruncii ca la mijlocul podului să fie pus, tocmaĭ pe baricadă, tabloul luĭ Raphael «madona Sicstina». Acest tablou se afla în muzeu. Apoĭ când armata a sosit în fața podului, trimeseĭ pe un parlamentar ca să declare comandantuluĭ forțelor inamice, că

www.dacoromanica.ro

dacă va trage focuri, are să nimicească un cap de operă al lui Raphael.

— Ei, și armata n'a tras focuri ? întrebai.

— Nici un foc. Comandantul porunci să se încunjoare podul.

— Dacă la Petersburg s'ar fi întâmplat una ca asta, de sigur că tabloul lui Raphael se făcea praf.

— Acolo, respunse surîzênd Bacunin, o asemenea stratagemă n'ar fi prins; rusul e selbatic, deci a expune pe Raphael ar fi fost o barbarie, dar în Germania e alt ceva.

După înăbușirea revoluțiuneĭ în Germania, Bacunin a fost arestat și cu lanțurĭ la picioare a fost remis regeluĭ Saxonieĭ. El era să fie condamnat la moarte, dar împĕratul Niculaĭ interveni, cerând extradarea luĭ. Incuviințarea acesteĭ extradărĭ, inamiciĭ politicĭ aĭ luĭ Bacunin, adică marxiștiĭ, au comentat-o apoĭ în defavoarea osânditului, propagând odioasa calomnie că Bacunin a fost agent al Rusieĭ.

Extradat Rusieĭ, Michail Bacunin a fost dus în lanțurĭ la Petersburg. Impĕratul Niculaĭ îl osândi la închisoare pe viață, și condamnatul a fost transportat în fortăreața Schluselburg, unde după porunca tira-

www.dacoromanica.ro

nului a fost pus în lanț, care îi încunjura mijlocul, fiind ferecat de zid. In așa stare a trăit acest mare revoluționar rus patru ani de zile, perzând din cauza scorbutului toți dinții. Numai natura sa puternică putea să îndure groasnica temniță. După moartea împăratului Niculai, muma lui Bacunin căzând la picioarele împăratului Alexandru al II-lea ceru grațierea fiului seu care se prăpădea în temniță.

— Numai moartea îl va libera din fortăreață, doamnă! a fost răspunsul blajinului Alexandru al II-lea.

Apoi prin manifestul de grațiare dat de acest împărat în ziua încoronărei sale, Bacunin a fost scos din închisoare și expediat pe viață în Siberia de răsărit.

In timpul acela guvernatorul general al Siberiei era Muravieff, supranumit Amursky. Un om cult, și care în curînd se împrietini cu Michail Bacunin. Avênd nevoie de un om inteligent, pentru descrierea litoralului siberian de a lungul rîului Amur, unde guvernul rus avea de gând să creeze un șir de colonii militare de cazaci, Muravieff-Amursky se adresă la Bacunin, însărcinându'l cu misiunea grea de a face o călătorie prin acele locuri sălbatice. Bacunin primi însărcinarea și în curând plecă

www.dacoromanica.ro

din Irkutsc. Ajungând la rîul Amur, el își îndreptă calea spre portul Petrosavodsc, unde se îmbarcă pe un vas american și fugi în America. La 1861 Bacunin era deja la Londra.

Iată ce scria despre această originală figură revoluționară rusă celebrul publicist rus Alexandru Herzen:

«Bacunin e la Londra..... Bacunin în-«mormîntat în cazemate, perdut în Siberia «de rĕsărit, a apărut iară-și plin de viață, «superb, printre noi — *Redivivus et Ultor* «am fi zis, dacă vorbeam de groasnicul «Pugacioff... iar nu de Bacunin. Noi n'a-«vem ce face cu rĕsbunarea, avem prea «mult de lucru, Bacunin vine la noi plin «de iubire pentru poporul rus, plin de e-«nergie, de speranțe, de forțe oțelite în «aerul curat al pustietăților Siberiane. Cu «Bacunin parcă învie umbrele anului 1848!

«Activitatea lui Bacunin, până la închi-«derea sa în citadela Königstein din Ger-«mania, a fost pur filosofică. Elevul stră-«lucit al lui Hegel trăia în lumea abstrac-«țiunilor, apoi a devenit socialist-revolu-«ționar, iar acum, nădăjduim că va deveni «socialist-rus.

«Bacunin a părăsit Rusia la 1841; la «1845 a fost amestecat în procesul socia-

www.dacoromanica.ro

«liștilor elvețianĭ; celebrul Bluneli îl denun-
«țase guvernuluĭ rus, țarul îl poruncise
«ca imediat să se întoarcă,— el a refusat.
«Niculaĭ porunci să fie judecat. Senatul îl
«condamnă la perderea drepturilor de no-
«bil, și cele-l-alte. Bacunin se stabilește la
«Paris.

«Acolo, în ziua de 29 Noembre 1847,
«Bacunin a rostit un discurs la întrunirea
«Polonilor carĭ serbătoreau aniversarea re-
«voluțiuneĭ Polone. El era cel dintâĭ rus,
«care a întins nenorociților Polonĭ mâna,
«osândind guvernul rus pentru toate cri-
«mele comise în contra Polonieĭ. Discur-
«sul a avut mare importanță, căcĭ Hizo
«a dat afară din Paris pe Bacunin, dar
«n'a avut Bacunin destul timp de a se sta-
«bili la Bruxel, și la rândul său și Hizo
«a fost dat afară din Paris decătre Lu-
«dovic-Filipp. Bacunin s'a întors imediat la
«Paris, unde a luat parte la viața politică
«Lamartin privea rău activitatea luĭ, decĭ Ba-
«cunin trebui să plece ĭară-șĭ. In acest timp
«la Praga s'a adunat un congres de slavĭ,
«la care a luat parte activă Bacunin, scri-
«ind un program pentru partidul socialist-
«slav. Boemiĭ au acceptat acest program,
«dar Windischgretz a risipit congresul so-
«cialist cu ajutorul tunurilor austriace. Pără-

www.dacoromanica.ro

«sind Praga, Bacunin 'şi încercă contrariu «luĭ Palatsky, de a uni pe democraţii un- «gurĭ cu slavii, căcĭ ungurii şi p'atuncĭ «se luptau pentru independenţă. Unirea s'a «făcut însă cu polonii, şi la congres a venit «din partea maghiarilor comitele L. Tele- «ki. Bacunin voind să întărească această «unire şi cu democraţii germanĭ, a aceptat «postul de dictator la Dresda. Acolo el s'a «acoperit de glorie, pe care nicĭ duş- «manii luĭ (sic!) n'au putut-o tăgădui; după «luarea Dresdeĭ de Prusienĭ, Bacunin a «fost arestat la Chemnıţ şi trimis în cita- «dela de la Konigstein. D'aci se începe mar- «tiragiul seu lung.

«Să amintim în treacăt, că Bacunın a «plătit foarte scump nobila sa greşală, de «a fi avut ılusia imposibilă de realisat, de a «lucra în comun cu democraţii germanĭ. «La majoritatea germanilor e prea desvol- «tată ura în contra noastră. Ştım că lup- «tătorul german lucrează în folosul popo- «ruluĭ german, dar nu ne mirăm de asta, ci «îl admirăm. Dar germanul aşteaptă de la «un rus şi un slav să dispreţuiască popo- «rul sĕu, şi să-ĭ ducă civilisaţiunea ger- «mană, uitând că pentru aceasta avem în «afară de Petersburg — Cur-Estul şi Li-

www.dacoromanica.ro

«flanda, iar boemiĭ au pe slavii din Apus «și pe Austria.

«Pe când regele Saxonieĭ era să sub-«scrie verdictul de moarte a luĭ Bacunin «Heibner și Kökker, publiciștĭ germanĭ, scri-«eau în ziarele lor, că Bacunin e un a-«gent rus, adică agentul guvernuluĭ rus. «Regele s'a oprit și a schimbat pedeapsa «cu moarte în pedeapsă cu temniță, Um-«walzungsmännerii nu s'au oprit și'l au ur-«mat cu calomniile lor*).

«In Maiŭ 1850 Bacunin cu fieare la pi-«cioare a fost adus la Praga, unde gu-«vernul Austriac vroea să afle de la con-«damnatul pe viață toate amănuntele pri-«vitoare la mișcarea slavă; Bacunin a re-«fusat de a spune un cuvânt măcar, apoĭ «aflându-se că proseliții săĭ voiau să-l scape, «Bacunin a fost transferat la Olmütz, unde «incatenat de un zid a petrecut șase lunĭ — «închis într'un mormênt de granit. După «aceasta guvernul austriac 'l-a extradat ru-«șilor. La granița Rusieĭ Bacunin a fost «descatenat, lanțurile austriace au fost în-«locuite cu lanțurĭ ruse.

«Treĭ anĭ de zile a petrecut apoĭ Bacu-«nin în revelinul Alexeevski din fortereța

*) Aceleași calomnii le-au răspândit apoi și Marx cu proseliții sai Engels *e tutti quanti*

www.dacoromanica.ro

«Petro-Pavlovskaia. La 1854 el a fost tran-«sferat la Schuzelburg.

«A venit domnia luĭ Alexandru al II-lea. «S'au proclamat fel de fel de amnestiĭ. Des-«pre Bacunin nicĭ un cuvênt. Impĕratul cu «mâna sa a șters numele luĭ de pe lista «amnestiaților. Muma luĭ a remis țaruluĭ o «petițiune, împĕratul a luat'o și cu voce bla-«jină a respuns:

— *Tant que votre fils vivra, madame, il ne sera jamais libre!*

La 1857 Bacunin a fost exilat în Siberia de rĕsărit. *După opt anĭ* de temniță «a început exilul în Siberia.

«Adierea uneĭ vieți noĭ s'a simțit în «Rusia; Austria învinsă dă îndărăt, stin-«dardele italiene fâlfăiau la Milano. Bacu-«nin ne povestea cum la Irkutsc dênsul «urmărea pe Garibaldi și Italia care se «libera. A fi condamnat, la vârsta de 47 «anĭ, plin încă de vlaga vieței, a remânea «simplu spectator perdut în fundul Sibe-«rieĭ — era greu. În destul a plătit el en-«tusiasmul tinereței, credința în posibilita-«tea uneĭ alianțe cu democrația germană. «El se hotărî să fugă din Siberia.

«Pleacă la Amur, acolo se îmbarcă pe «o corabie americană și merge la Iucato-«na, în Japonia. Decĭ Bacunin era cel din-

www.dacoromanica.ro

«tâi refugiat politic care se adăpostise în «Japonia. De acolo el veni la St. Francis-«co. Din New-York el sosi la Liverpol, «iar în ziua de 27 Decembrie noi îl îm-«brățișarăm la Londra.

«După 14 ani de suferințe, cu semnele «de lanțuri la picioare, slăbit de temniță «și exil, Bacunin a fost întîmpinat cu bra-«țele deschise de amicii săi și cu lacrimi în «ochi,—iar de germani tot cu vechea ură. «Un ziar german radical a amintit ime-«diat despre *verdachtiger Character* al «acestui uriaș.

«Dar, germanii au dreptate! Bacunin și «noi suntem în adevăr agenții poporului «rus, noi lucrăm pentru acest popor, su-«ferim pentru dênsul. E rău însă, că ger-«manii din Prusia uită că guvernul din «Petresburg e german.»

De atunci și până la întâlnirea mea cu Bacunin au trecut zecimi de ani; eu am cunoscut pe Bacunin la apusul vieței sale, când dênsul se ocupa cu organisarea alianței democratice.

Fermecat de credința acestui om în definitiva biruință a dreptății, entusiasmat de puterea caracterului său, precum și de titanica energie ce desfășura el, a fost destul ca să stau cu dênsul două săptămâni

www.dacoromanica.ro

de zile pentru a deveni unul din adepții săi fanatici. Bacunin nu lasă să-i scape o ocasiune pentru a înregimenta în armata sa revoluționară pe un nou venit.

In curând între el și noi, ceĭ sosiți, se începu o convorbire privitoare la «ce e de făcut» față cu starea politică din lăuntrul Rusieĭ. După o critică aspră a conspiratorilor din procesul Neciaeff, după analisa amănunțită a stăreĭ morale în care lângezește pătura cultă din Rusia, hotărârăm să încercăm o nouă organisare a elementelor revoluționare din imperiul Țarilor. Ca punct de plecare, convenirăm ca grupul nostru de patru inși să fie deocamdată centrul de unire al revoluționarilor din Rusia cu revoluționariĭ din Apus.

www.dacoromanica.ro

III.

EXTRADAREA LUI NECIAEFF

Curînd după aceasta noĭ am părăsit localitatea Locarno, și via St-Gothard ne-am întors la Zürich. De oare-ce pe atunci nu exista încă calea ferată care leagă acum Elveția cu Italia prin marele tunel St. Gothard, voiagiul pe această cale era foarte anevoios, maĭ cu seamă în timp de iarnă, când zăpada acopere Alpiĭ, și viscolul suflă puternic de la Andermat pênă la Airolo.

La Zürich sosi în acest timp, venind din Paris, un nou refugiat politic, anume Sagin. Acest om, fugit din Rusia de vr'o patru anĭ, era foarte intim cu Bacunin. Făcând noĭ cunoștință cu dênsul, în curênd a întrat și el în micul nostru cerc intim.

www.dacoromanica.ro

Intâiul pas, făcut de noĭ pentru a întemeia dintr'o parte legăturile viĭ între noĭ şi tovarăşiĭ noştriĭ din Rusia, iar din alta pentru a da un nou impuls mişcăreĭ revoluţionare din imperiul rus—a fost grabnica întemeiare a uneĭ tipografiĭ. Cuvêntul tipărit, iată singura pârghie cu ajutorul căreia putem să ne punem în comunicaţie cu ţara, din care abia am fugit.

Dar pentru a face o tipografie, trebuiau parale, multe parale, pentru a tipări cărţĭ, broşurĭ, foĭ cât de micĭ—trebuiau iară-şĭ parale. Şi tocmaĭ parale n'aveam.

Intr'o zi când şedeam în odăiţa mea mică de student, citind o carte, şi meditând asupra sforţărilor noastre zadarnice de a face ceva pentru binele popoarelor subjugate de absolutismul muscălesc, cineva bătu la uşa mea; strigaĭ:

— Herain!

Uşa se deschise, şi în prag apăru un om mijlociu, uscat, cu ochiĭ negri foarte viĭ. Imediat ce-l văzuĭ, involuntar exclamaĭ:

— Neciaeff!

Era dênsul. Cu un aer misterios, punând degetul la buze, dênsul 'mĭ făcu semn să tac.

— Te rog, maĭ încet; nimenĭ nu ştie cine sunt!

www.dacoromanica.ro

— Da; înțeleg, îi răspunseĭ. Aĭ și dreptate, căcĭ nicĭ Elveția nu poate să-ți dea asıl.

— Așa este. De aceia tocmaĭ am venıt aci sub nume falș.

— Și pentru ce aĭ venıt?

— Pentru — a te vedea!

— Pe mine? Dar ce aĭ cu mine?

— Cum ce am? Mă maĭ întrebĭ? Dar n'aĭ fost membru comitetuluĭ nostru?

Suriseĭ amar, auzind pe acest om amintındu mĭ un fapt, pe care tocmaĭ dênsul avea nevoie să-l uite. Il poftiĭ să șază, închiseĭ ușa, și îl întrebaĭ de unde vine, și de la cine a aflat despre scăparea mea din exıl. Neciaeff în loc de a-mĭ răspunde limpede și lămurit la aceste cestiunĭ neînsemnate, luă un aĭer de conspırator și îmĭ răspunse evasıv:

— Unul dın corespondenții comitetuluĭ secret *ne* a pus în cunoștință despre fuga ta, ıar eu viŭ dın ordinul comitetuluĭ, pentru a te întreba ce aĭ de gând să facĭ aicĭ?

Auzınd acest răspuns, dintr'o parte 'mĭ veni să rîd, dın altă parte însă ciuda mĕ cuprinsă, văzênd p'acest om, după atâtea greșelĭ comise, după groasnicul asasınat săvârșit de dênsul, că maĭ avea curagıul să

www.dacoromanica.ro

minți, să tot minți, fără nici un pic de rușine.

— Lasă la naiba minciunile! strigai. Numai d'aia ai venit ca să'mi spui mie toate aceste gogorițe? Atunci de geaba ai venit.

Și după aceste cuvinte, întreaga mea indignare în contra acestui om a isbucnit. Tot ce aveam pe suflet, tot ce a chinuit mintea mea în curgere de trei ani în închisorile rusești, am desvălit înaintea acestui nenorocit. Am fost crud, foarte crud față de asasinul nenorocitului Ivanoff, — și am isprăvit acuzările mele cu cuvintele:

— Arată-mi degetul, pe care 'ți-la mușcat Ivanoff, când îl omorai!

Aceste cuvinte făcură pe Neciaeff să se cutremure; el deveni palid ca ceara, și acoperindu-și fața cu ambele mâini căzu pe scaun.

— Era..... un.... spion, îngână dênsul.

— Minți!.... Minți, căci știu acum foarte bine, și știm noi toți că nu era spion, cu atât mai odios ești, că și după ce 'l-ai omorât, nici mort nu-l lași în pace, și vo ieștĭ să-l ucizĭ în memoria tovarășilor.

Neciaeff tăcu. Apoi, după o pausă foarte lungă, întrerupe tăcerea:

— Așa dar între noi totul e rupt?

— Fără îndoială! Sunt inamicul tĕu cel

www.dacoromanica.ro

mai redutabil, căci unde te voiŭ întâlni, e vai de tine.

— Mĕ amenințĭ?

— Nu cu moarte, cum aĭ tu obiceiul, ci cu mijloacele pe carĭ le posedă un om cinstit față cu oamenĭ ca tine.

După o conversație așa de aspră, Neciaeff mĕ întrebă dacă-l gonesc din casă. I-am respuns că părerea mea este, că dênsul nu mai poate să mĕ visiteze. Posomorît, fără a 'mĭ zice rĕmas bun, Neciaeff plecă. Credeam că nu ne vom mai întâlni, dar întâmplările au făcut că foarte curând am fost silit să iau parte activă în favoarea acestuĭ om, pe care altmintrelea refusasem de a-l mai primi la mine.

Sergiu Neciaeff, plecând de la mine s'a dus la un refugiat polonez, anume Adolf Stempcowsky. Acest polonez se ocupa la Zürich cu meșteșugul de gravor pe email și porcelană, și trecea în cercurile social-democraților drept un fervent adept al marxiștilor. Avênd deplină încrederea luĭ Greilich, *), șeful partiduluĭ social-democrat din Elveția germană. Stempcowsky a fost ales

*) D Greilich pe atunci era un simplu legator de carți și redactor al ziarului social-democrat *Tagwacht*, acum dânsul e o persoana marcanta la Zurich

www.dacoromanica.ro

secretar al secțiuneĭ internaționale de lucrătorĭ din Zürich. Cum? Prin ce minune acest polonez a putut căpăta încrederea unuĭ om cinstit ca Greilich, este absolut greu de priceput. Iată pe scurt *curiculum vitae* al acestuĭ mișcrabil polonez.

Inainte de revoluțiunea polonă de la 1863 Adolf Stempcowsky a fost copist la primăria din Varșovia, apoĭ a luat parte la rescoala patrioților polonĭ, și în curând după aceasta emigrase în Elveția. In anul 1866 emigranțiĭ polonezĭ din Zürich descoperiră că Stempcowsky a devenit corespondent al ziaruluĭ «*Dziennik Warszawsky*», în care scrie cele maĭ odioase calomnii în contra emigranților. S'a format imediat un *Jury*, care judecă pe netrebnicul ziarist, și verdictul acestuĭ juriu stabili că Adolf Stempcowsky e un spion al guvernuluĭ muscălesc. După pronunțarea verdictuluĭ Stempcowsky părăsi Zürichul, apoĭ peste câțĭ-va anĭ se întoarse, aducând din Paris un certificat falș, iscălit de Iaroslav Dombrowsky și Grohovsky — ambiĭ morțĭ. In acest certificat se restabilea onoarea miserabiluluĭ spion. Cu ajutorul acestuĭ certificat dintr'o parte, iar din alta printr'un șir de fapte, Stempcowsky a isbutit să convingă pe Greilich că emigranțiĭ polonĭ

www.dacoromanica.ro

carĭ 'lau condamnat, l-au pârît numaĭ și numaĭ pentru ideile sale cosmopolite, iar nu pentru vr'o faptă infamantă; Greilich a căzut în capcană, și entusiasmat de activitatea febrilă, de temperamentul ardent și de elocința luĭ Stempcovsky, 'l-a făcut secretar al Secțiuneĭ centrale a social-democraților marxiștĭ din Elveția germană. Inălțat la demnitatea de secretar, Stempcowsky prin ajutorul unuĭ alt polonez *Caspar Tursky* făcu în curênd cunoștință cu maĭ mulțĭ refugiațĭ ruși, dar maĭ cu seamă cu maĭ multe rusoaice, carĭ studiau la universitatea din Zürich. In curând toțĭ acești supuși ruși, mulțumită luĭ Stempcowsky, se înscriseră ca membriĭ în cercul social-democrat al asociațiuneĭ internaționale de lucrătorĭ. După această isbândă, tot prin ajutorul luĭ Tursky Stempcowsky făcu cunoștință cu Neciaeff

Neciaeff, ca și Greilich, a fost fermecat de Stempcowsky, cu care în curând a devenit amic, apoĭ peste puțin au organisat un comitet de treĭ, în care intră Caspar Tursky și eĭ doĭ. Acest comitet avea de scop organisarea partiduluĭ revoluționar în Rusia.

Stempcowsky știa, lucru firesc, că Neciaeff, ca asasin al luĭ Ivanoff, poate să fie

www.dacoromanica.ro

extradat Rusiei de guvernul federal al Elveției; fiind spion muscălesc, el dete de știre guvernului din Petersburg că Neciaeff se află la Zürich, și că dênsul poate să-l deie pe mâna poliției. Guvernul rusesc imediat se adresă pe cale diplomatică la Berna, cerând extradarea lui Neciaeff Pentru a convinge pe guvernul elvețian, că Neciaeff nu e de cât un asasin vulgar, guvernul rus a remis guvernului federal un dosar falș, anume ticluit pentru acest scop, și cu ajutorul acestui dosar a isbutit să capete extradarea. Acum lucrul cel mai greu era de a pune mâna pe Neciaeff.

Poliția rusească, precum și cea elvețiană știau bine că Neciaeff umblă bine înarmat; apoi, se mai știa că în cas de se va proceda la arestarea lui în cartierul studențesc, la *Fluntern*, va fi un mare scandal, căci pentru a apăra pe un refugiat politic, atacat de o poliție streină, se vor ridica studenții ruși, sêrbi și bulgari, al căror număr pe atunci era considerabil la Zürich.

Pentru a evita scandalul, pentru a face ca extradarea aceasta să se efectueze cât se poate de liniștit, guvernul din Zürich crezu de cuviință să se adreseze la spio-

www.dacoromanica.ro

nul poliției ruseștĭ, Adolf Stempcowsky. Acesta primi însărcinarea, și organisă un adevĕrat *guet-à-pens*, în care Neciaeff s'a prins.

Adolf Stempcowsky dete luĭ Neciaeff *rendez-vous* într'un mic restaurant, într'o parte a orașuluĭ foarte depărtată de cartierul studențesc Venind la acea întâlnire Neciaeff, fără a bănui ceva, se așeză la o masă și începu o conversație cu Stempcowsky. In acel moment doĭ geandarmĭ elvețienĭ deghizați în civilĭ, se repeziră pe dindăret și apucară de ambele mâinĭ pe nenorocitul care n'a avut timp să-și scoată revolverul; Stempcowsky din partea sa, simulă mirare, ba chiar se prefăcu că vrea să libereze pe tovarășul seu dın mânile geandarmilor.

La această scenă din întâmplare a fost present d. Greilich, care 'mĭ-a comunicat toate detaliile arestăreĭ luĭ Neciaeff mie, și tovarășilor meĭ refugiațĭ politicĭ.

Imediat ce s'a aflat despre arestarea luĭ Neciaeff, întreagă colonia de refugiațĭ politicĭ din Rusia s'a adunat în casa unde pe acea vreme locuia Michail Bacunin. Era de neapărată trebuință ca refugiațiĭ să ia mĕsurĭ contra guvernuluĭ rusesc, care după obiceiul sĕu, a indus în eroare pe guver-

www.dacoromanica.ro

nul elvețian, înmânându-i un *dosar judiciar falș*, privitor la Neciaeff.

La această întâlnire Michail Bacunin emisese părerea că de datoria tutulor refugiaților din Rusia este de a lua apărarea lui Sergiu Neciaeff, însă, adaogă dânsul, această apărare nu trebue să depășească mai departe de un simplu protest adresat elvețienilor.

Eu unul eram de altă părere. Conștiința îmi reproșa, că neputând suferi pe Neciaeff, 'l-am alungat din locuința mea, și prin această, involuntar, 'l-am făcut să-și caute refugiul pe la niște oameni suspecți ca Tursky, Caspar, ca Adolf Stempcowsky spoinul rusesc. Sub povara acestei remușcări de conștiință emisei părerea că refugiații politici datori sunt de a scăpa pe Neciaeff, adică cel puțin de a încerca să-l scape cu ajutorul forței.

In contra propunerei mele s'a ridicat Bacunin cu toată vigoarea elocinței sale. El declară că consideră pe Neciaeff de un om care a compromis causa revoluționarilor ruși, că pentru un asemenea om ar fi o nebunie de a sacrifica pe cine-va din noi, și că atacarea poliției elvețiene de către niște streini, refugiați politici, ar fi un act dăunător pentru toți refugiații.

www.dacoromanica.ro

Lucru firesc că propunerea luĭ Bacunin trebuia să triumfe primo, pentru că dânsul se bucura de mare autoritate printre refugiaţĭ, secundo, pentru că propunerea sa era cât se poate de dreaptă şi înţeleaptă.

Pentru a împăca lucrurile şi pentru a fi sigur că propunerea mea nu va fi primită, Bacunin imediat după această şedinţă convocă pe toţĭ membrĭi alianţeĭ democratice, şi anume pe ceĭ carĭ făceau parte din comitetul slav.

Secţiunea aceasta care purta numele de comitetul slav al alianţeĭ democratice, se compunea din patru membri şi anume: din Bacunin, Lermontoff, Sagin şi eu.

Imediat ce acest comitet s'a întrunit, Bacunin ne citi o scrisoare din partea unuĭ grup de tinerĭ din sudul Rusieĭ, carĭ cereau ca Bacunin să le trimeaţă pe cine-va din aĭ seĭ pentru a se înţelege în privinţa propagandeĭ prin scris în Rusia. Propunerea grupuluĭ fiind discutată, Bacunin hotărî ca să plec eu la graniţă, unde să mĕ întâlnesc cu delegatul grupuluĭ, iar locul de întâlnire, propus de mine, a fost acceptat: Iaşul.

Aşa dar ieşiĭ de la această întrunire cu însărcinarea de a pleca la Iaşĭ, chiar a doua zi; pentru acest scop mi s'a dat un paşaport şi banĭ de drum.

www.dacoromanica.ro

A doua zi, adică tocmaĭ în ziua destinată pentru plecare veni la mine d. Caspar Tursky.

Era plouat, prăpădit şi foarte jenat. Nenorocitul ştia bine că conduita sa în afacerea arestăreĭ luĭ Neciaeff era cât se poate de lămurită. Incurcându-se într'o conspiraţie fără rost, cu nişte polonezĭ, dânsul căzu în capcana spionuluĭ Stempcowsky, care cu ajutorul său predase pe Neciaeff. Acum convingându-se că Stempcowsky este agent al guvernuluĭ rus, dânsul căută mijloc de a scăpa de bănuiala care plana asupra sa.

— Ce să fac ca să dovedesc, îmĭ zicea el, că am fost indus în eroare, că n'am nicĭ o vină.

— Singurul mijloc de a scăpa de bănuială, îĭ respunseĭ, este de a organisa scăparea luĭ Neciaeff. Apoĭ maĭ aĭ de a te explica cu refugiaţiĭ polonĭ, în ceia ce priveşte amiciţia d-le cu Stempcowsky.

— Fac şi una şi alta!

După această resoluţie Tursky mĕ rugă să merg cu dânsul la o întrunire de tineriĭ, carĭ s'au adunat special pentru a pune la cale scăparea luĭ Neciaeff.

Am consimţit să merg, şi am şi plecat împreună la acea întrunire. La întrunire

www.dacoromanica.ro

am găsit câți-va sêrbĭ, discipolĭ politicĭ aĭ luĭ Sveatozar Marcovicĭ, care este considerat ca întemeiătorul «socialismuluĭ» în Serbia, și câți-va polonezĭ. Intrunirea, după o discuție lungă, a luat hotărîrea de a organisa evadarea luĭ Neciaeff din temniță; iar dacă aceasta va fi cu neputință, atuncĭ de a încerca scăparea luĭ la gară, când dênsul va fi transferat din temniță, unde zăcea, pentru a fi transportat în Rusia.

Despre participarea mea la întrunirea aceasta au aflat imediat Bacunin și amicĭ meĭ politicĭ; cunoscând temperamentul meu, le era frică să nu iau parte activă la liberarea cu forță a luĭ Neciaeff, și de aceea au insistat să plec din Elveția chiar în acea seară. Ca membru al uneĭ organisațiunĭ secrete m'am supus, dar cu regret, căcĭ acum eram sigur că Neciaeff este perdut, dacă refugiațiĭ politicĭ nu vor participa la scăparea luĭ. Uram pe Neciaeff, dar ura mea pentru despotica Rusie nu mĕ făcea să uit că orĭ și cum Neciaeff era un fanatic, al căruĭ fanatism într'un moment dat putea să coste viața despotuluĭ.

www.dacoromanica.ro

IV.

LA GRANIȚA BASARABIEI

Eugeniu Lupu.

Cu trenul de seara părăsiĭ Elveția, luând drumul la Iași, via Bavaria și Austria. La Cernăuți mĕ oprii pentru câte-va zile, așteptând acolo o scrisoare pe care trebuia să o primesc din Odesa. In acea scrisoare, care în curând a sosit, mi se anunță că delegatul grupuluĭ revoluționar a și plecat spre Iași. Imediat după aceasta telegrafiaĭ la Zurich o depeșe convențională, cerând să mi se expedieze cu «mare ĭuțeală» maĭ multe sute de chilograme de cărți și broșurĭ revoluționare, destinate de a fi introduse în Rusia cu ajutorul contrabandeĭ; apoĭ am plecat la Iași.

www.dacoromanica.ro

Sosind la Iași, descinseĭ la otel, unde mi se ceru pașaportul. Arătaĭ un pașaport rusesc în toată regula de și nu al meu; această cerere de pașaport însе mĕ convinsese imediat că m'am apropriat de sf. Rusiă. In Europa întreagă nu-mi se ceruse nicĭ o dată pașaport, de și am trecut Bavaria și Austria în lat.

A doua zi după sosirea mea merseĭ de găsiĭ pe mult regretatul meu amic Eugeniu Lupu, care p'atunci era student la universitatea din Iași.

Pe Eugeniu Lupu 'l am găsit în casele părinților săĭ din strada St. Sava. Deși aproape de doĭ anĭ eream în corespondență cu acest tânăr, dar astă dată aveam să-l vĕd pentru întêia oară, și să-ĭ fac cunoștința maĭ de aproape.

Eugeniu Lupu e un tip, de aceia sunt dator să mĕ opresc asupra personalității luĭ și să-ĭ arăt aci, în trăsurĭ generale caracterul și simțimintele. In general studenții românĭ sunt niște tinerĭ micĭ de suflet și arare orĭ merită să-ți oprești atențiunea asupra lor. Studenții noștriĭ sunt sau copiiĭ generațiuneĭ viguroase de la 48, sau vlăstarĭ rachiticĭ aĭ boĭerimeĭ pământene; ceĭ dintâĭ n'au moștenit absolut nimic din virtuțile părinților lor, și se mulțumesc să

www.dacoromanica.ro

culeagă roadele munceĭ și a suferinței părinților, ceĭ din urmă trăesc pe socoteala vechilor privilegiĭ desființate *de jure*, dar rămase în picioare *de facto*. Și unii și alții sunt oameni fără grijă, și pe fisionomiile lor strălucește mereu deplină satisfacție a persoaneĭ proprie. Toți propriu zis sunt *băieți buni*; nicĭ unul din eĭ nu se gândește la ceva serios, cinstit, măreț. În viață eĭ nu caută de lucru, ci lucru vine de sine sub o anumită formă spre eĭ; imediat ce isprăvesc universitatea, acest lucru, e funcțiunea de stat, e leafa înscrisă în budget. Intrând în viață, eĭ lucrează după șablon, petrec după șablon și duc o viață inconscientă, ca niște manechine.

Tineriĭ noștriĭ cred că a trăi cum trăiesc eĭ—e viață. Eĭ admit că pământul se învârtește în jurul soareluĭ, admit că planta noastră se învârtește în jurul osieĭ sale numaĭ și numaĭ cu condiția *sine qua non* ca locuința lor să fie lăsată în pace și neatinsă de această mișcare până trăiesc eĭ pe pământ. Tineriĭ noștriĭ, repet nu sînt răĭ, ci din contră sunt băieți buni, dar foarte vulgarĭ. Eĭ nu fac nicĭ rău nicĭ bine, dacă nu sunt împinși de interesul propriu al persoaneĭ lor, și când fac câte un bine, prin aceasta nu devin maĭ buni, căcĭ bi-

www.dacoromanica.ro

nele făcut se urcă în conscinţa lor la suprafaţă ca unt-de-lemnul pe apă.

Marele rĕu, precum şi marele bine — sunt opera oamenilor nu de rând, şi nu sunt produsul unor oameni cu sufletul mic.

Alt-fel de om a fost Eugeniu Lupu.

Ca exterior, acest tiner n'avea absolut nimic ce ar fi putut procura antipatie. Era slab la faţă, cu o bărbie subţirică, cu un nas care poseda o curbătură frumoasă à la Dante, cu trăsurile feţei melancolice, în carĭ se reflecta un suflet bun şi o minte meditativă. Ochiĭ luĭ marĭ plinĭ de căldură, maĭ cu seamă, erau frumoşĭ; fruntea o avea înaltă, albă ca marmora, pe tâmple avea niştе vine subţirĭ albăstriĭ Eugeniu Lupu era slab de sănătate, şi din familia sa au murit maĭ mulţĭ de boală de piept.

La cea dintâĭ întâlnire simţiĭ pentru acest tînĕr o mare simpatie, apoĭ, cu cât relaţiunile noastre deveneau maĭ intime, cu atât a crescut şi simpatia mea pentru dênsul.

Eugeniu Lupu era artist în sufletul luĭ, se ocupa mult cu pictura. După moartea sea au remas câte-va tablourĭ foarte reuşite datorite penelului sĕu. Prin convingerĭ dênsul era socialist.

La cea dintâĭ întrevedere a noastră îmĭ

www.dacoromanica.ro

aduc bine aminte, că subiectul conversațiuneĭ ne-a fost arta. Arătându-mĭ tablourile sale, Eugeniu Lupu 'mĭ-a zis:

— Pe mine maĭ cu seamă mă preocupă pictura. Dar vaĭ, cât de greu este să cauțĭ obiectul iubit în întuneric. De când am devenit socialist tăgada mă persecută. Pentru ce? Ce e drept de la un timp încoace mult am citit, și între altele am citit și «*despre artă*» a luĭ Prudhon. Inainte de toate cartea aceasta părea că 'mĭ servește drept temelie tendințelor mele, dar apoĭ.... când m'am gândit mult, am rămas nesatisfăcut. Nu e asta.... sufletul cere alt-ceva!..

Spre seară, în acea zi am mers cu Eugeniu Lupu pe jos la Copou.

— Știțĭ ce, 'mĭ zicea Lupu, mie mi se pare că arta în general nu duce la nimic?

Văzând cá această cestiune îl preocupă mult, începuĭ a discuta, combătând aserțiunea sa.

— Da, respunse el, căcĭ în adevăr, dacă în artă nu e nimic, dacă dînsa nu ne servește de cât ca petrecere plăcută, atunci de ce simțim atâta farmec pentru dênsa, de ce ne atrage așa de mult?.. ..

Peste câte-va zile după sosirea mea la Iași, veni în fine din Rusia delegatul grupuluĭ. Era representantul socialiștilor din

www.dacoromanica.ro

Moscova, d. Gheorghi F. Zdanowicĭ; om de o energie încercată, devotat causeĭ și plin de vlaga vieţeĭ. Privind la dênsul, mĕ convinseĭ la prima vĕdere că alegerea a fost cât se poate de nemerită; delegatul era înzestrat cu un fisic resistent, și prin urmare capabil de a îndeplini greaua sarcină pentru care a venit.

In curând după aceasta sosiră și sutele de chilograme de cărți tipărite la Londra și Geneva, încă de repausatul A. Herzen. Cu aceste cărți aveam de făcut încercare, expediindu-le cu ajutorul contrabandeĭ, peste Prut. Deci imediat ce am scos cărțile dela depoul căilor ferate, am plecat tus-treĭ, Zdanowicĭ, Eugeniu Lupu și eu la Sculenĭ, ducând în căruța noastră patru pachete de cărți și broșurĭ, fie-care pachet avea o greutate de 20 kilog. Sosind la Sculenĭ descinserăm la un locuitor de acolo, cunoscut deja nouă. Acest locuitor ne puse imediat în contact cu un ovreu, șeful uneĭ bande de contrabandiști bine organisate. Toți acești contrabandiști, erau românĭ-plugarĭ, carĭ mulțumită sărăcieĭ au fost siliți să se ocupe cu contrabanda, pentru a putea trăi. Câștigul lor din acéstă meserie primejdioasă era cât se póte de mic, deși prețul plătit de noĭ a fost de un galben pen-

www.dacoromanica.ro

tru fie-care pachet de 20 kilog. Cauza — partea leului o percepea ovreiul, iar contrabandiștii nu primeau decât 3 lei de om pe zi.

Pe înserate, cu îmbrăcat ovreiște, într'un halat de lustrin murdar, cu peise aranjate cu ajutorul fixatuarului, cu pălărie în cap, având un bilet de trecere pentru 24 ceasuri, trecui împreună cu mai mulți alți jidani podul de la Sculeni, și mă aflam în Basarabia.

Un epizod hasliu, întâmplat la această trecere, m'a făcut să râd apoi mult. Dincolo de pod, la capătul opus malului român, noi toți am fost întâmpinați de un ofițer de jeandarmi, care luând din mâinile noastre biletele de liberă trecere, m'a ochit drept în față, și apoi, adresându-se către un civil, care stătea lângă dênsul 'i-a zis rusește:

— Uite, ăsta.... în fie-care zi trece ba încoace, ba încolo!.... Și toți sunt așa! Sunt convins că n'are altă ocupație de cât contrabanda.

Eu, lucru firesc, mă făcui că nu pricep rusește Ofițerul 'mi aruncă o privire plină de dispreț, și 'mi remise biletul. La Sculenii rusești mă adăpostii la un alt ovreu, unde noaptea, pe la orele 2 sosiră și cele patru pachete cu cărți. A doua zi veni, ca

www.dacoromanica.ro

să le expedieze la Chișineu, Gh. Zdanowicĭ; dênsul trecu granița într'un mod legal cu pașaportul seu în regulă.

La Sculeniĭ ruseștĭ am stat până în seară, fiind ocupat cu stabilirea condițiunilor de transportul cărților până la Chișineu. Aceste condițiunĭ le făcurăm atât cu ovreiul din Rusia, cât și cu ruda sea din România. Pe la asfințitul sóreluĭ trecuĭ granița îndărăt, unde mĕ aștepta cu mare nerăbdare amicul meu Lupu.

Imediat ce sosiĭ, plecarăm spre Iași. A două zi o telegramă convențională din Chișineu mĕ vestĭ că Zdanowicĭ a sosit acolo în bună pace. Așa dar, întâia încercare a noastră a reușit de minune. Spre seară, chiar în acea zi, porniĭ din Iași cu un car al doilea transport de cărțĭ, carĭ fiind primite la Sculenĭ, au trecut granița fără nicĭ un accident, și au ajuns la Chișineu cât se póte de bine. Cu al treilea transport isprăvisem cu toate cărțile ce aveam la Iași.

Așa dar, nu maĭ aveam ce face, și puteam să mĕ întorc în Elveția. Remisesem ceva banĭ luĭ Eugen Lupu, pentru cheltuelile viitoare, mĕ înțelesecĭ în ceia ce privește primirea cărților din Elveția, și luându-mĭ rĕmas bun de la dânsul, plecaĭ prin Cernăuț la Zürich.

www.dacoromanica.ro

V.

PREDAREA LUI NECIAEF — CONDAMNAREA LUI — MOARTEA LUI.

Cel dintâĭ lucru despre care am aflat sosind la Zürich, a fost trista veste că Neciaeff a fost predat Rusieĭ de către guvernul federal din Elveția. Predarea s'a făcut pe motivul că Neciaeff a asasinat pe Ivanoff, și că acest asasinat nu se poate considera de o crimă politică, de oare-ce Ivanoff n'a fost nicĭ persoană politică în Rusia, nicĭ jeandarm sau santinelă de pază,— omorârea căruĭ fel de oamenĭ se poate întâmpla în momentul când criminalul politic se încearcă să fugă.

Aceste sunt considerantele pe temeiul cărora guvernul federal a crezut de cu-

www.dacoromanica.ro

viință să predeie pe Neciaeff, *obligând guvernul rusesc de a judeca pe predat numaĭ și numaĭ pentru crima de asasinat și nicĭ de cum pentru crimele sale politice.*

Obligațiunea aceasta acceptată de Rusia, lucru logic, a fost călcată în picioare de guvernul rusesc cu cel maĭ patent dispreț; Rusia, precum știu bine româniĭ, nicĭ odată n'a ținut la cuvêntul sĕu de onoare. Oamenii politicĭ aĭ Rusieĭ, diplomațiĭ sĕĭ, tiraniĭ sĕĭ puțin se sinchisesc de cuvêntul lor de onoare, râzând cu cinismul caracteristic omuluĭ semi sĕlbatic în vinele căruia curge sânge mongol, de omul civilisat, care crede și ține serios la cuvêntul sĕu de onoare. Româniĭ nu pot uita odioasa călcare a cuvêntuluĭ de onoare de către împĕratul Alexandru al II-lea, care ca aliat al regeluĭ Carol în resboiul de la 1877—78 s'a obligat de a apăra integritatea soluluĭ Românieĭ, și apoĭ, după biruința de la Plevna, ne-a răpit Basarabia de sud!

In ceia ce privește predarea luĭ Neciaeff Rusieĭ de către guvernul Elveției, maĭ sunt dator să înregistrez aci următorul fapt: La predarea luĭ rolul principal l'a jucat fostul director de poliție din Zürich d. Pfe-

www.dacoromanica.ro

ninger. Activitatea sea în acéstă împrejurare, modul séu de a lucra mână în mână cu spionul rusesc Adolf Stempcowsky, intimitatea sa cu jeandarmii ruși sosiți la Zürich, prânzurile și banchetele la cari a luat parte și cari au fost organisate de agenții diplomatici ruși în onoarea sa — totul și toate au dat prilegiu opiniei publice din Elveția să banuiască, că înaltul funcționar elvețian *a primit bani de la Rusia*, drept resplată pentru predarea lui Neciaeff.

Au trecut ani, de atunci, și în momentul de față d. Pfeninger e social-democrat. Am auzit că domnia-sa se căește de rolul ce a jucat în afacerea predării lui Neciaeff și jură că a fost indus în eroare de Rusia, etc.

Ori și cum ar fi, — bănuială mare planează asupra conduitei sale, și mulți, foarte mulți nu se încred în sinceritatea căinței sale tardive In ceia ce mă privește pe mine, dator sunt, ca unul care personal am fost amestecat în această tristă dramă, să-mi dau părerea: *Eu unul nu cred de loc, în nevinovăția lui Pfeninger, nu cred că din eróre domnia sa* a sprijinit ca jurisconsult și ca om politic odiosul fapt de extradarea lui Neciaeff.

www.dacoromanica.ro

In spirjinul acesteĭ bănuelĭ cxistă un document groasnic pentru social-democratul Pfeninger. In numĕrul I a revisteĭ «*Vestnic Narodnoi Woli*», Lew Tichomiroff, actualul redactor al ziaruluĭ *Moscowskie Wiedomosti* a publicat un material menit să slujească pentru cunoașterea biografieĭ luĭ Neciaeff; printre documentele publicate se află și un manuscris scris de mâna luĭ Neciaeff, și în care nenorocitul scrie următoarele cu privirea la d. Pfeninger: «Toate hârtiile găsite la mine au fost vêndute de către Pfeninger secțiuneĭ a 3-a. *)

In ḍiua când Neciaeff trebuia să fie predat la granița Bavarieĭ în mâinile jeandarmilor rușĭ, un grup de tinerĭ, avênd în capul lor pe Gaspar Tursky, s'a încercat să-l răpească din mâinile jeandarmilor elvețienĭ. La gara din Zürich, când Neciaeff a fost transferat din temniță pentru a fi expediat cu trenul spre Romanshorn, maĭ mulțĭ studenți sêrbĭ s'au aruncat asupra jeandarmilor. Jeandarmiĭ elvețianĭ au fugit în toate părțile ca niște potârnichiĭ, și Neciaeff cât p'aci, era să fie slobod, dar — intervenirea publiculuĭ, și maĭ cu seamă poltroneria luĭ Tursky și a unor polonezĭ, carĭ au refusat orĭ-ce ajutor studenților

*) Vestnic Narodnoi Woli, N 1, 1883 pag 140

www.dacoromanica.ro

sârbĭ în acest suprem moment, au făcut ca încercarea să sufere un fiasco complect. Jeandarmiĭ prinseră curaj, și reveniră; înhățară pe unul din sârbĭ, și Neciaeff fu legat și închis într'un vagon reservat pentru dênsul.

Povestirea peripețiilor acesteĭ încercarĭ nereușite mĕ făcu să dojenesc mult pe d Tursky, care 'mĭ jurase că de astă dată consideră de datorie a sa cel puțin să resbune pe Neciaeff, pedepsind pe infamul spion Adolf Stempcowsky.

Acest jurământ și această promisiune le luasem, lucru firesc, drept o simplă fanfaronadă.

Orĭ cum, cu Neciaeff s'a isprăvit; odată căzut în mânele Rusieĭ, el era perdut.

Imediat ce Neciaeff a sosit în Rusia, el a fost închis în fortereța Petro-Pawlowscaia *). Câte-va zile după aceasta a intrat în celula sa umedă comitele Levașeff, cu propunerea de a'ĭ scrie un memoriu privitor la planurile și activitatea refugiaților politicĭ din străinătate. Neciaeff surîse cu dispreț la propunerile făcute luĭ de acest demnitar al statuluĭ.

— Atât maĭ rău pentru d-ta! îĭ zise a tuncĭ comitele Levașeff, veĭĭ fi judecat ca un

*) Vezi despre aceasta fortereța în care autorul a petrecut doĭ anĭ de zile închis, în «**Temniță și Exil.**»

www.dacoromanica.ro

simplu criminal, iar a vorbi înainte juraților președintele tribunalului n'are să vĕ permită.

Așa s'a și întâmplat. Neciaeff cu toate astea a vorbit și a declarat înaintea juraților că a fost supus la tortură în timpul cât a durat instrucțiunea. Curtea cu jurați l-a condamnat la 20 ani muncă silnică în Siberia, dar guvernul temându-se că acest om energic să nu scape cum-va, 'l a întemnițat pe viață în fortereța Petro-Pavlowska și anume în revelilul lui «Alexi»*).

In al treilea an de la întemnițarea sa într'o celulă solitară, Neciaeff a fost visitat de șeful jeandarmilor generalul Potapoff. Acest demnitar propusese arestantului să-și scrie memoriile cu privirea la refugiații politici. Neciaeff refusă pentru a doua oară de a fi delator; atunci generalul de geandarmi supărat că trei ani de întemnițare n'au putut înfrâna pe acest om, sbeară ca un turbat:

— Atunci veĭ primi 50 de lovituri de knut și veĭ fi silit să te supui.

Neciaeff perdu în fine răbdarea, și la infama amenințare respunse cu o palmă sdravănă. Această palmă generalul Potapoff o capătă în presența comandantului

*) Vezi *Temnițĕ și Exil*

www.dacoromanica.ro

fortăreței, prințul Dunducoff-Corsacoff, și a suitei sale. Ofițerii au năvălit asupra arestantului și 'l-au bătut până la sânge..... șase luni după aceasta Neciaeff înduplecat de comandantul fortăreței a scris o scrisoare către împăratul Alexandru al II-lea. In acea scrisoare nenorocitul arată despotului starea politică și socială a imperiului în adevărata ei culoare; apoi conchide că resultatul acestei stări duce inevitabil la o revoluție sîngeroasă, care nu se poate înlătura de cât printr'o constituție liberală.

Se zice că țarul citind scrisoarea lui Neciaeff a luat'o în batjocură. Din ordinul său, după aceasta, arestantul a fost legat de zid, cu lanț, avênd deja lanțuri la picioare și la mâini.

In această groaznică stare dênsul a zăcut doi ani de zile dormind pe podelele de granit, fără nici un așternut.

Cu un an înaintea morței sale, Serghie Neciaeff a scris o scrisoare lungă în care vorbește de sine ca de a treia persoană; acea scrisoare e adevěratul *curiculum vitae* a lui în temniță, de aceea și dau mai jos în întregimea sea acest interesant document.

Iată-l:

Comandantul fortăreței noastre seamana mult a leneșul rege al Merovingilor, în domnia căruia joacă rolul unei per-

www.dacoromanica.ro

soane omnipotente secretarul seu Denjkin. Aceasta creatură scârboasă domnește în fortăreață El prada și jefuește atât pe ofițerî, cât și pe soldați A doua persoana gîata a comandantului e colonelul Filimonoff, directorul revelionului Alexeewsky

Acest revelion este o temniță vestită în istoria Rusieî. Inca există celula, în care Petru cel mare cu propriele sale mâini a strangulat pe fiul seu Alexi, înca nu s'a nivelat cu totul movila sub care s'a îngropat nenorocita principesa Taracanoff [1]), înca stau în picioare celulele umede și întunecoase, fara ușă și fereastra, cu o singura gaura prin care se da alta data apa și pânea arestanților

In aceste morminte nu de mult înca se îngropau de vii victimele despotizmului Acum doî ani (scrisoarea dateaza de la 1875) pe timpul inundațiuneî, administrația a avut sa faca din aceste celule magazu pentru muniținle garnizoaneî, și când a fost în fine rupt zavorul rugînit de la ușa de intrare în coridor, și soldații s'au scoborât în launtru cu felinarul aprins, parul li s'a facut maciuca pe podelele celulelelor zaceau schelete de oameni !

Revelinul Alexeewsky—este o temniță secreta In fortareața Petro-Pawlowskaia despre aceasta temniță se vorbește la urechе Santinelele carî o pazesc se compun din soldați fara carte, stupizi și idiotisați în casarma, carora le este oprit sub amenințarea unei pedepse marî, de a vorbi despre locul serviciuluî lor

In aceasta temniță secreta se comit lucruri oribile Administratorul Filimonoff se folosește de aceasta situație excepționalá a temnițeî Cantitatea mare de lemne de foc, care este destinata pentru încalzirea celulelor figurează numai pe hârtie, și din treî-zeci de sobe ale revelinului se încalzesc numaî trei Toate celulele, din aceastá causa, au devenit umede; igrasia e oribila, apa picura depe plafon și pareți ca într'o pivniță, temperatura iarna e sub zero, arestanții sufer de reumatizm și oftică, iar colonel Filimonoff când inspecteaza temnița nu scoate șuba de pe umerî Unul din arestanți închis în acea temniță acum 20 anî zacea solitar într'una din celule înebunit de mult. Nenorocitul aleaiga noaptea întreagă prin celula sa, umplênd aerul cu suspinele sale lugubre.

Locuitorî din fortăreață adese orî aud noaptea aceste suspine, și trecênd rute își fac cruce Acest arestant e *Șevicî* [2]).

1) Vezi *Temniță și Exil*.

2) Vezi *Temniță și Exil* unde este descris acest nenorocit, pe care l-am vĕzut pe când zăceam în temnița Petro-Pawlowskaya

www.dacoromanica.ro

Nenorocitul a înebunit de mult, de ce dar ţarul nu 'l iarta? Se zice ca causa este tocmaĭ dorinţa guvernului de a pastra pe acest nenorocit pentruca suspinele sale sunt o tortura mioiala pentru noi.

Şevicĭ a fost capitan academician din garda imperiala Imperatul Alexandru al II-lea vezuse o dată la plimbare pe soia luĭ, o fată de o frumuseţe iaia. Impeiatul facu cunoştinţa cu d-ra Şevici, şi amagind-o a violat-o. Dupa ce crima a fost consumata de autociat, capitanul Şevici la o parada din Ţarskae-Sele iese din randuiile suitei, şi apostrofeaza pe ţarul într'un mod insultator. Pentiu aceasta insulta ţarul îl condamna fără judecata la întemniţaie pe viaţa

Solitudinea fara de lucru, faia vre-o ocupaţie, înti'o pivniţa umeda, parazĭţi, murdaria, hrana iea, frigul groasnic, insultele şi bataile de joc ale temnicerilor, frânghiu şi lanţuri, zavoare—toate astea sunt îndestulatoaie pentru a sfarâma chiar cea maĭ puteinica natura, pentiu a slei forţele trupeştĭ şi cele sufleteştĭ ale nenorocitului condamnat politic Nu este decĭ de miiat, ca la uima uimelor omul înebuneşte

Alaturĭ cu celula luĭ Şevici se afla celula luĭ Neciaeff

Acest arestant trai lung timp în lanţuri Lanţul de la picioare îi era înadins legat de lanţurile de la mâinĭ în aşa mod, în cât arestantul tiebuia mereu sa stea încovoiat Doi ani a petiecut el în aceasta posiţiune, picioarele şi mâinile sale s'au umplut de rani, senatatea sea a perit pentru totd'a-una, şi când moartea era deja aproape, pentru a-l scapa de aceste chinuri—calau au ciezut de cuvinţa sa scoata catenele şi sa-l scape din ghiarele moiţei

Afară de Şevici şi Neciaeff mai zac în acea temniţa şi alţĭ doi aiestanţi politici Mirsky şi Şiiaeff

Mirsky a intrat în temniţa tinar şi fiumos, plin de vlaga vieţei, dupa un an şi jumatate de închisoare solitaia acum el e un batrân slabanog, un adevaiat schelet

Şiiaeff a fost adus, în aceasta temniţa, în toiul ieriei, şi a fost aruncat într'una din pivniţele umede şi faia soare, aceasta împrejuiaie de o data 'i-a taiat firul vieţei, şi el scuipa sânge şi piere de oftica

Dupa moartea Impĕiatului Alexandiu al II-lea, executat de partidul nihilist, Ţarul Alexandiu al III-lea, pentru a resbuna pe tatal seu, inaugiueaza o reacţiune teiibila Această reacţiune n'a cruţat nicĭ pe arestanţii politici din ievelnul Alexiĭ Ţarul a pouncit sa nu se scoată aceşti aies-

www.dacoromanica.ro

tanți din celulele lor, pentru plumbaie, ba înca sa fie batute cu scânduri pe din afara micile ferestrui prin cari nenorocițu priveau un colțișor albastiu de cer.

Iată dar acea scrisoare a luĭ Neciaeff prin care el povestește în persoana a treia viața sa în temniță.

Mulțumită energieĭ sale și fisiculuĭ seu resistent, în anul 1880 Neciaeff a isbutit să lege relațiĭ cu comitetul executiv al partiduluĭ nihilist. Relațiunile acestea au fost organisate cu ajutorul paralelor, și membrul comitetuluĭ Jeleaboff a fost însărcinat cu conducerea lor. Prin scrisorĭ cifrate Neciaeff comunică comitetuluĭ un plan îndrăsneț, combinat de dênsul în tăcerea și întunericul temnițeĭ sale, cu ajutorul căruia plan se putea aresta întreagă familia imperială, în ziua când dênsa va veni să asiste la serviciul divin din catedrala din fortăreața Petro-Pavlowskaia. O dată arestată, familia imperială trebuia să fie întemnițată tocmaĭ în temnița situată alăturea cu sarcofagele țarilor, carĭ sunt în centrul fortăreței.

Planul luĭ Neciaeff a fost respins de comitetul executiv, considerat fiind de prea imposibil, și decĭ pur fantastic; dar din altă parte, descrierea amĕnunțită a temnițeĭ și a fortăreței, făcută de către Neciaeff,

www.dacoromanica.ro

convinsese pe comitet, că este foarte posibilă liberarea arestanților politici din acea temniță. Cu organisarea acestei liberări a fost însărcinat Jeleaboff.

Din nenorocire însă pentru Neciaeff, a ceastă hotărâre a comitetului executiv a fost târzielnică. Veni anul 1881 și partidul nihilist condamnă la moarte pe Țarul Alexandru al II-lea.

Această groasnică hotărîre, datorată cruzimei fără seamăn a reacțiunei, sili comitetul executiv să-și concentreze toate forțele asupra unuĭ singur punt, *executarea hotărîreĭ.*

Starea lucrurilor a fost comunicată luĭ Neciaeff și celor-l-alți arestanți, și eĭ, carĭ începuseră a spera în apropriata liberare conveniră unanim, că comitetul are dreptate să facă așa cum face și nu alt fel.

După tragica moarte a împăratuluĭ Alexandru al II-lea, care s'a întîmplat în ziua de 1 Martie 1881, regimul penitenciar pentru arestanțiĭ politicĭ a devenit nesuferit. Neciaeff perdu în fine răbdarea, și în luna Decembrie 1881 s'a spînzurat în celula sa.

Așa a murit acest fanatic.

www.dacoromanica.ro

VI.

REORGANISAREA PARTIDULUI NIHILIST

Să revenim puțin. Pe când Sergiu Neciaeff zăcea deja închis în temnița Petro-Pawlowskaya; pe când toți carî au luat parte la conspirațiunea care a dat naștere procesuluî politic din 1871 zăceau în ocnele Siberiene, eu unul abia scăpat din fortereața Petro-Pawlowskaya, mĕ întorceam de la Iași la Zürich.

In cercurile refugiaților politicî din Elveția am găsit o mare fierbere. Sub impulsul acesteî fierberî, la Petersburg și Moscova grupurile reslețe ale revoluționarilor încep o nouă activitate.

Procesul luî Neciaeff a demonstrat tuturor că în Rusia nu există absolut nicî un

www.dacoromanica.ro

element în straturile inteligente și culte, capabil de a da piept cu absolutismul și cu reacțiune. Pătura cultă e lipsită cu desărârșire de simțiminte civice, pătura incultă, poporul, sau mai bine zis popoarele, erau *terra incognita*, fără nici o legătură cu suflarea luminată a imperiului.

Tinerimea rusă, adică junimea studioasă de sub domnia împăratului Alexandru al II-lea, a fost prima generațiune educată după emancîparea și desrobirea țăranilor. Când această generațiune a început a gîndi, tot ce a fost cinstit și măreț din generațiunea de la 1825, precum și oamenii de la 1840 dispăruseră, perind sub tirania împăratului Niculaï. Cei rămași în viață de și păreau însuflețiți de un ideal oare-care, de și urau din suflet absolutismul și sclavia civică a muscalilor, totuși erau educați sub regimul «*robiei*». Generațiunea noastră, adică acea de la 1870, a crescut pe țărîna curățită de robie, și era încă curată ca zăpada, strălucitoare ca cristalul.

Toate sforțările guvernului rusesc tindeau mereu ca să educe această generațiune în spiritul tradițiunei absolutiste ruse, dar aceste sforțări fură zadarnice, și ceia ce la școală ne acoperea ca spoială, dispărea imediat când părăseam băncile școlei

www.dacoromanica.ro

și priveam cu ochiĭ deșchișĭ viața dimprejur.

In zadar profesoriĭ ruși ne învățau istoria falșificând-o, pentu a ne ascunde groasnicul trecut, pentru a ne convinge că noĭ toțĭ Românĭ din Basarabia, Caucazienĭ — din Caucaz, Polonĭ — din Polonia, Rutenĭ—din Ukraina, suntem ruși, suntem muscalĭ,—de giaba se sileau eĭ ca noĭ să uităm limba noastră maternă și să învățăm a vorbi și a cugeta muscălește, de giaba se sileau a ne ascunde adevĕrul—căcĭ cu cât adevĕrul ni se ascundea în școală, cu atât maĭ avizĭ, maĭ curioșĭ deveneam intrênd în viață. Fructul oprit fiind maĭ gustos, noĭ tinerĭ, în contra voințeĭ dascălilor noștrĭ, mereu-mereu ne adăpam la isvorul cărțitor oprite, la propaganda ideilor contrariĭ regimuluĭ absolutist. Oamenĭĭ carĭ au perit în lupta uriașă cu absolutismul sub împĕratul Niculaĭ, oamenĭĭ carĭ au propagat «desrobirea robilor» sub domnia împĕratuluĭ Alexandru al II-lea, au devenit pentru noĭ o icoană, la care ne închinăm cu venerațiune. Istoria Rusieĭ — această groasnică istorie, cu toate crimele Țarilor, cu toate suferințele popoarelor, așa de stăruitor ascunsă la școală—ni se înfățișă în viață în toată goliciunea sa. Și orĭ unde

www.dacoromanica.ro

îndreptam privirea noastră—pretutindeni vedeam martiri, și jertfe căzute sub securea călăilor. Ca tineri, eram plini de iubire pentru popor, pentru limba neamului din care făceam parte și fie care din noi intrând în viață jura că la rândul seu va deveni *martir*.

Desrobirea țăranilor ridică într'un mod firesc înaintea noastră șirul lung al cestiunilor sociale; cestiunea egalității înaintea legilor, cestiunea egalității civice, drepturile omului în societate, drepturile femeii, necesitatea culturei pentru popor, etc. Acestea frământau spiritul nostru. In legătură cu aceste cestiuni se ivi, firește, și critica temeliei economice juridice și morale a societății. Cuvêntul *burgesie* deveni sinonimul egoismului strîmt, a rutinei și regresului.

O mișcare intelectuală mare se dete pe față; se născu și crescu o literatură conformă cu aspirațiunile tinerimei, care sub domnia împăratului Alexandru al II-lea, în anii cei dintâi ai domniei aceluia, a luat un avênt măreț, dăruind Rusiei pe Lew Tolstoi, pe Dostoiewsky, pe Uspensky, Pisareff, și alți mulți scriitori de valoare.

Păcatul părinților — robia țăranilor, trebuia ispășită; și ca o clamoare a conștiinței sbuciumate de remușcare se născu, cres-

www.dacoromanica.ro

cu, și se desvoltă *literatura poporană*. In această literatură, foarte bogată sub domnia luĭ Alexandru al II-lea, critica, beletristica și publicistica mereu și constant se ocupau de țĕran, de viața, tendințele, aspirațiunile sale, nevoile și viitorul sĕu.

Sub impulsul acesteĭ mișcărĭ, tinerimea universitară, acest pioner credincios al pășireĭ înainte a lumeĭ civilisate, ridica stindardul, sub care alergaseră toțĭ aceia a cărora inimă palpita pentru bine obștesc. La Petersburg, la Moscova, la Kieff, Cazan și Harcoff, adică în orașele cu universităț, se deschid *scoale pentru adulți*. In aceste scoale studenții învățau gratuit pe țĕranĭ și lucrătorĭ să citească, să scrie și să cugete. Alțĭ tinerĭ maĭ energicĭ și maĭ tenacĭ, au mers maĭ departe; nemultumiți cu jertfirea unuĭ timp oare-care pentru a lumina poporul, eĭ părăsiră universitatea și coborându-se în mulțime au înființat ateliere de fierărie, tocărie, tâmplărie etc. unde învețând meseria, povățuiau poporul, propagând teoriĭ socialiste. Alăturĭ cu acești tinerĭ, surorile lor de asemenea se tranformau din domnișoare în cusătorese, și organisând ateliere de cusătorie, învĕțau carte pe fetele și femeile din popor, ridicându-le moralicește și intelectualicește

www.dacoromanica.ro

Această mișcare băgă frica în sînul guvernului. Temându-se de lumină, guvernul puse capĕt mișcăreĭ, desființând școalele de adulțĭ, și persecutând pe tinerii carĭ se dedau acestuĭ apostolat.

Persecuțiunile guvernuluĭ nu puteau paralisa mișcarea, dar au constrâns'o să-și caute altă cale de expansiune. Din mișcare legală și manifestată pe față, ea s'a transformat într'o mișcare ascunsă. Tinerimea universitară persecutată de ocârmuire, găsi o satisfacțiune necesară pentru exercitarea forțelor sale intelectuale și morale, în activitatea *grupurilor secrete*, carĭ formându-se, în general, din elemente omogene naționale, se ocupa cu editarea de cărțĭ pentru popor, și cu traduceri de opere străine cum sunt ale luĭ Spencer, Karl Marx, Düring etc.

In acest timp a apărut Neciaeff cu aĭ sĕĭ, încercându-se să unească printr'o organisațiune centralisată grupurile formate, puind ca scopul acesteĭ organisațiunĭ o revoluțiune pur politică, care trebuea să se facă cu ajutorul unuĭ complot în toată regula.

Procesul luĭ Neciaeff și a amicilor sĕĭ politicĭ a dovedit tinerimeĭ din imperiul rusesc că elemente necesare pentru o re-

www.dacoromanica.ro

voluție politică în Rusia nu există, că popoarele din imperiu nu sunt pregătite pentru a face o revoluție, și că în afară de calea unei conspirațiuni militare, în Rusia scăpare de absolutism pe altă cale nu este. Nenorocirile oamenilor din procesul Neciaeff au servit de bună povață tinerimei studioase, și puțini din acea tinerime, foarte puțini, au mai rămas credincioși vechei metode jacobine de a conspira.

O ideie nouă, o metodă nouă de a lucra, și diametral opusă metodei vechi, a fost îmbrățișată de toți. Tinerimea universitară hotărî de a *merge în popor*, pentru a suferi cu dênsul, pentru a-l lumina, pentru a-i propovĕdui cu pilda sa proprie, cum și în ce mod trebue organisată lupta în contra dușmanului sĕu, în contra înpilatorilor și exploatatorilor sĕi.

De aceia chiar la începutul acestei noi mișcări, care s'a dat pe față imediat după procesul politic al nostru, două tendințe bine determinate se manifestară printre revoluționarii din imperul rus; aceste două tendințe au despărțit mișcarea în două tabere, cari se și organisară fie-care deosebit.

Una din grupări avea de scop propaganda teoretică a principiilor socialiste, și ca organ al sĕu avea organul «*Vpered*»

www.dacoromanica.ro

(înainte) al căruĭ program și mod de a lucra a fost copiat după programul social-democraților Germani. Această grupare hotărî de a lucra pe terenul legal, și pentru aceasta a adunat în jurul său pe toți *nemulțumiții pacinici*, pe toți aceia cari în Rusia sunt gata de a răspândi lumină în popor, însă fără a da piept pentru aceasta cu autoritatea, fără a-și sacrifica oamenii posițiunea lor socială. Dar de oare-ce în Rusia nu exista, precum nici acum nu există, un teren legal pe care social-democrația să poată desvolta activitatea sa roditoare, gruparea de mai sus era nevoită a se sbuciuma într'un cerc restrâns de mijloace, cari nu aduceau de cât un resultat mediocru. Oamenii din acest grup se țineau departe de viața societății, de lupta ei crâncenă pentru pâne, de suferințele poporului de jos, de persecuțiunile sistematice al guvernului rusesc în contra tutulor manifestațiunilor vieței naționale a caucazienilor, polonezilor, rutenilor și românilor din Basarabia. Oamenii din această grupare erau cu totul absorbiți de partea abstractă a doctrinei social-democrate germane, și apoi, n'aveau încredere de cât în influența înviătoare a cuvêntului tipărit, căruia și-au închinat toate forțele și toate mijloacele lor.

www.dacoromanica.ro

Această grupare chemă tinerimea din imperiul rusesc la carte, o sfătuește să studieze serios nevoile țĕreĭ, să împărtășească ideile occidentuluĭ, și să se educe, pentru a fi aptă apoĭ, când va intra în viață, pentru o muncă roditoare.

Altă grupare a revoluționarilor din Rusia, fără a tăgădui necesitatea neapărată pentru tinerimea studioasă de a învĕța carte, fără a nega influența cuvêntuluĭ tipărit, fiind alcătuită maĭ cu seamă din oameniĭ deja formațĭ pentru viață, avea de scop lupta imediată cu absolutismul. De aceia această grupare nu se adresa la tinerimea studioasă în special, ci își căuta proseliți în rândurile poporuluĭ, în straturile culte ale societățeĭ, luând parte la toate manifestațiunile vieței sociale. In fierberea evenimentelor ea pune basele uneĭ organisațiunĭ secrete revoluționare.

Această grupare avea două organe de publicitate, unul pentru pătura cultă «*Obscina*» (comuna), altul pentru popor «*Rabotnik*» (lucrătorul).

In anul 1872, mulțumită persecuțiunilor guvernuluĭ, îndreptate mai cu seamă în contra tinerimeĭ studioase, universitățile din strĕinătate se umplu de tinerĭ carĭ părăsiseră imperiul, cu singurul scop de a

www.dacoromanica.ro

studia în liniște, și la adăpost de orî-ce vecsațiunĭ. Maĭ cu seamă fetele și femeile din Rusia au fost silite să studieze în străinătate, din causă că guvernul rus, condus de părerea că fetelor nu le trebuește o cultură maĭ vastă de cât aceia necesară pentru a deveni bună gospodină și mamă; a închis toate școalele superioare de fete, și a interzis intrarea femeilor în universitate. Maĭ mult de cât atâta: ministerul de instrucție a reformat programul gimnasiilor pentru fete, după calapodul tendințelor și aspirațiunilor celor maĭ reacționare.

Universitatea la care se duceau maĭ mult p'aceste timpurĭ fetele și femeile din Rusia, era cea din Zürich. Acolo, în orașul cel maĭ industrial din Elveția, la 1872 ne am adăpostit și noĭ refugiațiĭ politicĭ din Rusia. Lucru firesc dar și logic, că presența noastră în orașul universitar în care veneau aceste fete și femeĭ să-și aibă influența asupra acestor tinere ființe.

Atât secțiunile societățeĭ internaționale de lucrătorĭ, cât și locuința luĭ Bacunin, cât și aceea aluĭ Petru Lavreff — un om de știință din Rusia, emigrat în străinatate— erau mereu asediate de studentele universității. Discursurile luĭ Bacunin, contactul cu noĭ, refugiațiĭ politicĭ, scrierile și con-

www.dacoromanica.ro

ferințele lui Lavroff, produseră o mare impresiune asupra acestor fete și femei, a cărora număr ajunsese la 1873 la cifra de 164 studente înscrise la universitate. Impreună cu aceste fete au venit și s'au stabilit la Zürich și o sumedenie de familii din Rusia — rudele fetelor, cari studiau acolo cu deosebire medicina și filosofia.

Intorcându-se în Rusia aceste fete, precum și frații și părinții lor, duceau cu sine ideile noastre, și nu puțini se întorceau ca membrii organisațiunei revoluționare, care se alcătuia.....

www.dacoromanica.ro

VII.

IN POPOR!!.....

Absolutismul asiatic, secular, a paralisat în Rusia orĭ-ce simțimênt de *civism* în pătura cultă a societățeĭ; de-aceia acolo această pătură a putut da oameni de știință, literați de talent, poeți, criticĭ, dar nicĭ un sociolog, nicĭ un scriitor politic, nicĭ un reformator profund și original. Oameni ca Alexandru Herzen, ca Mihail Bacunin — au lucrat, au scris și au trăit în Europa; de-aceia tocmaĭ, scrierile lor nu sunt cunoscute în Rusia de cât uneĭ elite educate europenește. In afară de acești doĭ oameni, de origină pur rusească, curagiul civic în scrierile și faptele lor le-au avut mulți alții, dar aceștia n'au fost de origină rusă, ci

www.dacoromanica.ro

ruteni, ca neuitatul meu amic Mihail Dragomanow, ca Costamaroff, ruteni, și mii și mii de polonezi!

Această stare de decadență a păturei culte din Rusia ne-a silit pe noi, revoluționarii din vastul imperiu al Țarilor, de a căuta aiurea terenul pentru propagarea ideilor noastre, de a căuta aiurea proseliți și pîrghii pentru reușită în lupta cu despotismul.

Inainte de toate e lucru firesc, că poporul atrase asupra sa atențiunea noastră, neputênd noi reuși cu comploturi și conspirațiuni, perzênd orî ce ilusie în pătura cultă a societățeî; — ne remânea poporul incult, poporul semi-sĕlbatic, ca ultima speranță de scăpare.

Dar cum, în ce mod să te apropii de popor, care pentru noi oamenii culți era *terra incognita*?

Greu lucru, și care cerea multe capacități morale și intelectuale de la executorii sĕi. Pentru acest lucru, înainte de toate, era necesară o tărie de caracter deosebită, și un devotament pasionat; se cerea ca omul să sacrice toate forțele sale, viața sa întreagă, să 'și lege soarta de soarta poporuluĭ, în mijlocul căruia *descingea* din înălțimile păturei privilegiaților.

www.dacoromanica.ro

Pentru acest lucru sunt necesarĭ oamenĭ obicĭnuiţĭ a gândi cinstit, oamenĭ, carĭ s'au convins că în ziua de azĭ nu există altă misiune maĭ măreaţă de cât aceia pe care acum 1895 anĭ a avut-o pe pământ Isus, când a mers din sat în sat, din oraş, în oraş, propovăduind «*adevĕrul*».

Măreaţă misiune! Dar pentru dênsa e necesar ca omul pururea să cumpănească fie-care pas pe care 'l face, e necesar să cumpănească fie care gând al sĕu, fie care cuvînt!.... E necesar ca acest om să-şĭ desvolte un criteriu temeinic, o convingere nestrămutată, întemeiată pe fapte reale.

Maĭ trebuieşte pentru această misiune măreaţă o erudiţiune serioasă, pentru ca această erudiţie să devină o armă puternică în lupta celor desmoşteniţĭ cu inpilatorĭi.

Maĭ trebue ca aceştĭ oamenĭ să fie înzestraţĭ cu aşa caracter, în cât să n'aibă frică de a se pleca, de a simţi vermele demoralisaţiuneĭ rozêndu-ĭ, în cas de nereuşită; să n'aibă frică de lipsurĭ materiale şi morale, de prigonirĭ din partea poliţieĭ şi a ocârmuireĭ.

Maĭ trebue în fine, ca omul, care 'şĭ-a ales acea misiune, să unească viaţa sa cu viaţa poporuluĭ, să trăiască aşa cum trăieşte ţĕranul şi lucrătorul de la oraş, să

www.dacoromanica.ro

devină tovarășul lor de muncă, de suferințe, amicul lor de zile negre și de zile senine.

Acestea sunt condițiunile!

Pentru a fi apt de a duce povara acesteĭ misiunĭ, omul din pătura cultă e silit să se reeducă, să se renască întru cât-va, căcĭ pentru a deveni apt de acea misiune, e necesar a se reface intelectualicește și moralicește; e necesar să îndrepteze toate sforțările sale în contra tendințelor egoiste, strîmbe, de care e atât de plină viața omuluĭ cult; e necesar să devină sobru în viața zilnică, să se debaraseze de toate obicĭnuințele uneĭ vieți culte.

Acestea sunt condițiunile.

Dar, maĭ presus de toate e necesar pentru un atare om, să lase la o parte orĭ ce vroință legată de viața privilegiată plină de fericire personală. Și nu numaĭ a lăsa la o parte, dar încă a considera asemenea idealurĭ de fericire ca imorale este de trebuință, căcĭ viața privilegiată este zidită în societatea actuală pe suferințele mulțimeĭ, pe spoliarea eĭ, pe lipsurile eĭ.

De aceia tocmaĭ, adresându-ne către oamenĭĭ din societatea privilegiată, noĭ urmând *ad-literam* cuvintele luĭ Christos că-

www.dacoromanica.ro

tre bogați: «împarte avuțiele tale, ia crucea mea și mergi!» ziceam la rêndul nostru:

— Du-te în popor! Du-te la fabrică, la uzină, du-te la sate, și prin tine însuți convinge-te că acolo, ca pe frontispiciul iadului lui Dante stă scris: *lasciate ogni sperantia voi ch'entrate!* Du-te acolo, ca să te convingi cu ochii tăi proprii cine produce, și cum se crează toate bunurile vieței privilegiate — și cum apoi acela care produce tot și toate, moare de foame și de mizerie, fiind-că partea sa e răpită în folosul celor cari nu fac de cât să consume, mereu să consume! Du-te acolo, ca să auzi cu propriele tale urechi povestea monotoană și lugubră, ca cântecele de înmormêntare, a vieței poporului muncitor! Du-te în lupanare, ca să vezi fiicele poporului prostituindu-se pentru o bucată de pâne, du-te în cârciumele de prin mahalale și de prin sate, ca să vezi cum se îmbată lucrătorul și țeranul, pentru a se ameți, pentru a uita mizeria, pentru a-și excita forțele sleite de foame, încordêndu-le pentru o nouă muncă — cu ajotorul alcoolului! Du-te să vezi, cum se pierde și degenerează neamul tău, plătind biruri grele, dând recruți din floarea satelor, murind de epidemii, de ignoranță și de mizerie!

www.dacoromanica.ro

Și cuvintele noastre au fost auzite. Tinerimea universitară din Rusia: ruși, ruteni, caucazieni, polonezi, români din Basarabia, toți aceia pe carî imperiul muscălesc de o potrivă i-a constrâns în bratele sale, toți au înțeles apelul nostru, și au plecat *în popor*.

Și această plecare în popor n'avea înfățișarea unei mascarade; oamenii din pătura cultă, femeile și fetele, mergând în popor nu s'au transformat în lucrători și țerani de carnaval.... n'au mers la fabrici și la sate în calitate de vagabonzi voiajori, în calitate de diletanți carî aduc cu ei broșuri și cărți, pentru a le distribui oamenilor fără carte. Fie-care, din aceia carî s'au dus în popor, afară de o pregătire serioasă teoretică mai avea la îndemână și cunoștințele unei meserii. In afară de medici, moașe, profesori și profesoare, între tinerii carî mergeau în popor mai erau și tâmplari, ferari, cismari, lucrători de fabrică și de uzină. Această cunoștință a meseriilor mult a servit acestor oameni; primo, le a servit ca mijloc educativ pentru ei înșiși, secundo le a servit mai cu seamă pentru apropierea cât mai intimă a poporului muncitor. In persoana unui tîm-

www.dacoromanica.ro

plar, ferar, mecanic, țăranii și lucrătorii vedeau pe omul lor, pe unul ca ei; și influența unui atare om asupra lor prindea rădăcini adânci, în mijlocul muncitorimei.

www.dacoromanica.ro

VIII.

TIPOGRAFIA SECRETĂ, CĂRȚI ȘI BROȘURI.

Intorcându-mĕ dın Iașĭ, am adus tovarășilor meĭ emigrați știrea că granița este organisată pentru transportarea cărților revoluționare în imperiul rus, că prin urmare acum nu rĕmâne de cât *crearea uneĭ literaturĭ revoluționare*, care lipsește cu desăvârșire.

Intrunirea refugiaților politicĭ, care s'a ținut imediat după sosirea mea, hotărește să se creeze o tipografie în Elveția, și să tipărim în acea tipografie atât cărți pentru pătura cultă, cât și broșurĭ pentru popor.

www.dacoromanica.ro

Pentru a realisa cât mai curând cele hotărâte, era nevoe de bani; și tocmai bani ne lipseau cu desăvârșire. Aceasta ne sili, în cap cu Bacunin, să intrăm în tratative cu un alt grup de refugiați politici, care s'a grupat imprejurul lui Petru Lawroff. Tratativele întemeiate pe scopul comun al tutulora, distrugerea absolutismului, chiar la începutul lor au fost rupte.

Un abiz mare despărțea cele două grupuri. Lawroviștii erau doctrinari, cărturari cari nu credeau posibilă în Rusia nici o mișcare, fie politică, fie socialistă; Bacuniștii din contra, sub influența mai mult a temperamentelor, erau profund convinși că ultima oră a despotismului a sunat, că în popoarele imperiului fierbe o nemulțumire mare, și că nu lipsește de cât o organisațiune revoluționară, pentru a da lovitura de moarte tiraniei țarilor.

Bacunin, de și rus de origine, prin convingerile sale era dușman sincer al rusofilismului. Incă în tinerețe el s'a pronunțat franc și loial pentru Polonia, și în contra Moscovei, apoi, în toate scrierile sale adresate slavilor din Austria, pururea se pronunța pentru autonomie, și contra contopirei cu muscălimea.

Eu — ca român din Basarabia, caucazi-

www.dacoromanica.ro

enii, polonezii, rutenii — lucru firesc, ne-am afiliat cu rușii cari îl înconjurau, și am acceptat programul său *federalist*.

Ne putându-ne înțelege cu doctrinarii lawrowiști, noi bacuniștii, hotărârăm să lucrăm a parte, și în propaganda noastră prin scris să ducem în pătura cultă a Rusiei idea necesității neapărate a distrugerii imperiului rusesc în actuala sa formă politică și socială, lăsând popoarele din care se compune acest imperiu, libere, să-și croiască singure destinele, pentru a putea să se cristaliseze apoi, după victorie, într'o federațiune liberă de neamuri închegate pe temeiul cerințelor economice, reală și pe basa simpatiilor de rasă.

Odată înțeleși între noi în ceia ce privește principiile fundamentale, ne-am pus pe lucru.

Spre toamna anului 1873, cu mari greutăți adunând toate micile noastre mijloace, întemeiarăm o tipografie la Zürich. Odată tipografia organisată, ne-am apucat de lucru.

Neavênd parale pentru a angaja lucrători tipografi, și apoi neputând încredința adese ori unele din lucrările tipografice, precum sunt proclamațiile, apelurile etc, în mânile unor oameni străini cu sufletul de

www.dacoromanica.ro

opera noastră, am fost nevoiți a ne face noi culegători tipografi. Și ne am făcut.

Sagin, Popoff, eu, pe urmă câte-va fete studentine, devenirăm în curând tipografi buni și activi. Lucram câte 10—14 ceasuri pe zi, ba cu vingalacul în mâini, ba la roata mașinei, ba ca puitori.

Dar a munci fisicește, n'a fost destul, mai trebuia să și scriem tot noi, atât cărțile pentru pătura cultă, cât și broșurile pentru popor.

De aceia unii din noi, după o zi întreagă de muncă în picioare la tipografie, mai petreceau și nopțile, șezênd târziu la mesciora de lucru și pregătind manuscris pentru mâine.

In mijlocul acestei munci foarte obositoare se dete pe față lupta cea mare din sînul societății internaționale de lucrători între Bacunin și Marx.

Unul, apărător ardent al ideii anarhiste, propaga desființarea statului modern și întocmirea unei organisațiuni federaliste a popoarelor.

Altul, apărătorul lumei muncitoare, propagare organisareas tatului capitalisto—feudal în stat al muncitorimei, și chema lumea muncitoare la întocmirea partidului social-democrat.

www.dacoromanica.ro

Cel dintâi socialist-revoluționar; cel din urmă socialist-evoluționist.

Această luptă, lucru logic și firesc, ne apucă în vîrtejul său și pe noi toți, cari înconjurăm pe Mihail Bacunin.

Bătrânul revoluționar, care pe aceste timpuri era în capul asociațiunei internaționale de lucrători din Italia, Spania, Elveția francesă și Franța de sud, avea mare nevoie să fie ajutat de noi tinerii. Ca membru *alianței democratice*, eram nevoit să iau parte la acea lucrare.

De aceia adese ori împrejurările m'au silit să las tipografia din Zürich pe mâinile lui Sagiu, și să plec la Locarno, unde locuia Bacunin. Aci îi serveam de secretar, scriind scrisori în Italia, Spania și Franța. Secretariatul meu dura une-ori săptămâni întregi, și numai oboseala, sleirea desăvârșită a forțelor din causa nopților petrecute la scris făceau ca să fiu înlocuit cu vr'un alt tînăr — italian, spaniol sau francez. Atunci plecam din Locarno îndărăt, și iară-și mă ocupam cu de-ale tipografiei.

La sfârșitul anului 1873, în mijlocul grupărei noastre, se ivi o mare neînțelegere. Mihail Bacunin, cu cât afacerile noastre în Rusia deveneau mai mari, cu atât începuse a crede necesară o organisațiune cen-

www.dacoromanica.ro

tralistă a forțelor revoluționare. Tendințele sale autoritare deveneau cu atât mai periculoase causeï pentru care luptam, cu cât asupra luï avea mare influență un refugiat rus — Sagin.

Acest om de o inteligență vie, de o morală destul de elastică, era fiul unuï precupeț rus din guvernământul Iaroslaw. Amestecat într'o mișcare a studenților dela politechnicul din Petersburg — el a fugit în America, de unde apoï s'a întors și s'a stabilit la Zürich

Om practic, foarte activ, dênsul privea causa cea mare pentru care cu toții lucram ca o operațiune comercială, și în orï ce pas, în orï-ce acțiune a noastră nu vedea de cât partea pur materială a afacereï. Sufletul afacereï, partea esențială, pentru dênsul trecea nepricepută.

Această insuficiență morală, acest spirit speculativ, acest sânge rece de a calcula, atuncï când fie-care cifră era ființă vie, oamenï, carï sufer, carï se jertfesc, mĕ revolta pe mine om sentimental. Eu nu puteam lua parte la acest fel de aritmetică, nu puteam remânea nepăsător, vĕzênd cum se fac socotelile de isbândă, într'o afacere plină de drame sociale.

De aceia în curênd între mine și Sagin

www.dacoromanica.ro

relațiunile deveniră foarte încordate, aducând după sine chiar ruptura. Causa ruptureĭ a fost întocmirea comitetuluĭ dirigent slav, în care eram aleșĭ *ad-hoc* de Mihaĭl Bacunin: eu, Sagiu și F. Lermontof (mort apoĭ în fortăreața Petro-Pavlowskaia).

Intocmirea acestuĭ comitet, făcută pe sub mână și într'un mod arbitrar de Bacunin, fără știrea grupuluĭ, mĕ sĭli să ies din alianță și să părăsesc pe bacuniștĭ; ceĭa ce am și făcut fiind urmat de maĭ mulțĭ tovarășĭ.

Ieșirea noastră a fost fatală bacuniștilor, de oare-ce rupând relațiunile cu noĭ, eĭ perduseră orĭ-ce legătură cu Rusia, și fură sĭlițĭ să închidă tipografia și să înceteze orĭ ce lucrare.

Rupând cu Mihal Bacunin, eu părăsiĭ Zürichul și mĕ mutaĭ la Geneva, unde imediat organisaĭ împreună cu tovarășiĭ meĭ A. O. și V. H. o nouă tipografie.

www.dacoromanica.ro

IX.

NICULAI JOUCOWSKY.

După ruptura cu bacunișții am rămas puțini. Mijloacele bănești ne lipseau cu desăvârșire, și la Geneva micul nostru grup s'a găsit isolat de orĭ-ce relațiĭ cu mediul revoluționarilor de la Apus.

Pe acest timp locuia cu familia sa la Geneva vechiul emigrant rus Niculaĭ Ivanovicĭ Joucowsky, fugit din Rusia pe la sfîrșitul anuluĭ 1862.

Trecutul acestul om, activitatea sa în sânul societățiĭ internaționale de lucrătorĭ, principiile sale politice, și erudițiunea sa, ne făcură pe noĭ, noiĭ veniți, să căutăm cu asiduitate a ne apropia de dênsul.

Niculaĭ Joukowsky aparținea uneĭ familiĭ

www.dacoromanica.ro

bune din Rusia; ca student a luat parte la mișcarea de la 1862 din Petersburg, și a fost amestecat într'o afacere privitoare la o tipografie clandestină. Tipografia fiind descoperită, tînĕrul a fost nevoit să fugă. Mulțumită organisațiuneĭ forțelor revoluționare din Polonia, carĭ se pregăteau de revoluție, dênsul a trecut granița și s'a adăpostit în Elveția.

Aci în curând el luă parte activă în mișcarea lumeĭ muncitoare; importanța activităților sale, valoarea sa în această măreață mișcare a secoluluĭ nostru—sunt înscrise în istoria asociațiuneĭ internaționale de lucrătorĭ. La congresele anuale ale acesteĭ societăți, pe când dênsa era în floare, vocea luĭ Niculaĭ Joucowsky vibra nu numaĭ plină de entusiasm pentru triumful causeĭ sfinte ce apăra, dar maĭ cu seamă aducea lumină și formula concluziunĭ în cestiunile arzătoare puse la ordinea zileĭ. Dările de seamă ale acestor asise ale lumeĭ muncitoare sunt pline de resultatul munceĭ intelectuale a acestuĭ suflet luminat și erudit.

Voind a face cunoștință cu Joucowsky, merseĭ la dênsul acasă, dar n'am fost primit. Refuzul de a fi primit se datora dintr'o parte trecutuluĭ meu: eram unul din

www.dacoromanica.ro

condamnații în procesul luĭ Neciaeff, iar Neciaeff era adevăratul *bête noire* a tutulor oamenilor cinstiți din mediul refugiaților politicĭ. Afară de această considerațiune foarte temeinică însĕ--pentru ceĭ carĭ nu știau că tocmaĭ eu eram una din victimele lui Neciaeff—maĭ era și o altă considerațiune, anume, aceia că eram bacuninist. Ruptura noastră cu Bacunin nu era cunoscută luĭ Joucowsky, și lucru firesc că el mĕ considera de proselit ardent al luĭ Bacunin.

Toate acestea le pricepuĭ foarte bine, și lăsaĭ ca timpul să limpezească lucrurile.

Tipografia noastră în curând a fost instalată, eu, d. I..... un ofițer de artilerie rus, și Popoff, un refugiat rus ne puserăm pe lucru Intâia carte care a ĭeșit de sub presa noastră a fost broșura «*Către revoluționariĭ ruși*!» apoĭ cartea *Istoria mișcăreĭ* comuniste din 1871,— ambele cărțĭ scrise de mine.

Când aceasta din urmă s'a tipărit, am mers pentru a doua oară la Joucowsky și ĭ-am lăsat un exemplar.

O septămână după aceasta Joucowsky, care citise cartea mea, mĕ primi pentru întâia oară.

— Am citit cartea d-le, și am dat-o pe

www.dacoromanica.ro

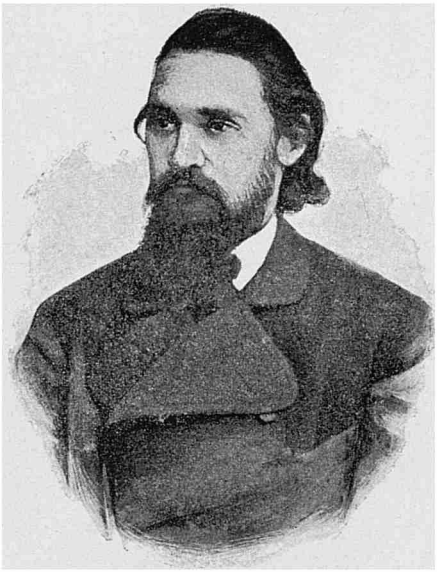

N. Joucowsky

www.dacoromanica.ro

urmă unor membri aĭ comuneĭ din Paris, anume lui Lefrançais și luĭ Arthur Arnould; e bine ca să știe eĭ modul original de vedere pe care l-aĭ expus.

După acest compliment vag conversațiunea noastră, lucru firesc, trecu asupra Rusieĭ

— Desvoltarea istorică a civismuluĭ la popoarele carĭ locuiesc marele platou de la rĕsăritul Europeĭ, zicea Joucowsky, în secolul IX a mers pe deosebite căĭ. Istoricĭ ruși de la Lomonosoff și până la Solovieff ne povestiseră basme oficiale, cum că formele juridice ale actualuluĭ stat rus s'au înjghebat de a dreptul din forma federală a vecheĭ Rusiĭ, eĭ maĭ adăogară că această înjghebare s'a făcut într'un mod cu totul firesc. Dar acest basm, inventat în sprijinul absolutismuluĭ nu e decât un basm, și nimic maĭ mult. E destul ca să ne aducem aminte că pe când Moscova se semnala maĭ cu seamă prin barbarie, ignoranță și moravurile cele maĭ sĕlbatice când acolo domneau glorios Knutul și *opricinina*, în marele Nowgorod exista deja o cultură, existau cărturarĭ, artiștĭ, poeți populari; alăturĭ cu Nowgorodul exista p'atuncĭ municipiĭ ukrainiene și ale Belorusieĭ, apoĭ dincolo de vadurile Dniprului

www.dacoromanica.ro

exista deja o republică militară—Zaporoj-ska Siecĭ... Acesta e adevĕrul istoric cunoscut nouă, şi tăgăduit de istoricii ruşĭ, dar tăgada lor n'are acum absolut nicĭ o valoare ... n'are valoare nicĭ Zidul de geandarmĭ cu care Rusia apără graniţele sale despre Europa, căcĭ ideile occidentuluĭ pătrund mereu printre şirurile dese ale geandarmilor. Revoluţiunea cea mare din secolul trecut a avut şi ea resunet în Rusia. Conspiraţiunea decembriştilor n'a fost de cât echoul eĭ, pe malurile Neweĭ. Alexandrul I se credea că e liberal, şi a creeat coloniĭ militare pentru ţĕranĭ, dar Decembriştiĭ au adus în Rusia din Paris ideile despre drepturile omuluĭ, despre constituţiune, despre desrobirea ţĕranilor. Impĕratul Niculaĭ a spânzurat pe poetul Rîleeff, pe Pestel, Bestiujeff, Cachovsky, Muravieff-Apostol. Eĭ au murit, dar ideile lor nu... Herzen, Ogareff, Bacunin, Granovsky, Belinsky au păstrat tradiţia Decembriştilor. Ideile revoluţionare au primit numaĭ o altă formă, sub presiunea evaluţiunilor realisate în occident.

— Impĕratul Niculaĭ I era un om mărginit, crud, adevĕrat wachmistru prusian, şi nu se ocupa de cât cu cantoniştiĭ şi dragunĭi. Urînd din suflet Revoluţiunea cea

www.dacoromanica.ro

mare, dênsul 'şĭ-a închipuit, că în locul trilogieĭ de la 1848: «*Libertatea, Egalitatea* şi *Fraternitatea*, pentru Rusia se poate întocmi o altă trilogie absolutistă, şi a proclamat-o în: *ortodoxie, absolutism* şi *patrie*. Sub domnia acestuĭ creştin de la un capăt până la altul gemeau toate popoarele vastuluĭ seu imperiu, iar dênsul credea că fericireĭ sale nu-ĭ va veni nicĭ o dată sfârşitul. Deşteptat de bubuitul tunurilor de la Sevastopol şi văzând că robiĭ se pregătesc să măcelărească pe nobilii seĭ—Niculaĭ luă otravă şi muri.

Impĕratul Alexandru se urcă pe tron plin de oroare pentru robie. Tînĕr — el citise pe Herzen şi înţelesese bine că a domni precum a domnit părintele seu este cu neputinţă. Pătura cultă din Rusia cere imperios reforme radicale, cere desrobirea ţĕranilor. Polonia, nenorocita Polonie, se scoală în picioare. Lipsit de caracter, speriat, zăpăcit, Alexandru cu o mână sugrumă poporul polon resculat, iar cu alta desrobeşte ţĕraniĭ; cu o mână dă libertate relativă cuvântuluĭ tipărit, iar cu alta trimete în Siberia pe poetul Mihailoff, pe economistul Cernischewsky şi pe alţiĭ.

— Tinerimea enervată, dezilusionată în speranţele sale, începe a se mişca, la rândul

www.dacoromanica.ro

seu. D-ta cu Neciaeff ați încercat să grupați această tinerime în jurul unuĭ program politic, iar Dumitru Caracozoff, maĭ expeditif, a luat revolverul și a tras în împĕrat.

— Dincolo, la sud, asemenea s'a început o mișcare mare națională; rutenii au rîdicat capul și au început să protesteze în contra rusificăreĭ barbare, la care sunt supuși. Poporul rutean are mare dreptate lucrând pentru resturnarea despotismuluĭ, și contra centralisațiuneĭ imperiale, care a nimicit libertățile sale căzăcești. Conștiința națională ruteană 'și-a găsit expresiunea sublimă în poetul Taras Șevcenco. Acest poet e unicul poet slav — *poetul țĕrănimeĭ*..... Dar rapsodul poporuluĭ trebuia să ispășească marele sĕu păcat de a fi scris în limba ruteană. Țarul 'l-a trimis în exil, unde nenorocitul a murit în mijlocul unuĭ popor strein luĭ. Vĕ aduceți aminte poezia luĭ Șevcenco:

De la Moldoveni și până la finez
In toate limbile toți tac—caci sunt fericiți!

— Această poezie plină de ironie mușcătoare a făcut pe țarul să turbeze, și pentru aceasta poetul a fost trimis ca soldat într'o fortereță de pe marginele Uraluluĭ. Aceeași soartă a avut-o și un alt rutean—

www.dacoromanica.ro

marele istoric Costamaroff, pentru că a scris un adevĕr istoric.

— De la 1860, adică cinci ani numaĭ de la urcarea pe tron a Ţaruluĭ Alexandru al II-lea, acest despot a început o luptă crâncenă cu tinerimea universitară.

— In ultimiĭ ani această mișcare, precum vĕd cu plăcere, este însufleţită de ideile mărețe ale asociaţiuneĭ internaţionale de lucrătorĭ ; aveţĭ mare dreptate, d-le, că v'aţĭ lăsat de vechea tradiţiune a societăţilor secrete, că nu vĕ maĭ gândiţĭ la o resturnare pur politică, la revoluţiĭ de palat la punerea mâneĭ pe putere, dictatură, și că în locul acestor metode vechĭ vĕ gândiţĭ numaĭ și numaĭ la popor. Aceasta dovedește, că cugetarea voastră a devenit concretă, că programul vostru este logic. Politica, robia femeieĭ și a bărbatuluĭ, dreptul civic, trebuesc privite nu ca cauzele lipseĭ civismuluĭ în societăţile umane, ci ca consecinţa relaţiunilor omuluĭ către lucru, stabilite de actuala civilisaţiune burghesă, ca resultatul instituireĭ proprietăţeĭ individuale, din care decurge exploatarea omuluĭ de către om. Cestiunea economică este alfa și omega.

— Luptătoriĭ de frunte pentru viitorul omenireĭ de mult deja privesc cestiunea

www.dacoromanica.ro

libertăţeĭ din acest punct de vedere. In Anglia, în Franţa, în Germania, după Fourrier, St. Simon, Owen, au venit la rînd, Lassal, Marx, Engels, şi ast-fel concepţiunea clară a socialismuluĭ ştiinţific a devenit patrimoniul comun al proletariatuluĭ. Această concepţiune 'şĭ-a găsit expresiunea fidelă în programul societăţeĭ internaţionale de lucrătorĭ. Politica e supusă cestiuneĭ economice, libertatea politică, libertatea reală civică, se consideră de imposibilă fără libertate economică. Libertatea reală a unuĭ popor e strâns legată cu libertatea întregeĭ omeniri. De-aci necesitatea neapărată a uneĭ acţiunĭ comune, a uneĭ solidarităţĭ între proletarul tutulor ţĕrilor. In faţa acesteĭ uriaşe opere urile naţionale dispar, politica de cuceriri, de invazii trebue să dispară, fiind înlocuită cu federaţiunea naţiunilor civilisate. Statele moderne sunt întemeiate pe concurenţă, pe rivalitate, statele naţionale a muncitorimeĭ se vor întemeia pe unitatea intereselor economice; căcĭ, resultatul munceĭ omeneştĭ, producţiunea, e strâns legată în toate ramificaţiunele sale, începând cu agricultura şi până la producţiunea manufacturală

— Şi cine poate ridica pe umeriĭ seĭ o atare operă uriaşă? Invederat că nimenĭ

www.dacoromanica.ro

de cât însiși muncitorii. De aceea trebue să părăsim orî-ce preocupare de dictatură, comitetele centrale, organisațiunile artificiale cu ajutorul cărora am lucrat până acum, provocând mișcărî din sus în jos. Revoluțiunea socială nu se face, ea vine pe calea evoluțiunii, vine fatal, precum apele rîurilor curg spre mare. In zadar curentul apelor se oprește, în zadar se construesc zăgasurî și fel de fel de stăvilare, presiunea apelor, volumul lor propriu rupe zăgasurile, și stavilarele își caută alte căi, crează o altă albie, și tot trece de înainte spre mare. Revoluțiunea socială se face de jos în sus, trecând de la națiune la națiune, până nu va cuprinde omenirea întreagă.

— Altă dată, noi, revoluționariî pe temeiul unor programe pur politice și demagoge lucrând în cercul conspirațiunilor noastre artificiale ceream de la popor o supunere voinței conducătorilor — și atât. Metoda aceasta de a lucra pripit ne a fost fatală, căci chiar aceia din democrați, carî au fost sinceri, și prin urmare cinstiți, au vĕzut opera lor frustrată de burghezime rapace și făr'de conscințĕ. Apoi din idealogi ne am transformat în socialiști, și acum lucru firesc, trebue neapărat să isbutim ca poporul muncitor, pentru care lu-

www.dacoromanica.ro

crăm, să nu mai rămână o armă în mânile noastre, ci să ne urmeze cu deplină cunoștiință de causă, să aibă deplină voință, să știe pentru ce luptă și — să fie el, iar nu noi inițiator în tot și toate.

— In politică, în actualul stat, ficțiunea de stat nimicește cu desăvêrșire persoana. Rațiunea de stat ca molohul din Fenicia își înghite copiii. In organisațiunea viitoare a societății, întemeiate pe munca organisată științificește, fie-care muncitor, fie-care membru al societății trebue să fie în același timp și o persoană conștientă de drepturile și datoriile sale; căci în acea societate nu dênsul va exista pentru societate, ci societatea pentru dênsul. Privilegiile vor dispărea.... cugetarea umană, știința, arta—vor deveni patrimoniul comun.

— Acestea sunt convingerile mele, zicea Niculaï Joucowsky.

Și la această profesiune de credință, eu și tovarășii meï, am respuns, că suntem cu desăvêrșire de acord cu dênsul.

O înțelegere asupra principiilor stabilindu-se ï-am propus să lucrăm împreună. N. Joucowsky primi propunerea, și cercul nostru din acest moment se compunea din patru inși: A. O..., V. H... și N. Joucowsky și eu. Unindu-ne în curând cu cercul

www.dacoromanica.ro

socialiștilor din Moscova, am întemeiat o gazetă pentru popor «*Rabotnik*», apoĭ maĭ tîrziu am fondat un al doilea ziar «*Obșcina*» destinat pentru lumea cultă.

Acest din urmă însă, fondat cu participarea d. Mihail Dragomanoff și a maĭ multor socialiștĭ din Petersburg, în curând a fost proclamat *de organ al întregului partid socialist revoluționar din Rusia.*

In ziarul *Rabotnik* articolele cele maĭ substanțiale au fost scrise de N. Joucowsky, și în aceste articole neuĭtatul meu amic zicea lucrătorilor din imperiul rus:

«Sunt încă printre țĕraniĭ ruși și prin-«tre lucrătoriĭ din orașe oameniĭ carĭ îșĭ «pun nădejdea în Țar. Țarul, zic acești oa-«meni, ne va scăpa din ghiarele proprie-«tarilor de pămênt, și din mânile rapace «a stăpânilor de fabricĭ și usine.

«Și cine e acest Țar?

«In alte timpurĭ în Rusia existau mulțĭ «prinți (cnezĭ) carĭ mereu se resboiau pen-«tru preponderența; și aceste resboaie s'au «isprăvit în profitul cnezuluĭ Moscoveĭ. Cne-«zii Moscoveĭ maĭ mult prin înșelăciune, po-«litica mongolă și uciderĭ de cât prin vic-«toriĭ pe câmpul de bătae, au izbutit să «doboare pe toțĭ ceialalți și să devină stă-«pânĭ peste întreaga Rusie.

www.dacoromanica.ro

«Ţaruluĭ îĭ trebuesc curteni; boierii îl «înconjoară și se fac slugile sale. Sluga însĕ «trebue plătită și Ţarii au dăruit boierilor «pe țĕrani cu pămĕnt cu tot. De atuncĭ «s'a înființat robia în Rusia.

«Actualul împĕrat Alexandru al II-lea a «desrobit pe țĕrani. Poporul a crezut că «Ţarul în advĕr îĭ voește binele. Dar des- «robirea s'a constatat că e o minciună, «căcĭ n'a adus poporuluĭ de cât mizeria «cea maĭ mare. A înșelat decĭ Ţarul pe «țĕranĭ și au perdut țĕraniĭ nădejdea în Ţar.

«După desrobire printre boerĭ și printre «stăpânĭ de fabrice o nemulțumire mare «s'a stîrnit. Nemulțumiții voesc *Constitu- «țiune*, iar alții nu se mulțumesc cu atâta «și cer *Republică* Și unii și alții zic: «trebue ca poporul să aleagă represintanții «seĭ, carĭ ne vor face legĭ bune. Lucru «bun. Se pare că în adevĕr așa ar fi maĭ «bine, dar în realitate vaĭ!.. nu e așa. Po- «porul votează pentru boerĭ și stăpânĭ· «pentru că de boerĭ și stăpânĭ depinde, «Fără constituție domnește în Rusia Ţa- «rul cu boerii, dacă va fi constituțiunea— «vor domni boerii cu Ţarul; iar dacă va «fi republică—vor domni boierii și stă- «pânii de fabrice fără Ţar; în orĭ ce caz

www.dacoromanica.ro

«poporul va rĕmânea sărac, lipit pămên-«tuluĭ.

«Cum să facă dar poporul muncitor, ca «să scape de sărăcie, de impilatorĭ, și de «inamicĭ seĭ? Singura scăpare constă în «unirea într'un gând, într'o acțiune a lu-«meĭ muncitoare ....

Iată dar teza, pe care o apăra N. Joucowsky în ziarul *Rabotnik*. Mai târziu N. Joucowsky, adresându-se în *Obșcina* către junimea universitară, zicea tinerilor:

«Noĭ scrim și tipărim miĭ și miĭ de «cărți și broșurĭ, pe care voĭ le răspândiți «în popor și lumea cultă. Procesele poli-«tice din ultimul timp dovedesc că victi-«mele absolutismuluĭ sunt socialiștĭ.

«Și nu numaĭ tinerimea rusă a devenit «socialistă; tinerimea ruteană se ridică ar-«borând drapelul ideilor democratice. Im-«păraților ruși aveau tot-d'a-una frică de se-«paratismul cazacilor, dar până ce Polo-«nia le era primejdioasă, eĭ sprijineau pe «cazacĭ. Dupe peirea Polonieĭ politica țari-«lor s'a schimbat: iubovnicul desfrânateĭ «Ecaterina a II-a a desființat libertățile ca-«zacilor, iar la 1876 țarul Alexandru al «II-lea, urmând politica străbuneĭ sale, a «dat ultima lovitură poporuluĭ rutean, des-«ființând literatura ucraniană. Tinerimea

www.dacoromanica.ro

«din Ukraina s'a ridicat în picioare, sub «conducerea luĭ Dragomanoff, dênsa a ri- «dicat stindarul neatârnăreĭ poporuluĭ ru- «tean—și propaganda ruteană a îmbrăți- «șat astă-zĭ douĕ imperiĭ—Rusia și Aus- «tro-Ungaria!

«In această mișcare e sâmburele marc- «luĭ viitor al popoarelor carĭ zac în robie «sub călcâiul Țarilor rușĭ.

«Să nu uităm nicĭ o dată faptul că în «Rusia actuală *muscalii* sunt numaĭ Ța- «rul, cinovniciĭ, boierii și comercianțiĭ marĭ. «Țarul din Petersburg n'are de cât pe «geandarmiĭ muscalĭ, pe spionĭ muscalĭ, «pe cinovniciĭ muscalĭ, dar n'are popoarele «muscale.

«Afară de caucazienĭ, de armenĭ, de mol- «doveni, de filandezĭ, pe carĭ numaĭ un «Stanovoĭ rus poate să-ĭ considere de rușĭ, «în vastul imperiul muscălesc maĭ tră- «iesc 36,000,000 rușĭ, 14,239,000 rutenĭ, «4,749,212 polonĭ și 4,000,000 beloruși. «Fie care din aceste popoare maĭ posedă «limba sa proprie, obiceiurile sale, modul «seu de a trăi; fie care din el tinde decĭ «firește, a-și croi o viață a sa propriă.

«Muscal, polonez, rutean, belorus sau «locuitor din Siberia, fie care are patria sa, «limba sa, tendințele și aspirațiunile sale.

www.dacoromanica.ro

«Nicĭ unul din eĭ nu primește dominațiu-
«nea muscalească de bună voie. Și toți
«cu ură îndură egemonia muscălească.

«De aceia singurul program firesc care
«a putut uni pe toți nemulțumiții din im
«periul țarilor, a fost și este *federalismul;*
«de aceia tinerimea cultă, formată din vlaga
«tutulor popoarelor subjugate de Ruși, n'a
«putut și nu poate să accepte o organi-
«sațiune *centralistă* a forțelor revoluțio-
«nare.

«Curmând cu tradițiunea oblăduireĭ fe-
«ricite a muscalilor, agitatoriĭ, propagatoriĭ
«și revoluționariĭ din Rusia au făcut bine,
«că n'au priimit modul de a lupta al luĭ
«Neciaeff și a altor ruși, și au făcut bine
«că s'au organisat în cercurĭ neatârnătoare,
«fără un comitet central, fără o dictatură
«oare care.»

«Ne existența unuĭ comitet, și prin ur-
«mare a unor ordine *ad-hoc*, impune tu-
«tulor o unitate de acțiune adânc chibzuită,
«bine cugetată de toți aceia carĭ de o po-
«trivă își sacrifică viața. Practica a demon-
«strat bine necesitatea uneĭ organisațiunĭ
«federale a tutulor forțelor revoluționare,
«această federație s'a și întocmit deja între
«noĭ, grupul din Geneva, Mihail Dragoma-
«noff cu rutenii, moldovenĭ cu Arbore, Zu-

www.dacoromanica.ro

«bcu Codreanu, polonï şi caucazienï în frunte «cu prinţul Ţiţiane, Cicoidze, prinţul Cer«kezoff, Cebadarï şi alţiï. Supunerea la un «comitet este decï înlocuită printr'o înţe«legere bine chibzuită, şi întemeiată pe «neatârnarea popoarelor de diferite nea«murï din imperiul rus. Această organisa«ţiune nouă, înjghebată într'un mod firesc, «nu artificial, în curênd va avea să treacă «printr'o mare criză.

«Criza aceasta este *regimul Constitu«ţional.*

«O bună constituţiune se ia, dar în Ru«sia a o lua n'are cine; decï constituţiu«nea în Rusia nu va fi *luată* ci *dată.* De «aceia chiar de acum ne putem bine în«chipui ce fel de hartă constituţională vom «avea. Faţă cu ast-fel de constituţiune ce «rol ne incumbă nouă — federaliştilor?

«Un singur rol: A merge înainte, a lu«cra mereu şi pretutindenï în *contra sta«tului muscălesc,* în contra imperiuluï ţa«rilor. Agitaţia, propaganda prin graï, pro«paganda prin scris, organisarea muncito«rimeï, participarea directă în rescoalele «ţăranilor, în greve şi manifestaţiï — iată «modul de acţiune. A fi numaï propagan«diştï de înfrăţire, de iubire şi a remânea «recï, când soldaţiï împuşcă femeï şi copiï,

www.dacoromanica.ro

«este absolut cu neputință. A rescula pe «țărani sau lucrători înadins, a-i trămite «în contra gloanțelor și baionetelor — este «o crimă; dar a lumina pe cei resculați, «a le arăta, că rescoala fie parțială, fie «generală, fără chibzuință, fără un ideal «bine determinat e o greșală, este datoria «unui om cinstit; a nu lua parte la res-«coalele create prin chiar firea lucrurilor «este o greșală.»

Iată dar modul de a vedea, de a cugeta și de a lucra a lui Niculaĭ Joukowsky. Acest mod ne a fost comun tutulor celor din gruparea noastră, și conform acestui mod am lucrat.

Mult, sau puțin am făcut — viitorul va arăta. Un lucru însă e necontestabil—mii și mii de broșuri și cărți am tipărit noi, și am respândit în imperiul rus. Unele din broșurile noastre au fost respândite prin popor în zecimi de mii de exemplare, — și cartea cea mai populară, care a avut cel mai legitim succes printre lucrători «*Chitraia Mecanica*» a fost scrisă de un român din Basarabia, d. V.....u.

Am arătat cetitorului cine a fost N. Joukowsky ca om politic, ca cetățean, ca cugetător; nu-l voi putea însă descrie ca amic, ca tovarăș!

www.dacoromanica.ro

Pe lângă o erudițiune mare, acest om avea și o inimă, care palpita de iubire pentru toți, carî sufere, pentru toți, carî lupta pentru binele obștesc. Artist în suflet, muzicant de mare talent, el adese-orî ne ridica curagiul, ne îmbărbăța în momente de restriștie cu cântările sale la piano. Și sub degetele luĭ maiestre, în tăcerea nopților, adese orî osteniți de munca în tipografie, găseam odihnă sufletească, ascultând improvisațiunile sale sau divina muzică a luĭ Beethoven și Mozart.

Niculaĭ Joucowsky a murit la Geneva în luna Aprilie anul acesta 1895 în vîrsta de 61 anĭ. Refugiațiĭ politicĭ din nenorocita Polonia, din Rusia, Germania și Franța 'l-au condus până la ultimul locaș. Mie mi-a lăsat răposatul Archiva sa rusească, iar pe cea francesă a lăsat-o luĭ Elisee Reclus.

———— ——

www.dacoromanica.ro

X.

ATENTATUL CONTRA SPIONULUI ȘI ARESTAREA MEA.

Pentru a ieși din alianța democratică organisată de Mihail Bacunin, precum și pentru a'ĭ esplica cauzele rupturei cu dênsul, am fost nevoit să plec la Locarno unde se afla el. Plecaĭ din Bern și Luzern prin St. Gothard. Pe aceste timpurĭ linia căieĭ ferate, care trece prin marele tunel a S tuluĭ Gothard încă nu era construită; de aceia am fost silit să iau diligența, care m'a dus până la Andermat, un sat situat la poalele S-tuluĭ Gothard. De aci am trecut cu sania uriașul munte, și m'am scoborît în Airolo, de unde deligența m'a dus prin Bellinzona la Locarno.

www.dacoromanica.ro

Am stat la Bacunin o săptămână. Bătrânul revoluționar nedăjduia să mĕ convingă că n'am dreptate combătând modul sĕu de a lucra; el 'mĭ demonstra prin faptele din viața sa, că dênsul a fost tot-d'auna pentru distrugerea mareluĭ imperiu rus, și că a lucrat mult pentru desrobirea Polonieĭ.

Resultatul întrevedereĭ noastre totușĭ a fost — ruptura. Bacunin 'mĭ-a dat o scrisoare către tovarășiĭ meĭ A. O. și W. H., în care dênsul deplângea despărțirea noastră și încheia cu următoarea frază: «să «nădăjduim totușĭ că lucrarea comună și «viața din trecut nu se vor șterge nicĭ o «dată din inimile noastre. Lucrând fie-care «la o parte, ne vom păstra reciproc stima «și iubirea care ne a legat, când am fost «toțĭ împreună.» *)

La întoarcerea mea m'am oprit la Berna, pentru a consulta un doctor asupra boaleĭ soțieĭ mele. De la gară am plecat în oraș, și de oare-ce era prea de dimineață pentru a merge la doctor, intraĭ într'un restaurant și ceruĭ un pahar de ciaĭ.

Pe când mĕ așezasem la o măsuță, iată că în salonul restaurantuluĭ intră doĭ gean-

*) Scrisoarea autografa se afla cu multe alte scrisorĭ la *British Museum* din Londra.

www.dacoromanica.ro

darmĭ elveţienĭ. Amândoĭ se apropie de mine, şi unul din eĭ îmĭ întinde o hârtie.

Iau hârtia şi citesc cu surprindere: era un mandat de arestare.

— Şi pentru ce sunt arestat? întrebaĭ surprins.

— Aceasta nu o putem şti! cu multă logică îmĭ rĕspunde geandarmul.

— Tot ce ştim este, că trebue să ne urmaţĭ.

Lucru firesc că aşa am şi făcut. Pe stradă se grămădise lumea; toţĭ mĕ priveau cu ochiĭ holbiţĭ, iar un prăvăliaş adresându-se către geandarmiĭ meĭ întreabă:

— Er hat etwas gestohlen?

— Ich bin ein politischer Flüchtling, respunseĭ obrazniculuĭ, und solche Leite sind keine Diebe.

Am fost dus în temniţa oraşuluĭ Berna, numită *Kefigtum* şi am fost închis într'o cameră cu treĭ arestanţĭ.

In camera aceia, foarte murdară, erau numaĭ douĕ paturĭ cu nişte saltele de paie goale; decĭ, câte doĭ într'un pat trebuia să dormim.

Tovarăşiĭ meĭ de închisoare erau: un ţĕran din cantonul Bern, un băiat, şi un om de vr'o 40 de anĭ, îmbrăcat destul de bine, dar care avea fisionomie foarte respingătoare.

www.dacoromanica.ro

Seara toți trei mi se recomandară, fiecare povestindu-mi eremiada nenorocirilor sale.

Băiatul a fost calfă la un bărbier; el a spart tejgheaua și a furat paralele stăpânului. Apoi a fost prins într'o casă de prostituate, când încă abia atinsese banii furați. Lipsit de conștiință, pungașul nu se plângea de soarta sa actuală, ci se văita că n'a avut vreme să cheltuiască banii furați.

Omul cu fața fioroasă mi se recomanda de om cinstit și 'mi-a povestit o istorie plină de persecuții din partea unor dușmani puternici. Privind fața lui repulsivă, ochii săi șireți, vedeai imediat că acest om e plin de vicii și e capabil de ori-ce crimă.

Țăranul meu — era un tip de țăran elvețian. Dênsul îmi povesti întreagă odiseia vieței sale de muncă. Bietul om noaptea întreagă îmi vorbea de căsuța sa din fundul munților, de vechimea acelei case construite acum 400 ani.

— Parcă-i văd pe toți, ofta în tăcerea nopței arestantul, cu care erau culcat în același pat. Iată ușa din odaia de lucru deschisă; în a două odaie, cea curată, șade bătrâna mamă în fotoliul său. In acea odaie avem tot lucruri scumpe, tot lucruri

www.dacoromanica.ro

de familie. Pe perceți sunt atârnate fotografiile rudelor. Pe șifoner stau așezate ceștĭ, pahare, sfesnice de bronz, fel de fel de suveniruri. Multe generațiĭ din familia noastră au tot strâns la aceste lucruri. — Dumineca mama are obiceiul să deschiză dulăpiorul, și toți copiĭ maĭ măriceĭ, în ciuda și invidia celor micĭ, cărora nu se permite de a pune mâna pe aceste lucruri de familie, sterg de praf odorurile familiare. Bunica până n'a murit a fost totd'a-una presentă la această ceremonie. Privind la fie care obiect, bătrâna povestea copiilor istoria sa; sunt însă lucruri, pe carĭ și dênsa le-a uitat, și nu maĭ știe nimic; aceste lucruri datează în casă noastră de secolĭ.

— Pe una din polițele dulăpioruluĭ stă o carte mare legată în piele. Acestea sunt letopisețele familieĭ. Cine știe de când înscria în acea carte cel maĭ în vêrstă din familia noastră toate evenimentele marĭ, data nașterei fie-căruĭ membru din familie, banii adunați și cheltuiți, Această carte e sfântă pentru noĭ toți, și copiĭ n'au voie s'o atingă..... Șase zile am stat închis cu acel țĕran elvețian, și povestirea sa nu s'a isprăvit. Bietul creștin era fericit că a găsit un om, care ascultă cu plăcere mono-

www.dacoromanica.ro

toana sa povestire. Crima pentru care el a fost arestat era mare — el a pus foc la casa rivalului sĕu, pentru a face ca acest rival să nu se însoare cu iubita luĭ.

A șasea zi am fost scos din închisoare, și dus înaintea judeluĭ de instrucție. Era un magistrat demn de marea misiune ce 'ĭ-a încredințat societatea. Fisionomia luĭ simpatică, pĕrul alb buclat, privirea luĭ cinstită, căștigase de la început simpatia mea. Ca om bine crescut, el a înțeles că are afface cu un om educat; mĕ poftì să șed. Mĕ așezaĭ, îmĭ dete o țigară, pe care însă am refusat, bine înțeles, de a o aprinde înaintea luĭ: în orĭ-ce cas eram arestant, iar dênsul judecătorul meu de instrucție.

— De ce nu aprindeți? mĕ întrebă el.

— O voiŭ păstra, respunseĭ, ca s'o fumez când voiŭ ieși d'aci pentru a mĕ întoarce la colegiĭ meĭ—arestanții, ca și mine.

Bătrânul judecător surîse.

— Sunteți acuzați de a fi venit la Berna pentru a ucide pe un oare-care Adolf Stempcowsky, supus rus, și a organisa un atentat în contra vieței ambasadoruluĭ Rusieĭ prințul Gorceacoff? *) zise judecătorul cu o voce severă.

*) La 1873 — 74 a fost la Berna în calitate de ministru plenipotențiar al Rusiei fiul repausatuluĭ cancelar rus Gorceacoff.

www.dacoromanica.ro

Auzind pentru ce sunt acusat, am rĕmas un moment uimit, apoĭ am rĕspuns judecătoruluĭ de instrucție cu toată francheța:

— Domnule, sunt, precum știĭ, un refugiat politic din Rusia; decĭ inamic al guvernuluĭ rus. Cu toate astea, permiteți-mĭ să vĕ spuĭ, că nu cunosc absolut nicĭ un singur om printre emigranțiĭ din Rusia, care să se fi gândit măcar la acest ambasador al Rusieĭ. Știu că ministrul plenipotențiar al Rusieĭ este un tênăr, de vr'o 25 anĭ, că nu se ocupă de cât de petreceri, că nu însemnează în Rusia nimic, de și e fiul cancelaruluĭ Gorceacoff. Pentru ce dar să se comită un atentat în contra unuĭ atare om? *C'est un morveux!* domnule judecător?! n'ar merita onorurile unuĭ atentat.

Judecătorul surîse.

— In ceia ce privește pe acest Adolf Stempcowsky, știu că este un spion rusesc, care a predat pe Neciaeff, a fi ucis....

— Merită, ca orĭ-ce spion; dar eu unul nu pot face aceasta, de oare-ce desgustul m'ar cuprinde, vărsând sânge, fie și sângele uneĭ canaliĭ, a unuĭ spion.

— Cum puteți profesa ast-fel de teorii! îmĭ obiectă bătrânul judecător. Merita a fi

www.dacoromanica.ro

ucis, ziceți, deci admiteți uciderea! Dacă fie care membru al societățeĭ s'ar crede în drept de a pedepsi, atunci ce ar deveni societatea?

După această admonestațiune, bătrânul judecător îmĭ povesti că cu o zi înainte la Bern, s'a comis un atentat la viața spionuluĭ.—Stempcowsky n'a fost rănit, și a declarat că atentatul în contra vieței sale s'a organisat din ordinul d-tale, care eștĭ secretar al luĭ Bacunin.

De aceia tocmaĭ, poliția s'a pus la pândă, și m'a urmărit, când mĕ întorceam de la Bacunin.

Pentru a dovedi că denunțarea spionuluĭ Stempcowsky, era mincinoasă, ceruĭ permisiune de a scrie o scrisoare luĭ Ludwig Fogt, profesor de universitate la Berna și amic intim al luĭ Bacunin. Cererea mea a fost satisfăcută. Scrisoarea către d. Ludowic Fogt a fost remisă, și peste treĭ zile profesorul de universitate a priimit un răspuns din partea luĭ Bacunin, prin care acest din urmă protesta în contra stupideĭ acuzațiunĭ făurite de spioniĭ ruși. Acuzarea privitoare la închipuitul atentat în contra tînăruluĭ Gorceacoff, deveni de rîs chiar și judeluĭ meu de instrucție, și rĕmăsese ca să spulber a douĕ acuzare numaĭ, privi-

www.dacoromanica.ro

toare la participarea mea la atentatul săvârșit contra spionului Adolf Stempcowsky.

Judele de instrucție, după cererea mea personală, ordonă ca să fiu transferat într'o odaie separată de arestanți comuni. La cererea mea, dênsul îmi răspunse cu mirare:

— Cum, voiți ca să vĕ supun unei închisori solitare? Dar aceasta la noi se consideră de cea mai mare pedcapsă.

— Domnul meu, îi răspunsei, m'am obicinuit la ast-fel de închisoare, de oare-ce în Rusia am petrecut deja doi ani și jumătate, adică de la 1869 și pênă în toamna anului 1871, în închisoare solitară. Imi este mai greu a trăi în contactul cu niște oameni foarte neplăcuți, cum sunt colegii mei de cameră.

Deci fui închis într'o celulă a parte; mi s'au dat cărți, hârtie, condei. Iar peste o săptămână sosi din Zürich prințul Cropotkin și depuse o cauțiune de 4.000 franci pentru liberarea mea. Cauțiunea a fost primită imediat de către judele de instrucție, care pe o ploaie torențială veni în persoană în temniță, pentru a-mi reda libertatea. Batrânul magistrat luându-și rĕmas bun de la mine îmi întinse mâna, și cu lacrimi în ochi îmi zise:

www.dacoromanica.ro

— Sunt trist că în asemenea împrejurări am făcut cunoștință cu d-voastră. Luptați, luptați pentru libertatea patriei voastre! Aveți toată dreptatea!.....

I-am strâns mâna cu stimă și iubire.

La ușa închisorii o bandă de nemernici sub conducerea spionului Adolf Stempcowsky mă întîmpină cu «huido,» dar judele de instrucție porunci santineleï să împrăștie pe miserabilï. Și spionii ambasadeï ruse se împrăștiară ca niște potârnichii.

Câte-va zile după aceasta guvernul federal din Berna a expulsat pe spionul Adolf Stempcowsky, dovedit ca instigator printre polonezi, pentru întemeiarea unei fabrice de bancnote austriace.

Cu ast-fel de oameni are obicei să se servească guvernul rusesc!

Ieșind din temniță făcusem o visită d-luï Adolf Fogt, căruia ï-am mulțumit pentru binele ce a făcut pentru mine.

— Eram dator s'o fac! îmï respunse profesorul, odată ce știam cine sunteți.

Pentru a isprăvi cu acest episod din viața mea din exil, voiŭ adăoga, că după ce s'a isprăvit ancheta privitoare la stupida acuzare în cestiune, am fost chemat la Berna pentru a ridica cauțiunea. După legea elvețiană am priimit și câte 5 franci

www.dacoromanica.ro

pentru fie-care zi de întemnițare preventivă, odată ce instrucția a dovedit nevinovăția mea. Lege foarte dreaptă! Am dăruit aceĭ banĭ pentru săraciĭ orașuluĭ Berna, lăsându-ĭ în mânile procuroruluĭ. Procurorul primindu-ĭ mi-a cerut în acelașĭ timp să scriu o hârtie în toată regula, și s'o iscălesc. Ceia ce am și făcut.

— —

www.dacoromanica.ro

XI.

IARĂȘI LA HOTARELE BASARABIEI. CONTRABANDIȘTII OVREI.

La Geneva mĕ aștеptau maĭ multe scrisorĭ din Rusia, mĕ așteptau tovarășĭ de muncă, mĕ aștepta tipografia.

Cercul revoluționarilor din Moscova, într'o scrisóre transmisă mie prin intermediul luĭ Eugeniu Lupu din Iași, cerea grabnic ca să-ĭ expediez 10,000 de «*Chitraia mehanica*», 10,000 de «*Patru frați*», o poveste tendențioasă pentru popor, 10,000 bucățĭ din scrierea luĭ Flerovsky «*cito eto brattĭ*» și o a doua ediție din cartea mea despre «*Comuna din Paris*». Lucru firesc, că o așa mare comandă ca să fie

www.dacoromanica.ro

executată într'un timp foarte scurt, era absolut imposibil. Primo din cauză că la tipografia noastră n'aveam de cât treĭ lucrătorĭ culegătorĭ; secundo, că ne lipseau mijloacele necesare pentru tipărirea uneĭ așa marĭ cantităţĭ de cărtĭ și broșurĭ. După o sfătuire cu amicĭĭ grupuluĭ «*Rabotnik*» am luat hotărârea de a tipări numaĭ pe jumătate comanda făcută, iar în ceia ce privește a doua ediţiune a cărţeĭ «*Comuna din Paris*», eu unul am refusat categoric de a o retipări de oare-ce, precum aceasta foarte des să întâmplă, m'am convins despre mediocritatea scrieriĭ mele, deși dênsa în public a avut un mare succes. Așa dar, comanda micșorată într'un mod așa de simţitor putea să fie executată la termen.

Ne am pus pe lucru și lucrând câte 14 ore pe zi — am dat'o gata. Dar abia am expediat cele 15,000 de broșurĭ pentru popor spre granițele Basarabieĭ și mĕ pomenesc cu o depesă din Iași:

Suis Jasy, envoge* immediatement transports, adresse «comme reçu, cinq transports, reponde* telegrafiquement

Ryn

Neînțelegând ce fel de cincĭ transporturĭ cere de la mine delegatul grupurilor din Moscova, telegrafiaĭ imediat luĭ Eugeniu Lupu, cerând lămuririĭ. Drept lămuririĭ pri-

www.dacoromanica.ro

mii o scrisoare peste patru zile; această scrisoare era din partea lui Zdanowicĭ, care mă chiăma la Iași pentru afacerile privitoare la organisarea nouă a transporturilor noastre peste granița Prutuluĭ. Mai multe amănunte în această privință, cerea în adevĕr presența mea.

Așa dar trebuia să plec. Pentru a trece prin Austria și mai cu seamă prin granița de la Suceava îmĭ trebuia un pașaport; ceeace ca refugiat politic, nu aveam. Luaĭ un pașapor elvețian și plecaĭ via Cernăuț.

La Iași găsiĭ pe Zdanowicĭ, și împreună cu dênsul am așteptat sosirea transporturilor de cărți. Când coletele cu cărți au sosit, ne am ocupat de confecționarea pachetelor, în greutate de 20 kil. fie-care; apoĭ le am transportat cu carele la Sculeni.

Aci am găsit lucrurile foarte schimbate, contrabandistul ovreĭ, prin intermediul căruia transportam cărți până acum, murise; trebuia prin urmare să găsim un alt jidan. Cu ajutorul luĭ Eugen Lupu am avut din Iași recomandațiuni de la niște ovreĭ către un ovreĭ din Sculeni; merserăm la dênsul.

Spuindu'ĭ ce ne trebue, ovreiul ne dete un rĕvaș către un coreligionar al seu din Sculeniĭ Rușeștĭ.

— Acest om are să vĕ facă tot! zise el.

www.dacoromanica.ro

— Și putem să fim siguri de dênsul? întrebai.

— Aĭ veĭ-mir! ca d'un rabin. Este un ovreu cinstit și are un cap așa de cuminte, așa de cuminte, în cât toți ovreiĭ îl cunosc.

A doua zi, împreună cu Zdanowicĭ, trecurăm granița Prutuluĭ prin vad, avênd de călăuză pe un țĕran român. La Sculenĭ rusești fără nicĭ o bătae de cap am găsit pe ovreiul nostru Moise Vorojbit.

Era în adevĕr un tip de ovreĭ, uscat, înnalt, nervos, cu barba roșie și niște ochĭ negri plinĭ de expresiunea uneĭ energiĭ fără seamăn.

Moise Vorojbit merită ca să-ĭ fie povestită biografia. Născut în blagoslovita Polonie, înainte cu treĭ-zecĭ de anĭ el a părăsit satul seu natal, și a plecat în lume, căutând locurĭ maĭ mănoase pentru a-și face carieră. Părăsindu-și satul, el n'avea cu dênsul de cât doĭ desagĭ, plinĭ cu fel de fel de cârpe, cămășĭ rupte, lădița cu rugile și o veche carte ovreiască cabalistică numită «*Zogar*».

Vorojbit își îndreptă pașiĭ spre Basarabia, pămêntul făgăduinței pentru ovreiĭ vagabonzĭ din Galiția.

Moisele din chiar fragedaĭ copilărie fă-

www.dacoromanica.ro

găduia deja mult, așa că cahalul local îl privea ca pe un luceafăr, ca pe un viitor rabin, și inscusit tălmaciu al legilor talmudiste. In vârsta de nouĕ anĭ băiatul înota ca un pește în apele tulbure ale Talmuduluĭ, cu ușurință dezlega problemele cele maĭ încurcate, șaradele, concepțiunile cele maĭ paradoxale și cele maĭ caziustice, explica cuvintele cele maĭ neînțelese ale vestiților rabinĭ etc. In vârsta de 13 anĭ Moisele a pronunțat un discurs strălucit în marea sinagogă a târgușoruluĭ vecin în presența unor renumiți cunoscătorĭ aĭ Talmuduluĭ, făcând cu această ocasiune citațiunĭ numeroase din tractatele cele maĭ renumite ale Talmuduluĭ din Ierusalim Babilon și a celor 40 de comentatorĭ a acesteĭ cărți sfinte. Privind pe acest băiat uscat, palid, slab, care gesticula îmbrăcat în talasurile albe ca zăpada, Sura-Chaia, mumă-sa, plină de mândrie, zicea:

— Moisele meu va fi conducătorul poporuluĭ ales de Dumnezeu!

— Fiul teu, Sura-Chaia, ziceau bătrâniĭ ovreĭ va fi *hoan!*

Când băiatul a împlinit 16 anĭ, ovreiĭ ceĭ maĭ avuți de prin vecinătate, cârciumariĭ, arendașiĭ comercianțiĭ de grîu îl priveau ca pun bun mire pentru fetele lor.

www.dacoromanica.ro

In acest timp Moise Vorojbit plecă cu tatăl seu la Niloviț, unde în fața întregului sinclin de oameni învețați trecu strălucit examenele pentru gradul de rabbin. Gradul însă nu l-a căpătat, de oare-ce nu-i crescuse încă barba. Trebuia deci să mai aștepte și să se căsătorească. Și Moișele s'a căsătorit.

— Soția mea, ne povestea Moise Vorojbit, era dintr'o casă bogată, tatăl ei avea două cârciumi și o dugheană la Niloviț. După contractul de căsătorie aveam să primesc un săculeț de *cherbeli*, un ceasornic de aur cu lanț, două perechi de haine de atlas, și mai aveam dreptul să trăiesc patru ani în casa socrului meu. Afară de asta mama mea a mai primit o sută de fiorini pentru a cumpăra mărgele și inele pentru nevasta mea.

Soarta fie-căruĭ om e în mâncle providenței. Bietul Moise n'a fost fericit cu soția sa, care era cu patru ani mai mare de cât dênsul, și nu-l iubea de loc. După căsătorie tînăra femee descoperi multe cusururi în persoana soțului ei. Moise era p'atunci un băiat slăbuț, anemic, care nu corespundea de loc tinereĭ femeĭ pline de sănătate. Inainte de toate atât dênsa, cât și muma ei s'au încercat să-l vindece. L-au

www.dacoromanica.ro

îndopat cu tot felul de medicamente, 'l-au descântat pe la rabbinĭ și pe la babe — dar totul a fost în zadar. Moise Vorojbit era un talmudist puternic, dar un om slab de corp.

In satul sĕu natal, din fundul Galițieĭ, toți ovreiĭ erau *misnagezĭ* adică inamicii *Cabbaleĭ*, și din contra, prozeliții *Talmudului* pur și simplu. Chassizĭ, adică proseliți aĭ misticismuluĭ, carĭ propovĕduesc că lucru principal nu constă în Talmud ci în credința arzătoare în Dumnezeu, nicĭ că existau p'acolo Din nenorocire Moise se interesa tocmaĭ de Cabbală. Un ovreĭ oare care 'ĭ-a dăruit maĭ multe cărți cabalistice apoĭ el a maĭ cumpărat «*Koranul*» și a început să studieze misterele științelor cabalistice.

— Imĭ aduc aminte, ne zicea Vorojbit, de acel timp când mĕ ascundeam într'un unghiu al sinagogeĭ noastre umede și întunecoase, și mĕ cufundam în citirea cărților cabalistice, nădejduind de a descoperi toate tainele pe carĭ îngerul Raziel le-a transmis luĭ Adam. Apoĭ de la cabbala contemplativă am trecut la cabbala activă, aveam de gând să fac miracule : să trans form petriĭ în aur, să înviĭ pe morți, să mĕ fac nevĕzut etc.

www.dacoromanica.ro

In curênd faptul că Moise a devenit chassid a fost descoperit de comunitatea ovreiască. Misnagețiĭ se ridicară în picioare, femeia sa ceru divorț, și bietul tînĕr a fost dat afară din casele socruluĭ sĕu; apoĭ s'a vĕzut silit să părăsească și satul sĕu natal.

Trecând pe furiș granița rusească Moise Vorojbit nu s'a oprit de cât în Basarabia, și anume la Sculenĭ.

— Acĭ m'am oprit, ne povestea ovreiul, pentru că a fost *șabăș*. M'am adăpostit la această cârciumă, pe care o ține un ovreĭ bun. Am fost primit bine, Dumnezeu să ție în mizericordia sa pe stăpînul acesta. Am fost flămând și m'a ospătat, am fost ostenit și m'a odihnit. La masă, stăpînul meu, după ce am mâncat bine, din *cughel* și din *țimes* 'mĭ-a dat vin.

— Bea vin cât poftești, îmĭ zicea el, la noĭ vinul e eftin.

— Ce țară bogată și frumoasă! ziceam eu atuncĭ.

— Sunt un ovreĭ fără carte, zicea apoĭ stăpînul, dar totușĭ vĕd că d-ta eștĭ un cărturar și om învĕțat. Dacă vreĭ, rĕmâĭ la mine în calitate de *melamed* (profesor). Aron și Leiba sunt băețĭ măriceĭ și trebue să înceapă a învĕța.

www.dacoromanica.ro

— Apoĭ după ce am primit propunerea jupânuluĭ, el m'a maĭ întrebat dacă am drept de a fi *șohet*, căcĭ în acel caz aș putea să locuesc la cârcima sa de pe drumul cel mare, spre Lopușna, și cu mine vor trăi și băetiĭ luĭ, Aron și Leiba.

— Am dreptul să fiu nu numaĭ șohet dar și rabbin! îĭ respunsesem eu, și 'ĭ-am arĕtat certificatul meu.

— D'atuncĭ am rĕmas aicĭ.

Așa dar rabbi Moise a fost guvernor și *șohet* adică măcelar ovreiesc. In calitate de pedagog și duhovnic el trăia ba la Sculenĭ, ba lângă Sculenĭ pe șleachul cel mare care duce spre Lopușna,—de cincĭ anĭ deja.

In acești cincĭ anĭ de zile rabbi Moise s'a transformat: a devenit sănătos, s'a întărit fisicește, de și a rĕmas uscat, din causa temperamentuluĭ sĕu nervos. Cârciumarul în casele căruia locuia el era un ovreĭ de rênd, și de aceea mult se mândrea avênd un cărturar și om învĕțat în casă; jupâneasa, soția cârciumrauluĭ, se închina dinaintea luĭ Moise, care 'ĭ-a mărturisit că cunoaște misterul de a isgoni spiretele rele, și de a vindeca femeile de sterilitate. Ambiĭ soțĭ considerau pe rabbi Moise de patronul lor, și mulțumeau providenței că a adus la pragul lor această minune. Incetul cu

www.dacoromanica.ro

încetul cârciumarul începu să se sfătuiască cu profesorul copiilor sĕĭ în toate daraverile sale, încredințându-ĭ misterele afacerilor ambeler cârciume.

Amândouĕ aceste cârciume din Sculenĭ îșĭ aveaŭ mușterii lor!

Rabbi Moise mult timp nu pricepea de unde vine avuția jupânuluĭ cârciumar. Maĭ cu seamă cârciuma solitară de pe marele șleach, nu producea nimic. Din când în când apăreau pe acolo niște mutre suspecte carĭ aduceau herghelii întregĭ de caĭ, apoĭ beau și mâncau la cârciumă zile întregĭ, și în fine dispăreau, luând une orĭ cu eĭ și pe jupânul cârciumar. Rabbi Moise se hotărî să pătrundă misterul. La început jupâneasa îĭ explica multe, iar la urmă jupânul în persoană îĭ încredința secretele. Rabbi Moise a aflat că ambele cârciume sunt centre pentru hoțiĭ de caĭ, carĭ se adună venind din Bucovina și România. La cârciuma de pe șlech caiĭ furațĭ sunt asortațĭ; ceĭ maĭ bunĭ sunt vânduțĭ în Podolia, iar restul se trece în guvernamêntul Herzon.

Aflând Moise secretul, ca om cuminte încetul cu încetul începu a face cunoștință, cu hoțiĭ de caĭ, carĭ în curând deveniră prietiniĭ seĭ, pentru că au descoperit că el este vrăjitor. Pentru prorociile sale ca-

www.dacoromanica.ro

balistice Moise primea cadouri în bani. In curând după aceasta rabbi Moise deveni un fel de Pithia, transformând cârciuma din Sculeni într'un fel de templu delfic, în care dênsul era adevěratul oracol. Studiind afacerea și împrejurările, cunoscând oamenii, el a devenit în urmă conducătorul contrabandiștilor și a hoților de cai, și toți contrabandiștii de pe malul Prutului îl cunoșteau bine.

In vremea când 'l-am cunoscut eu, Moise Vorojbit era deja o persoană importantă la Sculeni; vameșii ruși, ofițerul de geandarmi și chiar Stanovoi îl salutau, iar subofițerii îi dau mâna și îl întrebau de sănătate.

Rolul seu a ajuns în Sculeni la 1873—74 la apogeu; influența acestui ovrei p'atunci era în adevěr nemărginită atât printre contrabandiși, cât și printre autoritățile locale rusești; caii de la trăsura lui Stanovoi erau cumpărați de la Moise, stofa de mătasă pentru rochiile cocoanei lui Stanovoi erau de la Moise, ceasornicul de aur al căpitanului de geandarmi Agafonoff era dar de la Moise, și așa mai departe.

Mintea talmudistă a lui rabbi Moise pe aceste timpuri schinteia de planuri originale, cu ajutorul cărora dispăreau de pe la pro-

www.dacoromanica.ro

prietarĭ herghelĭĭ întregĭ, iar granița de lângă Sculenĭ ferbea de mărfurile austriace de contrabandă. Iată dar cu ce oamenĭ trebuia să avem a face, pentru a introduce cărțile noastre în Rusia.

Dar să isprăvesc cu interesanta persoană a lui Moise Vorojbit, a căruia viață a avut un final foarte tragic. Sunt sigur că cetitorul nu va fi supărat de această parantesă în desvălirea peripețiilor vieței mele în exil. Figura contrabandistului Moise este și ea o trăsură caracteristică în torentul evenimentelor dramatice de carĭ e bogată viața unuĭ proscris.

La 1876 cârcĭuma din apropiere de Sculenĭ, aceia de pe șleachul dinspre Lăpușna a ars până în temelie. Unde au dispărut locuitorĭĭ sĕĭ — nimenĭ nu știa pe atuncĭ. Această disparițiune a vătămat mult daraverile noastre cu cărțile, și din acest an am fost siliți a schimba granița, făcând transporturile pe la Galați.

Mult timp după aceasta ovreiĭ noștri din Iași nu știau unde se află Moise Vorojbit. Se povestea însă că cârcĭuma de lângă Sculenĭ a fost arsă de cârciumarul în persoană, care împreună cu Moise a aflat că a sunat ora când israeliții trebuia s'o părăsească, de oare-ce se pregătea sosirea Fa-

www.dacoromanica.ro

raonilor cu poliția. Moise Vorojbit, ca anticul proroc Moise, trecu Prutul prin vad, și se mută în România. La Târgu-Frumos, la Podu-Iloaeĭ, aparițiunea sa în calitate de țadic a produs mare impresie printre ovreime.

Pe la sfârșitul anuluĭ 1876 unul din amicii meĭ din Chișinĕu 'mĭ-a povestit următoarele:

— Știĭ unde se află acum vestitul Moise Vorojbit?

— In Romania, am auzit, respunseĭ eu.

— Așa!!..... L-am întâlnit la Chișinĕu, unde trăiește sub numele de Moșca Paikelfinger, supus român, avênd și pașaport român în toată regula.

— Ce zicĭ? Și cu ce se ocupă?

— Trăește într'o stradă de lângă vechiul Bazar, și pe fereastra locuinței sale este lipit următorul anunț, scris cu mâna în jargon ovreiesc: *Da wohnt Rabbi Mosche Paikelfinger*. La noĭ, la Chișineu — toți îl cunosc. Dacă se face în oraș sau în împrejurimile orașuluĭ vr'o hoție, furt sau tâlhărie, păgubașii merg direct la Moise și 'ĭ plătesc după taxă, și Moise găsește perfect unde se află calul furat, sau banii și lucrurile furate. Taxa pentru vrăjitorie este proporțională cu valoarea lucrurile furate.

www.dacoromanica.ro

— Și poliția ce zice despre această vrăjitorie.

— Nimic! Am auzit că chiar polițmaistrul din Chișinău, când nu poate descoperi pe tâlhări și are necesitate de a se recomanda superiorilor sĕi, recurge la vrăjitoria lui Moise, și tot-d'auna în acest cas lucrurile furate se găsesc.

La 1879, adică după rĕsboĭ, auzisem în fine că 'i s'a înfundat lui rabbi Moise. In acest timp Basarabia devenise adevĕrata pădure din Vlăsia. Hoții și tâlhării din cele mai îndrăsnețe se succedau una după alta. In fine într'o zi niște tâlhari au omorît pe un popă catolic. Mulțumită energiei unuĭ tînăr judecător de instrucție s'a dat de urma unor lucruri furate de la popa, și aceste lucruri s'au găsit chiar în locuința lui rabbi Moșca Vorojbit. După ordinul guvernorului general, afacerea imediat a fost transferată la consiliul de rĕsboĭ, și inculpații au fost judecați de tribunalele militare. Dovezi că Moise Vorojbit ar lua parte directă la hoții și omoruri — nu s'au descoperit, dar s'a dovedit că vindea lucrurile furate.

Când rabbi Moise apăru dinaintea judelui de instrucție, avea un aer foarte degajat.

www.dacoromanica.ro

— Mărturisește, că tu aĭ omorât pe preotul catolic! îĭ zicea magistratul.

— Eu!? Când am fost șohet, îmĭ venea scârbă să taĭ o găină, și d-ta voeștĭ să fiu capabil de a omorî un om! Ce crezĭ d-ta, n'am frică eu de Dumnezeu?!

— Dar atuncĭ știĭ cine 'l-a omorât.

— Știu..... Au făcut rĕu, căcĭ eu ĭ-am oprit de a omorî.

— Atuncĭ denunță-ĭ. Pentru tine e maĭ bine, căcĭ știĭ bine, că tribunalul militar te va condamna la moarte.

— Aĭ weĭ mir!..... Cu toate astea, nu pot să-ĭ denunț, căcĭ am făcut jurămêntul cel mare, și am sărutat cartea «Zogar» și nu pot acum să-mĭ calc jurămêntul.

Aceste amănunte din procesul luĭ Rabbi Moise le copiez din ziarul «*Basarabskie Wiedomosti*» de pe acel timp. Maĭ jos ziarul din Chișinĕu a tipărit următorul epilog din viața luĭ Vorojbit:

«Azĭ, pe la orele 4 dimineața, în curtea «temnițeĭ a fost executat vestitul criminal «Moșca Vorojbit, condamnat de tribunalul «de rĕsboĭ la spânzurătoare. Cu o jumătate «de oră înaintea săvêrșireĭ pedepseĭ, la a- «restant a sosit rabbinul pentru a-l pregăti «la moarte. Arestantul însă în' loc de a «asculta pe duhovnicul sĕu, intră cu dân-

www.dacoromanica.ro

«sul într'o discuție teologică, și să încercă «a demonstra rabbinului că după Cabbală «ovreii sunt datori a crede într'un Dum- «nezeu în trei hipostase. După această dis- «cuție arestantul concediase pe rabbin, zi- «când directorului temniței:

«— Rabbinul ăsta e un *am-oaratz* (ig- «norant!)

«Spre locul de execuțiune condamnatul «a mers ferm, și când călăul l'a îmbrăcat «cu lințoliul și i-a pus streangul, arestan- «tul s'a adresat către procurorul militar «zicând cu o voce tare:

«— Domnule procuror, să știți că n'am «ucis pe popa catolic ... Nu sunt tâlhar!»

Așa și-a isprăvit viața Moise Vorojbit, șeful contrabandiștilor din Sculeni.

Și acum să închidem parantesa, și să revenim la firul povestirei noastre.

Ne-am înțeles foarte bine cu Moise Vorojbit, și trecând cu ajutorul lui îndărăt pe pământul României, a doua zi chiar am transportat, fără nici un accident, întregul nostru transport de cărți.

Indeplinind în așa mod sarcina, Zdanovici plecă spre Chișinău, iar eu, după o ședere de câte-va zile la Iași, mă întorsei iară-și la Geneva.

www.dacoromanica.ro

XII.

DOCTORUL NICULAI ZUBCU-CODREANU. ROMÂNII DIN BASARABIA.

La Geneva găsiĭ mult de lucru In aniĭ 1875—76 activitatea partiduluĭ nihilist în Rusia luase deja un mare avênt, îmbrățișând cu organisațiunea sa federalistă pe grupurĭ aproape întreaga Rusie.

Acțiunea membrilor partiduluĭ pe această vreme în întregimea sa se concentrase asupra propagandeĭ prin scris și graĭ. Nihiliștiĭ propagau atât în mijlocul societățeĭ culte, cât și în mijlocul poporuluĭ de prin sate, fabricĭ și uzine ideĭ contrariĭ regimuluĭ absolutist, contrariĭ stăreĭ actuale politice și sociale a statuluĭ rusesc.

www.dacoromanica.ro

Guvernul absolutist din partea sa își desfășura întreagă activitatea pentru a distruge această organisațiune; arestările cu sutele și cu miile în curând făcură să se umple de arestanți toate temnițele imperiului.

La această prigonire, a oamenilor cari propagau *frăție* și *iubire*, și nu se dau la nici un act de violență, revoluționarii nu răspundeau de cât cu cuvinte de iubire și de resemnare față cu suferințele temnițeĭ, și față cu condamnările crude la ocne și la exil în Siberia.

Martirologul partidului revoluționar din imperiul rus a înscris deja pe paginile sale de doliu procesul grupului Dolgușin, a căruia crimă a fost că ar fi propagat prin popor idei socialiste; apoi au venit rând pe rând procesele feraruluĭ Marc Malinowsky, a studenților Diakonoff și Serakoff, condamnați la ocne pentru a fi distribuit niște broșurĭ socialiste printre soldați, a luĭ Alexandru Osipoff, a feteĭ Butowsky, o copilă de 16 anĭ, condamnată la 4 anĭ de muncă silnică pentru că a dat unuĭ lucrător câte-va numere din ziarul *Rabotnik*, a luĭ Donetsky, care a fost arestat la granță tocmaĭ pe când transporta broșura mea «*Către revoluționariĭ ruși*» și a fost

www.dacoromanica.ro

condamnat la șease anĭ de muncă silnică; a advocatuluĭ Șemanowsky, pentru că a apărat pe socialiștĭ etc. etc.

Cu tóte aceste condamnărĭ crude, partidul revoluționar din imperiul țarilor rĕmăsese neclintit în modul sĕu de a lupta—adĭcă, fără a recurge la comploturĭ, fără a conspira, fără a atenta la viața despotuluĭ, propaga *iubire și frăție* prin scrĭs și graĭ în mijlocul maselor ignorante ale poporuluĭ de jos!

Grupul socialiștilor din Moscova la rêndul sĕu organisă dupe aceĭașĭ metodă o vastă propagandă socialistă. Aproape toțĭ membriĭ sĕĭ: Prințul Sando Țițiani, un tĭnĕr din Caucas, aĭ căruia străbunĭ au fost țarĭ în Georgĭo, Sofia Bardina, Georgiĭ Zdanovicĭ, Ioan Djabadari, Mihaĭl Cekoidzi, Lidĭa Fĭgner, Barbara Alexandroff, Olga Liubatovicĭ, Vera Liubatovicĭ, Eugenia și Nadejda Subatĭn, Caminskaia și maĭ mulțĭ alțiĭ în numĕr de 50—toțĭ tinerĭ cu caĭte, bine înzestrațĭ de natură și plinĭ de entuziasm pentru ideile socialiste—au plecat *în popor* atât prin fabricele din guvernămêntul Tula, cât și în mijlocul poporuluĭ din Ivanovo-Vaznesensc și Moscova, propagând prin scrĭs și prin graĭ ideile scumpe lor.

Ocupațiunile noĭ ale luĭ Zdanovicĭ silĭn-

www.dacoromanica.ro

du-l acum să rămână mereu la Moscova, grupul a hotărît de a însărcina cu granița de la Prut pe un alt om. Pentru a găsi un atare om grupul din Moscova s'a adresat către ceĭ din Petersburg, și tovarășiĭ lor din capitala țarilor au recomandat pe doctorandul în medicină, studentul Academieĭ medico-hirurgicale, d. Niculaĭ Petrovicĭ Zubcu-Codreanu.

Niculaĭ Zubcu-Codreanu e o figură senină din mișcarea revoluționară a tinerimeĭ noastre Basarabene, de aceia mĕ opresc acĭ, ca să fac cunoscut cititoruluĭ pe acest înflăcărat patriot român, și om cinstit în întreg înțelesul cuvîntuluĭ.

Niculaĭ Zubcu-Codreanu s'a născut la 1850 în satul Nisporenĭ, județul Chișinĕu, în Basarabia. El a fost fiul luĭ Petru Codreanu, diacon la biserica din satul răzĕșesc Nisporenĭ. Afară de dênsul părințiĭ seĭ maĭ aveau încă un fiu maĭ mare, și douĕ sau treĭ fete.

O grădină cu o vișoară, o sfoară de pămênt și o casă proprie împreună cu ceia ce dedea biserica -- iată întregul avut al familieĭ. Banĭ rar ereau în casă, numaĭ toamna când diaconul vindea la Chișinĕu vr'o două poloboace de vin, eșeau ceva parale; dar dacă paralele lipseau, cel puțin

www.dacoromanica.ro

mălaĭ şi vin din propria vie şi din când în când câte o bucată de carne nu lipseau familieĭ.

Mama luĭ N. Codreanu a fost o femee bună, care îşĭ jertfise viaţa pentru copiĭ. Surorile luĭ toate au murit.

Copilăria luĭ Codreanu a trecut în mijlocul familieĭ, precum trece copilăria orĭ căruĭ băiat din sat. Amicul meu, Codreanu, până la moarte păstrase cu sfinţenie amintirile cele mai dulcĭ din viaţa sa, în aceştĭ anĭ seninĭ din copilărie. Serĭ întregĭ, dênsul îmĭ povestea mereu-mereu despre satul său natal Nisporenĭ, despre poporul nostru român din Basarabia, despre viaţa plugaruluĭ nevoiaş, despre starea economică de altă dată a răzaşilor, precum şi despre ruina lor şi mizeria din timpurile de acum.

O ură puternică ferbea în sufletul luĭ Codreanu în contra duşmanilor poporuluĭ român din Basarabia. Din naştere aparţiind claseĭ duhovniceştĭ, N. Codreanu disprefuia popimea ; şi causa acestuĭ dispreţ adênc au fost călugăriĭ-grecĭ, carĭ administrau pe timpul copilărieĭ sale moşiile închinate sf. Mormênt, dintre carĭ moşiĭ unele îşĭ au hotarele lângă Nisporenĭ. După călugăriĭ-grecĭ, carĭ sugeaŭ sângele ţăranilor românĭ din Nisporenĭ, maĭ erau şi alţĭ exploa-

www.dacoromanica.ro

tatorĭ și maĭ sĕlbaticĭ: Rușiĭ. Unul din acești veneticĭ a isprăvit prin a aduce la sapă de lemn pe rĕzașiĭ din Nișporenĭ, și azĭ moșioarcle rĕzășești aparțin unuĭ oare care Seleanicoff.

La vârsta de 10 anĭ Niculaĭ Zubcu-Codreanu intră în clasa întâia la seminarul din Chișinĕu, ca extern. Părintele diacon închiriă pentru fiul sĕŭ o odăiță la mahala, plătind în natură pentru întreținerea luĭ ceva mălaĭ, sare, slănină etc Locuința era posibilă pe vremea când proprietarul caselor nu începea a se da la bĕutură; dar când începea cheful, care dura sĕptămânĭ întregĭ, provisiunile aduse pentru iarna întreagă treceau în deposit la cârcĭumă și bietul băiat era silit să postească. Pentru a nu muri de foame nenorocitul elev seminarial se vedea silit să recurgă la mila vecinilor, carĭ îĭ dau câte o bucată de pâine. Pe timpul vacanțelor băiatul se întorcea acasă, unde ajuta tatăluĭ sĕu la munca câmpuluĭ.

Tatăl doctoruluĭ Codreanu, aparținea încă aceleĭ generațiĭ viguroase de diaconĭ românĭ, care acum încetul cu încetul dispare. Diaconul Petre Codreanu, după spusele fiuluĭ sĕu, a fost un român cu minte sănătoasă, care se deosebea de enoriașiĭ seĭ țĕ-

www.dacoromanica.ro

rani numai și numai prin faptul că cunoștea psaltirea. Traiul seu, portul și obiceiurile sale, erau aceleași pe cari le are țeranul român, și de aceia interesele țerănimei erau interesele sale propriĭ.

Greu a dus-o Niculaĭ Codreanu la seminar; amară îi părea învețătura scolastică a seminaruluĭ, amară era viața seminaristuluĭ și plină de lipsurĭ.

Dar și în zidurile seminaruluĭ din Chișinĕu a pătruns soarele; câți-va profesorĭ bătrânĭ au murit și în locul lor au venit alțiĭ tinerĭ. Sunetul palmelor, șueratul vergelor, plânsurile și suspinele copiilor maltratați au încetat, toate aceste metode pedegocice vechĭ ajungând la archivă Impreună cu această schimbare radicală în viata internă a seminaruluĭ, pe lângă retorică, poetică, omiletică și scolastică în seminar pătrunseră și luminele uneĭ științe maĭ viĭ. Alăturea cu teologia seminariștiĭ începură a citi opere de critică literară ale luĭ Belinsky, operile economice ale luĭ Cernischewsky, istețul comentator al luĭ Stuart Mill; operele luĭ Herbert Spencer, etc. Și printre tineriĭ cari citeau era și Niculaĭ Zubcu Codreanu.

Mult regretatul meu amic adese-orĭ îmĭ repeta că datorește desvoltarea sa intelec-

www.dacoromanica.ro

tuală mai ales unuia din profesorii de la seminarul din Chișinău; numele aceluĭ profesor 'l-am uitat. La Chișinău acel profesor se bucura de o reputație mare, mai cu seamă îl iubea poporațiunea de jos română, și elevii seĭ. O moarte prematură 'l-a răpit din sînul tinerimeĭ, care foarte mult a învățat de la dênsul.

După moartea profesoruluĭ iubit, N. Codreanu împreună cu maĭ mulți tovarășĭ aĭ seĭ de la seminar urmează a se ocupa serios cu filosofia și literatura. Mulțumită lectureĭ, în curând tăgada și îndoiala cuprinseră spiritul seminaristuluĭ; sub presiunea acesteĭ tăgade, căzură în dărâmăturĭ concepțiunile vechĭ, tradițiunile teologieĭ scholaristice, o luptă înverșunată s'a început în sufletul tineruluĭ — între tradițiune și critică. Și fără a se face ateist, N. Codreanu s'a vĕzut silit de a părăsi orĭ ce idee de a îmbrățișa cariera duhovnicească. Era prea cinstit pentru a fi ipocrit.

Din acest moment seminaristul caută să-și zidească o credință nouă, menită a înlocui pe cele vechĭ. La orĭ ce idee nouă la orĭ ce achiziținne nouă în domeniul intelectual, dênsul adăuga focul sacru al entusiasmuluĭ, și, ca tînĕr, era gata de a pri-

www.dacoromanica.ro

mi cele mai mari chinuri pentru apărarea ideilor sale.

La 1870 Niculaï Codreanu și-a isprăvit studiile în seminar, și s'a înscris la Academia medico-hirurgicală.

Viața unuï student sĕrac e bine cunoscută lumeï culte. După o luptă în sînul familieï, care nu voia ca tînărul să îmbrățișeze altă carieră de cât cea duhovnicească, veni lupta cu mizeria cea mai cumplită. La Petersburg Niculaï Codreanu a ajuns fără o lăscae în buzunar, și devenind student își agonisea viața ca meditator, primind o plată mai mult de cât ridicolă pentru orele de meditație. Dar de și viața materială la Petersburg a fost mult mai anevoioasă pentru Niculaï Codreanu de cât chiar la Chișinĕu, turpitudinile mizerieï treceau mai ușor, din causă că sufletuluï seŭ tiner s'au deschis toate comorile unor speranțe roze. Planurï mărețe de un viitor plin de satisfacțiunï morale se succedau unul după ultul în imaginația sa. Setos de a cunoaște, el s'a dat cu totul cărților, și s'a dedat cu pasiune științeï. Fiind încă tînăr, plutea fără busolă pe oceanul nețermurit al științelor, ba citea cu aviditate operele istorice, ba studia pe filosofiï germanï, ba lucra în laboratorul de

www.dacoromanica.ro

chimie, fisiologie și patologie. Incetul cu încetul însă tendințele și aspirațiunile sale începură a se fixa... și Niculaï Codreanu a devenit un socialist convins.

Ziua scurtă de iarnă îï trecea între zidurile Academieï, seara se aduna cercul intim al tovarășilor-studenți, și mica locuință a studentuluï se umplea cu fum de tutun. In acea odăiță, în aburiï samovaruluï, se făceau discuțiï aprinse, se construiau planurï, se împărtășeau reciproc îndoelile carï frământau cugetarea, se resolvau cestiunile arzătoare ale zileï, în acea odăiță se forma viitorul luptător cu absolutismul moscovit.

Cercul din Petersburg al repausatuluï meu amic, a fost format din proseliții ardenți aï științeï. Acești tinerï iubeau știința nu pentru știință în sine, dar fiind-că fie care din eï era convins că știința singură este aptă de a da răspunsurï categorice la toate cestiunile vieței sociale; că, rezimându-se pe știință numaï, omul modern poate nădejdui să biruiască minciuna lumeï și să stirvească nedreptatea.

In ultimiï anï aï vieței sale de student N. Codreanu a luat parte activă la mișcarea revoluționară din Rusia.

Convins de dreptatea propagandeï noas-

www.dacoromanica.ro

tre și de necesitatea unei lucrări luminate în mijlocul poporului de jos, el părăsi academia pentru un timp oare-care, și primi a face parte din gruparea revoluționarilor din Moscova. Aceasta îi convenea cu atât mai mult, cu cât acea grupare se compunea în majoritate de tineri din sudul imperiului muscălesc.

In anul 1874 N. Zubcu-Codreanu părăsi Petresburgul și se întoarse la Chișinău, unde în curând a isbutit să formeze un cerc de tineri români, cari începură a face propagandă socialistă printre junimea studioasă; în acelaș timp el se puse în relații cu studenții din Iași, și făcu cunoștință cu mult regretatul Eugeniu Lupu.

In toamna anului 1874 eu primisem o scrisoare din partea lui Zdanowici prin care eram avisat despre înlocuirea sea prin N. Codreanu la granița Prutului, dar tocmai în acest timp amicul meu s'a îmbolnăvit, și a fost nevoit să intre în spitalul din Petersburg.

Pe când el zăcea în spital, la Moscova poliția a descoperit depositul de cărți revoluționare, apoi din investigațiuni în investigațiuni a dat de urmele grupărei și a arestat pe prințul Saneo Țițiani și pe tovarășii sei. Când s'a arestat Zdanowici și

www.dacoromanica.ro

ceĭ-l-alțĭ, poliția găsi adresa luĭ Codreanu, dar negăsindu-l acasă n'a putut descoperi existența sa la spital. Prevenit la timp N. Codreanu a putut să părăsească spitalul în grabă, și a fugit din Petersburg la Chișinĕu, de unde apoĭ cu ajutorul luĭ Eugeniu Lupu a trecut Prutul.

Așa dar, împrejurările nenorocite pentru astă dată îl aruncă pe pămêntul patrieĭ-mume, în calitate de refugiat politic. Este bine cunoscută soarta amară a unuĭ refugiat politic, a unuĭ proscris, dar si maĭ amară e acca soartă a unuĭ român de sînge, când el se adăpostește pe solul ospitalier al patrieĭ-mume.

In Elveția, în Anglia, — țerĭ cunoscute prin ospitalilatea lor pentru refugiațiĭ politicĭ, un proscris găsește în general acea căldură sufletească, acea întimpinare frățească, care ca un balsam încheagă rănile dureroase ce sângerează mereu în inima proscrisuluĭ.

In România ... vaĭ! un refugiat din Basarabia nu găsește de cât o primire indiferentă, ba chiar ostilă une orĭ. Această ostilitate ce e drept e întemeiată pe o greșală istorică, care a făcut cel maĭ mare reu României, și care chiar în momentul de față este împărtășită de o mare parte

www.dacoromanica.ro

a lumeĭ noastre semi-culte. Românii cu ceva carte au simpatiĭ pentru Rusia oficială, nădejduind dın partea acesteĭ Rusiĭ un sprijın în tendinţele şi aspiraţiunile lor naţionale; cred că cu ajutorul ţarilor vor vedea împlinit visul lor măreţ de unirea Transilvanieĭ cu patria-mumă! Greşeala aceasta decurge, firesţe, dın ignoranţa lor atât în ceea ce priveşte istoria ţĕreĭ, cât şi absoluta necunoaştere a Rusieĭ oficiale.

Aceştĭ românĭ, fiind rusofilĭ — privesc duşmăneşte pe orĭ-ce român dın Basarabia, ca pe un protivnic al lor.

Şi întru cât-va au dreptate.

Niculaĭ Zubcu-Codreanu a emigrat în România tocmaĭ în anul 1875, adică atuncĭ când la cârma ţĕreĭ era d. Lascar Catargi. Lucru firesc, că proscrisul a fost nevoit să se ascunză de ochiĭ autorităteĭ, ca nu cum-va să fie alungat peste graniţă pe cale administrativă.

Prima impresiune ce a produs asupra luĭ Codreanu tinerimea noastră universitară, precum şi literatura noastră, a fost cât se poate de tristă. La Bucureştĭ, în inima chiar a patrieĭ-mume, el, român proscris, s'a simţit aşa de isolat, aşa de părăsit de toţĭ, în cât se credea în exil colo... în fundul Si-

www.dacoromanica.ro

berieĭ. Nicĭ un om împrejurul sĕu, nicĭ o linie cinstit scrisă în literatură!

In presă — fraze pompoase, superficialitate, ignoranță și în loc de patriotism — șovinism drept mască.

In tinerime — pasiunea pentru reușită cu orĭ-ce preț, idealurĭ înguste de isbândă pentru un traĭ ușor, pentru cariera lucrativă, fără pic de iubire pentru patrie, pentru poporul român.

«— Aci, la noĭ, îmĭ scria el la Geneva, «nimenĭ nicĭ măcar cu știință nu se ocupă «serios. Singurul om de știință în înțelesul «european al cuvêntuluĭ — e Hasdeu, dar «și el e Basarabian.»

Aceasta era starea morală aluĭ N. Codreanu în cel dintâĭ an al vieței sale în România.

Voind a-șĭ continua studiile, el s'a înscris la universitate, dar și aci a întîmpinat greutățĭ. Ministerul de instrucție refusându-ĭ echivalarea diplomeĭ sale din seminar cu bacalaureatul, iar universitatea ne echivalându-ĭ ceĭ cincĭ anĭ de inscripțiĭ de la Academia Medico-chirurgicală din Petersburg, — N. Codreanu a fost silit să se înscrie la Universitatea din Bucureștĭ ca student în anul al cincela la facultatea de medicină, — și să isprăvească studiile sale cu diploma de licențiat în medicină.

www.dacoromanica.ro

Din București N. Codreanu îmĭ scrisese o scrisoare la Geneva, prin care mĕ anunțase de sosirea sa, și de sarcina ce 'și-a luat în ceia ce privește granița de la Prut. Fiind deja avisat din Rusia, despre înlocuirea luĭ Zdanowicĭ prin Codreanu, am expediat un mare transport de cărțĭ la București. Acest transport, precum și multe alte transporturĭ ulterioare, au trecut Prutul lângă Galați, fără absolut nicĭ un accident. Tactul și dibăcia luĭ N. Codreanu în a trece cărțĭ, erau causele acestor isbânde. Pentru înlesnirea operațiunilor D-rul Zubcu-Codreanu adeseorĭ supraveghea în persoană pe contrabandiștĭ.

In anul 1876 posițiunea s'a schimbat întru-cât-va. Imprejurul sĕu s'a format un grupuleț de tinerĭ, carĭ au început a se interesa de literatură, de știință, într'un mod conscient. N. Codreanu le-a dat cartea capitala a luĭ Karl Marx, scrierile luĭ Bacunin, ale luĭ Spencer, Taine, Lefrangais și altele. Interesul ce purtau acești tinerĭ la orĭ ce ideie nouă, îl bucurau mult. Incetul cu încetul din acești tinerĭ s'au format cetățenĭ bunĭ și patrioți cu dor de țeară.

Trăind însă la București, și apoĭ în județul Tutova, N. Codreanu nicĭ pentru un moment nu uită pe nenorociții sĕĭ frați

www.dacoromanica.ro

din Basarabia; cu fie-care transport de cărți revoluționare în limba rusă, polonă și ruteană, el expedia la Chișinău cărți românești: zecimi de exemplare de «Răsvan Vodă» alui Hasdeu, operele lui Alexandri, Bolintineanu, Bălcescu, aritmetice, cărți de citire pentru școlari, geografii, evangelii românești, letopisețele lui Mihail Kogălniceanu, cumpărate cu banii sei, le trecea de se respândeau în Basarabia. Iată, de pildă, ce 'mi scria dênsul la anul 1876, în Februarie 20, la Geneva:

«Dragă amice, în Basarabia noastră a-«vem peste un milion de Români, și noi «cu tine nimic n'am făcut încă pentru po-«porul nostru. Un Român ca tine a scris «o mulțime de broșuri pentru poporul rus, «editezi un ziar rus pentru poporul rus,. «ai scris cărți groase în limba rusă, dar «nimic, absolut nimic pentru Românii din «Basarabia. Singura «*Chitraia mechinica,*» «scrisă de un român, a avut zecimi de e-«diții și s'a distribuit în Rusia în zecimi «de mii de exemplare. Nu crezi oare, că «suntem culpabili de a fi uitat poporul «nostru?! Nu crezi oare, că împinși de a «dărâma imperiul rus, am perdut din ve-«dere și nu ne ocupăm de loc pentru a «pregăti pe românii din Basarabia, de a

www.dacoromanica.ro

«se folosi de isbânda noastră? Eu cred că «suntem marĭ culpabilĭ față cu țĕranul din «Basarabia, cu munca și cu sudoarea că-«ruia am crescut și ne-am educat..»

Ca respuns la această scrisoare ĭ-am arătat că direct pentru țĕranul român nu putem face nimic. Singura armă cu care ne luptăm este cuvêntul tipărit, dar vaĭ!... țĕranul român din Basarabia nu știe carte, guvernul muscălesc nu permite să se învețe la școală limba română, și că singurul lucru care îl putem face este să *deșteptăm simțul de naționalitate* în tinerimea cultă din Basarabia, care tinerime formând un partid național revoluționar în sânul partiduluĭ nihilist, să se federeze în lupta cu muscaliĭ, cu polonii, rutenii și caucazieniĭ, că tocmaĭ la aceasta lucrez, și tocmaĭ pentru aceasta sunt unit într'un singur gând cu Mihail Dragomanow, cu poloni și caucazieni ca Țițiani, Cebadarĭ, Ciocoidze etc.

In anul 1877 N. Codreanu a căpătat un loc de medic de plasă în județul Argeș, apoĭ a trecut ca medic al spitaluluĭ militar din Pitești.

Aci, pentru a nu depăși cadrul cronologic al povestireĭ, sunt nevoit a întrerupe biografia luĭ N. Zuben-Codreanu, remâind ca să reviu asupra eĭ maĭ în urmă.

---

www.dacoromanica.ro

XIII.

ARESTAREA REVOLUȚIONARILOR DIN MOSCOVA.

Pe când eu cu N. Zubcu-Codreanu eram, unul la Geneva, iar altul în România pentru a ajuta la luminarea popoarelor nenorocite din imperiul țarilor, poliția din Moscova dă de urmele unuĭ deposit de cărți revoluționare; maĭ mulți din amicii meĭ politicĭ fură arestați, și între ceĭ arestați a fost și prințul Sandu Țițianĭ, Cicoidze, Zdanowicĭ Gheorghe și fetele Subotina și Bardina.

Toți acești tinerĭ fură acusați de a fi complotat în contra siguranțeĭ statuluĭ, propagând ideĭ socialiste în popor cu ajutorul unor scrierĭ tipărite la Geneva.

www.dacoromanica.ro

Procurorul departamentuluĭ de Casaţie d. Jucoff în rechizitorul sĕu lung şi amĕnunţit a formulat acusarea contra amicilor meĭ în următorul mod:

«După o instrucţiune amănunţită, care «a durat treĭ anĭ de zile, s'a constatat că «acusaţiĭ au format o societate secretă, a-«vênd ramificaţiĭ în maĭ multe guverna-«mente ale imperiuluĭ, avênd de scop răs-«turnarea ordineĭ stabilite şi distrugerea «imperiuluĭ, pe ruinele căruia trebue să «se întocmească o federaţiune după naţio-«nalităţĭ.

«Societatea aceasta s'a format sub con-«ducerea şi influenţa *(vlieanie)* unor per-«soane carĭ au părăsit Rusia şi s'au sta-«bilit în străinătate..... Mijloacele de carĭ «s'au servit acuzaţiĭ, pentru a realisa sco-«pul lor criminal au fost propaganda prin «graĭ şi scris a unor ideĭ subversive, în «mijlocul lucrătorilor de prin oraşe şi a «ţĕranilor de prin sate.

«Pentru acest scop acusaţiĭ se îmbrăcau «în haine ordinare, cum poartă lucrătorĭĭ «şi ţĕraniĭ, se angajau ca simpli muncĭ-«torĭ pe la fabricĭ şi la ţară, ca argaţĭ, «trăind cum trăiesc lucrătoriĭ, şi muncind «cum muncesc eĭ».

Iată dar crima, iată mijloacele, cu aju-

www.dacoromanica.ro

torul cărora amicii mei politici tindeau la consumarea crimei proiectate.

Și pentru această crimă un tribunal *ad hoc* numit de împăratul Alexandru al II-lea a condamnat pe Alexandru Țițiani, un tînăr de 25 ani, la muncă silnică pe termen de 10 ani, pe Petre Alexeeff țăran din guvernamântul Smolensk la 10 ani munca silnică, pe George Zdanowici la 6 ani și 8 luni munca silnică, pe d-ra Sofia Bardina, d-rele Vera Limbatowici și Olga Liubatovici la câte 9 ani de muncă silnică, iar restul de acusați, în număr de 50 au fost trimiși în exil în Siberia.

Cu fruntea sus, cu disprețul pe buze au întâmpinat acusații crudul verdict al judecătorilor. Nici unul n'a voit să se apere în contra rechizitoriului procurorului, nici unul n'a făcut recurs pentru grațiare. Și toți acești martiri ai absolutismului muscălesc erau niște tineri și tinere în vîrstă de 18 — 25 ani. Viața plină de farmecul tinereței îi chiamă la sine, dar ei au respins de buna lor voie toate darurile cu cari natura i-a înzestrat și au ales la banchetul vieței cununa de spini a martirilor, temnița, ocnele Siberia!

Puțini foarte puțini din acești tineri sublimi sunt încă în viață astă-zi. Unii au

www.dacoromanica.ro

murit în fundul ocnelor, cu lanțuri la picioare, alții au înebunit între zidurile fortărețelor, alții s'au stins în pustietățile acoperite de zăpadă ale Siberiei, iar cei rămași în viață lâncezesc în exil.

—

www.dacoromanica.ro

Felicia Scheftel

www.dacoromanica.ro

XIV.

FEMEIA — NIHILISTĂ

Și acum cetitorule..... *decouvre-toi!* Am să-ți vorbesc de femeĭ nihiliste!

Multe sunt ele, despre carĭ aș voi să-ți vorbesc, dar cadrul acestuĭ volum mĕ silește a circomscrie povestirea mea în marginile unuĭ plan foarte restrîns, și apoĭ sunt atâtea femeĭ și fete sublime între acestea, în cât 'mĭ-e cu neputință de a-mĭ aduce chiar aminte de toate.

Cel care va voi să le numere, să vorbească de toate aceste martire ale tiranieĭ Țarilor, va trebui să precurgă cu memoria Siberia întreagă, de la munțiĭ Ural și până la Camciatca, va trebui să se scoboare în fundul ocnelor siberiane, să tragă

www.dacoromanica.ro

zăvoarele, să deschiză uşile fortăreţelor ruseşti, să pătrunză în toate temniţile şi închisorile imperiului rusesc.

Şi pretutindeni, la fie care pas al său, în acest vast imperiu, el va călca peste o seminte de ale femeilor şi fetelor martire ale libertăţii popoarelor; necăjite, spânzurate, sugrumate, strivite de împăraţii Rusieĭ,—de pretutindeni el va auzi suspinele nenorocitelor închise de vii în mormintele umede din fortereţe şi din temniţe....

Fiorĭ recĭ îĭ vor trece prin corp, când memoria îĭ va dicta martirologul întreg al femeilor nihiliste.

Martiriul femeieĭ-nihiliste — a fost o al devĕrată urgie pentru Ţarul Alexandru a-II-lea şi pentru Alexandru al III-lea. Judecătoriĭ numiţĭ *ad-hoc* de aceştĭ doĭ împĕraţĭ aducându-şĭ aminte de procesele politice la carĭ au luat parte, până acum îşĭ ling buzele şi-şĭ resfiră mustăţile Instinctul feroce al fiearelor sĕlbatice!!....

In procesul revoluţionarilor din Moscova am pomenit câte-va nume de femeĭ Să vorbesc dar de acele femeĭ, pentru ca cititorul să-şĭ poată face idee precisă despre femeia nihilistă.

Am zis că d-ra Sofia Bardina a fost con-

www.dacoromanica.ro

damnată de tribunalul *ad-hoc* la 9 ani de muncă silnică în ocnele Siberiei.

Am cunoscut personal pe această copilă.

Sofia Bardina prin naștere și educațiune aparținea stratului privilegiat al societății ruse—nobilimei. S'a născut la 1854 în orașul Tambof, unde a isprăvit studiile primare. Apoi a intrat în institutul de fete nobile, unde a isprăvit cursul, fiind promovată cu medalie de aur. La 1872 ea venise la Zürich, cu scop de a intra la universitate.

Cetitorul își va aduce aminte, că tocmai acesta era timpul când la Zürich trăia concentrată întreaga noastră colonie de refugiați politici din Rusia. Ca fată de inimă, Sofia Bardina n'a putut să rămâe indiferentă la propaganda noastră, și în adevăr înscriindu-se ca studentă la universitate, dênsa începu a studia cu ardóre cestiunea lumei muncitoare. In curs de doi ani de zile ea a citit tot ce s'a scris în această privință, făcându-și o idee precisă de starea lucrurilor în Europa. La 1874 dênsa s'a întors în Rusia, și imediat a intrat ca membră a grupei revoluționare din Moscova. In calitate de simplă lucrătoare ea s'a angajat la fabrica comercianților Lazareff, sub numele fals de Ana Zaițeva.

www.dacoromanica.ro

Alt fel, firește, o copilă nobilă nici c'ar fi putut fi primită la fabrică.

Activitatea acesteĭ sublime copile s'a mărginit la propaganda printre lucrătoare și lucrătorĭ a ideilor socialiste, la respândirea broșurilor revoluționare, și ridicarea nivelulu moral a lucrătorilor de fabrică.

Influența sa a fost mare asupra muncitorilor, ceia ce s'a dat pe față în curgerea desbaterilor procesuluĭ.

In ziua de 4 Aprilie 1875, pe temeiul unuĭ denunț făcut de lucrătoarea Daria Scvortzof, ea a fost arestată la Moscova, și după doĭ anĭ de închisoare preventivă, în ziua de 21 Februarie 1877, a fost judecată împreună cu alțĭ 49 socialiștĭ. In fața unuĭ tribunal întocmit pe sprânceană, Sofia Bardin a pronunțat următoarea pledoarie în apărarea sa:

«Domniĭ meĭ! Din punctul meu de ve-«dere eu una nu mĕ găsesc întru nimic «culpabilă, de oare-ce n'am pricinuit și nicĭ «n'am avut vr'o dată în gând de a prici-«nui vre un rĕu sau vr'o vătămare socie-«tățeĭ. Procurorul ce e drept, mĕ acusă, «precum acusă și pe tovarășiĭ meĭ, de a fi «avut tendința de a distruge basele sfinte «ale *proprietățeĭ*, *familieĭ*, *religiuneĭ*, de «a fi voit a distruge statul, de a fi voit

www.dacoromanica.ro

«a ridica o réscoală, și de a fi voit să pro-«ducem anarhie în sînul societățeĭ. Toate «acestea, ar fi ele foarte teribile, dacă ar «fi adevĕrate.

«Domniĭ meĭ! *Eu nu neg proprietatea.* «Din potrivă, îmĭ permit a crede că toc-«maĭ eu apăr principiul proprietățeĭ, de «oare-ce sunt de părere că orĭ ce om are «dreptul la proprietate, la fructul munceĭ «sale, și fie care om trebue să fie stăpân «deplin peste produsul total al munceĭ sale. «Eĭ bine, dacă aceasta este convingerea «mea, vĕ întreb sunt oare capabilă de a «submina temelia principiuluĭ sfînt al pro-«prietățeĭ? Eu sunt oare dușmană propri-«etățeĭ, sau acel fabricant care plătind mun-«citoruluĭ $^1/_3$ din valoarea munceĭ sale, pune «în buzunar restul de $^2/_3$ din produsul «munceĭ omuluĭ? Eu sunt dușmană a pro-«prietățeĭ, sau acel speculant care jucând «la bursă, ruinează miĭ de familiĭ, îmbo-«gățindu-se fără a fi produs ceva? Comu-«nism, ca un ce obligatoriu, nicĭ eu, nicĭ «tovarășiĭ meĭ n'am propagat; noĭ n'am «făcut de cât să arătăm lucrătorilor drep-«turile lor asupra totalităței produsuluĭ mun-«ceĭ lor.

«Domniĭ meĭ! *Eu nu neg familia.* Din «potrivă, părerea mea este că tocmaĭ acela

www.dacoromanica.ro

«care silește pe femee și pe copiĭ de a «părăsi căminul familieĭ și de a merge la «lucru la fabrică, unde și femeia și copiiĭ «se demoralisează, tocmaĭ acela neagă fa«milia, — care silește pe femee să devie «prostituată, considerând prostituția ca o «instituție necesară pentru salvgardarea fa«milieĭ; tocmaĭ acela neagă principiul sfînt «al familieĭ, iar nu eu, care voiesc ca orĭ «ce om să aibă o familie apărată de mi«zerie, care este sorgintea desfrîuluĭ și a «tutulor relelor sociale.

«Domniĭ meĭ! *Eu nu neg religia!* «Din potrivă, cred că tocmaĭ eu am rĕ«mas și remân credincioasă adevĕratuluĭ «spirit al religiuneĭ creștine, credincioasă «principielor eĭ fundamentale în toată puri«tatea lor, adică așa, precum aceste prin«cipiĭ au fost propagate de chiar întemeic«torul creștinismuluĭ, Isus Christos. Atrag «în această privință atențiuuea judecători«lor meĭ, că nicĭ un martor n'a zis că eu «sau tovarășiĭ meĭ am propagat ateismul, am «negat existența luĭ Dumnezeŭ. Martora «Daria Scvorțova singură a zis: «Pe Dum«nezeu în cerurĭ eĭ îl recunosc, dar persoana «sa nu o admit, adică nu admit ca Dum«nezeŭ să aibă barbă, mustățĭ etc. precum «este zugrăvit în icoane.»

www.dacoromanica.ro

«Așa dar, vedeți că acusările privitoare «la proprietate, familie și religiune — sunt «niște neadevěruri!

«Despre crima de a fi voit să distrug «actualul stat, nu pot să fiu bănuită mă- «car. Sunt, domniĭ meĭ, de părere, că o «beată fată în vîrsta de abia de 20 de anĭ «nu poate comite asemenea crimă.

«Dacă se întîmplă une orĭ că statele «se distrug, aceasta se întîmplă numaĭ a- «tuncĭ, când germenele distrugător distruge «forțele vitale ale statuluĭ. Așa de pildă, «statele antice au perit din causă că au «fost întemeiate pe robie. Asemenea, dacă «un stat este întemeiat pe robia politică, «economică și intelectuală, a popoarelor sa- «le, când aceste popoare zac în mizerie, «iar o mână de priveligiați se înavuțește «pe spatele acestor popoare, când atât pă- «tura cultă, cât și poporul muncitor dege- «nerează, uniĭ de trândăvie, alțiĭ de mize- «rie, atuncĭ, domniĭ meĭ, acest stat este «osândit la peire, și peirea sa nu va fi «causată de prorociĭ carĭ o vor prezice, «ci de ceĭ carĭ au adus popoarele la sapă «de lemn. Dacă statul e sănătos, dacă po- «poarele sale trăesc în belșug, moralicește «și intelectualicește propășește—atuncĭ, do- «mniĭ meĭ, ceĭ carĭ prezic peirea unuĭ ase-

www.dacoromanica.ro

«menea stat, vor fi desminţiţi de chiar pro-«gresul statuluĭ, şi vor fi consideraţi de «prorocĭ mincinoşĭ.

«Domniĭ meĭ, sunt acusată că am voit «să produc rescoale. Când? Unde? Nicĭ un «fapt în sprijinul învinuireĭ. Voiţi să ştiţi «părere mea în ceea ce priveşte aţiţarea la «rescoale? Sunt de părere că revoluţia «este resultatul firesc al evenimentelor is-«torice, şi nu se poate face într'un mod «artificial de către nişte aţiţătorĭ; rescoala «de asemenea nu se produce când vor a-«ţiţătoriĭ, ci când nevoile asupritilor sunt «aşa de marĭ, în cât eĭ perd orĭ ce răb-«dare şi sunt gata de a muri maĭ bine «decât a trăi tot aşa înainte. Ucideriĭ, văr-«sărĭ de sânge — eu una nu voĭ, căcĭ «n'am, domniĭ meĭ, acele instincte feroce, «cu carĭ m'a înzestrat d-nul Procuror. Eu «sunt de părere că revoluţiunile sunt nişte «rele neînlăturabile, carĭ maĭ de vreme sau «maĭ târziu vor dispărea... Eu aparţin, domniĭ «meĭ, acelcĭ grupărĭ socialiste, care este cu-«noscută sub numirea de socialiştĭ pacinicĭ, «de simpliĭ propagandiştĭ aĭ ideilor socia-«liste. Scopul pe care îl urmărim noĭ este, «a deştepta în conştiinţa poporuluĭ tendinţa «tenace către dreptate şi libertate, şi prin

www.dacoromanica.ro

«urmare epitetul de revoluționarĭ pe care «ni-l dă procurorul, nu e potrivit.

«Domniĭ meĭ, dacă noĭ am fi fost revo-«luționarĭ, atuncĭ am fi avut de scop un «*coup d'état* politic. Din contră, ce am fă-«cut noĭ? Am mers în popor, am mers «la fabricĭ, prin sate, pentru a ridica ni-«velul cultural al poporuluĭ, pentru a-l în-«vĕța, a'l povĕțui pe popor. Dacă am fi «fost revoluționarĭ, ne am fi ocupat cu alt «ceva, am fi conspirat și complotat.

«Așa dar, vedeți domniĭ meĭ, că nu sunt «vinovată întru nimic de crimele de carĭ «mĕ acusă procurorul, cu toate astea însă «declar sus și tare, că orĭ ce soartă mĕ «va aștepta, eu una, de la voĭ, judecătoriĭ «meĭ, nu cer nicĭ o îndurare, nicĭ o milă..

«Pedepsiți-ne, persecutați-ne, eu sunt con-«vinsă, adênc convinsă, că mișcarea care «a îmbrățișat imperiul întreg este resulta-«tul firesc al lucrurilor, și că această miș-«care nu o veți opri cu ajutorul represa-«liilor. Eu sunt ferm convinsă, că în cu-«rând va suna ora când chiar și societa-«tea rusă se va descepta, și sculându-se «în picioare, nu va permite ca frațiĭ noș-«trĭi, surorile și fiĭ, să fie trimiși în Siberia «pentru niște ideĭ. Va suna, domnilor, ora «rĕsbunărei!... iar până atuncĭ prigoniți-ne

www.dacoromanica.ro

«căci azi sunteți mai tari. Din partea voas-«tră e forța materială, din partea noastră «forța morală, forța istorică a progresului, «forța groasnică a ideilor... și ideile, dom-«nii mei.... vai, nu se pot aresta, zăvori, «străpunge cu baionetele!»

Pentru această cuvîntare d-ra Sofia Bardina a fost condamnată la muncă silnică pe termen de 9 ani. Sublima martiră a plecat în Siberia, unde cu resemnațiunea apostolilor creștinătății a dus crucea sa până la urmă.

Intr'un moment de desperare, când caliciul cu amăriciune a fost golit până la ultima picătură, Sofia Bardina 'și a sburat crierii cu un glonț de revolver.

Și ce crimă groasnică a comis această fecioară sublimă?

In calitatea mea de redactor al organului partidului nihilist «*Obșcină*» am primit în anul 1878 un mic caiet scris de mâna d-nei E Brejcovska. In acest caiet d-ra Brejcovska a descris pe larg cu toate amănuntele crima pentru care a fost condamnată la muncă silnică în ocnele Siberiei, de judecătorii Țarului Alexandru al II lea.

Același lucru 'l-a făcut și Sofia Bardina.

Iată acea spovedanie:

www.dacoromanica.ro

«In mijlocul poporuluĭ eu una am trăit «numaĭ treĭ lunĭ şi jumătate. Am trăit ca «o simplă ţărancă, îmbrăcându-mĕ, mân- «când şi muncind cum fac ţărancele. In cur- «gerea acestor treĭ lunĭ am cutreerat treĭ «guvernamente din sudul Rusieĭ. Limba ru- «teană nu o ştiam, şi de aceia treceam «drept o rusoaică, cum aveam şi portul. «Nu-mĭ prefăcusem modul de a vorbi — «cum vorbesc ţĕraniĭ, dar întrebuinţam ex- «presiunĭ poporane. Pretutindenĭ am fost «cunoscută de femeie de treabă, şi care ştie «carte.....

«In convorbirile mele cu ţĕraniĭ, eu tot- «d'a-una am vorbit ca un om convins. «Vorbeam aprinsă, cu covingere, şi nicĭ o «dată nu mi s'a întâmplat ca ţĕranĭ să fi «zis de mine:

«— Ce'ţĭ bagĭ nasul unde nu'ţĭ ferbe «oala.

«Din potrivă, tot-d'a-una ţĕraniĭ discutau «cu mine ca cu un om matur, egal lor, şi «nu mĕ luaŭ în zeflemea, că sunt femee «tînără şi nu 'mĭ ar şedea bine de a mĕ «ocupa cu astfel de lucrurĭ.....

«De obiceĭ, fără târcoale abordam în «convorbirile mele cu ţĕranĭ cestiunea de «a dreptul. Şi cu toate astea, nicĭ odată «nu mi s'a întâmplat ca ţĕraniĭ să mĕ fi

www.dacoromanica.ro

«bănuit că nu sunt țărancă, și că apar-
«țin claseĭ nobile (dvoreanca). Eĭ nu gă-
«seau straniu că picioarele mele neîncăl-
«țate sunt albe, că mânile mele n'au bătă-
«turĭ, că sunt slabă din fire — până într'
«atâta că nu puteam aduce de la fântână
«două vedre de apă de-odată. Ce e drept,
«nicĭ eu nu mĕ dedeam de femeĭ care
«știe munci la câmp, ci treceam drept o
«bună cusătoreasă. In unele locurĭ treceam
«drept vênzătoare de pânză, și de lucrurĭ
«țĕrănești brodate....

«In general am constatat că țĕranii în-
«timpină foarte bine pe un om modest,
«care se poartă cu eĭ cinstit, și nu-l bă-
«nuesc întru nimica rĕu, chiar în casul
«când observă ceva care e cu desăvârșire
«străin moravurilor lor.

«Imĭ aduc aminte, că odată mĕ stabili-
«sem într'un sat cât se poate de nefavo-
«rabil pentru propaganda ideilor socialiste.
«Satul era mare, situat pe o principală cale
«județeană; poporațiunea sa se compunea
«dintr'o parte din țĕranĭ fruntașĭ, cu dare
«de mână, din alta de o mulțime nevoiașă,
«ajunsă la sapă de lemn. Printre aceștĭ
«din urmă erau fel de fel de oamenĭ: sol-
«dațĭ-reservișt fără gospodărie, țĕranĭ fără
«pământ, oamenĭ carĭ nu se mai ocupau

www.dacoromanica.ro

«cu munca câmpuluĭ, și tăiau lemne sau «se îndeletniceau cu un meșteșug oare-care. «Această mulțime nevoiașă, adusă la sapă «de lemn, avea groază de perceptorĭ, căcĭ «lucrul cel maĭ greu pentru dênsa era plata «birurilor grele, cu carĭ în Rusia e înpo- «vorată famĭlia țĕrănească.

«Procedura de a ridica birul în aceste «locurĭ e cât se poate de originală, și me- «rită să fie menționată. Odata pe când șe- «deam acasă și coseam, iată că se des- «chide ușa, și intră vr'o cincĭ țĕranĭ. Unul «din eĭ era primarul satuluĭ, altul notarul, «ajuns din soldațiĭ în concediu; al treilea «un țĕran, care ținea în mână o dohotniță, «plină cu dohot. Primarul mĕ întrebă cine «sunt, și îmĭ porunci să merg la primărie «și să aduc răvașul meu de drum.

«Arătându-ĭ documentul meu, făcut pe «numele uneĭ țĕrance dintr'un guvernămênt «depărtat, eu îl întrebasem ce însamnă pro «cesiunea asta cu dohotnița; și iată ce «mi s'a rĕspuns: Primarul cu o suită a- «leasă dın oamenĭ zdravenĭ umblă din casă «în casă, îndemnând pe țĕranĭ la plata bi- «rurilor; în cas când țĕranul la data fixă «n'a plătit birul, atuncĭ primarul cu oamenĭĭ «sĕĭ năvălește în casa omuluĭ, și face acolo «tot feliul de stricăciunĭ: ușile să mânjesc

www.dacoromanica.ro

«cu dohot și chinoros, sobele se dărâmă, «lăturile găsite în curte, sau aiurea, se varsă «pe podele, zidurile să sparg.

«Această metodă de a aduna birul se «întrebnințează în Ukrania, unde poporul «e foarte curat și ține la curățenie. Căsu-«țele țărănești curat văruite, și podelele «proaspet lipite cu lut — într'o clipă se «transformă, cu ajutorul perceptorilor, în-«tr'o grămadă de noroĭ și lăturĭ....

«In mijlocul acesteĭ sărăciĭ îmĭ era im-«posibil de a maĭ remânea, și am fost ne-«voită să mĕ mut într'un târgușor, unde «poporațiunea în general se compune din «lucrătorĭ de uzină. M'am stabilit în mij-«locul acestuĭ element de muncitorĭ. Pă-«rinții lor au fost țĕranĭ; dar proprietarul «pe timpul robieĭ încă i-a luat cu sila de «prin satele lor și i-a mutat aicĭ, dând «fie-căreĭ famĭlĭĭ câte o bucată de pământ «pentru siliște, și transformându-ĭ din a-«gricultorĭ în lucrătorĭ de uzină. De atuncĭ «a crescut o nouă generație, care de și «blestema soarta sa, dar nicĭ după desro-«bire n'a putut scăpa din ghiarele uzineĭ.

«Am făcut cunoștință cu lucrătorĭ maĭ «inteligenți, și maĭ puțin apăsați. Cunoș-«tințele în general le făceam nu la uzină, «unde 'mĭ-a fost imposibil de a mĕ anga-

www.dacoromanica.ro

«gea, ci acasă, în calitate de boiangeasă «și cusutoreasă. Seara, când se isprăvea «lucrul la uzină, lucrătorii umblau și se- «deau în grupuri pe uliță, unde se fac și «cunoștințele.

«Am observat că lucrătorii ascultă mai «cu seamă cu plăcere când se vorbește «despre partea negativă a vieței lor. Le «pare bine când se găsește un om cu min- «tea sănătoasă, care nu numai că înțelege «chinurile lor, simpatisează cu ei, dar mai «cu seamă e capabil să le arate causa, is- «vorul acestor chinuri. Acești lucrători în- «țelegeau chiar și foloasele unei greve, dar «pricepeau tot-odată că fără organisație o «grevă este absolut cu neputință.

«Organisațiunea lumei muncitoare după «calapodul european fiind la noi imposi- «bilă, nevoită eram să arăt lucrătorilor că «mai exista și alt mijloc mai radical.—In «acest cas însă, se dau pe față toate acele «piedici, cari opresc lumea muncitoare de a «lucra într'un mod conștient pentru eman- «ciparea sa; ori-ce lucrător, ca ori-ce om, «se sfiește de a sacrifica persoana sa pro- «prie pentru o fericire, de care se vor fo- «losi numai nepoții sau chiar strănepoții «săi. Frica de a perde viața asta misera- «bilă, jertfiind'o pentru un viitor depărtat

www.dacoromanica.ro

«al omenirei — paralisează tot; apoi mai «cumpănește și îndoiala de forțele proprii, «și lipsa de credință în popor.

«Mai des de cât cu cri care am vorbit «cu un țăran, Ivan C.... om cu multă min«te sănătoasă, deștept și bun părinte de «familiè. Acest om mai cu seamă se tân«guia de starea mizerabilă a lucrătorilor «de uzină. Ivan C... înțelegea foarte bine «nedreptatea relațiunilor dintre proprietarii «uzinei și lucrători; pricepea ce flagrantă «e exploatarea muncitorilor, și une-ori își «punea chiar întrebarea, dacă o asemenea «stare de lucruri poate să dureze tot-d'a«una. Mult, și pe larg am vorbit cu dên«sul despre toate astea, și într'o zi 'i-am «dus niște cărți privitoare la cestiune. Im«presiunea ce au produs aceste cărți asu«pra lui a fost foarte mare. Ivan nu cre«dea că există în lume asemenea cărți, că «sunt cărturari cari se ocupa de soartea «lumei muncitoare. Intreaga noapte acest «om a fost gata să asculte citirea ce-i fă«ceam, și cu chiu și vai 'l-am convins, că «e târziu și mâne e zi de lucru. Când am «isprăvit cetirea, Ivan, cu ochii înflăcărați «'mi-a zis cu un ton solemn:

«— Vezi ce babo, când în rândul tre«cut am vorbit cu tine, mĕ gândeam: are

www.dacoromanica.ro

«dreptate femeia astă, dar deh..... așa-i lu-«mea, așa a fost și așa va rămânea! Acum «însă văd, că este cu neputință ca să fie «tot așa, și că neapărat, da, neapărat lu-«crurile se vor schimba. Acum înțeleg că «de la noi depinde, ca să se schimbe, și «nimeni altul de cât noi lucrătorii trebue «să ne punem pe lucru, ca să ne des-«robim».

«A doua zi, când m'am întâlnit cu Ivan «C....., am fost surprinsă de aerul său cam «jenat.

« D-ta trăești de mult aici, 'i-am zis, «deci cunoști bine lumea, arată-mi pe cei «mai buni din lucrători, cu cari merită să «vorbesc, și să mă înțeleg cu ei despre «cele vorbite....

«— Nu cunosc pe nimeni aici, 'mi a «răspuns Ivan C..... Și lucru despre care «am vorbit — e periculos!.... Zicând aceste «cuvinte omul luă căciula, și fără a-mi zice «remas bun, ieși din casă. Am înțeles că «îi este frică! Cu toate astea nu m'am lă-«sat, și zilnic citeam lucrătorilor cărți so-«cialiste. Auditorul meu tot-d'a-una mă as-«cultă cu mare atențiune, cerând explicări «și analisând cele citite.....

«Auzind mult de la lucrători despre lo-«cuitorii unui sat vecin, cari toți sunt sec-

www.dacoromanica.ro

«tanții unei religii noi protestante, m'am «hotărât să merg acolo, ca să văd dacă «printre sectanți nu voi găsi un teren bun «pentru ideile mele. Ajungând în sat, nu «m'am oprit la un țăran proselit al noueĭ «religii, ci la un pravoslavnic. Intrebând «pe stăpânul caseĭ despre sectanți, acesta «'mĭ a zis:

«— Sunt niște oameni foarte de treabă, «buni gospodari, ospitalieri, și nu beau vin. «Iată vecinul meu chiar e de aceia; mergĭ «la dênsul, îți va spune multe și mărunte «despre religia lor.

«Des de dimineață, luând cu mine lu- «crul de mână, am mers la acel vecin. Sec- «tantul Stepan vântura grâu în mijlocul a- «rieĭ; eu m'am așezat pe o claie de paie «cu lucrul meu în mână. In curênd Ste- «pan isprăvi de vênturat, și se apropie de «mine:

«— Salutare soro, bine aĭ venit! mĕ «întâmpină el cu blândețe.

«— Salutare frate! rĕspunseĭ eu.

«După aceia s'a început între noĭ o con- «versațiune. Stepan îmĭ declară că imediat «ce m'a văzut a priceput că sunt una din «acele femeĭ carĭ caută adevĕrul, și că «dênsul e vesel de a mĕ putea călăuzi «spre descoperirea acestuĭ adevĕr. Apoĭ

www.dacoromanica.ro

«mĕ invită în casă, unde 'mĭ-a arĕtat e-«vanghelia scrisă în limba ruteană, și mai «multe cărți rutenești scrise de Drago-«manow.

«— Multe chinurĭ am suferit noĭ pen-«tru religia noastră, 'mĭ-a spus Stepan. Am «fost bătuți cu vergĭ, ne au spânzurat, tre-«cându-ne fumia pe subsuoară și atârnân-«du-ne de copacĭ la arșița soareluĭ. Așa «ne au ținut zile întregĭ, — credeau să ne «silească a renega religia noastră și a ne «întoarce la pravoslavie.... Toate le am în-«durat, dar nu ne am lĕpădat de credință, «și cĭ s'au lĕpădat de noĭ!»

«In adevĕr persecuțiunile nu numaĭ că «n'au avut nicĭ un efect asupra acestor «sectanți, dar încă ĭ-au îndârjit mai tare, «și au făcut ca propaganda să se lățească «și mai mult. Ceĭ trimiși de guvern în Sibe-«ria trec acum printre acești sectanți drept «niște sfinți mucenicĭ.

«— Noĭ am construit o școală, îmĭ po-«vestea Stepan, pentru ca copiiĭ noștriĭ să «învețe carte și să poată citi singurĭ sf. «scriptură; dar guvernul a închis școala, «și copiiĭ noștriĭ nu știu carte.

«După ce Stepan îmĭ povestĭ în ce con-«stă religia lor, eu la rêndul meu iĭ ziseĭ, «că nu numaĭ copiiĭ lor cresc fără carte,

www.dacoromanica.ro

«ci copiii întregului popor rutean și rus, «că nu numaĭ pe eĭ îĭ persecută guvernul, «ci persecută pe întregul popor, care tră- «este maĭ mizerabil de cât trăesc eĭ—sec- «tanții, de oare-ce beția și lipsa de ajutor «reciproc îl face și maĭ puțin resistent față «cu nevoile vieței, și față cu dușmaniĭ seĭ. «Stepan, ca om cuminte, a priceput ime- «diat încotro duc vorba eu, și începu a mĕ «combate cu citațiĭ din Sf. Evangelie. A- «tuncĭ m'am înarmat și eu cu aceleași ar- «gumente, și începuĭ a cita cuvintele Mân- «tuitoruluĭ. «*Acesta este ordinul meu ca «să vĕ iubiți unul pe altul. Maĭ mare «dragoste de cât aceasta nimenea nu «are, ca să-și pună cine-va viața sa «pentru alții.*» Așa a poruncit Christos, și «așa trebue să facem.

«A două zi când m'am întâlnit cu Ste- «pan, el mi a zis: «Soro, nu știu cine eștĭ «tu, dar eu cred că trebue să fiĭ din viță «împĕrătească!

«— Cum așa? exclamaĭ eu surprinsă.

«— Pentru că este scris în Biblie, că «hula în contra Țarilor și a putereĭ, din «neamul împĕrătesc va ieși.

«— Așa este, am rĕspuns, dar tu aĭ uĭ- «tat că aceasta stă scris în vechiul testa- «ment, iar în cel nou hula în contra re-

www.dacoromanica.ro

«gilor și a puternicilor a fost deja pronun-
«țată de Christos, care a ieșit din neamul
«lui David, regele iudeilor.

«Cu acest mod am scăpat din încurcă-
«tură.... Peste câte-va zile am părăsit a-
«cel sat, convingându-mĕ, că între sectanții
«ocupați cu principiile lor abstracte, nimic
«nu e de făcut.....

«Din satul sectanților am plecat spre
«apus, și în curând m'am oprit într'un tîr-
«gușor mare. Mergând ca să-mi cumpĕr
«ceva din piață, lăsai desagii într'o casă
«mărginașă, unde am închiriat o odăiță Pe
«uliță am fost oprită de Stanovoi (poliția-
«iul), care trecea în trăsură.

«— Cine ești? Unde mergi? Pentru ce?
«strigă el supărat.

«Mai târziu am aflat că dênsul plecase
«tocmai ca să mĕ vază în căsuța unde
«mĕ oprisem, și iată pricina acestei visite
«grabnice. De obicei țĕranii mărginași de
«prin târgurile rutene sunt oameni foarte
«cinstiți, și când închiriază o odaie cui-va,
«nu sunt curioși de a vedea ce calabalîc
«are chiriașul; de aceia eu m'am obicinuit
«de a lăsa lucrurile mele fără nici o tea-
«mă că stăpânii vor scotoci prin ele. Astă
«dată însă am pățit'o rĕu. Stăpânii mei a-
«veau o slujnică tineră, care tocmai în

www.dacoromanica.ro

«acea zi când am închiriat cu odăița a fost «concediată, și 'și-a găsit loc de slujnică «la polițaĭ. Inainte de a pleca la noul său «loc, dênsa, voind de sigur să 'și apro- «prieze ceva din lucrurile mele, în absența «mea scotocise prin desagĭ, și a descoperit «acolo niște cărțĭ, pe carĭ ca una care știa «citi, le și resfoise. Cărțile erau tot revo- «luționare, și slujnica povesti imediat în ca- «sele luĭ Stanovoĭ despre sosirea uneĭ femeĭ, «care poartă cu sine niște cărțĭ în contra «Țaruluĭ.

«Ne știind absolut nimic despre toate «astea, eu rĕspunseĭ polițaiuluĭ cine sunt, «și unde merg.

«— Urcă-te pe capră! porunci el.

«Mĕ urcaĭ, și plecarăm spre locuința mea. «Aci lucru cel dintâĭ a fost că dênsul s'a «năpustit asupra desagilor meĭ, scoțând una «câte una toate cărțile, și proclamațiunile. «Cum a dat polițaiul de aceste lucruri, i- «mediat s'a schimbat fățĭ cu mine, nu 'mĭ «maĭ zicea «tu», ci «d-ta», nu mĕ maĭ «brusca, ci din contră m'a poftit să șed. «Avea și dreptate să fie cel puțin politicos «cu mine, căcĭ doară eram pentru dênsul «un chilipir mare, și aveam să plătesc cu «viața mea urcarea sa pe treptele ierar- «hice ale carierei sale polițienești. Omul

www.dacoromanica.ro

«instinctiv simțea că-mi datorește acea po-«liteță, cel puțin.

«Vĕzênd că sunt perdută, am refusat să «rĕspund la cestiunile sale, și m'am așezat pe «un scaun, mâncând mere, ce cumpărasem «în piață. Polițaiul chemă imediat mai mulți «martori, față cu cari începe a citi cu voce «tare proclamațiunea găsită S'a strâns multă «lume împrejur, și toată asculta citirea cu «mare interes. Când Stanovoiul ieșise pen-«tru un moment din casă, unul din mar-«tori adresându-se către alții a zis:

«— Bine e scrisă hârtia aia!... că adi-«cătelea pământul să fie aceluia, care îl «muncește cu brațele sale, că boerii, aren-«dașii, și de-al de ăștia nu trebuiesc... nu-«mai un lucru n'am înțeles.... stă scris că «nu trebuește Țarul. Ei! Apoi fără Țar, cum «se poate?!

«Cum s'au strâns și mai mulți împrejurul «caseĭ, Stanovoiul a trimis după popă, și «când acesta a sosit, a început pentru a «doua oară să citească proclamația. Lumea «care-l înconjura a crezut de cuviință să-și «descopere capul, ca și cum s'ar fi citit «cine știe ce manifest.

«Țĕranii cari mĕ înconjurau, dau din cap, «jălindu-mĕ și veătându-se de soarta mea;

www.dacoromanica.ro

«femeile mĕ consolau, sfătuindu-mĕ ca să «mĕ resemnez şi să mĕ supuĭ soarteĭ mele.

«Apoĭ a venit un jude de instrucţie, şi ia- «rĕ-şĭ s'a citit proclamaţia mea, pe care unii «o ştiau deja pe din afară. Spre seară sosi şi «ispravnicul, care la rêndul seu a citit procla- «maţiunea, apoĭ ordonă să fiu dusă la arest.

«După treĭ zile de arest în acest târgu- «şor am fost transportată în temniţa ju- «decătuluĭ Impreună cu mine în acea tem- «niţă a venit şi ştirea ridicolă, colportată «de ţĕranĭ, că s'a arestat o principesă de «neam împĕrătesc, care are cu dênsa un «Ukaz al Ţaruluĭ, şi o carte de aur.

«Această ştire într'atâta a zăpăcit pe unii «din arestanţiĭ din acea temniţă, în cât «mĭ-au adresat mie nişte plângerĭ în con- «tra autorităţilor, rugîndu-mĕ ca să dau «ordin să fie puşĭ în libertate.

«Din partea sa nicĭ autoritatea nu se «jena de mine. Imediat ce am fost adusă, «m'au şi pus la carcer *cu lanţurĭ la* «*mâinĭ*, iar ca să n'am absolut nicĭ o co- «municaţiune cu lumea din afară, un sol- «dat păzea în permanenţă uşa mea. Noroĭ, «aer infect, parasiţĭ — îmĭ făcură viaţa de «nesuferit în acea groasnică temniţă. Nu- «mai peste o lună am fost transportată în «fortăreaţă....

www.dacoromanica.ro

Aci întrerup citaţiunile din memoriul d-neĭ E. Brejcowska, Partea citată pune în relief *groasnica crimă* făptuită de această martiră a ideilor altruiste. Crima d-neĭ Brejcowska e aceiaşĭ pe care a comis'o Sofia Bardina, şi sutimĭ de fete şi femeĭ nihiliste.

De aceea mare dreptate a avut un poet rus, când într'o poesie plină de colorĭ, şi dedicată judecătorilor acestor martire, a pus în gura sublimelor fiinţe următoarele cuvinte: «Păcatul meu cel mare, crima mea «cea groasnică judecă-o judecătorule, dar «maĭ iute, fără procedură de paradă, fără «mască de fariseu, fără discursurĭ de apă- «rare. Am îmbrăcat sdrenţe ţereneştĭ, în «loc de rochie, şi desculţă am mers acolo «unde sufere poporul meu, unde pururea «se aud suspine şi plâns. Pe locul crimeĭ «am fost prinsă şi n'am să neg. Ce mĕ «maĭ întrebĭ? priveşte vinovăţia mea e pe «faţă: umerĭ meĭ sunt acoperiţi cu suman «ţĕrănesc, picioarele mele sunt goale, mâ- «nile mele sunt acoperite cu bătăturĭ..... «Forţele mele, de muncă grea sunt sleite. «Dar aci uĭte, în fundul sufletuluĭ meu, «maĭ e încă o dovadă, cea maĭ groasnică «din toate: dovada aceia este iubirea pen- «tru popor! Loveşte dar! Să ştiĭ însă, că

www.dacoromanica.ro

«orĭ cât de culpabilă sunt eu, totuşĭ tu «judecător n'aĭ nicĭ o putere asupra mea. «Biruitoare voĭ ieşi eu, şi nu tu. Condam-«nă-mĕ la muncă silnică pe viaţă, ce-ĭ vi-«aţa mea, când deja în pieptul meu se «ascunde o boală care mĕ va duce grab-«nic la mormânt... Da, voĭ muri iubind po-«porul meu nenorocit, şi chiar temniceriĭ «descoperinduse înaintea mea, vor scăpa «din mânile lor cheile închisoreĭ, şi vor «plânge!»

Fermecătoare, frumoase sunt, ca icoane aceste femeĭ sublime! Una câte una trec umbrele lor dinaintea memorieĭ mele, şi rĕmân cuprins de admiraţie pentru aceste fete şi femeĭ candide, modeste, iubitoare, carĭ toate au murit în floarea vîrsteĭ.

In procesul celor 50 de socialiştĭ din Moscova, au maĭ figurat împreună cu Sofia Bardina, o ovreică de 17 anĭ, Beti Caminska, şi Maria Subotina.

Să vĕ vorbesc de ele, căcĭ le am cunoscut personal.

Maria Subotina s'a născut la 1854 în guvernamentul Orel. Ea a crescut şi s'a educat acasă, sub supravegherea directă a mumeĭ sale; tatăl eĭ a murit, când mititica avea abia 5 anĭ. Sistemul de educaţie cu ajutorul guvernantelor ĭ-a fost com-

www.dacoromanica.ro

plectată de mamă, care ținea mult ca copiii ei, trei fetițe, să se obicinuiască din frageda copilărie la gospodăria casnică, la o viață simplă și plină de muncă roditoare. Mama sa se folosea de toate împrejurările pentru ca fetele sale să facă cunoștință de aproape cu manifestațiunile vieței sociale, cari le înconjoară; de aceia alăturea, și în același timp cu învățătura, cu piano, fetele învățau gospodăria casnică și agricultura, căci trebuea să moștenească o avere în moșii de peste două milioane lei: alăturea cu predarea regulelor de buna cuviință fetițele aveau voie să se joace cu copiii din sat, și iarna Maria scurta lungile seri ascultând la cuhniă povești și cântece bătrânești, povestite sau cântate de slugi. In vîrsta de 13 ani Maria ajuta deja pe mama sa la administrarea moșiilor, ținea cheile de la pivniță și hambare, supraveghea arăturile și sămănăturile, umbla cu mama prin sat, lecuind pe țăranii bolnavi.

Așa dar viața Marieĭ n'a fost întru nimic croită după calapodul vieței pline de *far niente*, a uneĭ domnișoare. Ea era o copiliță blajină, modestă, dar foarte impresionabilă și serioasă. Rare orĭ se întâmpla ca dênsa să dea prilej la dojenire, rare orĭ era dênsa causa vre uneĭ certe. Nervoasă

www.dacoromanica.ro

din fire, avea deja un caracter așezat. Rudele sale îi proroceau o viață lină, găsind în caracterul ei toate calitățile necesare pentru ca din fetiță să se desvolte încet câte încet un om cinstit, o bună soție, o bună mamă. Soarta ei însă a deszis această prorocire.

La virsta de 13 ani Maria Subotin cu mama și cu surorile sale s'au mutat de la moșie la Moscova, pentru a intra în școala secundară de fete. Aci în curând viața ei s'a schimbat cu desăvârsire. Fiind dintr'o familie bogată, copila începu a ieși în lume, a lua parte la sindrofii, baluri, teatru. Dar viața aceasta plină de sgomot nu era făcută pentru firea ei, pentru sufletul ei.

Cavalerii cu *flirt*, domnișoare cu complimente ușuratice, n'o făceau să surîză măcar, și în curând toți aceia cari o înconjurau își făcură o părere eronată despre copilă, crezând-o lipsită de ori ce pasiune, rece și indiferentă. Când Maria a trecut în clasele superioare ale liceului de fete, a făcut cunoștință cu câți-va studenți, oameni foarte de treabă. Din acest moment în salonul mamei ei resună conversațiuni privitoare la starea țăranilor în Rusia, la cestiunea muncitorimei în genere, la procesul politic al lui Neciaeff, etc... Aceste conversații,

www.dacoromanica.ro

cıtırea de cărți și mișcarea studenților, care deja începuse a se da pe față, deșteptară în sufletul copileĭ compătimirea pentru ceĭ carĭ sufĕr. In curând dênsa împreună cu una din surorile sale s'au hotărât să plece în strĕinătate, pentru a urma acolo studiele universitare. Ambele fete aflaseră deja despre ceia ce se petrece la Zürich.

Sosind la Zürich Maria Subotin s'a înscris la facultatea de medicină, și în curând a făcut cunoștință cu cercurile refugiaților politicĭ, apoĭ s'a împrietenit cu Sofia Bardina, și cu maĭ multe alte fete studente.

Maria Subotin, precum am zis, a fost o fată bogată; cu toate astea dênsa nu-și permitea să-și cheltuească banĭ pentru lucrurĭ de lux, pentru capriciĭ de ale omuluĭ avut, și din contră, în conformitate cu principiile sale morale, măricelele venituri și le cheltuea în profitul grevelor de muncitorĭ din strĕinătate, cu tipărirea cărților și a ziarelor socialiste francese și germane, și în profitul societățeĭ internaționale de lucrătorĭ. Inbolnăvindu-se de pneumonie, dênsa a refusat chiar să plece la Niza, unde o trimeteau doctoriĭ, pentru îndreptarea sĕnătățeĭ sdruncinate.

Maria Subotin în această privință era

www.dacoromanica.ro

așa de neglgentă întru tot ce privea persoana sa, în cât adese orĭ amicii seĭ erau siliți să o certe și să o convingă, că face rĕu chiar causeĭ pentru care dorește să lucreze, neîngrijindu-se de sĕnătatea sa.

La 1872 guvernul rusesc pentru a scăpa fetele și femeile din Rusia de sub influența refugiaților politicĭ a emis un Ukaz special, prin care se poruncea tutulor supușilor ruși să părăsească Zürichul, și să iese din universitatea de acolo; celor carĭ nu se vor supune ordinuluĭ dat de guvernul din Petersburg, le refusa pașapoartele, și îĭ amenința cu secfestrarea averiĭ Acest Ukaz a avut de efect că peste câte va zile aproape întreaga tinerime studioasă—femeĭ și băeți, au părăsit în grabă Zürichul, și chiar Elveția.

Maria Subotin plecă la rêndul sĕu la Paris, unde s'a înscris ca studentă în medicină. In acest timp însă mișcarea revoluționară în Rusia luase deja proporțiunĭ marĭ; guvernul rus, pentru a pune capĕt mișcăreĭ, se năpustise asupra tinerimeĭ cu toată furia regimuluĭ despotic, și temnițele imperiuluĭ se umplură cu arestanți politicĭ. In curênd din Rusia sosi la Paris trista știre că mama și surorile Marieĭ sunt arestate pentru propagandă socialistă printre

www.dacoromanica.ro

sătenĭ. Primind această ştire, Maria nu maĭ putea remânea la Paris, dênsa plecă grabnic în Rusia. Abia întoarsă, ea a fost arestată sub motiv că a scris o scrisoare insultătoare pentru Ţar. Nenorocita sa mumă a zăcut 9 lunĭ de zile în închisoare, şi apoĭ, după ce instrucţia n'a putut să găsească nicĭ o vină în contra sa, dênsa s'a vĕzut internată sub supravegherea poliţieĭ în oraşul Kursc. In tot timpul cât a fost arestată mumă-sa, Maria se prăpădea de grijă ; apoĭ, când mama a fost liberată, biata copilă a căzut rĕu bolnavă de friguri. Temniţa, umiditatea, lipsa de aer, grijile pentru aĭ sĕĭ—făcură ca sănătatea eĭ deja atât de sdruncinată, să fie pericli tată cu desăvârşire. Rigoarea temniţeĭ, cruzimea guvernuluĭ faţă cu arestanţiĭ politicĭ, cinismul odios al temnicerilor, brutalitatea geandarmilor, au făcut imposibilă viaţa acesteĭ delicate fiinţe.

Intr'o zi, şezând tăcută în celula sa solitară, Maria aude un sgomot, care venea dintr'o celulă vecină; apoĭ se aud strigăte şi lovirĭ, plâns. ... Evident că cine-va din temniceri maltrata pe un arestant politic. Revoltată Maria începe a bate cu pumnii în uşa zăvorîtă, ceĭ-l-alţĭ arestanţi fac acelaş lucru. Temnicerul lasă victima sa, şi

www.dacoromanica.ro

se apropie de ușa ei, poruncindu-i să se liniștească, apoi deschide ușa și vrea să intre în celulă; Maria speriată că bestia asta are de gând acum s'o maltrateze pe dênsa, sare pe un scăunel și ia în mână un vas cu apă ferbinte pentru ceaĭ. Temnicerul atunci se retrage. A doua zi nenorocita copilă, pentru această amenințare, a fost transferată într'o celulă fără ferestre, unde a zăcut o lungă lună de zile în mijlocul unuĭ întuneric neîntrerupt. Era destul; într'un moment de desperare copila se hotărî să moară. Seara, când temnicerul a adus lampa în celula sa întunecoasă, Maria a resturnat lampa peste salteaua de paĭe, și gazul s'a aprins umplând celula cu flacărĭ.

Graznică moarte!!!... Dar vaĭ! incendiul în curênd a fost stins și desperata victimă a tiranieĭ rusești e scăpată din mijlocul flacărilor, pentru a îndura noĭ chinurĭ.

Maria Subotina a petrecut în temniță, ca și mumă-sa, 9 lunĭ de zile, apoĭ după ce a fost liberată, poliția a arestat-o din nou, pentru ca să apară pe banca acusaților în procesul celor 50 socialiștĭ din Moscova. Justiția Țaruluĭ neputênd-o condamna pentru o crimă politică, a expediat-o pe cale administrativă în Siberia.

Aceasta era ultima lovitură ce-ĭ au dat calâiĭ.

www.dacoromanica.ro

Organismul delicat slăbit în temniță, n'a mai putut îndura mult timp; pe când geandarmii o duceau într'o *chibitca* (căruță acoperită) spre Novouzensk din Siberia, dênsa abia se mai ținea pe picioare. După trei luni de chinuri în Siberia, în ziua de 8 Februarie 1875 — Maria Subotin a încetat din viață în vîrstă de 24 ani.

Iată dar povestea dureroasă a acestei martire!

O altă fată, Beti Caminskaia, tovarășă de proces cu Maria Subotin, nu era o nobilă, nu era o fată dintr'o familie avută, ci fiica unui mic comerciant ovrei. Perzênd pe mumă-sa la vârsta sa fragetă, dênsa a remas singură-singurică acasă. Ziua întreagă, pe când tatăl său lipsea de a acasă, fetița lăsată în voia întâmplărilor, petrecea afară, pe stradă, cum petrec toți copiii săraci. Pe când copilița creștea, comerciantul ovrei făcea parale, și în curênd mulțumită unor afaceri bune deveni un om cu o mică avere, care punea la adăpost de ori-ce mizerie pe unica sa copilă. In acest timp la Melitopol, orășel unde locuia Beti cu tatăl său, veni un fiu al unui unchiu al fetiței, băiat desghețat, elev de liceu, care făcu cunoștință cu verișoara sa, și începu a-i da fel de fel de cărți pentru

www.dacoromanica.ro

citit. Beti Caminska știa citi numaĭ rușește; sub îndemnul vĕruluĭ sĕu dênsa s'a pus pe învĕțătură, și deși fără nicĭ un sistem, ajunsese totuși să capete oare-care cunoștințe de istorie, științe naturale și literatură. Cartea transformă pe Beti, și dintr'un copil sburdalnic, ea devenĭ o fetiță serioasă, timidă, sentimentală. Douĕ treĭ cărți bune, carĭ ĭ-au căzut în mână, deșteptară cugetul cĭ, și dênsa începu a face comparație între tendințele sufletuluĭ sĕu spre bine și spre frumos, și viața vulgară plină de nedreptate, mizerie și vicĭĭ. Inimioara sea cerea simpatiĭ, cerea amiciție, iubire, de care simțea atâta lipsă din causă că n'avea mamă. D'aci idealisarea, ca consecință firească. Descoperind vr'o trăsură de caracter bună la vr'o rudă a sa, Beti imediat se entusiasma, și în imaginația sa pasionată de jidaucuță, înzestra acea persoană cu toate calitățile posibile, începând a o admira. Natural, că idolul, creat pe dintreg de fantazie, în curênd cădea de pe piedestalul sĕu — și biata fetiță, desilusionată, se simțea lovită în inimă și remânea și maĭ nenorocită, și maĭ isolată de cum era în realitate. Tata o iubea mult, de și în sufletul sĕu de gheșeftar mic dênsul nu o putea înțelege, nu putea pri-

www.dacoromanica.ro

cepe ce dor nespus frământa crierul copileĭ sale; din partea lor, cele l-alte rude ale eĭ, vĕzênd ardoarea cu care fetița se ocupa cu cartea, o proclamară de fenix, de fenomen nemaĭ auzit. Această admirație a oamenilor din prejur, de sigur c'ar fi putut avea un efect dăunător asupra feteĭ, dar n'a avut nimic rĕu; natura sa bună din fire a salvat'o, și în sufletul eĭ curat nu s'a prins sămânța orgoliuluĭ, dorința de a arunca pulbere în ochĭ, de a concura la premiul întâĭ în carıera vieței. Din contra, puțin preocupată de mica sa persoană, Beti Caminskaia era pătrunsă de dorința de a ajuta pe nenorociții mizerabilĭ din coreligionariĭ sĕĭ. Dar cum să le ajute? Cu niscaĭ-va acte filantropice!? Lĭ se părea puțin; și apoĭ dênsa pricepea deja perfect că mizeria nu se poate vindeca cu ast-fel de mijloace. Atunci pentru a găsi un mijloc eficace pentru toate mizeriile, pentru a lovi rĕul în rĕdăcina sa, Beti crezu în știință. Știința are respuns la toate! zicea ea, și nu se poate, nu se poate, ca dênsa să nu 'mĭ dee respuns la această mare cestiune.

Ea se hotărî decĭ a intra la universitate, pentru a studia, și luând pașaport la vîrsta de 17 anĭ, plecă la Zürich.

www.dacoromanica.ro

Acolo o lume nouă o întimpină; peste o sută de fete, venite din toate unghiurile imperiului rus se adunară la Zürich, cuprinse de acelaș dor de a face binele, de a fi folositoare, de a rupe lanțul robiei, cu care ființa femeiască de secoli e încătușată la căminul părintesc. Făcând cunoștință cu unele din aceste fete, Beti Caminskaia găsi în unele din ele «idealul» ei. Din acest moment dênsa începu a trăi, precum dorea să trăiască.

Beti Caninskaia și amicele sale deveniră proselite ardente ale socialismului.

Toate aceste fete n'au fost însă dintr' acei oameni, a căror temperament se mulțumește cu teoria, drept busolă în viață, fără ca această busolă să fie întrebuințată în calea vieței. Teoria nu le interesa, de cât ca răspuns la cestiunile arzătoare ale vieței, de aceia alăturea cu ocupațiunea pur teoretică, în aceste capete tinere se combina deja un plan anume determinat pentru aplicarea socialismului în viața lor în Rusia.

In aceste vremuri tocmai, refugiații politici din Elveția, noi, toți cari ne am strâns la Zürich, propagam idea de a merge *în popor*, în calitate de simpli muncitori.

Priimind ideia noastră, aceste fete știau

www.dacoromanica.ro

bine ce dificultăți groasnice vor întîmpina. Dar nimic nu le mai putea opri. Ele au părăsit universitatea, știința, pe care o iubeau, viața liniștită în Elveția liberă, și s'au întors în Rusia — pentru a lucra, a munci și a trăi cu poporul, în popor și pentru popor.

În toamna anului 1874 Beti Caminska s'a întors în Rusia, iar în primăvara următorului an dênsa a fost deja zăvorită în temniță.

Scurtă, dar plină de focul sacru al martiriului a fost activitatea sa. In propaganda ideilor socialiste această admirabilă jidovcuță a pus aceiaș ardoare, cu care s'a dedat științei. La Moscova, pe când pietrele crăpau de ger, Beti Caminska, îmbrobodită ca o lucrătoare, cu frica în sîn, percurgea capitala pe la 4 ore de dimineață de la un capĕt la altul, grăbindu-se la fabrică, pentru a nu întârzia, și a nu fi dojenită de stăpân.

Intêia fabrică la care dênsa s'a angajat, cu un pașaport falș, pe numele fictiv de Maria Crasnoff, era o fabrică de cârpe. Această fabrică e situată pe malul rîului Moscova, într'un cartier înfundat. La fabrică lucrau peste 60 de femei și fete, înghesuite în două camere, unde ele coseau câr-

www.dacoromanica.ro

pele una la alta, șezênd pe niște podele umede și murdare Acrul era plin de praf, și eshalațiunĭ nesalubre din cârpĭ; praful astupa ochiĭ, nasul, urechile, și lucrul se începea pe la 4 oare de dimineață, pentru a se isprăvi la orele 8 seara. Pentru mâncare lucrătoarele aveau 15 minute răgaz. Mâncarea nenorocitelor se compunea din pâine neagră de secară, castraveți murați, și Kvas (o bĕutură acră rusească), pe care lucrătoarele o cumpărau dintr'o prăvălie vecină.

La orele 8 seara lucrul se isprăvea, și lucrătoarele intrau în odăile lor de dormit. Aceste odăĭ erau un fel de sub-soluri întunecoase și umede, avênd niște ferestre micĭ, la nivel cu caldarâmul, carĭ abia dedeau lumină destulă ziua, pentru trebuința ființelor carĭ locuiau în aceste pivnițe. De alungul zidurilor mergea un etagiu de lavițe, carĭ serveau de pat; asemenea servea de pat și podeaua sub-soluluĭ. In fiecare din aceste vizuinĭ dormeau peste 20 de femeĭ. Drept pat fie-care avea câte-o rogojină, ĭar cârpele serveau de perină.

Inainte de a se culca, lucrătoarele aveau obiceiul să se certe, după ceartă toate cădeau obosite, și adormeau. Dar nu dormea una din ele—aceasta era biata Beti.

www.dacoromanica.ro

Inimioara ei, bătea iute-iute, resuflarea 'i devenea dificilă în acel aer infect, și când copila ațipea în fine, obosită, sdrobită de muncă, — vocea stăpînuluĭ resuna în cameră:

— Sculați-vĕ, babelor, la lucru!

Și Beti Caminska sărea în picioare, și se punea la lucru Munca n'ar fi fost tocmaĭ grea, dacă lucrătoarele n'ar fi fost obligate să transporte colete cu cârpe de la fabrică la depou. Această din urmă muncă nu era făcută pentru micuța și slăbuța Beti. Fiecare colet avea o greutate de peste 30 kilograme, și cu o atare greutate în spate trebuia să urce o scară, ale căreĭ trepte iarna adese orĭ erau acoperite cu poleĭ. Biata copilă aluneca, și cu chiu și vaĭ ducea povara sa. Treĭ săptĕmânĭ de zile a lucrat Beti la această fabrică, și după acest termen s'a vĕzut silită din causa sĕnătățiĭ să o părăsească, angajindu-se la fabrica de postav a comerciantuluĭ Nosoff (tot la Moscova). Această fabrică e bine cunoscută în Rusia, acolo lucrează peste 4000 de lucrătorĭ de ambele sexe, și de toate vîrstele, de la 7 anĭ și până la vîrsta de 50 anĭ.

Beti s'a angajat aci în calitate de tunsătoare. Munca eĭ consta în următoarea operațiune: douĕ lucrătorese se așază la

www.dacoromanica.ro

două capete ale războiului, peste care stă întinsă o bucată de postav deja gata; pe suprafața acestui postav trece de la un capăt la altul un cilindru de aramă, mecanismul căruia e făcut așa, că dânsul tunde părul de pe postav. Când cilindrul ajunge până la capăt, lucrătoare 'l oprește, și apoi scoate de pe resboi bucata de postav, puind în locul ei o altă bucată. Această operațiune durează 14 ceasuri pe zi. Paĭ-spre-zece ceasuri de muncă stând în picioare, cu ochii mereu ațintiți asupra mișcărilor cilindrului. Picioarele se umflă, capul amețește! Se întâmpla une-ori că Beti se gândea la ceva, uita pentru o clipă cilindrul, și mașina se oprea; atunci ține-te la rîsetele lucrătoarelor, și la dojenirile șefului de atelier. Roșie ca racul, biata copilă 'și dedea cuvîntul de a nu se mai gândi la nimic în lume de cât..... la acel *perpetum mobile*, care transformă de secoli sudoarea muncitorilor în aur și bancnote, ce încasează stăpânii capitaluluĭ.

După ce se isprăvea lucrul la fabrică, lucrătoarele mai erau nevoite să mĕture și să curăță atelierele; odată pe săptămână o echipă de femeĭ mergea să spele rufele amploiaților de la fabrică; spălarea albiturilor se făcea pe malul rîuluĭ. Iarnă, când ge-

www.dacoromanica.ro

rul la Moscova ajunge până la — 32° R. mâinile nenorocitelor femeĭ crăpau de frig și se umflau.

Toate le-a îndurat, toate le-a suferit Beti Camınska.

«Vuetul monoton al mașinelor, povestea «dênsa, produce un efect somnifer; pentru «a nu adormi te încercĭ a cânta, dar în «curênd 'ți lipsește vocea, atuncĭ te clatinĭ «în cadență pe picioare și devĭi un șurub al «mașinĕĭ, care se învârtește, se tot învâr-«tește. Când oboseala le doboară în fine, «lucrătoarele ies din atelier sub pretext de «trebuință și..... adorm în privată.»

Iată viața, pe care *de bună voie* 'și a ales-o Beti Camınska.

Și în condițiĭ așa de oribile, căzênd sub povara uneĭ muncĭ fisice la care nu era obicĭnuită, Beti Camınska totuși găsea destulă tărie de suflet, pentru a face propagandă socialistă în mijlocul lucrătoarelor. Entusiastă, fanatică, ea uita de somn, uita mâncare — jertfind timpul liber propagandeĭ.

Cuvêntarea sa caldă producea o mare ımpresie asupra lucrătorilor și lucrătoreselor. In acele momente dênsa era în adevĕr de o frumusețe bătătoare la ochĭ: obrajiĭ seĭ ardeau de emoțiune, mariĭ eĭ ochĭ

www.dacoromanica.ro

căpruĭ străluceau ca doĭ luceferĭ; în vocea sa de fecioară se auzeau niște note, carĭ pătrundeau până la inimă.

Beti Caminska a isbutit în fine să alcătuiască un cerc puternic de lucrătorĭ socialiștĭ. Această isbândă a fost triumful eĭ, și despre acest triumf dênsa comunică tutulor amicelor politice. Fericirea sa însă a fost de o durată scurtă. Atât dênsa, cât și tovarășele sale Olga și Vera Linbatouicĭ, Lidia Figner și Sofia Bardina, au fost arestate în ziua de 3 Aprilie 1875.

Aruncată într'o temniță solitară, Beti Caminska, această copilă slăbuță, delicată, impresionabilă, căzu prada uneĭ boale psihice. În luna a doua a întemnițării sale o melancolie liniștită a coprins'o; dênsa refusă de a lua alimente, apoĭ refusă de a vorbi.... In curând nenorocita devine victima unor halucinațiunĭ: vedea monștri, auzea plâns și strigăte de durere.

Guvernul despotic a maĭ ținut'o în această stare zece lunĭ de zile, apoĭ nenorocita a fost remisă părinteluĭ seu, pe cauțiune.

Adusă acasă, la Melitopol Beti Caminska începu a se îndrepta; rațiunea parcă'ĭ revenea, dar o nenorocită împrejurare a fost că dênsa iară-și a recăzut în melancolie,

www.dacoromanica.ro

care n'a mai cruțat'o. Intr'o zi un ziar îi căzu în mâinĭ, și în acel ziar era publicat verdictul crud, prin care aŭ fost condamnate la muncă silnică tovarășele sale din procesul celor 50 de socialiștĭ din Moscova Citind groasnicul verdict, Beti începu a plânge, apoĭ disolvă maĭ multe cutiĭ de chibriturĭ, și bĕu otravă. Treĭ zile a durat agonia.

În ultima zi dênsa chemă la patul sĕu pe tată și'l întrebă:

— Au venit scrisorĭ pentru mine? Spune tată, ce au de gând eĭ să facă cu noĭ?..... O, maĭ bine să mor!

— Liniștește-te Beti, te veĭ îndrepta, eștĭ tineră, veĭ trăi! o consola bietul părinte.

In ultimul moment, când dênsa maĭ păstra ultima rază de conștiință, luând mâna tatălŭĭ sĕu strigă cu o voce înecată de lacrimĭ:

— Pentru ce să maĭ trăesc! Fără eĭ!... Lidia, Olga!!....

Spre dimineață Beti a murit.....

Lung, foarte lung e martirologul femeeĭ nihiliste. Vor trece anĭ, și zecimĭ de anĭ —și cu cât timpul va depune maĭ multă pulvere peste faptele de ură, de barbarie, de cruzimĭ și infamiĭ omenești, cu atât maĭ

www.dacoromanica.ro

strălucit va luci aureola pe fruntea acestor martire sublime ale omenirei.

N'am vorbit, de cât de două-trei femei nihiliste; am amintit numai pe acele fete, cari au căzut victime absolutismului rusesc în procesul celor 50 de socialiști din Moscova — și cetitorul deja are înaintea sa icoana adevărată a *femeei nihiliste.* N'am exagerat întru nimic; și am descris într'un mod obiectiv.

Ori ce om, care simte și cugetă cinstit, care în vârtejul vieței n'a gonit pe Dumnezeu din sufletul seu, care posedă noțiunile frumosului, care are în fine un ideal în viață—nu poate să nu cază în genunchi și să nu se închine înaintea acestor sfinte martire!

Impresiunea ce au produs aceste fete-nihiliste în procesul celor 50 de socialiști din Moscova a fost sdrobitoare pentru absolutismul rusesc. Cu toată inerția societățeĭ semi-barbare ruse, toți din pătura cultă au avut ochii țintiți asupa condamnatelor și condamnaților; ziarele ruse în cursul procesului se citeau cu aviditate, de și dările de seamă tipărite în acele ziare au fost forfecate bine de cenzură Pênă la acest proces — suflarea luminată din imperiul rus puțină importanță dedea mișcăreĭ

www.dacoromanica.ro

revoluționare nihiliste, iar după proces — toți caută să puie mâna pe vr'o broșură sau carte socialistă, pentru a face cunoștință mai de aproape cu tendințele și aspirațiunile socialiștilor.

Firește, că majoritatea acestor oameni se compunea numai și numai din simpli curioși, dar, totuși, eu unul imediat după proces am primit numeroase scrisori în Geneva din partea unor oameni, cari numai socialiști nu erau.

O doamnă avută, din aristocrația rusă, o adevărată principesă, 'mi a scris o scrisoare entuziastă și pe lângă scrisoare 'mi a trimis o sută de ruble, pentru respândirea cărței «*comuna din Paris*»; o altă doamnă, care de plăcere călătoarea prin Italia, a remis amiculuĭ meu Axelrod o brațară și niște cercei de diamant în valoare de 2000 fus, în folosul propagandeĭ socialiste. Exemplele acestea peste puțin au devenit un lucru de toate zilele.

Tinerimea universitară, partea cea mai curată, cea mai puțin atinsă de cangrena corupțiuneĭ societățeĭ moderne, a fost mai cu seamă impresionată de mărețele figurĭ ale condamnatelor și condamnaților; poesiĭ entusiaste dedicate Sofieĭ Bardina, Caminskăĭ și Subotineĭ circulau pretutindenĭ.

www.dacoromanica.ro

Și în ziua de 6 Decembrie 1876, adică mult înainte de judecata și condamnarea celor 50 de socialiștĭ, o mulțime mare de studenți și de lucrătorĭ s'a adunat la biserica Cazan din Petersburg, cu scop de a asculta un serviciu dıvin, comandat pentru amintirea celor ce zac în temnițe și ocne pentru sfânta causă a popqarelor nedreptățite. După ce sf. Leturghie s'a oficiat, tinerimea comanda un *Te-Deum* pentru sănătatea luĭ Diecuișwsky, condamnat la muncă silnică. După *Te-Deum* enoriașiĭ, în număr de peste o mie de oamenĭ au ĭeșit dın biserică și s'au oprit în pıața dın fața templuluĭ. Din mulțimea aceasta a ĭeșit un tiner și a rostıt către popor următoarea cuvântare:

«Prietenĭ! Am ascultat serviciul divin «oficiat pentru amintirea celor ce zac în «temnițe pentru sfînta causă a poporuluĭ. «Voĭ toți aci presenți lucrătorĭ trebuc să «știți în fine că, Cernișewsky, femeile Bar«dina, Caminska și altele, carĭ zac în tem«nițe și ocne, sufer pentru voĭ, pentru causa «voastră. Toți aceĭa, pe carĭ guvernul i-a «osândit deodată cu Caracazoff, Neciaeff, «Dulgușin — toți pentru voĭ au perit! De «aceia voĭ și noĭ datorĭ suntem de a zice «acestuĭ guvern că solidarĭ suntem cu acești

www.dacoromanica.ro

«martirĭ, că drapelul lor — al nostru este, «căcĭ p'acest drapel stau scrise cuvintele: «*libertate și pământ* pentru țĕranĭ. Să tră-«iască dar *Zemlea i Volea!*

Această mică cuvêntare a fost întîmpinată de mulțime cu strigăte entusiaste de «Ura!» și Trăiască *Zemlea i Volea!* Ca rĕspuns mulțimeĭ, se auzirĕ șuerăturile sinistre ale gardiștilor, carĭ începurĕ a se aduna și a impresora publicul

In acest moment o fată de 16 anĭ, frumoasă ca un înger, arborĕ peste capetele mulțimeĭ falnicul drapel roșu al muncitorimeĭ. Pe acest drapel stau scrise cuvintele: *Zemlea i Volea.*

Aceasta a fost întăia dată, când în capitala Țarilor a fâlfăit superbul drapel al lumeĭ muncitoare.

Un «*Ura!*» asurzitor umplu aerul și întreaga mulțime încunjură drapelul, ținut de sublima copilă. Rândurile se mișcară, și valurile mulțimeĭ se îndreptară spre prospectiva Nerska. Aci procesiunea a fost oprită de generalul Trepoff, prefectul de poliție a capitaleĭ Țarilor. Odiosul Trictan al împĕratuluĭ Alexandru al II-lea era urmat de plutoane de gardienĭ.

— Pe eĭ! Pe polonezĭ! vocifera Trepoff.

Și sbirĭĭ se năpustirĕ asupra manifestan-

www.dacoromanica.ro

ților. O învălmășeală mare s'a iscat, tesacele soldaților lucrau la dreapta și la stânga; sergenții de oraș arestau oameni cu duiumul! Femei și fete fură călcate în picioare, lovite, maltratate. Iar sălbaticul Trepoff, cu ochii închegați de sânge, sbera și înjura mulțimea.

Printre cei arestați a fost și fata cu drapelul roșu.

Arestată împreună cu vr'o 60 de tineri inițiatori ai manifestațiunei, dênsa a fost aruncată în temniță, unde a zăcut un an de zile, până în fine a fost adusă înaintea unor judecători numiți *ad hoc* de către Țar.

Acea fată era — Felicia Șeftel.

Născută la 1860 la Voronej, dênsa după ce a isprăvit studiile în liceul din orașul său natal, a venit la Petersburg pentru a se înscrie la medicină. Din causă însă că nu avea 16 ani împliniți, ca minoră, a fost respinsă la înscriere. Făcând cunoștință cu alte fete studente, dênsa în curând deveni o fervență discipolă a socialismului. Revoltată de cruzimile Țarilor, Felicia Șeftel luă parte la manifestația în contra absolutismului, și în ziua de 6 Decembrie 1876 în fruntea a o mie de lucrători și studenți ridică drapelul muncitorimei.

www.dacoromanica.ro

Pentru această groasnică crimă, Țarul, care turbase de mânie ca un taur la vederea unei stofe roșii, a condamnat'o la muncă silnică pe termen de 15 ani.

Această condamnare a unei minore a produs așa impresiune mare în capitala imperiului rus, în cât după pronunțarea verdictului împăratul a fost nevoit, pentru a potoli rumoarea publică, să micșoreze pedeapsa.

Micșorarea s'a făcut după voința Țarului, într'un mod obicinuit a tiranului; munca silnică de 15 ani a fost înlocuită cu exil în fundul Siberiei pe viață.

Și eroica copilă, în vârstă de 16 ani, a fost transportată din Petersburg în Siberia. Urcarea groasnicei Golgote s'a început în luna Septembrie, și abia la Noembrie 1877 sublima martiră a ajuns în fine la locul de destinație: orășelul Bezeof, pierdut între ghețuri și zăpada Siberiei. Viața plină de lipsuri, clima groasnică, asprimea supravegherei polițienești, în curând au sfărâmat acest organism tiner; bolnavă dênsa a fost transportată în orașul Curgan.

Exilul a durat trei ani și jumătate; la 1881, după moartea împăratului Alexandru al II-lea, Felicia Șeftel a fugit din Siberia, și mulțumită unor împrejurări feri-

www.dacoromanica.ro

cite, a trecut granița și s'a stabilit în Europa.

Au trecut anĭ—și sublima eroină de la 6 Decembrie 1876, martira absolutismuluĭ muscălesc—s'a căsătorit, și astăzĭ e mama a patru copiĭ.

Copiiĭ uneĭ asemenea femeĭ—vor fi demnĭ de mama lor.

Și acum, înainte de a încheia acest capitol din amintirile mele, dedicat specialmente femeeĭ-nihiliste, cred necesar de a atrage atențiunea cetitoruluĭ asupra trăsureĭ generale a mișcăreĭ revoluționare din Rusia până la 1877.

Mișcarea aceasta, precum am arătat'o, nu s'a manifestat la început de cât printr'o activitate liniștită, care avea de scop propagarea ideilor socialiste în popor. Această propagandă se făcea prin graĭ și prin scris. Nicĭ un act de violență, nicĭ o picătură de sânge n'a mânjit această mișcare, afară de sângele pe care'l vĕrsă guvernul Țaruluĭ, condamnând pe propagatorĭ la muncă silnică, la țemniță pe viață, la exil în Siberia.

Cuvinte de iubire, apel la înfrățire! Iată *moto* acestor socialiștĭ!

Drept rĕspuns la acest apel guvernul muscălesc, în cap cu împĕratul, persecutau

www.dacoromanica.ro

pe propagatorĭ, arestându-ĭ și torturându-ĭ. Asprimea pedepselor, chinurile, tortura, creșteau treptat.

Toate acestea întăreau caracterele, oțelindu-le, fanatisând oamenii și deșteptând în inima lor simțimêntul legitim de ura în contra dușmanuluĭ.

Ora rĕsbunărilor se apropia!

In loc de cuvintele *de iubire* avea să resune sgomotul explosiuneĭ dinamiteĭ, în loc de apel la *înfrățire* avea să se auză verdictul *de moarte pentru moarte*, în loc de organisațiunea federativă a grupurilor avea să se înființeze comitetul executiv, central, care va osândi la moarte pe împĕratul Alexandru.

A cuĭ dar a fost vina, că propagatoriĭ iubireĭ și a înfrățireĭ s'au transformat în teroriștĭ?!

A Țaruluĭ și a guvernuluĭ sĕu.

Alt-fel nicĭ că se putea.

La 1877, când împĕratul Alexandru al II-lea domnea în Rusia, pe la toate tribunalele sale *ad hoc*, pe la curțile cu juraț abia introduse, la consiliul sĕu de stat — pretutindenĭ unde în vastul sĕu imperiu magistrațiĭ condamnau pe nihiliștĭ în numele ordineĭ, familieĭ și proprietățeĭ, se

www.dacoromanica.ro

înalță atârnată de asupra capului judecătorilor o cruce.

Firește, când judecătorii intrau pentru a'și ocupa locurile, involuntar ochii lor trebuea să se oprească asupra acestei cruci, și atunci, sufletul lor avea neapărat să simtă o neliniște, îndoială mare, redicându-li-se din fundul inimei.

Colo sus, ei vedeau pururea p'acela, care plutind de asupra a XX secole strigă de pe crucea sa lui Caiafa și lui Pilat, adică justiției omenești:

— Te poți înșela judecătorule! Căci tu care condamni ești poate cel culpabil, iar acela pe care'l osândești—e om drept!..... Privește.... Acest mizerabil fiu al pescarului din Nazaret era și dênsul învinovățit de sacrilegiu, de rebeliune, de excitare în contra autorităților stabilite, de ultragiu preoților, de fapte calificate de crime... Acest mizerabil, pe care judecătorii sei 'l-au trimis la moarte pe cruce, a fost Christos!!.. Agonia Sa, suferințele, chinurile Sale groasnice, s'au transformat ca prin minune într'un piedestal din înălțimea căruia osânditul la moarte a bine-cuvêntat popoarele ce au îngenunchiat la picioarele crucei Sale...

Christos!... Și El era criminal, era resvrătitorul tovarășilor vagabonzi, al sĕracilor,

www.dacoromanica.ro

mizerabililor din Iudea... Și din momentul când Pilat a zis: «luați'l și'l restigniți» din acel moment Christos a devenit nemuritor.

Și ce era pentru Christos condamnarea la moarte!?

Din înălțimea cruceĭ Sale, în mijlocul chinurilor supreme, El privea deja viitorul.... privea cum din secolĭ în secolĭ propaganda Sa de iubire se transmite din generație în generație, până ce în fine omenirea întreagă învețând la isvorul cuvîntuluĭ Seu sfînt va mărturisi:

— Acest om a fost Dumnezeu!

Și dacă caliciul amar ar fi trecut pe dinaintea buzelor sale, dacă, precum s'a rugat în grădina maslinilor, într'un moment de slăbiciune trupească el ar fi slăbit zicând: «*treacă dela mine acest pahar*», dacă el n'ar fi fost restignit; dacă Caiafa cu Sanhedrinul seu 'l-ar fi lăsat în grădina olivelor, Isus... n'ar fi devenit Mântuitorul, n'ar fi împlinit dumnezeiasca Sa misiune... și ca mulțĭ profetĭ aĭ Iudeeĭ ar fi perit necunoscut!!..

Și acum voĭ toți—preoți, magistrați, oamenĭ cu ideĭ înguste, fanaticĭ aĭ casuisticeĭ și a scolasticeĭ, fariseĭ de toate timpurile și de toate neamurile—priviți p'aceasta *Incomparabilă victimă* în numele căreia îndrăs-

www.dacoromanica.ro

niți a judeca și condamna, priviți'l restignit, cu cununa de spini pe frunte!.....

Nu auziți oare voi, cum de secoli fiecare picătură de sânge, ce curge din mânile și picioarele Sale pironite vĕ strigă de pe cruce:

— Cine sunteți voi, cari condamnați în numele Meu, cine sunteți dacă nu urmașii lui Caiafa și ai lui Pilat!!

www.dacoromanica.ro

XV.

LUCRĂTORUL PETRU ALEXEEFF

Impreună cu Sofia Bardina, Caminska Subotin, și ceĭ-l-alțĭ, în procesul din 1877 a fost pe banca acusaților și Petre Alexeeff.

Figură măreață a muncitorimeĭ!

Petru Alexeeff era un simplu lucrător, abia eșit din țĕrănimea guvernamentuluĭ Smolensk. Născut în satul Norvinska, dênsul n'a fost nicĭ într'o școală; și dacă știa carte, apoĭ mulțumită sieșĭ și unor împrejurărĭ particulare, carĭ 'l au făcut să facă cunoștință cu niște studenți de universitate.

Petre Alexeeff era lucrător de fabrică. Arestat pentru propaganda ideilor socialiste printre lucrătorĭ, dênsul n'a avut altă vină

www.dacoromanica.ro

de cât aceia că a fost prins în momentul când citea lucrătorilor o broşură socialistă.

Adus înaintea judecătorilor, Petre Alexeeff a refusat să 'şi ia apărător, zicând că n'are trebuinţă de a se apăra. Când a venit rândul seu de a vorbi, Alexeeff a rostit următoarea cuvîntare:

«— Noi, milioane de muncitori, d'abia ieşind din faşe, suntem deja aruncaţi în voia întâmplărilor. Părinţii noştri robi ai muncii, n'au timp să se ocupe de educaţia noastră; noi nu ştim ce e şcoala, învăţătura, şi de abia cunoaştem ce e mângâerea unei mume. In vîrsta de 7 — 9 ani suntem goniţi din casă, căci trebue să începem deja a ne agonisi o bucată de pâine. Ce ne aşteaptă dincolo de pragul căsuţei părinteşti? — Fabrica, unde stăpânul-capitalist, cu ajutorul vergelor şi ghionturilor, ne va învăţa a munci. Suntem hrăniţi rău, respirăm aer infect, dormim pe scânduri goale, tremurând de frig, nespălaţi, nepeptănaţi, cu lacrimi în ochi, noi creştem ca nişte condamnaţi la ocne. Şi care e vina noastră? Suntem vinovaţi—că ne am născut! In inimile noastre de copii, firesce, se naşte şi creşte încetul cu încetul o ură mare în contra capitalistului, în contra stăpînului, care exploatează munca noastră de co-

www.dacoromanica.ro

pii. Ura aceasta dacă nu isbucnește, dacă remâne ascunsă în fundul inimeĭ noastre— apoĭ, domnilor, este numaĭ și numaĭ de frică! Frica, numaĭ frica menține ordinea stabilită, și în momentul când desperarea înăbușe frica — ordinea voastră e amenințată!»

Dupe aceste cuvinte Petru Alexeeff povesti judecătorilor seĭ starea în care se află lucrătoriĭ de fabrice la Moscova, apoĭ zise:

«— Dar ce vĕ pasă vouĕ, domnilor, de toate astea; ce vĕ pasă că lucrătorul nostru muncește 17 ore pe zi pentru un salariu de 40 kopeicĭ (85 banĭ).... Eu știu, domnilor, cum trăiește lucrătorul în Europa. Rea e starea sa, dar incomparabil maĭ bună de cât a noastră; acolo lucrătoriĭ nu maĭ sunt persecutați așa precum suntem persecutați noĭ; acolo, cel puțin seara lucrătorul e liber, și poate să citească o carte, poate să se instruiască, să tindă de a deveni și dênsul om ca lumea.

«Dar noĭ, lucrătoriĭ din Rusia, avem oare un moment liber în viața noastră de robĭ? Sunt oare școlĭ pentru copiiĭ noștriĭ? Ne învață cine-va? Sunt oare cărți scrise pentru noĭ? Unde, cum și când un lucrător la noĭ poate să se instruiască? Știți, dom-

www.dacoromanica.ro

nilor, înși-vĕ, că la noĭ în Rusia lucrătoriĭ sunt opriți de a citi, sunt persecutați pentru citirea cărților. Stăpâniĭ noștriĭ când ne vĕd cu carte în mână, ne zic: ce lucrător eștĭ tu, dacă citeștĭ!!.. Și credeți d-v. că noĭ nu știm că stăpâniĭ noștriĭ ne desprețuesc, ne considerá de beți vĭ, leneși, stupizĭ? Beți vĭ? — Dar ce să facă lucrătorul Dumineca când nu lucrează? Leneși? — Dar cine muncește atuncĭ, cine produce toate cele în Rusia? Stupizĭ? — Da, sunt stupizĭ, aveți dreptate! Căcĭ dacă n'ar fi stupid, n'ar fi lucrător. Cu toată stupiditatea sea, însĕ, domnilor, să știți că lucrătoriĭ noștriĭ știu bine de unde vĕ vine avuția voastră, știu bine ce mâinĭ, și a cuĭ sudoare a produs averea voastră.» . . . . . .

«Suntem fiiĭ țĕrănimeĭ, domnilor. In ziua de 19 Februarie 1861 Țarul a desrobit pe părinții noștri. Acea zi e sfîntă pentru noĭ, căcĭ în naivitatea și ignoranța părinților noștri s'a crezut că Țarul în adevĕr ne voiește bine Dar vaĭ! A perit ilusia ce am avut; liberĭ, am rĕmas fără pâine, cu o sfoară de pĕmênt lutos, netrebnic. Am fost siliți să părăsim acest pĕmênt ingrat, și să mergem la fabrică. De aceia, domnilor, comercianții și industriașiĭ proslăvesc pe Țarul, iar nobiliĭ 'l dojenesc — că ne a des-

www.dacoromanica.ro

robit. Am fost robiĭ nobililor, acum suntem robiĭ industriaşilor. Robĭ suntem, domnilor! Dovadă, că n'avem dreptul de a părăsi fabrica, n'avem drept de a face grevă. Şi când sleiţi de muncă şi foame facem grevă, suntem împuşcaţi ca câiniĭ sau expediaţi în Siberia . . . . . .

«Grea e soarta lucrătorilor, şi altă ieşire din starea mizerabilă în care trăesc eĭ, eu unul nu ştiu, de cât aceia ca singurĭ să se încerce a'şĭ croi o altă soartă. Să nu aştepte lucrătorul ca cine-va să 'l ajute..... ajutorul nu'ĭ va veni, de cât din partea generoaseĭ noastre tinerimĭ, din partea acesteĭ tinerimĭ culte.....»

Aci preşedintele tribunaluluĭ strigă, ridicându-se de pe fotoliu:

— Opriţi-vĕ! Vĕ poruncesc să tăceţi!

Dar Petru Alexeeff după o pausă urmă cu voce tare:

«— Dênsa singură ne a întins mâna; dênsa singură a auzit suspinele noastre, dênsa singură a simţit cât de amară ne e soarta, dênsa singură nu poate să vază chinurile noastre, suferinţele noastre.... sub jugul greu al despotismuluĭ. Tinerimea cultă, ca amic sincer a venit în ajutorul nostru, ea a despicat pieptul nostru şi a scos din el inima noastră de robĭ, puind în lo-

www.dacoromanica.ro

cul inimiĭ fricoase un cărbune aprins..... ea a atins cu mâinĭ diafane și delicate, de fata sublimă, ploapele noastre închise, și ochiĭ noștri au văzut lumină, ea a mers în popor și cu cuvântul eĭ ne-a arătat calea spre mântuire..... și dênsa va merge mână în mână cu noĭ, până ce nu se va ridica mâna musculară a milioanelor de muncitorĭ!.....

— Tăceți! Tăceți! strigă președintele.

«— Și jugul despotismuluĭ, apărat de baionete, va fi sdrobit!» strigă Petru Alexeeff.

După aceste cuvinte Alexeeff a fost ridicat cu sila de pe banca acusaților. Magistrații stând în picioare priveau cum gendarmiĭ 'l tîreau afară din sala tribunaluluĭ. Publicul present la desbaterile procesuluĭ, cuprins de emoțiune șuera și desaproba pe judecătorĭ. Președintele ordonă evacuarea saleĭ.

Petru Alexeeff a fost condamnat apoĭ la 10 anĭ de muncă silnică la ocne. Transportat în Siberia acest curagios representant al muncitorimeĭ a trăit până la 1891.

In anul acesta, 1891, dênsul a perit acolo, omorît într'un mod foarte barbar. Iată epilogul acesteĭ vieți sfinte, pe carĭ le

www.dacoromanica.ro

extrag dintr'o scrisoare, priimită din fundul Siberiei încă în anul 1892:

«Petru Alexeeff a fost mișelește omorît de către doi iacuți. Unul e Egor Abramoff, altul primarul Fedot. Acest din urmă, sub cuvînt că drumul către satul Ciaranciu e mai scurt prin pădure, a invitat pe Alexeeff *) să meargă cu dênsul. La distanță ca de două kilometre de *Ulus* (sat în limba iacuță) ambii călători au întâlnit, ca din întâmplare, pe iacutul Abramoff. Iacuții vorbeau între ei, iar Alexeeff aștepta călare pe cal. In acest moment Fedot 'i a zis că încingătoarea de la șea a slăbit și că trebue să se scoboare de pe cal, ca s'o îndrepte. Ne bănuind nimic, Alexeeff sări de pe cal și, întorcându-se cu spatele către iacuți, începu a îndrepta încingătoarea. Tocmai în acest moment Fedot îi înfige cuțitul în spate. Alexeeff s'a întors, a apucat pe asasinul său de guler și 'la întins la pământ, dar miserabilul a reușit să 'i mai dee încă o lovitură de cuțit în pânteci. Apoi s'a încins o luptă desperată între ambii asasini și victimă. Intr'un moment Alexeeff isbutise să rănească cu cuțitul său pe

*) La 1891 Alexeeff ispravind termenul osândei de 10 ani a fost liberat din ocne, și internat pe viață în Siberia printre salbaticii iacuți.

www.dacoromanica.ro

unul din asasinĭ, dar la urmă, slăbit de rănĭ, căzu jos. Asasiniĭ măcelăriră pe nenorocita lor victima, și despoind-o de lucruri și de parale, au dispărut.»

Așa a perit Petru Alexeeff, exilat în pustietățile Siberieĭ.

www.dacoromanica.ro

XVI.

VERA ZASULICI

Pe când poliția muscălească înghesuia temnițele Rusieĭ cu floarea tinerimeĭ, ruptă din sînul popoarelor subjugate de muscălime, eu unul împreună cu tovarășiĭ meĭ din exil, eram nevoit a remânea la postul meu din Geneva, scriind și tipărind cărțile, broșurile și ziarele partiduluĭ

Treceau aniĭ, și martirologul amicilor meĭ de luptă se tot lungea, ușile zevorite ale temnițelor și fortereților, în carĭ și eu altă dată am petrecut anĭ, nu se deschideau acum de cât pentru a da drumul coșciugilor în carĭ se odihneau ceĭ pe carĭ moartea ĭ-a slobozit din ghiarele absolutismuluĭ moscovit. Știrĭ tot maĭ grave, tot

www.dacoromanica.ro

mai lugubre, 'mi veneau la redacția ziarului *Rabotnik* și *Le Travailleur**) și înregistrând aceste știri, adese-ori 'mi venea să plâng de ură contra dușmanilor țĕrei mele, a Polonieĭ, Ukraineĭ și Caucazieni.

In curênd după procesul amicilor meĭ din Moscova o știre groasnică veni la tipografia mea din Geneva O barbarie teribilă a fost făptuită la Petersburg de către prefectul de poliție generalul Trepoff.

Iată ce s'a întâmplat:

In ziua de 13 Iulie 1877, des dimineață, ușa temnițeĭ arestanților preventivi s'a deschis cu mare alaĭ, și în curte a intrat generalul Trepoff, urmat de o suită. Șeful sbirilor Țaruluĭ veni să facă inspecție, de și n'avea nicĭ un drept de a o face, căcĭ temnița aceasta destinată numaĭ pentru ceĭ în prevenție e direct pendentă de ministerul de justiție. In curtea temnițeĭ în acest moment nenorocit se plimbau treĭ arestanți politicĭ: Petropavlowsky, Bogoliuboff și basarabianul nostru Cadiano. Apropiindu-se de prefect ceĭ treĭ arestanți, l'au salutat, și s'au dat la o parte.

Trepoff s'a oprit în loc, apoĭ țipă ca

*) Acest din urmă ziar l'am redactat în anii 1877—78 împreuna cu maĭ mulți amicĭ politicĭ ca Jucovsky, Elisée Reclus, Dr Oelsnitz și alții.

www.dacoromanica.ro

turbat, adresându-se către directorul temniței:

— Pentru ce acești arestanți se plimbă împreună? De ce nu supraveghiați ca să se plimbe fie-care a parte?

Directorul, de frică, începu a mormoi niște scuze, iar Bogoliuboff voind a'l scăpa de încurcătură, într'un mod cât se poate de cuviincios, a respuns sbiruluĭ, că tovarășiĭ seĭ de plimbare nu se judecă cu dînsul în același proces politic.

— Nu vorbesc cu d-v; am să vĕ închid în carceră! sberă infamul, și adresându-se către director porunci:

— Să 'l închizĭ în carceră!

Bietul tînĕr a fost înhățat și dus la carceră, pe drum însă, de oare-ce carcera era în aripa stângă a temnițeĭ, Trepoff iarăși a întâlnit pe Bogoliuboff.

— De ce nu 'l-ați dus la carceră? țipă fiara sĕlbatica, am poruncit ca să fie închis!

Directorul explică, că tocmaĭ 'l duc în carceră, dar Trepoff, turbat de mânie, cu spume pe buze, bătea din picior, gesticula ca un epileptic, și înjura pe arestant în gura mare.

— Canalie!.... Pălăria jos!...

Bogoliuboff rĕmase neclintit.

www.dacoromanica.ro

— Pălăria jos!

Și cu aceste cuvinte, bestia se năpustește asupra nenorocituluĭ, și cu o lovitură îĭ aruncă pălăria.

Toată scena aceasta s'a petrecut înaintea ferestrelor camerelor unde erau închiși arestanții politicĭ. Unĭĭ din acești arestanți, revoltați de ceia ce vĕzură, începură a striga:

— Afară, afară pe calăul!

Trepoff deveni roșu ca racul, și luând'o la fugă, porunci ca luĭ Bogoliuboff să i se *deie 50 lovituri de knut.*

Pedeapsa a fost imediat după plecarea prefectuluĭ executată, chiar înaintea ferestrelor arestanților preventivĭ.

Las pe cititor să judece ce impresiune trebuia să facă această teribilă pedeapsă asupra nenorociților închiși în prevenție! Norvii sdruncinați deja prin regimul penitenciar n'au putut îndura groaznica priveliște. Un sgomot asurzitor umplu aierul: unĭĭ dın arestanți începură a striga, a lovi cu pumnii în uși, alții au spart geamurile, alții, și maĭ cu seamă femeile, plângeau.

Atuncĭ s'a început un adevĕrat măcel. Administrația temnițeĭ, adunând pe toți servitoriĭ și soldați, a intrat în coridoarele edificiuluĭ, oprindu-se la fie-care ușă din ce-

www.dacoromanica.ro

lulă. Unii din arestanții au fost duși în carceră în liniște, dar cea mai mare parte a fost bătută cu tesacul, schingiuită, călcată în picioare, umplută cu sânge.

Amicul meu Covaleff, unul din cei 50 osândiți în procesul din Moscova, a fost înhățat în celula sa de 15 soldați; unii 'l au apucat de picioare, din care causă omul a căzut pe podeauă. Atunci mizerabilii se aruncară asupra lui și începură a 'l snopi. O lovitură dată lui drept în obraz 'i-a sfărămat ochelarii și l'a orbit de un ochiu. Sub pumnii soldaților nenorocitul a leșinat.

Un alt arestant preventiv Sergiu Goloușeff, speriat, când în celula sa au năvălit sbirii, începu a se apăra. Un ofițer de poliție 'i aruncă atunci cearșaful peste cap, și soldații leagă acest cearșaf împrejurul gâtului lui Bietul nenorocit mai n'a fost înăbușit. Loviturile ce 'i s'au dat apoi în cap au făcut ca sângele să 'i țișnească din urechi. Și pe când soldații 'l omoreau, directorul temniței striga:

— De ce 'l omorîți, nu vedeți că omul nu se opune!

Un alt arestant preventiv Felix Volhovskoi, care a petrecut deja *șease ani* în închisoarea preventivă și din această causă

www.dacoromanica.ro

şi-a pierdut sănătatea, a devenit surd şi anemic; nu ştia nimic din cele ce se petreceau. In tăcerea mormêntului seu, el se plimba liniştit de a lungul celulei sale, când zăvoarele scârţeiră, şi intrară în odaie temniceriĭ. Lovituri de pumni în cap, ghionturi, şi în fine lovituri cu tesacul în inimă, făcură pe nenorocitul să piarză conştiinţa. Tîrât în carceră el a fost aruncat în ea leşinat.

Aceştĭ arestanţi bătuţi, acoperiţi cu sânge, fără haine pe eĭ — au fost închişĭ în nişte morminte întunecoase, umede, pline de excremente şi vermi—camerile acestea se numesc carcere. Bogoliuboff şi repausatul meu prieten Niculaĭ Dicescu*), arestat în prevenţie, au fost închişĭ în nişte carcere renumite prin grosnicia lor. Aceste carcere sunt construite alăturea cu nişte cazane marĭ de spălătorie. Temperatura carcerilor e peste 30 ° R. Această temperatură scade numaĭ spre dimineaţă, iar de la 7 ceasurĭ deja se fac focurĭ sub cazane şi temperatura începe treptat să se urce. Când temperatura trece peste 20 ° arestanţiĭ din carceră nu maĭ pot sta niciĭ în cămaşă, aşa

*) Niculaĭ Dicescu, după patru anĭ de închisoare a fugit în Romînia, unde a murit la Ploeşti în anul 1889. Boala contractata de dênsul în temniţele Ţarului 'l-a culcat în mormênt

www.dacoromanica.ro

e de nesuferită căldura. Niculaĭ Dicescu care suferea de vicĭul coĭduluĭ, era nevoit să se culce gol pe podeauă, pentru a se răcori. Culcat aude în întunericul carcereĭ un sgomot straniu—ceva se mișca împrejurul seu. A cincea zi nenorocitul nostru român din Basarabia a fost visitat de procurorul, căruia dênsul îĭ spune de sgomotul straniu ce se aude în carceră. Procurorul poruncește a se aduce lumină și... oroare! a văzut că pe podele mișue miĭ de vermĭ lungĭ. Aceștĭ vermĭ s'au prăsit din causa excrementelor arestanților, pe carĭ autoritatea nu-ĭ scoate afară pentru satisfacerea trebuințelor naturale, și răcorire de căldura din spălătorie.

După ce Bogoliuboff a primit cele 50 de lovĭturĭ de knut, nenorocitul a căzut în epilepsie *) și a fost transportat din carceră în *Litovski Zamoc.* **) In locul seu, în carceră cu Niculaĭ Dicescu a fost închis scumpul meu amic Sando Țițianĭ. Aruncat în această carceră infectă, prințul Țiți-

*) Celebrul literat rusesc Dostoewsky, asemenea din causa lovĭturilor de knut, care 'ĭ sau administrat în Siberia, pe când dênsul zacea în ocnele statului a contractat epilepsia, din care cauza a și murit apoĭ la Moscova.

**) Vezĭ descrierea acesteĭ închisoare în *Temnița și Exil* apărută la 1894 în editura Gazeteĭ Sateanului la Rîmnicul-Sarat

www.dacoromanica.ro

anĭ, care suferea de piept, în curând a început a se sufoca. Dicescu 'l a prevenit despre existența viermelor și mormanelor cu excremente. Bolnav, bietul Țițianĭ ceruse apă; temniceriĭ 'ĭ au adus un ulcioraș, zicând că li s'a poruncit a nu da maĭ mult de cât câte un ulcioraș de apă pe zi. Noaptea, a doua zi, a venit un sub-chirurg, și deschizând ușa camereĭ a fost isbit de aĭerul infect, și, înspăimântat a fugit. Când putoarea înăduși pe ambiĭ arestanți, N. Dicescu a spart ferestruica de la ușă, și cu mâinile goale a început a arunca excrementele afără în coridor.

In fine, numaĭ a șaptea zi veni doctorul, care însă, intrând în cameră, imediat s'a simțit rĕu, și maĭ n'a leșinat. Esculapul a găsit pe Țițianĭ în delirul frigurilor, iar pe N. Dicescu cuprins de o groasnică palpitație. De teamă ca ambiĭ să nu moară, el făcu raport către ministru de justiție. După aceasta ambiĭ arestanți au fost transportați în spital.

Pe când asemenea grozăveniĭ s'au întâmplat în temnița destinată pentru bărbați, în temnița femeilor asemenea s'a aflat de aplicarea *cnutuluĭ* luĭ Bogoliuboff. Auzind suspinele victimeĭ, femeile începură a plânge și a țipa. Vera Liubatovicĭ căzu în

www.dacoromanica.ro

sincopă, isteriea a cuprins pe Maria Subotin.

Ştirea despre cele întâmplate în temniţa arestanţilor preventivi chiar a doua zi s'a răspândit prin capitală. Rudele arestanţilor, îngrijiţi pentru aï lor, alergară la ministru de justiţie, comitele Palen; şi se zice, cum că chiar Ţarul Alexandru al II-lea a aflat despre toate.

Dar dacă opinia publică a fost revoltată de cele petrecute, dacă chiar în cercurile înalte se desaproba brutalitatea sbiruluï Trepoff, totuşi nicï o satisfacţie a conscinţeï omeneştï, aşa de crud lovită, nu s'a dat.

Despre barbariile comise, imediat ce 'mï a venit ştirea la Geneva, am tipărit o broşură întitulată «*Başi-Buzucii din Petersburg*» şi am încheiat acea broşură cu următoarele cuvinte: «O noapte neagră ca bezna domneşte peste imperiul rus—tot ce e plin de vlagă, tot ce e viu şi cinstit, înmormântat zace în temniţe şi în fortăreţe.

«Calăiï Impăratuluï Alexandru al II-lea domnesc în plină libertate. Din sînul lumeï culte aceştï calăi zilnic 'şï aleg jertfe noï—pier lucrătoriï, pier studenţiï ceï maï bunï, pier fete, copiï! Şi societatea de sclavï tace, presa infamă aruncă cu noroï în martiriï popoarelor robite.

www.dacoromanica.ro

«Iar noĭ—dușmaniĭ neîmpăcațiĭ aĭ acestuĭ absolutism, inamiciĭ acesteĭ societățĭ de lacheĭ, noĭ, devotațiĭ până la moarte libertățeĭ, egalității și solidarității ce facem? Cum rĕspundem noĭ dușmanuluĭ nostru pentru sângele care curge? Jertfindu-ne pentru *emanciparea lumeĭ muncitoare*; noĭ, parcă am abdicat cu desăvârșire de dreptul omuluĭ la apărarea persoaneĭ sale.

«Și iată că calăiĭ răpesc din sinul nostru pe soțiele noastre, pe soțiĭ noștriĭ.

«Iar noĭ tăcem!

«Calăiĭ aruncă pe surorile noastre în niște temnițe umede și întunecoase.

«Și noĭ tăcem!

«Calăiĭ trimit pe frațiĭ noștriĭ la ocne.

«Iar noĭ tăcem!

«Calăiĭ bat cu cnut și verge, torturează, batjocoresc pe amiciĭ noștriĭ, al căror nume singur ne e sfânt.

«Și noĭ tăcem!

«Să fie oare cu putință ca și pe noĭ să ne fi atins sclăvia seculară, în care s'a născut și crescut societatea noastră, să fie oare cu putință ca și noĭ să nu maĭ fi păstrat niciĭ germenele de demnitate omenească măcar! Să fie oare cu putință, ca pentru atâtea chinurĭ și atâtea suferințe noĭ să n'avem de cât lacrimĭ?!

www.dacoromanica.ro

«Ne lipsește oare forța pentru a amenința, pentru a ne resbuna? Dar atâta forță posedă chiar lupul, care 'și apără lupoaica, rândunica, care 'și apără puiĭ, iar noĭ suntem oameni, și încă oameni culțĭ și eruditĭ; în mâinile noastre sunt toate armele —arme teribile.»

Pe când eu la Geneva scriam aceste linii și tipăream o broșură specială cu privire la grozăveniile întêmplate la Petersburg, colo în fundul unuĭ orășel perdut din guvernământul Costroma, o tînără fată, exilată încă la 1871, perzând răbdarea de a suferi chinurile exiluluĭ, fugi din orășelul în care a fost internată și merse la Petersburg.

Această fată—era Vera Zasulicĭ.

La 1869, când zăceam închis într'o temniță din Petersburg*), într'o zi venise la temnița mea o copiliță de 16—17 anĭ, și declarându-se de sora mea a cerut voie să mĕ vază. Directorul temnițeĭ permisese întrevederea, așa de blajină și de candidă 'ĭ-a părut acea copiliță. Scos din celula mea și adus înaintea «surorei mele»—am recunoscut pe Vera Zasulicĭ. O cunoșteam, căcĭ ca student locuiam în aceiași curte, în care locuia dênsa cu bătrâna sa mumă.

*) Vezi *Temnița și Exil*, anul 1894, Râmnicul-Sarat.

www.dacoromanica.ro

Această solicitudine pentru noĭ arestaţiĭ, această dorinţă de a ne visita în temniţele noastre, de a ne aduce ceva merinde, albiturĭ, de a ne înlesni cu ceva—a atras atenţiunea poliţieĭ asupra blajineĭ fete.

O dojeneam noĭ — zicând, că se compromite, dar copila se înroşea de supărare, şi ne răspundea:

— Ce să facă eĭ cu mine? Doară nu sunt primejdioasă pentru stat, eu o fată de 16 anĭ. Ce crimă mare fac, când vĕ aduc nişte portocale!

Nu ne a ascultat. Poliţia o arestează maĭ în urmă, şi fără nicĭ o judecată o trimite în exil; de atuncĭ biata copilă 'şĭ vĕzu viaţa sfărâmată. Internată în nişte orăşele ca Şenkurscul, dênsa ştia că o soartă crudă o aşteaptă. Exilaţiĭ administrativĭ, adecă aceĭa, carĭ sunt trimişĭ în exil numaĭ pe temeiul uneĭ simple hotărârĭ poliţieneştĭ, sunt uitaţĭ şi, în general, rĕmân în exil viaţa lor întreagă.

Vera Zasulicĭ venise în ajunul barbarieĭ comise de Trepoff, în temniţa arestanţilor în prevenţie. Dênsa nu cunoştea pe nenorocitul Bogoliuboff, dar cu toate astea, inima sa palpita de oroare, când a auzit despre cele întâmplate.

Biata copilă ştia deja ce chinurĭ şi ce suferinţe îndură în Rusia un arestant po-

www.dacoromanica.ro

lituc; știa bine, că paharul plin de amărăciune, pe care 'l beau acești martiri, e plin până la margini, fără ca un sbir ca Trepoff să aibă nevoie a'l mai umplea.

Și cuprinsă de oroare, pentru fapta comisă de Trepoff, dênsa se hotărî să-l pedepsească!

In ziua de 25 Ianuarie 1878 în palatul prefectului de poliție din Petersburg s'a auzit sgomotul unui glonț, slobozit dintr'un revolver.

Acest foc de revolver a resunat dintr'un capet al vastului imperiu al Țarilor până la capătul cel-l-alt; de la Marea Albă și până la Marea Neagră, 'l au auzit rușii, rutenii, polonii, caucazienii și moldovenii din Basarabia.

'L a auzit și Europa întreagă.

Lumea egoismului strîmt, lumea ghețefturilor, jucătorilor de bursă, lumea speculanților, lumea indiferentismului, a deschis ochii mari, cuprinsă de mirare.

O fată, fără frică de resbunarea despotului crud și barbar, a ridicat mâna sa curată de fecioară, pentru a pedepsi p'acela, care călcase în picioare demnitatea de om a unui nenorocit, pe care dênsa, sublima resbunătoare, nici că 'l cunoscea.

De o faptă așa de eroică, oamenii de

www.dacoromanica.ro

rând au oroare! Un atare fapt îi face să măsoare abizul fără fund a nemerniciei lor. De aceia tocmaĭ vulgul se încearcă, în asemenea împrejurări, a'şĭ apăra nemernicia cu tot felul de sofisme.

Dar faptul de rezbunare a Vereĭ Zasulicĭ era afară din cale excepţional, prea clar, prea bătător la ochĭ!

Icoana sublimeĭ fecioare, scăldată într'o aureolă de lumină strălucitoare— apăru măreaţă înaintea ochilor sufleteştĭ a tutulora. Şi lumea întreagă îngenunchie înaintea acesteĭ icoane!

Ca toţĭ oamenii superiorĭ, în adevĕratul înţeles al cuvêntuluĭ, Vera Zasulicĭ era o fată modestă, timidă, şi care nu preţuia de loc mărimea sufletuluĭ seu. Eroismul eĭ se asemăna mult cu eroismul sublimeĭ Charlotte Cordey.

Ca şi eroina Mareĭ revoluţiunĭ francese, Vera Zasulicĭ, sub pretext de a da o petiţie a fost admisă în audienţă la acela, care trebuia să-şĭ ispăşească păcatele, lovit de mâna uneĭ fecioare.

O copilă de statură mijlocie, cu pĕrul negru, cu trăsurĭ simpatice, cu ochiĭ marĭ căpruĭ, modest îmbrăcată, se apropie de generalul Trepoff, urmat de o suită de ofiţerĭ şi adjutanţĭ. Ea ţinea în mână o hârtie.

www.dacoromanica.ro

Calăul întinse mâna după hârtie, fără a privi măcar pe femee.

Dar iată că hârtia cade din mâinile tremurînde ale solicitatoreĭ, și ea se pleacă, ca s'o ridice.

Calăul surîde.... e vesel.... 'ĭ place că dênsul produce așa emoție, că toți tremură apropiindu-se de el.

Vaĭ!... Copila se redică, mâna sa se întinde amenințător, și sgomotul uneĭ loviturĭ de foc se aude; peste o clipă o a doua detunătură.

Calăul se clătină și cade grămadă la picioarele sublimeĭ fecĭoare.

— Sunt ucis! Sunt ucis! strigă calăul, și lumea se repede ca să 'l ridice.

Trepoff a primit douĕ gloanțe în piept. Leșinat, el a fost transportat în apartamentele sale particulare.

Vera Zasulicĭ a fost arestată și închisă în fortereța Petro-Pavlowskaja.

După douĕ lunĭ de zile ea apăru înaintea uneĭ curțĭ cu juraților. Impĕratul Alexandru al II-lea, fiind convins că această eroică fată va fi neapărat condamnată, n'a crezut necesar a maĭ alcătui un tribunal ad hoc. Apoĭ, maĭ era și altă causă, care silise pe despot de a face ca Zasulicĭ să fie judecată de o curte cu juraților;—causa

www.dacoromanica.ro

aceasta era Europa, și opinia publică. Intreaga presă europeană vestejise purtarea barbară a luĭ Trepoff cu condamnaţiĭ politicĭ, această presă rîdea sarcastic de Rusia oficială, care se declara revoltată de cruzimile turcilor în Bulgaria rĕsculată.

Indignarea Rusieĭ oficiale în aceste împrejurărĭ—în adevĕr era ridicolă! Barbară, crudă, sĕlbatică acasă, în Polonia, la Caucaz, în Ukrania, în Basarabia -- Rusia se înduioşase de suferinţele poporuluĭ bulgar.

Lacrimĭ de crocodil, care, precum povesteşte legenda, plânge înainte de a sfăşia şi înghiţi prada sa.

Adusă înaintea justiţieĭ, Vera Zasulicĭ refusă de a se apăra. Apărătorul eĭ, advocatul Alexandroff, într'o pledoarie superbă, arată juraţilor ce a suferit această copilă în viaţa sa, fără de a avea vre-o vină; apoĭ, trecând spre causa care a împins'o să atenteze la viaţa prefectuluĭ de Poliţie, descrisese în colorĭ viĭ grozăveniile întâmplate în temniţă.

Sub impresiunea acesteĭ pledoariĭ, inimile juraţilor ruşĭ, amorţite în sclavie, se desgheţară, şi printr'o pornire spontanee conştiinţa lor le dictă un verdict cinstit....: Zasulicĭ fu achitată în unanimitate.

Acest verdict a fost primit de public cu

www.dacoromanica.ro

aplause frenetice. Mulțimea impresoră pe fecioară sărutându-i mâna, acea mână sfîntă, care a resbunat demnitatea omului, călcată, batjocorită.

Guvernul își perdu capul. Ne așteptându-se la așa ceva, zăpăcit—dênsul porunci imediat ca Zasulici să fie arestată.

Dar la asemenea inichitate se aștepta partidul revoluționar; totul a fost deja pregătit pentru a răpi pe Zasulici imediat ce dênsa va fi condamnată; verdictul de liberare înlesni reușita scăpărei.

In ziua procesului, în sala tribunalului n'a fost admis de cât un public ales, așa că din revoluționari n'au pătruns acolo de cât vr'o 20 de oameni. Când jurații intrând în sală au adus verdictul lor de achitare, acest public ales pe sprânceană a început a aplauda, și se zicea, că chiar prințul Gorciacoff, present în sală, s'a entusiasmat și a aplaudat discursul de apărare a advocatului. In fața tribunalului în acest moment staționa o mulțime mare, care aștepta în liniște resultatul procesului. «De o dată se auzi o voce «achitată.»*) Mulțimea n'a crezut și vĕzênd niște domni ieșind din tribunal, se mișcă spre dînșii. Dar

*) Extrag aceste amanunte din *Kolnische Zeitung*, 1878, Aprilie 7

www.dacoromanica.ro

iată că apare advocatul Alexandroff, și mulțimea începe a aplauda, apoi niște studenți redică pe mâni pe advocat strigând «ura». Advocatul pentru a scăpa zise studenților să aștepte că iese Zasulicĭ din spre portița, care duce în temnița arestanților în prevenție. Auzind aceasta, întreaga mulțime se îndreptă imediat spre acea ușă, care ĭese în altă stradă numită Șpalernaia. Lumea se aduna mereu, așa că în curând întreaga stradă era plină de lume; printre mulțime se vedea un mare număr de soldați fără arme, carĭ de sigur au ĭeșit din casarma ce se află alăturea. Era foarte frig, soarele apusese, și peste oraș cădea o bură deasă, dar lumea așteaptă cu răbdare, și amenințările sergenților de stradă, carĭ îndemnau publicul să se împrăștie n'aveau absolut nicĭ un efect.

«Strecurându-mĕ printre mulțime auzĭ fel de fel de vorbe. Studenții ziceau că Zasulicĭ nu va fi liberată, că de sigur poliția o va aresta și o va expedia în exil; publicul maĭ solid protesta, și opina că Zasulicĭ, o dată achitată, va fi pusă în libertate.

Trecu vr'o jumĕtate de ceas. De o dată ușa se deschise și ieși Zasulicĭ. Un «ura»

www.dacoromanica.ro

resunător se auzi, și mulțimea o înconjură. In acest moment din spre tribunal apăru un pluton de geandarmi, care ocupă ieșirea din stradă. Mulțimea deveni îngrijită și se dete la o parte spre zidurile caselor. Vĕzusem p'un domn înalt, îmbrăcat în șubă, înhățat de doi geandarmi.

— Nu vezi cine sunt? striga acest domn desvălindu'și șuba. Pe pieptul hainelor sale am vĕzut mai multe decorații.

Ce s'a făcut apoi cu acest domn — nu știu, căci am fost apucat de curentul mulțimei și tîrît spre strada Liteinaia. De odată auzii niște împușcături. Unii din mulțime strigau, speriați:

— Geandarmii împușcă!

De frică intrai sub o poartă, sub gangul căreia mĕ adăpostii. Privind spre ulița, vedeam cum fug femei, bărbați, copii, goniți de geandarmi; trei geandarmi înhață pe un lucrător, și 'l bat groasnic; un tînăr cu fața scăldată în sânge, intră într'o prăvălioară, a cărei ușe s'a închis apoi cu sgomot. Toți strigau, femeile țipau și plângeau. Lângă mine, sub gang stetea o germană, care 'mi zise:

— Mein Gott, es ist ein wahrer Aufstand!

Când grosul publicului trecu, ieșii de sub gang în stradă, dar făcând câți-va pași

www.dacoromanica.ro

deteĭ peste un grup de sergenți de stradă carĭ înconjurau p'un om căzut jos. Mĕ apropiaĭ și... oroare! vĕzuĭ p'un tiner cu crierii ĭeșiți din craniu.

— E mort?

— Nu vezĭ! S'a împușcat singur! îmĭ respunse unul din sergenți.

Am aflat apoĭ c'acest nenorocit era Sidoratsky, un biet student. Unii zic că el singur 'și a tras un glonț în cap — versiunea poliției, evident, alții—publicul, zice că a fost omorât de geandarmĭ. Asemenea maĭ aflasem, apoĭ că poliția a urcat cu sila pe Zasulicĭ într'o caretă și a dus'o în fortăreață. Așa dar Zasulicĭ e arestată.»

Corespondentul ziarului *Kölnische Zeitung* a greșit.

Iată în ce constă greșala sa. Prins, studentul Sidoratsky a fost omorât de geandarmĭ, în momentul când nihiliștii au urcat pe Zasulicĭ într'o caretă de piață; geandarmii, carĭ năvăliseră în acel moment, pentru a pune mâna pe Zasulicĭ, au fost întimpinați de resistența unuĭ grup de tinerĭ, în fruntea căror a fost Sidoratsky; s'a iscat o încăerare, un glonț a nemerit pe nenorocitul student, care căzu mort. Nihiliștii, vĕzând că trăsura cu Zasulicĭ era înconjurată de geandarmĭ, deschiseră una din ușile care-

www.dacoromanica.ro

teĭ, și făcură pe Zasulicĭ să iasă din trăsură. Dânsa ĭeși repede, fără ca careta să se oprească; în învălmășeală geandarmiĭ zăpăciți n'au observat aceasta, și înconjurând careta, porunciră vizitiuluĭ să mâie maĭ iute. Careta porni în fuga mare, iar Zasulicĭ la braț cu un tinĕr în curând ĭeși din mijlocul mulțimeĭ, și dispăru într'o stradă laterală. Peste 20 de minute dênsa era deja adăpostită într'o casă sigură.

Așa dar, Vera Zasulicĭ n'a fost arestată, precum credea corespondentul ziaruluĭ german, și a scăpat din mâinile poliției.

A doua zi întreagă poliția capitaleĭ Țaruluĭ era în picioare. Pretutindenĭ spionii căutau pe Zasulicĭ, o mulțime de femeĭ se arestau, bănuite de a fi Zasulicĭ. Trepoff, turbat de mânie, că copila care 'ĭ a plantat două gloanțe în piept a scăpat, se svârcolea pe patul seu de durere, întrebând mereu dacă s'a găsit sau nu Zasulicĭ. Mizerabilul nădejduia încă, că va putea să se resbune. Și ce resbunare odioasă și oribilă nu combina în sufletul seu de calău această fiară sĕlbatică!

Toate gările erau păzite de geandarmĭ, carĭ pândeau plecarea copileĭ din Petersburg.

Și pe când întreagă poliția Țaruluĭ că-

www.dacoromanica.ro

tă pe Zasulicĭ, dînsa ședea liniștită în casele unuĭ doctor care era cunoscut poliției de cel maĭ suspect om.

Firește, că nicĭ unuĭa din spionĭ nu ĭ-a trecut prin gând de a căuta pe Zasulicĭ tocmaĭ în casele unuĭ așa om. Poliția era convinsă, că nihiliștiĭ au ascuns'o aiurea, adică într'o casă particulară, afară de orĭ ce supraveghere polițienească. De aceea tocmaĭ, casele unor oamenĭ cu desăvârșire streinĭ mișcăreĭ revoluționare au fost călcate de poliție în aceste zile de panică.

A trecut o lună — și poliția n'a dat de urmele luĭ Zasulicĭ. Într'o seară pe la finele luneĭ Maĭ, sublima eroină, îmbrăcată în haine de doliu, la braț cu un ofițer, a trecut pe sub nasul geandarmilor de pe peronul găreĭ căieĭ ferate Varșovia-Petersburg, și s'a așezat într'un vagon de clasa a doua. Peste șeapte zile ea a fost deja la noĭ în Geneva.

In Elveția atât elvețienii, cât și străinii au întîmpinat'o cu semne de stimă și veneratiune. Expresiunea acestor simțiminte jena mult pe timida fecioară. Henry Rochefort organisă un mare banchet în onoarea eĭ, și 'mĭ a trebuit mult până am putut s'o conving să nu refuse de a veni la acel banchet.

www.dacoromanica.ro

Admirația luĭ Rochefort pentru acea copilă modestă a fost așa de mare, în cât într'o zi, pe când copila lua parte la înmormântarea colonelului Rasua, și un refugiat politic din Franța pentru această participare a insultat-o prin ziarul clerical «*Courrier de Genève*. — Rochefort s'a presintat la redacția ziaruluĭ înce stiune și a cerut rectificare. Redacția înțelegând bine că dilema care'ĭ se presintă este — sau scuza sau un duel serios cu un duelist redutabil, a ales scuza care s'a și tipărit imediat.

Pentru ultima dată am vĕzut pe d-ra Vera Zasulicĭ la Zürich, acum doĭ anĭ. Vorbind despre trecut cu dênsa, ea, care astăzĭ împărtășește ideile partiduluĭ social-democrat, 'mĭ a zis:

— Imĭ pare foarte rĕu c'am atentat la viața luĭ Trepoff. Focul meu de revolver a derutat mișcarea socialistă din Rusia.

Am rĕmas uimit de aceste cuvinte, dar cugetând maĭ pe urmă, am înțeles semnificațiunea lor.

Vera Zasulicĭ, devenind social-democrată, a ajuns să nege cu desăvârșire orĭ ce mijloace ilegale de acțiune. Atentatul comis de dênsa, ea îl consideră acum ca un act de propagandă, și neagă importanța luĭ, crezând că acela a fost un fel de semnal

www.dacoromanica.ro

dat partiduluĭ socialist din Rusia de a se transforma într'un partid terorist—Zasulicĭ deplânge ceia ce a făcut.

Firește, că dênsa greșește.

Precum într'un moment de legitimă indignare în contra luĭ Trepoff, dênsa a luat hotărârea de a resbuna pe nenorocitul Bogoliuboff, tot așa și partidul socialist rus, persecutat fără cruțare, pentru propaganda ideilor de iubire și frăție, într'un moment de legitimă indignare în contra celor carĭ torturau și omoreau pe frațiĭ și surorile lor, a luat groaznica hotărâre de a se resbuna—și s'a transformat într'un *partid terorist.* Aceasta trebue să serve de povață guvernelor!

www.dacoromanica.ro

XVII.

PROCESUL CELOR 193 SOCIALIȘTI
TESTAMENTUL CONDAMNAȚILOR

Pentru a micșora impresiunea produsă asupra opiniuneĭ publice a procesuluĭ Zasulicĭ, pentru a produce din altă parte o impresie «salutară» asupra partiduluĭ socialist, guvernul rus a hotărît să aducă înaintea uneĭ curțĭ cu juratĭ, pentru astă dată alcătuită pe sprânceană, pe toțĭ socialiștiĭ, carĭ zăceau de 4 — 6 anĭ în prevenție prin temnițile și fortărețele imperiuluĭ.

Era greu de a înjgheba ceva întreg, legat prin comunitatea actelor făptuite, din elementele desemnate de a apărea pe banca

www.dacoromanica.ro

acusaților. Dar s'a găsit un procuror, Jelichowsky, care își ĭa sarcina aceasta, făgăduind a ajunge la un bun resultat.

Actul său de acusare îmbrățișa pe 193 arestanți și arestante, acuzați de a fi încercat de a face propagandă socialistă în popor. Cea mai mare parte din acești oameni, a fost arestată încă pe la 1873—74 și de atunci aștepta judecata Mulți din ei au murit în închisoare, alții au înebunit, alții, ca prințul Petru Krapotkin, au reușit să fugă din temniță. Din aproape 700 arestați în acești ani, guvernul a ales 193, și i-a pus la dispoziția procurorului. Unii din cei aleși formau în adevĕr un grup de oameni întru cât-va organisat, fără însă c'acest grup de oameni să fi avênd de scop o conspirațiune politică, un complot. Grupul în cestiune n'avea altă țintă la întâia sa înjghebare de cât aceia de a traduce și edita mai multe opere capitale din limbele englesă, germană și francesă. și cartea cea dintâi tradusă și tipărită de acest grup, cu autorisația deplină a censurei, a fost *abecedarul științelor sociale* al lui Spencer, o lucrare fără mare valoarea eruditului sociolog englez, apoi le veni rândul și altor cărți. Dar nici una din cărțile tipărite n'a fost înterzisă în Rusia. Când însă la 1872

www.dacoromanica.ro

s'au adunat la Zürich toți refugiații politici din imperiul rus, și au pus acolo temeiul unei tipografii, destinate specialmente pentru a tipări cărți și broșuri socialiste, grupul în cestiune a devenit și el socialist, și, pe seama sa proprie organisă tipografie nouă la Geneva. Tipografia aceasta însă n'a existat lung timp, și după ce a tipărit câte-va cărți și broșuri a fost închisă de grup. Propaganda făcută la Zürich de a merge «în popor» a produs scisiune în grup: o parte din membrii, în frunte cu Ceaicovsky, au format o religiune, al cărei principiu fundamental a fost credința că omul e dator a se perfecționa moralicește pe pământ, tinzînd a se transforma din *om* în *om-dumnezeu*. (Bogo-celovek). Ceaicovsky cu o parte din proseliții sei a plecat apoi în America, unde a creat o comunitate relgioso-socialistă. Comunitatea aceea, după o existență efemeră s'a desființat, și astă-zi întemeiătorul ei, Ceaicovsky, trăiește la Londra, unde lucrează la niște ziare englese. Altă parte din membrii grupului din Petersburg, precum am zis, au luat parte la mișcarea socialistă. In fruntea acestora au fost oameni ca Dumitru Clementz, Krawcinsky, Payewsky, Axelrod.

Procurorul, în actul său de acusație, îm-

www.dacoromanica.ro

brățișând pe toți 193 de arestanți, pretindea că acești oameni aveau de scop în propaganda lor, nici mai mult nici mai puțin de cât, distrugerea statului politic și economic actual, voind a'l înlocui cu federațiunea liberă a națiunilor, din cari se compune imperiul, desființând proprietatea particulară, și împărțând pământul comunelor rurale, iar fabricile remițându-le corporațiunilor de lucrători. «Pretutindeni, unde se făcea această propagandă, zicea procurorul în actul său de acusație, acusații găseau un teren bun și un auditor numeros pentru răspândirea ideilor lor. Dar principalul focar al propagandei a fost Petersburgul, unde în curând s'au format mai multe societăți secrete din studenți și muncitori; al doilea focar a fost Moscova, apoi Kiewul, Odesa, Charcowul. Din aceste centre propanganda socialistă s'a întins apoi peste întreaga Rusie».

Actul de acusație stabilise două direcțiuni principale în mersul propagandei: una mergând din Petersburg spre Moscova se îndrepta spre Novgorod pe Volga; a două îmbrățișare sudul imperiului, având de centruri Kiewul, Carcofful, Odesa, Chișinĕul, Tambowul și Novocercaskul pe rîul Don.

La Petersburg, zise actul, n'a rĕmas o

www.dacoromanica.ro

singură fabrică, unde broşurile socialiste să nu fi fost respândite cu profusiune (?). La aceste fabrici, socialiştĭ de ambele sexe, lucrau ca simplii lucrătorĭ de fabrică; în guvernămêntul Twer, propagandiştiĭ aveau de şef pe lucrătorul Kriloff.

Guvernul de mult deja băgase de seamă p'aceştĭ duşmanĭ activĭ aĭ statuluĭ, dar, zicea procurorul, toate sforţările sale de a pune mâna pe eĭ remâneau fără resultat. Poliţia aresta din când în când câte un grup de oamenĭ, dar acele arestărĭ nu permiteau de loc de a stabili într'un mod cert forţele adevĕrate ale inamiculuĭ organisat, nu permiteau maĭ cu seamă de a descoperi motorul central, care punea în mişcare întreaga organisaţiune. Causa, urma procurorul, era că socialiştiĭ au fost organisaţĭ într'o grupare federalistă — adică fiecare grup lucra isolat în raionul seu şi n'avea legăturĭ directe cu cele l-alte grupurĭ. Din această causă, arestarea unuĭ grup oare-care, nu producea absolut nicĭ o daună asupra celor-l-alte grupurĭ. Când poliţia într'o localitate aresta majoritatea membrilor activĭ, imediat se detaşau câţĭ-va membrĭ dintr'o grupare vecină, şi umpleau golul făcut de poliţie

Acest act de acusaţie a fost citit de pro-

www.dacoromanica.ro

curorul Jelichowsky, înaintea unei curți cu jurați, ședințele căreia s'au deschis într'o sală așa de mică, în cât în ea n'au putut intra de cât cei 193 prevenițĭ, geandarmii. curtea și un public *de patru persoane.*

Iată impresiunea unuĭ martor ocular la acest proces:

«Public de loc, toate băncile sunt ocu-«pate de prevenițĭ, înaintea cărora stau «rânduri de geandarmĭ înarmațĭ. Prevenițiĭ «presintă un aspect straniu. Sunt niște a-«devărați muribunzi. Toate fețele sunt pa-«lide ca ceara, ochiĭ unora ca sticla, ochiĭ «altora ard ca în friguri; amicĭ ceĭ maĭ «intimĭ abia se pot recunoaște. Uniĭ din eĭ «au petrecut deja în temniță șease anĭ, «alțiĭ patru, și treĭ anĭ, printre eĭ sunt și «fisionomiĭ de copiĭ..... eșiți din mormênt, «și cu toate astea par a fi niște bătrânĭ «gârboviți. O conversație se face printre «eĭ; nenorociții, în temnița solitară de anĭ «n'au auzit voce de om, și acum cu bu-«curie vědita vorbesc; pentru eĭ toți pro-«cesul e un ce secundar, o comedie inu-«tilă, care nu înșală pe nimenĭ.

«Intr'un colț, înconjurați cu un grilagiu de «fer sunt patru inși, despărțiți de ceĭ-lalți, «aceștia sunt Mișkin, Covalik, Woinaral-«sky și Costiurin. Eĭ sunt păziți maĭ cu

www.dacoromanica.ro

«rigoare, de oare-ce în mai multe rênduri «s'au încercat să fugă. Mișkin, de pildă, a fost «prins în Siberia, unde s'a dus pentru a «scăpa din ocne pe celebrul scriitor Cier«nișewsky.

«Se procedează la apel și interogatoriul «sumar.»

— Profesiunea d-v. întreabă președintele Peters.

— M'am ocupat cu respândirea cărților oprite de guvern.

Alții la această întrebare au respuns, că s'au ocupat cu propaganda socialistă, alții că s'au încercat a ridica poporul în contra Țarului și tiranieĭ luĭ.

Advocații au protestat apoĭ, pentru că în sala ședinței nu s'a dat drumul publicului; firește c'acest protest n'a avut nicĭ un resultat. Prevenitul Tscherneawsky a declarat apoĭ în numele sĕu și a coacusaților, că eĭ refusă de a respunde într'un proces, care se face cu ușile închise. Președintele se încearcă a'l opri de a face această declarație colectivă, atunci acuzații strigă:

— Ascultați, dacă vi se vorbește!

Atunci președintele poruncește ca Tscherneawsky să fie scos afară din sală.

Toți prevenții se ridică în picioare și zic:

— Să ne ducă în temniță pe toți!

www.dacoromanica.ro

Se face un mare sgomot, președintele închide ședința și geandarmii scot afară pe toți prevenițiĭ.

La a două ședință, președintele sfătui pe prevenițiĭ de a fi mai liniștiți, apoĭ adresându-se către Mișchin zise:

— Prevenitul Mișkin, sunteți acuzat de a fi membrul uneĭ societăți secrete, care are de scop distrugerea, într'o vreme maĭ mult sau maĭ puțin depărtată, actualeĭ stărĭ sociale. Mărturisiți accastă crimă?

— Nu sunt și n'am fost membrul uneĭ societăți secrete, a rĕspuns prevenitul, dar, declar, că am onoare a mĕ prenumăra printre membriĭ partiduluĭ socialist-revoluționar. Cer voie de a da explicărĭ în ce mod anume am lucrat contra legilor imperiuluĭ rusesc.

— Aveți cuvêntul.

— Nu pot să primesc rolul unuĭ părtaș la o societate secretă. Eu și tovarășiĭ meĭ nu aparținem uneĭ organisațiĭ uniforme; uneĭ alcătuirĭ artificiale; noĭ nu suntem de cât o parte mică din partidul socialist, actualmente foarte numeros, care cuprinde imperiul rus întreg. Scopul esențial al acestuĭ partid este fondarea uneĭ ordine sociale drepte, întemeiate pe adevĕratele trebuințe ale popoarelor, carĭ compun impe-

www.dacoromanica.ro

riul rus. *Această ordine nouă*, pentru noĭ e federațiunea celor carĭ produc pentru a trăi. Pentru a ajunge la scopul țintit e necesară o Revoluțiune socială, de oare-ce statul actual face imposibilă realisarea eĭ pe cale pacĭnică. Și cum să maĭ gândim noĭ la putința de a lucra pe această cale? În față avem un guvern despotic, care nu numaĭ că nu cedează întru nimic cererilor celor maĭ urgente ale poporuluĭ, dar încă refusă de a asculta pe cine-va, când ĭ vorbește despre trebuințele poporuluĭ, care în contra suspinelor miserieĭ respunde prin glonte, iar nouă, apărătorilor poporuluĭ, ne dă ocnele drept asil.

— Problema, care ni se impune, urmează Mișkin, nu e de loc provocarea la revoluție, ci garantarea isbândeĭ eĭ, căcĭ nu este greu de a prevedea apropiarea uneĭ revoluțiunĭ. Fiind în ajunul uneĭ revoluțiĭ este necesar de a ne îngriji maĭ cu seamă de dênsa, să se facă în profitul poporuluĭ, nu că în Europa, unde burghezia a confiscat în profitul sĕu propriu, ceia ce s'a dobândit cu sacrificiul sângeluĭ poporuluĭ. Pentru acest scop e absolut necesar ca poporul să fie conștient de drepturile sale și tocmaĭ pentru a deștepta conștința poporuluĭ, noĭ socialiștiĭ ne am dus în popor

www.dacoromanica.ro

— Putem oare să fim numiți conspiratorĭ și resvrătitorĭ noĭ, carĭ zicem că de la popor trebue totul să purceadă, și că poporul trebue să fie stăpân asupra destinelor sale?! Noĭ n'avem la dispositiunea noastră nicĭ temnițile, nicĭ armata, nicĭ intreprinsele marĭ industriale, carĭ țin în robie și supunere mulțimea Cum? In ce mod dar am fi putut silui conștiința poporuluĭ? Singurul mijloc, singura noastră armă, — e convingerea!

— Toate mijloacele de violență sunt în mânile adversarilor noștri, carĭ se folosesc de ele. Și dacă în asemenea împrejurărĭ, guvernul tot are frică de noĭ, apoĭ aceasta decurge din faptul că dênsul știe bine că în partea noastră sunt simpatiile mulțimeĭ. Dar dacă este așa, atuncĭ noĭ nu maĭ suntem de loc niște criminalĭ, niște atițătorĭ, ci numaĭ și numaĭ interpreții credincioșĭ aĭ tendințelor și aspirațiunilor mulțimeĭ.

— Poporul simte — noĭ știm!

După aceste cuvinte, președintele curțeĭ a oprit pe inculpat de a urma. Atuncĭ Mișchin denunță juraților următoarele fapte:

— Există, domnilor jurați, un proces verbal prin care se constată că eu, un arestant preventiv, *am fost supus tortureĭ.* Când refusasem de a respunde la unele din

www.dacoromanica.ro

întrebările procurorului, din ordinul seu mi s'au pus fiare la picioare și la mâinĭ. După ce am purtat luni întregĭ aceste fiare picioarele mele au devenit o rană mare, purulentă, pentru că inelele de la fiare au fost foarte strîmte.

La această groasnică denunțare, președintele Peters a avut cinismul de a face următoarea obiecțiune:

— Tribunalul nu poate controla afirmațiunile d-v, carĭ nu se întemeiază de cât pe niște vorbe.

— Dar priviți la picioarele mele! strigă prevenitul.

— Tribunalul, întrerupe președintele, palid de rușine, nu e competent pentru a examina starea sănătățeĭ voastre.

— Eu protestez în contra acestor selbăticiĭ!

— Nu e acum momentul, pentru a ne ocupa cu ast-fel de lucrurĭ.

— In acest cas maĭ am să fac o singură declarație, și apoĭ nu voĭ maĭ zice nicĭ un cuvînt. Acum, d-lor juraților, înțeleg foarte bine câtă dreptate au avut tovarășiĭ meĭ de a refusa să ĭeie parte la acest proces. Acum e vădit pentru toată lumea, că aci adevĕrul nu se poate spune, că aci acusatul n'are drept la apărare; acum am

www.dacoromanica.ro

dreptate de a zice, c'aci nu se judecă un proces, ci se joacă o comedie, c'aci se făptuește o crimă mai odioasă, mai infamă...

La aceste din urmă cuvinte președintele strigă:

— Dați'l afară! afară!

Ofițerul de geandarmi se repede la Mișkin, dar unul din acuzați, ovreiul Rabinowici, 'l oprește în drum. Ofițerul izbutește, după o luptă, să dea jos pe Rabinowici și pe acuzatul Stopane, și să apuce de mânecă pe Mișkin.

Dar Mișkin, care știa că astă dată vorbește pentru ultima oară, care știa asemenea că vor trece ani, zecimi de ani, un secol, și..... când noi toți vom fi o țerină, cuvintele sale vor resuna de pe paginile istorieĭ—cu o voce tare a zis:

«..... mai infam lucru de cât aceia ce se petrece într'un lupanar, căci acolo niște femeĭ miserabile se prostituesc pentru o bucată de pâne, iar aci niște senatorĭ vênd viața oamenilor, libertatea lor, dreptatea, adică tot ce e mai sfânt pe pământ, și vînzarea aceasta se face din lașitate..... din servilism pentru decorațiĭ, grade și salariu.»

In fine geandarmiĭ isbutesc să tîrască pe

www.dacoromanica.ro

Mișkin afară din sala ședinței. Acuzatul Stepane se apropie atunci de grilagiul care desparte pe prevenții de curte, și strigă cu o voce emoționată:

— Acesta nu e tribunal! Sunteți niște lacheĭ.... vĕ disprețuesc!

Un geandarm 'l lovește cu mânerul săbieĭ peste cap, curge sânge, omul cade. Această scenă selbatică produce o impresiune groasnică asupra celor l-alți preveniți, și eĭ toți cer a fi dușĭ din sală.

In mijlocul emoțiuneĭ generale președintele închide ședința.

A doua zi advocații într'o pledoarie superbă sfișiară rechizitorul procuroruluĭ, care perdu orĭ ce curagiu. Nenorocitul n'a maĭ cutezat de a se încerca măcar de a susține acuzația, și s'a mărginit a cere condamnarea a 20 de acuzați, declarând, cu un cinism sfruntat, că ceĭ-l-alți 173 din arestanți au fost deținuți în prevenție pentru descoperirea adevĕruluĭ.

Așa s'a isprăvit acest proces monstru. Curtea cu jurați a condamnat pe ceĭ 20 de inculpați la muncă silnică în Siberia, iar 173 achitați de curte, au fost expediați în exil pe cale administrativă, adică printr'o simplă dispositiune polițienească.

Pe când la Petersburg se judeca acest

www.dacoromanica.ro

proces politic, eu și cu tovarășii mei așteptam cu nerăbdare resultatul lui. Acest resultat, de și se putea prevedea deja, totuși era necesar ca prevederile noastre să fie confirmate.

Era vedit pentru noi—că paharul suferințelor și chinurilor e plin pênă la margini, era evident că unor oameni de carne și de oase cu neputință le este să rĕmână credincioși sublimei povĕțuiri a lui Christos: «iartă și iubește pe dușmanii tei.» Cum să iubești pe dușmani? Cum să 'i iubești chiar dacă vei găsi destulă iubire în inima ta, pentru ce să-i ierți?

Isus Chrıstos a putut s'o facă, căci era Dumnezeu.

Noi—oameni, nu putem să ne înălțăm până la seninătate acestei iubiri nemărginite.

In luna Iunie, acelaș an, din fundul temniței, unde zăceau amicii noștri condamnați, ne sosi la redacția ziarului *Obscina*, testamentul lor. Acest testament, al oamenilor îngropați de vii, era scris pe dosul unei citații *) și iscălit de 19 inși, con-

*) Documentul original l'am darut la *Britısh Muxeum* dın Londra Citațiunea pe dosul careia e scrıs testamentul aparținea prevenitului Felix Valhowskoi, care în calitatea de martor în procesul Zasulıcı era chemat să se presinte la proces Fiind p'atunci deținut în fortăreța Petro-Pavlovska, citațiunea 'i a venit la temniță

www.dacoromanica.ro

damnați la muncă silnică. Lipsea numaĭ iscălitura luĭ Mișkin.

Iată acel testament, pe care 'l am tipărit și xilografiat în numĕrul 6 al ziaruluĭ pe care îl redactam p'atuncĭ la Geneva.

«Alăturatul testament trebue să fie tipă-«rit neapărat: organul partiduluĭ, la care a-«parținem, nu poate refusa aceasta mem-«brilor sĕĭ. Timpul, când se va tipări, 'l «va desemna redacțiunea*). Cerem numaĭ «ca în această hotărîre redacțiunea să se «conducă esclusiv de motive politice, și nicĭ «de cum de soarta noastră.

Tovarășĭ de ideĭ!

«Procesul partiduluĭ sosialist-revoluționar «oficial s'a sfîrșit; așa numitul *verdict*, în «forma sa finală s'a iscălit, și nu rĕmâne «de cât executarea luĭ, adică să fim tri-«mișĭ în ocne și în exil.

«Părăsind câmpul de luptă, ca prizo-«nierĭ, am îndeplinit datoria noastră cins-«tit, și înainte de a pleca pentru tot-d'auna, «credem în dreptul nostru de a vĕ adresa «câte-va cuvinte. Fără ca să ne însușim «niște roluri străine nouă, vom vorbi nu-

*) Redacția organuluĭ partiduluĭ se compunea din mine, N Joukowsky și Axelrod

www.dacoromanica.ro

«mai și numai în marginile cadrului de ac-
«tivitate, care a căzut pe seama noastră.
«Puterea oficială a crezut de cuviință să
«dea o pildă cu noi, o pildă menită a în-
«fiora pe alții. Față cu această tendință
«suntem datori de a declara că ori ce pe-
«deapsă, ori ce chinuri ni se pregătesc,
«noi totuși vom remânea credincioși par-
«tiduluĭ socialist-revoluționar din imperiul
«rus. Rămânem, precum am fost, dușmanii
«regimului care domnește în Rusia, regi-
«mului, care e o rușine pentru patria noas-
«tră, de oare-ce acest regim economicește
«exploatează munca în folosul trândăviei
«și desfrîului, iar politicește supune liber-
«tatea, munca, și cinstea cetățeanului, la
«discreția voinței autocratului. Prin testa-
«mentul nostru, tovarăși, vă lăsăm în lo-
«cul nostru, conjurându-vă ca să urmați
«a păși pe aceiași cale, cu energie și de-
«votament îndoit, pentru ca să atingeți
«scopul nostru sfînt. Să fiți convinși că
«noi vom ști suferi moartea, fără a renega
«causa, pentru care suntem condamnați.»

Fortărețа Petro-Pavlowskaia

25 Mai 1878.

Urmează 19 iscălituri.

www.dacoromanica.ro

Acest testament a fost întocmaĭ executat de către tovarăşiĭ condamnaţilor.

Dar înainte de a trece la povestirea acesteĭ lugubre istoriĭ de executarea testamentuluĭ tovarăşilor noştriĭ, carĭ, ce e drept, nu cereau de la noĭ acte de răsbunare, ci credinţă până la moarte în ideile lor de iubire şi frăţie, — să încheĭ acest capitol cu câte-va notiţe biografice privitoare la unii cel puţin, dintre condamnaţiĭ în acest proces monstru.

Figura principală din proces a fost Mişkin.

Condamnat la muncă silnică, el a fost închis în fortăreţa Şliselburg, de pe marea Baltică. Fortăreţa aceasta e o temniţă şi maĭ groasnică de cât Petro-Pavlovska. Acolo sunt închişĭ numaĭ aceĭ din condamnaţiĭ politicĭ, pe carĭ guvernul rus îĭ consideră de ceĭ maĭ primejdioşĭ, şi carĭ, fiind condamnaţĭ la moarte, sunt, pentru ochiĭ lumeĭ, graţiaţi de autocrat. Până acum nicĭ unul din închişiĭ la Şliselburg n'a ieşit d'acolo, pentru a povesti lumeĭ chinurile şi suferinţele sale, de aceia orĭ ce noţiunĭ exacte ne lipsesc în privinţa acesteĭ temniţe. Cu toate astea s'a putut afla că Mişkin, închis în acea temniţă, într'o zi fiind insultat de comandantul, 'ĭ-a aplicat galonatuluĭ o pal-

www.dacoromanica.ro

mă. Pentru acest fapt nenorocitul a fost a două zi împușcat.

Un alt condamnat, Dumitru Rogacioff, era fiul unuĭ preot din guvernământul Orël. Născut în anul 1851, el 'șĭ-a isprăvit studiile în scoala militară, de unde a ĭeșit cu gradul de sub-locotenent de artilerie.

In armată dênsul n'a voit să rĕmâie, și făcênd cunoștință cu socialiștiĭ, a părăsit serviciul militar și s'a făcut simplu lucrător la o fabrică a d-lor Putiloff. In curênd atât lucrătoriĭ din acea mare fabrică precum și din alte fabrice din Petersburg au luat parte la mișcarea socialistă; s'au format cercurĭ de muncitorĭ, s'a înființat o bibliotecă pentru lucrătorĭ. Rogocioff era foarte iubit la fabrică, și aproape toțĭ lucrătoriĭ îl cunoșteau, maĭ cu seamă mulțumită forțeĭ sale fisice extraordinare. La fabrica luĭ Semenicoff dênsul deveni chiar un fel de fenomen printre lucrătorĭ, carĭ se minunau de forța sa erculiană.

In anul 1873 tinerimea studioasă în general a fost cuprinsă de ideia de a merge «în popor» și maĭ cu seamă prin sate; ceĭ dintâĭ pionerĭ p'această cale plină de spinĭ au fost, Rogacioff, Kravcinsky, și Clemetz. Propaganda aceasta însă n'a durat mult din causa neîndemânăteciĕĭ tinerilor, și în

www.dacoromanica.ro

curând ceĭ dintâĭ fură arestaţi. Pe drum însă ambiĭ arestanţĭ au reuşit să fugă. In ceia ce priveşte pe Rogacioff, dênsul de maĭ multe orĭ a scăpat din mânile guvernuluĭ, prin fugă O dată, dênsul mergea cu caĭ de poştă, şi la o staţie se întâlni cu un domn, care cunoştea perfect familia omuluĭ cu al căruĭ revaş de drum voiagea Rogacioff. O conversaţie s'a început, şi rĕspunsurile bietuluĭ om nu au fost tocmaĭ potrivite cu împrejurarea. Fiind present la această convorbire şi ispravnicul local, acesta îl şi arestase imediat, şi 'l pornise, escortat de un vistavoĭ în spre oraş.

Vistavoĭul plecă cu arestantul într'o căruţă. Drumul trecea prin nişte câmpiĭ. De o dată la unul din caĭ îĭ căzu o potcoavă, vistavoĭul se scoborî din căruţă şi ridică potcoava, aruncând'o în căruţă. Rogacioff luă potcoava în mână.

— Am s'o îndoĭ în două! zise el.

Vistavoĭul surise.

— Asta-ĭ! Poate că'ĭ crăpată?

Rogacioff întinse soldatuluĭ potcoava, şi acela se convinse că potcoava nu era crăpată. Apoĭ după aceasta Rogacioff o luă în mâinĭ şi o îndoi drept în două. Soldatul se făcu cât un ghem; privi împrejur şi, oftă adânc— nicĭ un suflet de om nu se vedea pe drum.

www.dacoromanica.ro

— Ascultă, prietine, zise peste puțin Rogacioff, cred că nu'ți ar conveni ca și cu tine să fac ceia ce am făcut cu potcoava?

— Ce vorbești prostii! respunse supărat soldatul.

— De! Nu sunt prostii. Și apoi ce veĭ dobândi, dacă mĕ veĭ duce în oraș? Ți'or da o medalie?

— Ce medalie omule?!

— Și dacă voĭ fugi?

— Am să stau la arest o sĕptĕmână de zile sigur! zise soldatul.

— Ascultă atunci. Na'ți treĭ ruble și pleacă sănătos. Eu fug.

Și întinzând o mână cu parale Rogacioff, cu cea-l-altă opri caiĭ. Soldatul nu se împotrivi, luă paralele, și după ce arestantul se scoborî, dete drumul cailor în fuga mare. Rogacioff nu se duce să se ascundă, la vr'un sat, și pornește drept spre oraș, unde ajunge în curând și se adăpostește la niște prietenĭ. Firește că poliția căuta pe fugar în câmp, și prin sate

In curgerea anilor 1873—76 Rogacioff a parcurs aproape întreagă Rusia, a lucrat ca argat prin sate, ca lucrător la fabricĭ, s'a făcut o dată pescar, iar altă dată sectar rascolnic. Procurorul de aceia tocmaĭ 'l-a numit «unul din ceĭ maĭ *rĕĭ* propa-

www.dacoromanica.ro

gandiștĭ.» Mulțumită luĭ Rogacioff, judele de pace Woinaralsky a intrat ca membru în partidul socialist, și a vărsat în casa partiduluĭ întreaga sa avere de peste 40,000 ruble (100,000 leĭ).

Guvernul căuta pe Rogacioff cu mare activitate. Cunoscând puterea luĭ fisică geandarmiĭ indicară spionilor acest semnalment particular; din această causă în temnița din Kieff zăcea de maĭ multe lunĭ închis un țĕran, care mulțumită puterei sale a fost luat drept Rogacioff.

La 1876 Dumitru Rogacioff veni la Petersburg pentru a visita pe tovarășiĭ seĭ, și a fost arestat din locuința unor studenți. Inchis în temnița pentru preveniți, Rogacioff refusă de a declara numele seu, dar un spion Nizovkin 'l recunoaște. Imediat după aceasta Rogacioff a fost transferat în fortăreța Petro-Pavlowskaia.

Condamnându-l la muncă silnică, guvernul 'l-a ținut închis într'o celulă solitară treĭ anĭ de zile, apoĭ în anul 1881 el a fost expediat în Siberia, în ocnele de la Kara.

Opt anĭ de muncă silnică n'au putut sfărîma acel organism de fier; într'o zi însă, pe când n'aŭ maĭ rĕmas de cât v'o patru lunĭ pentru ca să se îndeplinească termenul osândeĭ sale, Rogacioff, plictisit de mur-

www.dacoromanica.ro

dărıa camereĭ sale, se hotărî să spele podele; el a recit, și căpătând inflamație de plămâni a încetat din viață în ziua de 24 Ianuarie 1884.

www.dacoromanica.ro

XVIII

LASCIATE OGNI SPERANTIA VOI CH'ENTRATE!

Guvernul rus luă hotărîrea de a isprăvi cât mai iute cu sublimii martiri ai socialismului. Tăria hotărîrei sale a fost cu atât mai tenace, cu cât dênsul avea de a face cu niște oameni blajini, și cari îndurau toate suferințele, toate chinurile cu resemnațiunea martirilor creștinismului de sub împărații Dioclitian și Neron.

Pentru a ajunge cât mai iute la scopul țintit, guvernul rus a hotărît de a nu expedia în Siberia pe condamnații politici, ci de a-i închide pe viață în niște temnițe speciale unde fie-care din arestanți să fie deținut într'o celulă solitară.

www.dacoromanica.ro

In luna August din anul 1878 s'a început transportarea condamnaților politici din toate temnițele statului în aceste temnițe speciale, numite «*centrale*».

Iată ce povestește despre aceste groasnice temnițe unul din amicii mei:

«Azi, spre amiază, unul din trenurile căiei ferate, care merge spre Charcof, s'a oprit în câmp, la o depărtare de câte-va chilometre de orașul de destinație. Lângă locul de oprire stau niște geandarmi și un pluton de soldați. Puțin mai departe așteptau patru căruțe de poștă. Dintr'un vagon ies unul câte unul patru tineri, îmbrăcați în haine de arestanți. Acești arestanți sunt așezați în căruțe de poștă, și înconjurați de geandarmi; căruțele pornesc în goana mare a cailor. Căruțele au intrat în satul *Peceneghi* și s'au oprit lângă un edificiu posomorît, cu o poartă boltită mare. Deasupra acestei porți e atârnată o tablă, pe care sta scris: «Novobelgorodskaia temnița centrală pentru ocnași.»

Peste o jumătate de oră abia porțile s'au deschis, și înconjurați de geandarmi aŭ intrat în curtea temniței ceĭ patru arestanți. In curênd după aceasta a ieșit în curte directorul temniței și s'a început pro-

www.dacoromanica.ro

cedura primireĭ arestanților. Luând o hârtie din mâna ofiteruluĭ de geandarmĭ, directorul citi:

— Vitașevsky!

Un tînĕr de 20 anĭ ieși din rêndurile geandarmilor.

— A se face inspecția! zice directorul.

Și unul din temniceriĭ începe a scotoci prin lucrurile arestantuluĭ. Câte-va cărți și niște hârtie, găsite la el, se pun la o parte.

— Cărți poți să ieĭ cu *tine*, zice directorul. Dar asta ce-ĭ? Tutun?—La o parte! *Tu*, Vitașevsky veĭ merge la stânga.

Tînerul strânge mânile tovarășilor sĕĭ, apoĭ urmat de temniceriĭ se îndreaptă spre stânga.

Același lucru s'a făcut și cu ceĭ-l-alți arestanți.

Făcând vr'o 50 de pași în curte, arestanții se apropiară de o construcție maĭ mică de cât edificiu principal. Pe ușa acesteĭ construcțiĭ era scris: «celule solitare», în dreapta. Deschizând ușa temnicerii introduseră pe arestanți într'un coridor lung, iluminat cu niște lămpĭ de petrol, așezate în ambrasurile unor ușulite, carĭ duceau în niște chilĭ, situate în ambele părți ale coridoruluĭ. Dintr'o cameră lăturalnică ieși

www.dacoromanica.ro

temnicerul coridoruluĭ, somnoros, el cu graba încheiă încingătoarea de la revolver.

— Ah! Aţĭ adus pe noiĭ arestanţĭ? zise el către geandarmĭ.

— Da, priimiţi-ĭ. Şi rĕmâneţĭ sĕnătoşi! respunseră geandarmiĭ.

După plecarea geandarmilor, temnicerul coridoruluĭ începu la rêndul sĕu a scotoci lucrurile noilor aduşĭ, apoĭ ordonă arestanţilor să se desbrace, şi inspectă hainele lor, cămeşile, ciorapiĭ, ghetele, etc.

Chiliile, în carĭ au fost întroduşĭ unul câte unul arestanţiĭ, sunt niște camere în lungime de 5 paşĭ şi în lărgime de 2 $^1/_2$ paşĭ. Lângă unul din pĕreţĭ stă un crivat de lemn, la cel-l-alt pĕrete, ţintuită, se află o masă, lângă masă un taburet, iar alăturĭ o cutie de tinichea în mărime de un cub patrat — aceasta e un fel de water-closet de o construcţie primitivă. In faţa uşuliţeĭ se află o mică ferestruică, cu douĕ perechĭ de geamurĭ, geamurile de jos sunt văpsite cu var, ca la un pension de fete. Ferestruica e la înălţimea unuĭ om de talie înaltă. Uşuliţa e de fier, şi deasupra eĭ se află o ambrasură, în care stă lampa. In uşă e făcută o gaură, prin care temnicerul poate vedea din coridor pe arestant în chilia sa; gaura aceasta stă acoperită

www.dacoromanica.ro

din partea coridorului cu o foaie de tinichea, care se da la o parte.

Toate chiliile se aseamănă.

Regulele acestei temnițe sunt următoarele: La orele 6 dimineața temnicerii deschid celulele, pentru ca arestanții să scoată water-closete și să mĕture chiliile. Această deschidere a celulelor se face în așa mod, ca arestantul să nu poată da ochĭ cu un alt arestant. După procedura curățirei, arestanții, fie-care la rêndul sĕu, sunt scoși din celule pentru plimbare. Plimbarea se face sub paza temnicerului, și solitar. Cu toate astea, când arestanții se întorc de la plimbare, trecând pe lângă ușulițele chiliilor, ei strigă une-orĭ o bună dimineață tovarășilor. In acest cas temnicerii se reped asupra nenorocitului și 'l tîresc iute spre celula sa. Când s'au adus ceĭ patru arestanți noĭ, Mișkin, care se afla p'atunci într'o celulă din această temniță, strigă din chilia sa:

— De unde sunteți tovarășilor! Cum vĕ numiți?

— Din Chișinĕu, sunt Vitașevsky!*) respunse un arestant.

*) Vitașevsky a fost condamnat la 4 ani de muncă silnică El făcea parte din grupul lui Covalevsky, în care, ca membru a fost și Stefan Stambuloff, marele om politic al Bulgarieĭ Procesul s'a judecat la 1878 la Odesa. Stambuloff n'a scăpat de cât cu fuga din Rusia.

www.dacoromanica.ro

— Haide! Haide! Haide! Mergĭ înainte! țipa temnicerul.

Pe la orele 10 arestanții primesc câte o pâine neagră de secară, în greutate de 2 ½ livre; apoĭ pe la orele 11 li se servește masa. Masa se compune dintr'o supă, care are aspectul uneĭ ape murdare, pe suprafața căreia plutesc picăturĭ de grăsime în zilele de dulce și picăturĭ de uleĭ în zilele de post. Pe fundul taleruluĭ cu această supă se găsește câte o bucățică de carne cu douĕ treĭ foĭ de varză. Al doilea prânz e seara, când se servește arestanților aceiași supă, dar în care în loc de varză plutesc semințe de hriscă. La orele 7 seara coridorul se închide și se aprind lămpile prin chiliĭ.

Viața arestanților politicĭ trece într'o monotonie desperată. La început arestanții noĭ citesc zile întregĭ, învață limbile streine, se ocupă cu matematica, etc., apoĭ în curând cad într'un fel de apatie. Organismul ostenește, fără nicĭ o impresiune nouă, fără nicĭ un stimulent extern. Arestanții cred că le lipsește munca muscălească, și încep a cere, să li se permită a munci ceva. Cererea însă e respinsă.

Într'o seară, pe când o tăcere absolută domnea în temniță, de o dată din chilia

www.dacoromanica.ro

cu numĕrul 7, unde era închis Mișkin, se aude o voce tare, care strigă:

— Voĭ a munci! Voĭ ə m-u-n-c-i!

Această frasă se repetă de câte-va orĭ. Temnicerul aleargă zăpăcit la ușa arestantuluĭ, și la rêndul sĕu strigă:

— Tacĭ! Ce sberĭ... Tacĭ că alt-fel, 'țĭ pun lanțurĭ la mânĭ!

— Voĭ a munci! repetă Mișkin.

— Am să'țĭ astup gura! sbeară temnicerul.

Despre această întâmplare se anunță directoruluĭ, care ordonă ca Mișkin să fie dus în carceră. A doua zi arestanțiĭ află că Mișkin n'a dormit în celula sa.

Aflând despre aceasta arestanțiĭ cheamă la eĭ pe directorul. Directorul, vĕzênd că arestanțiĭ sunt foarte agitați, ordonă liberarea luĭ Mișkin din carceră și apoĭ, peste câte-va zile veni și permisiunea ca arestanților politicĭ să se permită a tăia lemne în curte, însă această muncă trebue să se facă tot într'un mod solitar, adică unul câte unul. Din causă că condamnațiĭ, sleiți fisicește, s'au năpustit asupra acesteĭ muncĭ cu prea mare ardoare, unĭ din eĭ au recit, asudând, la o temperatură de 20-25° de ger, și au căpătat pneumoniĭ și pleuresiĭ

www.dacoromanica.ro

Așa au trecut anĭ..... Regimul celular a produs efectul dorit. Arestanțiĭ nu maĭ citesc, crierul anemic refusă de a funcționa; condamnațiĭ devin apaticĭ, refusă de a ĭeși la plimbare. Fie care din acești nenorociți simte cum scad forțele sale, fie care incepe a înțelege că această celulă e mormêntul sĕu.

Și toți acești oamenĭ sunt tinerĭ, sunt plinĭ de vlagă, eĭ vor să trăiască, pentru că n'au trăit încă..... Apune soarele, se coboară noaptea pe pămênt și totul devine și maĭ tăcut în aceste morminte, unde sunt îngropați de viĭ ceĭ maĭ cinstiți, ceĭ maĭ bunĭ din omenirea întreagă.

— Of-of-of! se aude un adânc suspin în tăcerea nopțeĭ. Acest suspin sfîșietor iese din chilia numĕrul 4. Ce dureros e echoul acestuĭ suspin în inima nenorociților arestanți!?... Suspină Boceareff, un tînĕr de 23 de anĭ, condamnat la muncă silnică pe 10 anĭ de zile, pentru că a luat parte la demonstrațiunea de pe piața Kazan din Petersburg. Suspinurile acestea groasnice se aud de v'o patru sĕptĕmânĭ. Doctorul întrebat de arestanți, a explicat că causa suspinelor e boala de care sufere tovărășul lor—frigurile nervoase (?). Trec zile și tot maĭ des și maĭ des se aud aceste suspine.

www.dacoromanica.ro

Bietul bolnav se tot plângea doctoruluĭ, că niște vocĭ nu'ĭ dau pace, că aceste vocĭ mereu îl cheamă.

— Liniștiți-vĕ, nu e nimic, zice doctorul. Imaginația voastră e puțin derangeată. Nu vĕ gândiți mult la posițiunea voastră. Citiți, plimbați-vĕ, fiți maĭ tare!

— Nu voĭ să citesc, nu voĭ să mĕ plimb, rĕspunde bolnavul, pentru că orĭ ce citesc îmĭ amintește despre viață, pentru că, când mĕ plimb, vĕd cerul — și toate astea 'mĭ aduc aminte mereu-mereu despre acest mormênt, în care sunt îngropat de viu.

— Liniștiți-vĕ, dojenește pe bolnav bunul doctor, luați *kali bromatum* ce v'am prescris și totul se va îndrepta.

Dar vaĭ, n'a ieșit după cum zicea doctorul. N'a putut *kali bromatum*, și nimic n'a putut ajuta pe nenorocitul bolnav—Bocéareff a înebunit.

— Ce v'ați legat de mine, mizerabililor! Ieșiți afară d'aci! Temnicerĭ goniți p'aceste femeĭ! Ce dracu! Cine le-a permis lor ca să intre aci! striga Bocéareff în tăcerea nopțeĭ.

— Nimenĭ nu e aci. Liniștește-te! 'ĭ zice temnicerul. De unde să fie femeĭ aci.

E miezul nopțeĭ. Arestanțiĭ dorm. D'o

www.dacoromanica.ro

dată din numĕrul 4 se aude o voce, care cântă:

Gândurile mele negre
Gândurile mele triste
Vaĭ! de ce nu me lăsaţi
De ce liniște nu'mi daţi

Vocea e întretăiată de lacrimĭ, și strofa se întrerupe d'o dată printr'un suspin adânc:

— Of-of-of! Barbarĭ, pentru ce mĕ chinuiţĭ? Ce v'am făcut eu?

Și suspinul se transformă într'un plâns nervos, groasnic. Martirul bolnav plânge așa de tare, în cât se pare că cu aceste lacrimĭ va ieși și sufletul seu din bietul corp chinuit.

Arestanţiĭ se deșteaptă, inima fie căruia din aceștĭ nenorociţĭ se strânge de durere, crierul fie căruia e cuprins de groază, că mâne-poimâne poate la rândul sĕu raţiunea se va întuneca și... el, ca bietul Bocéareff va înebuni.

Temnicerĭi, aceștĭ oamenĭ cruzĭ, obicĭnuiţĭ a privi nepăsătorĭ la suferinţele altora, temnicerĭi chiar devin posomorâţĭ. Eĭ umblă prin coridor, dând din umerĭ, și ducând apă bolnavuluĭ.

Se face ziuă La orele 7 treĭ din arestanţĭ sunt scoși la plimbare, ceĭ-l-alţĭ șed

www.dacoromanica.ro

în chiliele lor, unii citesc, alții umblă prin cameră. In coridor se aude de o dată un sgomot neobicinuit. Umblă o mulțime de oameni, apoi se aude zângănitul lanțurilor.

Ce să fie asta? se întreabă fie-care din arestanți.

Se deschide ușa întâiei celule, se aude iarăși zângănitul lanțurilor, și apoi loviturile ciocanului peste nicovală. Cine-va e pus în fiare!

Toate inimele tresaltă.

— Ne vor expedia în Siberia! se gândesc nenorociții. In Siberia, fie și mai departe, numai să fim scoși din aceste morminte....

Bieți oameni, în zadar vă e speranța... Nicăeri nu veți fi expediați, nicăieri.... căci aci vă e mormêntul, prevăzut prin *Ukazul* împărătesc!....

Lanțurile astea, de vi se pun la picioare, e o dispositiune nouă a guvernatorului din Charcoff, prințul Krapotkin.*) Acest lacheu, acest curtean crede că chinurile voastre sunt prea mici și vrea să mai adaogă la paharul amar, ce'l beți.

*) Generalul Kiapotkin, pentru barbariile faptuite din ordinul seu în temnița condamnaților politici, a fost condamnat la moarte de nihiliști, și a murit împușcat

www.dacoromanica.ro

Rând pe rând toți arestanții sunt puși în lanțuri. Ferarul cu temnicerii se apropie în fine de chilia cu numĕrul 13. Aci stă închis Svitîcĭ, care împotrivindu-se la arestarea sa în Odesa, a primit un glonț în picior. Doctorul deja pentru a treia oară 'i făcu operație, scoțând din rană câte o fărâmătură de os. Calăii totuși 'i pun lanțurĭ la picioare, loviturile cu ciocanul peste nicovală produc o durere acută, rănitul leșină, iar temnicerul stropindu'l cu apă 'i zice înduioșat:

— Ce, te doare! Rana nu s'a închis încă, rabdă puțintel.

Svitîcĭ își mușcă buzele, pentru a nu țipa, el privește în ochiĭ oamenilor, carĭ îl chinuesc și zice, între dinți:

— Mișel!.....

— Cine, eu? se obijduește temnicerul.

— Nu tu....., Țarul tĕu! 'l consolează rănitul.

Calăii se privesc reciproc, și dau din umerĭ.....

Iată iară și noaptea.... Sub povara uneĭ zile lungĭ de chinurĭ, arestanții dorm în chiliele lor. Nu doarme numaĭ nenorocitul dela numĕrul patru. El, ca o umbră, umblă prin celula sa și tot vorbește cu sine în-

www.dacoromanica.ro

suși. In coridor, pe un scaun de lemn, doarme temnicerul, sforăind în somn

Bum! se aude o lovitură tare, dată în ușă. Bum! bum! bum! se aud lovituri tot mai des Temnicerul ca opărit sare drept în picioare; arestanții treziți din somn, remân în nedumerire: ca ce să fie aste lovituri.

Boceareff bate la ușa celuleĭ sale. In creerul său bolnav se născu ideia de a ĭeși din închisoare, spărgând ușa, și iată'l pe lucru, pentru a realisa planul său de scăpare.

Temnicerul se apropie de ușă și se încearcă a liniști pe bolnav:

— Boceareff, lasă ușa! De ce baț ĭ?

— Mizerabilĭ, cu ce drept mĕ țineț ĭ închis? Nu voĭ să maĭ rĕmêĭ aicĭ. Nu maĭ voĭ!

— Dar bine, Bocearoff, zice temnicerul, e noapte, unde aĭ să mergĭ acum; și apoĭ cheile nu sunt la mine. Lasă pênĕ mâne!

Nebunul nu vrea să înțeleagă nimic, el bate în ușă tot maĭ tare și maĭ des, și ușulița de fier resună în tăcerea nopțeĭ.

— Așa! A-ș-a! începe a pierde răbdarea temnicerul, nu asculț ĭ, baț ĭ mereu? Așteaptă dar!

Loviturile în ușă devin și maĭ tarĭ, ne-

www.dacoromanica.ro

bunul e cuprins de delirul dorinței de a ieși afară; auzind amenințările, rațiunea sa se întunecă și mai tare, stimulată de resistență.

— Mizerabiliï! mizerabiliï!.. strigă el.

In ajutorul temniceruluï intră în coridor maï mulțï soldațï. Toată banda aceasta de fisionomiï sinistre, bestiale, se apropie pe furiș de ușa chilieï nebunuluï. Temnicerul bagă iute cheia în gaura ușeï și o deschide, apoï năvălind cu toțiï d'odată, împing cu ușa pe nebun până la capătul cell-alt al odăieï. Intr'o clipă întreaga bandă e în chilie, năvălește pe nenorocit, îl rostogolește peste crivat și începe a'l martirisa, legându'ï mânile și picioarele cu o funie. Oasele nebunuluï se îndoaie sub greutatea a cincï oamenï, carï 'l țin sub eï; din pieptul luï iesă un rîhăit înăbușit.

Sgomotul acesteï lupte desgustătoare între un nebun și șease calăï ajunge la auzul celor-l-alțï arestanțï. In chiliile numĕrul 2 și 13 aproape în același timp încep a se auzi niște plânsurï istericale, apoï un rîs nebun. Acesta e bietul Cerneavsky, condamnat la 15 anï de muncă silnică pentru manifestația de pe piața Kazan, și Svitîcï— carï încep a-și pierde mințile. In tot timpul, cât s'au auḑit loviturile nebunuluï în ușă,

www.dacoromanica.ro

acești doi nenorociți tremurau ca varga, cuprinși de niște fiori, nervoși, pentru a se reține de un atac de nervi, ambii 'și mușcau buzele până la sânge. Dar iată că s'aude rîgăitul înăbușit al nebunului, suspinul său suprem — și lacrimile, șiroaie de lacrimi 'i poticniră. Plânsul devine din ce în ce mai tare, mai nervos, și se isprăvește printr'un bocet, apoi un rîs istericos... Ce rîs lugubru! . Rîsul unui om, care își perde rațiunea.

D'odată toate ușile din chilii se cutremură de lovituri; toți arestanții acum sunt cuprinși de o excitațiune nervoasă;

— Ce faceți acolo, tâlharilor!? De ce 'l bateți, mișeilor! strigă nenorociții.

Dar calăii își fac treaba lor oribilă, ei înfășoară pe nebun într'un cearșaf lung și 'l lasă legat strâns.

In chilia sa e tăcere acum; nebunul, strivit, acoperit cu vînăteĭ — s'a liniștit.

. . . . . .

In temniță se așteaptă visita guvernatoruluĭ-general. Intreaga temniță se curăță, podelele se spală, curtea se mătură bine, în coridoare se văruesc pereții. Arestanții în loc de halaturi sdrențeroase au priimit altele noi. Iată în fine și ziua visiteĭ a sosit. Temniceriĭ au fisionomiĭ serioase, uniforma lor strălucește. Arestanții în acea zi au că-

www.dacoromanica.ro

pătat o mâncare mai bună, și acum umblă nervoși prin chiliele lor.

După masă toți petrec ca de obiceiu. Dar iată se aude jos la fereastră cum santincla strigă:

— Să trăiți d. general!

In coridoare o mișcare mare, se aude zăngănitul pintenilor și a săbiilor.

— Sănătoși băieți! țipă o voce tremurătoare.

— Să trăiți d. general! răspunde o salvă de voci a temnicerilor.

General Von-Wal, guvernatorul din Charcov, se apropie de numĕrul 16. Unul din temniceri 'i deschide ușulița.

— Cum se numește? întrebă general pe directorul temniței, care 'l urmează cu mișcările unui cățel lingușitor.

— Țițianoff, don general! *)

Cu șapca în cap, cu mâinile în buzunar, Von-Wal intră în chilia prințului Țițiani. Condamnatul, ca om mai bine educat de cât acest general finlandez, se scoală de pe scaun și stă în picioare, rezimat cu o mână de măsuță.

*) Prințul Alexandru Țițiani, ultimul descendent al țarilor Georgiei, pentru propaganda socialista a fost condamnat la 10 ani de muncă silnica. Guvernul muscalesc ținea foarte mult ca acest arestant sa moara cât mai iute, și de aceia 'l-a închis înti'o celula solitara

www.dacoromanica.ro

— Bună ziua! zice aspru general.

Țițiani 'l salută, fără a zice ceva. Fruntea generalului se sbîrcește, ochii i se aprind de mânie..... Lingâul de director începe a arunca niște priviri zăpăcite, voind a descoperi causa nemulțumirei generalului. O pausă.

— Cum stai? țipa Von-Wal. Așa se stă, față cu autoritatea? Iată cum trebue să stai!

Și generalul 'și scoate mâinile din buzunar și le întinde dealungul corpului său. Țițiani surîde amar, și apoi 'i zice, arătând cu mâna pe temniceri:

— Pentru ișteа, ești autoritate, pentru mine — calău!

Generalul Von-Wal remâne un moment ca opărit, apoi brusc se îndreptă spre ușă și iese. Ochii săi acum aruncă schinteі. Temniceriі și directorul ies dînd din cap.

Se deschide altă chilie. Generalul intră la Mișkin.

— Aï ceva să 'mi comunicï? întreabă el acum.

— Da, am, respunde arestantul. Și începe a se plânge că hrana e rea, că aerul e infect.

— Singur ești vinovat! respunde generalul.

www.dacoromanica.ro

— Eĭ bine, atunci sugrumă-ne maĭ iute, ca să se isprăvească odată! zice Mișkin.

— Să 'l duceți în carceră! țipă generalul fugind din chilie.

Iată'l iară-și în fața ușeĭ luĭ Țițianĭ. Un simțimênt de milă 'l face să intre încă odată în acea chilie, pentru a vedea p'acest nenorocit. Ușa se deschide, generalul intră. Țițianĭ se ridică în picioare și 'l privește drept în ochĭ.

— Aĭ poate ceva să 'mĭ comunicĭ? zice, domol astă dată, generalul.

— Da, am. Cer de la d-ta o singură grație, pe care 'mĭ o poțĭ acorda. Cer pedeapsă cu moarte. A trăi așa cum trăiesc eu, e un chin prea mare; eu cer să puneți în fine capĕt suferințelor mele. Destul v'ați rĕsbunat, acum omoriți-mĕ!

Auzind aceste cuvinte, zise de un tînĕr palid ca moartea, generalul s'a îngălbinit de emoțiune. El n'a rĕspuns nimic, și a ieșit din chilie zăpăcit. In coridor, luând la o parte pe directorul Von-Wal, 'ĭ a zis:

— Ce fel? Viața lor aci să fie așa de nesuferită, în cât să prefere moartea?

— Să trăiți don' general! a rĕspuns directorul. Așa sunt eĭ, tot-d'a-una nemulțumiți.

Nedumerit, emoționat, generalul intră în camera cu numĕrul 13.

www.dacoromanica.ro

— Aĭ ceva a'mĭ comunica? întrebă el pe arestant.

— Da, în numĕrul patru zace închis Boceareff. El e nebun, de ce dar 'l țineți în temniță, de ce nu 'l transportați într'o casă de alienați?...

— Aceasta nu te privește! Vorbește numaĭ despre tine! 'l întrerupe generalul, apoĭ adaogă—Boceareff va vorbi singur pentru dênsul.

— Nu, el nu va vorbi pentru dênsul, căcĭ e nebun.

— Dacă așa este, dacă d-ta nu pricepĭ și nu simțĭ cât de nelogic eștĭ, apoĭ 'țĭ spun, că suferințele acestuĭ nebun mĕ fac pe mine să sufĕr, d'aceia vorbind de dênsul, vorbesc pentru mine!

Von-Wal înghițĭ gălușca și ieșĭ din chilie cu totul plouat; pentru a nu perde prestigiul față cu subalternii, el s'a năpustit asupra directoruluĭ:

— Cum, aveți aci un nebun? Și n'ați denunțat faptul? Dar ce faceți aci?

— Să trăiți, don general... dar Boceareff a nebunit acum numaĭ! se scuza directorul.

Minciuna sfruntată; trecuseră deja șeapte lunĭ de când Boceareff înebunise.

Așa s'a isprăvit visita autorității superioare; această temniță groasnică a fost

www.dacoromanica.ro

visitată de mai mulți demnitari înalți ai Țaruluĭ; a visitat'o între alții, celebrul Loris-Melicoff, a visitat'o marele duce Alexiĭ, unchiul actualuluĭ împĕrat, dar, nicĭ o ușurare, pentru condamnații politicĭ din această temniță, n'au adus după sine — aceste visite oficiale...

Să lăsăm p'acești visitatorĭ să plece, și să intrăm iară-și în temniță, pentru a complecta impresiunile noastre

Sunt șapte ceasurĭ dimineață. Toate chiliele sunt deja maturate, a rĕmas nemăturată numaĭ cea cu numĕrul 5. Temnicerul deschide ușa și dă mĕtura arestantuluĭ din chilie—Socolowsky.

Socolowsky e un polon — lucrător tâmplar. La 1863 dênsul a luat parte la revoluția Poloniei. Arestat sub numele falș de Socolowsky a fost exilat în Siberia. După amnistie el s'a întors acasă, dar în curând fu denunțat de niște polonĭ mișeĭ. Guvernul rus 'l a arestat din nou, și de oare-ce amnistia nu era de cât un moft, nenorocitul a fost aruncat iară-și în temniță. Fiind un om mărginit, bietul Socolowsky nu știa rusește, și nu putea nicĭ măcar să beneficieze de singura distracție a tovarășilor seĭ de închisoare — de citirea cărților. Lucru firesc, că din această causă, bietul om în

www.dacoromanica.ro

celula sa solitară rămânea pururea cufundat în gîndurile sale negre. El înțelege bine că n'are să mai vază frumoasa sa patrie, nenorocita sa Polonie, și omul iubea atât de tare acea patrie, sufletul său se stîngea de dorul satului natal. Iată'l îmbrăcat în haine de sărbătoare, cu cartea de rugăciune în mână mergând la biserică. La dreapta sa merge aceia pe care o iubește, care așteaptă de opt ani de zile, ca să se întoarcă din Siberia.... Și s'a întors; acuma va trăi liniștit în sînul familiei — dar ce s'a întâmplat? Amnestia—a fost un moft; au venit geandarmii, 'l au înhățat, 'i au pus fiare la picioare... și iată visul dispărut, iată'l iară-și în temnița muscălească, departe, departe de scumpa, de sfînta sa Polonie....

— Nu, nu, aceasta e cu neputință! mormăi el... Ce fel? am fost amnestiat, asta-i sigur! Amnestia a fost pentru toți; sunt arestat din greșală.

Această credință în amnestie crește mereu în crierul nenorocitului, încet câte încet devine o convingere..... o idee fixă! Numai e nici o îndoială—el a fost amnestiat.

Isprăvind de măturat chilia el ieasă în coridor și se adresează temnicerului de serviciu:

www.dacoromanica.ro

— Acum Iacob Ivanovicĭ, daţi-mĭ lucrurile mele!

— Ce lucrurĭ?

— Lucrurile mele — haine, cămăşĭ; nu maĭ rĕmân, plec!

— Nu vorbi prostiĭ, Socalowsky? Unde aĭ să te ducĭ, te veĭ duce înderet în chilia ta — asta-ĭ patria ta, alta nu-ĭ!

— Destul, destul Iacob Ivanovicĭ, nu maĭ faceţĭ glume cu mine. Daţi-mĭ lucrurile, ca să plec.

— Haide, haide Socalowsky, intră în chilia ta!

— Mĕ duc acasă; nu maĭ intru în chiliă!

Perzênd răbdarea din causa îndărătnicieĭ nebunuluĭ, temnicerul cu forţa vrea să împingă pe Socalowsky în celulă, dar arestantul e maĭ puternic. Atuncĭ în ajutorul temniceruluĭ vin alţĭ păzitorĭ, şi după o luptă oare-care isbutesc cu toţiĭ a introduce pe nebun în chilie.

Dar el nu maĭ vrea să maĭ rămâie în temniţă, el apucă în mânele sale vînjoase de lucrător scăunaşul de lemn, şi începe a da cu el în uşă. Sub aceste lovituri viguroase uşa resună şi se clătină; scăunaşul în curând e sfărâmat în bucăţĭ. Temnicerii aleargă să previe pe directorul închisoareĭ; acesta vine şi începe a dojeni pe arestant.

www.dacoromanica.ro

Autoritatea vede bine ce este; oamenii cu experiență știu că Socalowsky a înebunit, că nu mai e responsabil de actele sale.... și autoritatea dă din umeri și din cap.

Dar dacă Socalowsky dă de lucru temnicerilor, apoi cel puțin dela numĕrul patru nu se mai aude nici un protest. Iată aproape o sĕptĕmână de când arestantul închis în acea chilie a refusat de a mânca. Pânea, talerul seu cu supă, porția sa zilnică, rĕmân neatinse. Bolnavul psihopat nici nu se mai plimbă prin odaie, o prostrațiune fizică 'l ține lungit pe pat.

O tăcere de mormênt e în chilia sa. E miezul nopței, toți arestanții au adormit, singur bolnavul nu doarme. Ochii sei privesc țintă în spațiu. La ce se uită el? Ce vede?

Spre dimineață, ușa chilieĭ sale se deschide și intră în chilie directorul temniței, urmat de temniceri.

— Cum merge cu sănătatea, Boceareff? 'l întrebă directorul.

Bolnavul tace, ochii sei privesc țintă în spațiu.

— Boceareff! Scoală-te; iată că'ți am adus hainele tale, îmbracă-te ca să plecĭ d'aci! zice director.

Ca un curent electric trecură aceste

www.dacoromanica.ro

cuvinte prin corpul nebunului; el se scoală de pe pat și aruncă o privire zăpăcită pe hainele sale, cu mânile tremurânde el apucă pantalonii, jiletca, dar lucrurile cad jos, degetele sale refusă de a'i sluji. Cu ochii plini de lacrimi, el privește pe directorul, și această fiară, înduioșată, face semn temniceruluĭ, ca să ajute pe nenorocit.

Temnicerii se reped la bolnav și 'l îmbracă. Iată'l în fine gata. Directorul cu mâna sa 'i leagă acum o broboadă la gât— ca să nu răcească! Și toți ies din chilie. La poarta temniței așteaptă o căruță cu trei cai, lângă căruță se plimbau niște geandarmi, amorțiți de frig. Boceareff, de slab ce e, nu poate să se urce în căruță, geandarmii 'l ajută... După dênsul se urcă și ei.

— Pașol! strigă directorul.

Și caii o ieau la fuga, zurgănelile sună, căruța dispare în depărtare... Poate, cetitorule, tu ți-ai închipuit că pe Boceareff 'l a grațiat Țarul? Nu.... A venit ordin de a muta pe nenorocitul bolnav dintr'o temniță în alta.

Boceareff a murit într'o celulă solitară din temnița *Novoborisoglebsk*; tot acolo și-a isprăvit viața și nenorocitul Socalowsky!

In locul luĭ Boceareff, în chilia cu nu-

www.dacoromanica.ro

mĕrul patru în curênd a fost închis un alt arestant politic, anume Donetsky, despre care am pomenit deja maĭ sus.

Noul arestant e foarte nervos. Abia adus, el chemă pe director. Acesta vine peste o oară.

— Privește, domnule, 'ĭ zice Donetsky, arătându'ĭ un cadru atârnat la capul patuluĭ seu. Acest cadru represintă pe împĕrăteasa Rusieĭ.

— Vĕd, zice directorul.

— Aceasta este sora mea sufletească. Eu vorbesc cu dênsa adese orĭ. V'am chemat acum ca să vĕ împărtășesc un mare secret, cu ajutorul căruia întreaga lume va fi mântuită. Eu am descoperit că sunt centrul universuluĭ. Tatăl e legat în lumea asta de mine, și nimic nu se face, nimic nu se mișcă fără voia mea. Vedeți acum, eu m'am născut la 29, lumea a fost creată tot la 29. Pușkin a murit la 29, Varna a fost luată la 29, capul 'ĭ s'a tăiat luĭ Sf. Ion la 29—vedeți!!!....

Vĕ rog dar, d-le director, a aviza guvernul, că s'a făcut o mare descoperire, și că nenorocirile lumeĭ provin din causa că lumea nu știe unde-ĭ centrul eĭ. Eĭ bine—eu sunt centrul....

www.dacoromanica.ro

Bietul meu amic Donetsky, a murit nebun.

. . . . . .

E duminecă. In biserica temniței popa oficiază serviciul divin.

Unul din arestanții solitari bate la ușă.

— Ce vreĭ, Plotnicoff? întrebă temnicerul de jurnă.

— Vreaŭ la biserică.

— Bine.

Plotnicoff, urmat de doĭ soldați cu baionete, e dus la biserică. El ascultă leturghia.

In crieriĭ arestantuluĭ de mult deja se face un travaliu neobicĭnuit. Omul se tot gândește, se tot gândește la situațiunea sa, și în curând se oprește asupra următoareĭ ideĭ: tot ce există, nu există de cât după voința luĭ Dumnezeu. Așa fiind, actuala stare de lucruri nu e opera voințeĭ omenești, ci e opera luĭ Dumnezeu. A se lupta în contra nedreptățeĭ pe pământ, este dar a se lupta cu Dumnezeu. Așa dar, el e un păcătos, un nemernic, care s'a ridicat în contra voințeĭ luĭ Dumnezeu. Trebue, prin urmare, să'și ispășească păcatul, trebue să se supuie. Țarul e representant direct al luĭ Dumnezeu și prin urmare e un sfînt. Trebue dar să se închine luĭ.

Ajungând la această conclusiune Plotni-

www.dacoromanica.ro

coff deveni un fervent pravoslovnic-muscal. El conversează cu plăcere cu popa, ascultă predicile sale, se închină, se roagă. Popa temniței e fericit: un nihilist, mulțumită predicelor sale, devine un supus fanatic al Țaruluĭ. In imaginația popeĭ se desemnează deja o cruce... nu crucea pe care a fost restignit Isus Christos, ci o cruce împodobită cu diamante, care 'ĭ se va atârna la piept, luĭ, popeĭ de la temnița arestanților politicĭ...

Plotnicoff citește ziua întreagă evangelia, biblia, psaltirea.... crieriĭ seĭ bolnavĭ descoper acolo enigma vieței sale. Noaptea când împrejurul seu toți dorm, din chilia sa se aude o voce emoționată, care citește: «Pre mine legatum'au legăturile morței și torentele fără de legĭ mĕ îmspăimântă. Legăturile iaduluĭ mĕ învăluiau, peste mine căzuseră lanțurile. In strâmtoarea mea chemaiu pre Iehova, și strigaĭ către Dumnezeul meu !.. »

Și în sufletul bolnavuluĭ se naște o rază de speranță, care pătrunde în bezna neagră a desperăreĭ sale. El 'și a închipuit că în curând va visita închisoarea sa fiul Țaruluĭ, trimis expres pentru a'l libera. După rugăciune, care a durat noaptea întrea-

www.dacoromanica.ro

gă, Plotnicoff bate la ușa chilieĭ și cheamă la dênsul pe directorul temnițeĭ.

— Ce vreĭ?

— Vĕ rog să porunciți să mi se deie niște pantaloni noĭ. Ișteа sunt prea rupți.

— Bine, bine! rĕspunde directorul, căcĭ privește cu ochĭ bunĭ p'acest blajin arestant politic.

Și Plotnicoff primește pantaloniĭ noĭ, el e fericit, e plin de grijă pentru toaleta sa —el se pregătește pentru a întimpina pe fiul Țaruluĭ. Dar acest mesia al liberăreĭ sale nu vine... și bietul nebun, ca ovreiĭ în Palestina, așteaptă pe mântuitorul seu. Crierĭi seĭ lucrează sub impulsiunea ideieĭ religioase, el se convinge că nu e încă demn de a fi liberat, că n'a suferit destul, că pentru îndreptarea sa maĭ trebuesc niscaĭ-va suferințe fisice maĭ dureroase.

Temnicerĭi încep a observa că de la un timp încoace Plotnicoff a început să schiopăteze.

— Ce aĭ? Te doare piciorul? întreabă directorul.

— Nu, nu e nimic! respunde arestantul.

— Dar de ce schiopătezĭ?

— Așa, nu'ĭ nimic.

— Arată piciorul.

— Lăsați, nu e nimic!

www.dacoromanica.ro

— Nu se poate, arată, arată! insistă directorul.

Și temnicerii ridică de jos ismenele arestantului, și—oróre... vĕd că întregul seu picior nu e de cât o rană purulentă. Plotnicoff, pentru ca să înduioșeze pe Dumnezeul seu 'și a făcut niște rănĭ la picior și peste fie care rană aplica var de pe părețĭ.

Arestantul e păzit acum de aproape; doctorul chemat a ordonat ca bolnavul să fie ținut în pat. Plotnicoff aude acum niște vocĭ, carĭ conversează cu dênsul... și fiul Țaruluĭ tot nu vine!...

La numĕrul 6, alăturea cu chilia luĭ Donetsky, zace nenorocita victimă a odiosuluĭ calău Trepoff—Bogoliuboff.

Arestantul bate la ușă.

— Ce vreĭ?

— Ce dracu amiroasă așa de rĕu acĭ la voĭ?

— Unde?

— Unde, unde? Aci—pretutindenĭ.

— Ți se pare! rĕspunde temnicerul.

— Ți se pare, ți se pare! Mĭserabilĭ, ba nu mĭ se pare, ci în adevĕr pute foc!

Bogoliuboff începe a suferi de halucinația mirosuluĭ — încetul cu încetul nenorocitul va avea soarta luĭ Bociareff. Admĭ-

www.dacoromanica.ro

nistrațiunea închisoreĭ face tot posibilul pentru a grăbi mersul boaleĭ.

E sâmbătă. De dimineață un bărbier umblă din chiliă în chiliă, pentru a rade pe arestanții. Iată rêndul luĭ Bogoliuboff; ușa chilieĭ sale se deschide și intră în ea unul din temniceriĭ, urmat de bătrânul bărbier. Bogoliuboff șade pe pat, fără a-ĭ băga de seamă.

— Bogoliuboff, ĭ zice temnicerul, vino să te razĭ!

— Nu vreau să mĕ rad. Plecați d'aci, canaliĭ. Știu ce voițĭ. Aveți de gând să'mĭ tăiați beregata..

— Nu fi prost; haide.... vino.

— Pleacă d'aci, miserabile! Am zis că nu merg.

— A-ș-a! Vrea să ḑică te înpotrivești! Ia-n, veniți aci! strigă temnicerul către păzitoriĭ.

Și patru oameniĭ sdraveniĭ intrară în chiliă. Temnicerul s'a maĭ adresat pentru ultima oară către arestant, dar în crierul smintit al luĭ Bogoliuboff ideia că vor să ĭ taie beregata, luă proporțiuniĭ colosale. Deja de mult dênsul e cuprins de teamă, că temniceriĭ vor să 'l otrăvească, că ne putêndu'l otrăvi s'au încercat a'l asficsia cu niște gazuriĭ puturoase. Acum, la vede-

www.dacoromanica.ro

rea briciului bărbieruluĭ, ideia că au venit să 'l omoare a cuprins de spaimă p'acest nebun, care, pe când a fost cu mințile sănătoase, nu se temea de moarte și ar fi mers cu fruntea sus și cu disprețul pe buze la spânzurătoare.

De alt-fel Bogoliuboff are dreptate, — guvernul dorește moartea sa, nu așteaptă de cât momentul ca să 'l vază golind chilia pentru alțiĭ și iară-și alțiĭ, carĭ sunt aduși la ușa temnițeĭ. Dar, pentru ca dorința guvernuluĭ tiranic să se îndeplinească cât maĭ curênd, Țarul n'are nevoie ca slugile sale să recurgă la otrăvurĭ și bricĭ; despotul are temnițe, are *oubliettes* la Petropavlowskaia fortereță, are închisoarea groasnică de la Schiselburg, are ocnele Siberieĭ, încăpătoare, vaste, unde au perit miĭ și miĭ de polonĭ.

Dar crierul bolnav e neputincios a pricepe aceasta; el știe una—că vor moartea sa, și mijloacele pentru scopul voit 'ĭ par de o potrivă bune, de o potrivă, în mânile dușmanuluĭ.

— Bogoliuboff, pentru ultima oară 'ți zic vino să te razĭ! strigă temnicerul.

— Afară, afară, nu mĕ las a fi omorît.

— Luați'l pe sus! strigă temnicerul, și

www.dacoromanica.ro

ceĭ patru păzitorĭ năvăliră asupra nenorocitului.

O luptă desgustătoare s'a încins Bogoliubof, cuprins de groază că vor să 'l ucidă, încordase toate forțele sale musculare, pentru a'și apăra viața El se luptă, dar vaĭ..... temnița 'ĭ a sleit forțele cu desăvârșire, patru oameni puternicĭ 'l aruncă la pământ; unul, cu greutatea întregului său corp, s'a așezat pe pieptul bolnavuluĭ, altul 'ĭ a întors mâinile la spate, doĭ 'l țin de cap și de picioare.

Bătrânul bărbier tremură, sufletul său de soldat încărunțit în resboaĭe, e revoltat de această priveliște.

— Maĭ încet, maĭ încet! se ruga el de temniceriĭ. E bolnav, sunteți creștinĭ și voĭ.

Și mâinile sale tremurînde acoper cu săpun obrajiĭ arestantuluĭ. Briciul șovăește, pe icĭ, pe-colo pelea e tăiată și curge sânge. Dar în fine operațiunea s'a isprăvit. Temniceriĭ și bărbierul ies pripit din chilie, de frică ca nu cum va nebunul, liberat, să arunce în capul lor cu ceva.

Frica lor însă e zadarnică. Bogoliuboff zace jos leșinat Incetul cu încetul el își revine în simțiri.

Despre resistența nenorocitului temniceriĭ raportară directoruluĭ. Spre seară d.

www.dacoromanica.ro

Copnin, directorul temniței, visitează pe Bogoliuboff. Idiotul muscal nu pricepe că are afacc cu un nebun, și începe a sbera:

— Cum aĭ îndrăznit tu să nu te supuĭ? Dacă aș porunci să-ți tragă vergĭ, și atuncĭ trebue să te supuĭ!

— Afară, afară calăule! Pieĭ din ochiĭ meĭ mizerabile! strigă Bogoliuboff.

— Așa! A-ș-a! Duceți'l în carceră! țipă Copnin.

Și Bogoliuboff e tîrît din chilia sa și aruncat în carceră. Această carceră cu aerul eĭ puturos, cu întunecimea sa, produce o impresiune nouă asupra crierilor bolnavuluĭ. Arestantul începe a bate în ușă, a striga.... până ce nu cade într'o sincopă.

In acest timp dela numĕrul 14 se aude o tusă lugubră:

— Cha-kcha! kcha!

Tușește arestantul Diacoff, condamnat la 10 anĭ de muncă silnică pentru respîndirea ideilor socialiste în armată. Această tusă nu dă pace bolnavuluĭ nicĭ ziua, nicĭ noaptea; ea e auzită de toți arestanțiĭ, și fie-care din acești nenorociți se cutremură nervos, ascultând suspinele bolnavuluĭ.

— Vecine, bate*) Diacoff în peretele chi-

*) Arestanții politicĭ în chiliele lor solitare comunica unul cu altul cu ajutoriul unuĭ fel de alfabet telegrafic Vezi *Temnița și Exil*

www.dacoromanica.ro

lieĭ sale. Nu maĭ pot citi nimic... sunt așa de slab. Scuip sânge..... oftica!

— Ce prostiĭ spuĭ — răspunde Svîticĭ, nu e oftică, ci simplu catar. Va veni primăvară, se va face maĭ cald și iară-și te veĭ îndrepta..... Haide-de, să vezĭ cu ce forțe tinere ne vom duce d'aci în Siberia!

— Vaĭ, ce greu e a trăi! Maĭ bine în ocne, de cât aci. Simt că mor!

— Lasă aceste gânduri triste. vom maĭ trăi încă, și cine știe, dacă nu vom lucra iară-și poate pentru țara noastră!

Câte-va zile după această convorbire, Diacoff, într'o seară, zise vecinului său:

— Vecine, 'mĭ e foarte rău astă-zĭ!..... Am perdut orĭ ce speranță!

— Diacoff! strigă temnicerul din coridor, ce baț în perete?

Temnicerul denunță directorului faptul, și această fiară fără Dumnezeu în suflet, porunci ca bolnavul pe moarte să fie dus în carceră.

Această crimă feroce revoltă pe toț arestanțiĭ. Din toate chilule, până acum tăcute ca mormêntul, se aud lovituri în ușă.

— Bestie fără inimă! călăĭ! strigă arestanțiĭ.

Apare Copnin și ordonă ca arestantul politic Alexandroff să fie dus în carceră.

www.dacoromanica.ro

— Nu merg, zice acesta.

— Luați'l pe sus!

Și cinci oameni se reped asupra lui Alexandroff, încercând a'l arunca jos. Arestantul resistă. Păzitorii încep a'l sugruma, din pieptul nenorocitului sufocat ies niște suspine întrerupte. Aceste suspine ajung la auzul celor-l-alți arestanți, a căror nervi sunt excitați la culme. Ușile tutulor chiliilor resună sub lovituri.

— Ce este asta? sbeară Copnin..... revoltă? Așteptați dar miserabililor.

— Tu ești un miserabil! răspund arestanții.

— Vino încoace, în chilia mea, strigă prințul Țițiani, și 'ți oi arăta eu!

— A-ș-a! Bine, excelență... Să se ia din toate chiliile cărțile și cele-l-alte lucruri. Toți pe apă și pâne!

Toți arestanții sunt în deplină revoltă. Sufletul mic al directorului e cuprins acum de frică. Dênsul fuge din coridor, și ordonă temnicerilor a nu mai enerva pe arestanți. In curênd se face tăcere, arestanții obosiți se liniștesc.

Atunci, pe furiș, temnicerii năvălesc în chilia lui Alexandroff și 'l tîresc, pe jumătate mort, în carceră. Apoi cu toții se a-

www.dacoromanica.ro

propie de ușa chilieĭ, în care zace închis Svînicĭ.

Zăvoarele se deschid, și în chilie intră temniceriĭ. Arestantul în acest moment ședea culcat.

— Svînicĭ mergĭ cu noĭ!

Intr'un mod cu totul mașinal arestantul politic se ridică în picioare și aruncând pe spate halatul iesă în coridor. Omul a ieșit mehanicește, dar în coridor, d'odată vede pe directorul Copnin, care temêndu-se ca nu cum-va arestantul să 'l pălmuiască, strigă temnicerilor.

— Unde 'l duceți? Nu în spre mine!

Temniceriĭ zăpăciți se întorc spre altă ieșire din coridor.

— Pentru ce încoace? trece prin crierul arestantuluĭ, dacă vor să mĕ ducă în carceră atuncĭ trebuia să mergem în partea opusă!..... Vor să mĕ bată cu knutul, se gândește el, și se hotărește maĭ bine să moară de cât să permită și această ultimă insultă.

Bănuiala sa era greșită. Calăiĭ după ce înconjurară edificiul 'l au adus tocmaĭ la ușa carcereĭ. Aruncat în această cămăruță întunecoasă, umedă, murdară — bietul nenorocit în curênd simte că amețeala 'l apucă; respirația îĭ devine frecventă, inima

www.dacoromanica.ro

îi bate repede. Pentru a nu cădea, el se așază jos, pe podele, și respiră cu ambii plămâni aierul ce se strecoară printr'o crăpătură de la ușă. Alăturea se aude o mișcare.

— Cine-i acolo? întreabă dênsul.

— Sunt eu — Alexandroff, rĕspunde o voce.

Și ambii nenorociți încep a vorbi în tăcerea nopței. Dar calăii veghează; unul din temnicerii, ca pisica se apropie pe furiș de ușa camerei și ascultă. Pe fizionomia sa bestială apare un surîs de satisfacție, că a prins pe doi nenorociți în flagrant delict de conversație. Pe furiș, pe pitite se depărtează și merge să denunțe faptul. Peste câte-va minute un grup de temniceri se apropie de ușe.

— Ieși! strigă unul din ei.

Svîticĭ iesă, și în fața sa vede patru bestii cu frînghii în mâini. Unul din ei năvălește peste arestant și 'i leagă mânele cot la cot, apoi strânge nodul din toate puterile. După ce această operațiune s'a isprăvit, temniceriĭ 'l aruncă înderăt în carceră.

In curênd mânile sale se învinețesc și amorțesc — durerea din ce în ce devine mai atroce.

www.dacoromanica.ro

— Svîticĭ! se aude vocea slabă a luĭ Alexandroff.

— Ce aĭ? 'l întreabă nenorocitul.

— Imĭ e foarte rĕu. Te rog bate la uşe.

Svîticĭ începe a bate în uşe cu picioarele, de oare-ce mânile sale sunt legate. Echoul duce departe prin toate coridoarele resunetul acestor lovituri. In fine temniceriĭ aud lovituri, şi vin spre uşile carcerilor.

— Deschide uşa luĭ Alexandroff; călăule, el moare!

Şi când s'au deschis acea uşe, temniceriĭ au găsit acolo un om fără simţire. Speriaţi că 'lau prea chinuit, mizerabiliĭ începură a turna apa cu găleata peste dênsul. In fine bĭetul arestant îşĭ capătă consciinţa de sine, slab ca un copil, a început a plânge, precum plâng copiiĭ

— De ce mĕ chinuiţĭ? Ce v'am făcut eu? Omorîţi-mĕ maĭ bine! zice el temnicerilor.

— Haide, nu maĭ plânge. Linişteşte-te; directorul ne a poruncit, ce să facem noĭ, te am legat, pentru că aşa ordin ni s'a dat.

Svîticĭ asculta în carcera sa, şi sângele ferbea în vinele sale; crieriĭ lucrează şi caută soluţie, pentru a scăpa dintr'o stare de traĭ nesuferită.

—Chemaţĭ la mine pe directorul: strigă el.

www.dacoromanica.ro

Temnicerii 'l scot din cameră, 'l desleagă, și se duc, pentru a chema pe miserabilul lor stăpân.

Iată 'l c'a venit.

— D. director, am o rugăciune a vĕ face, zice Svîticĭ; rugăciunea mea e lesne s'o îndepliniți. *Vĕ rog, dați ordin să mĕ ucidă* Aceasta e lesne de făcut, e foarte lesne. Nimenĭ nimic n'are să afle, veți putea declara c'am murit. Ve rog faceți această bunătate; dacă maĭ credeți nițel în Dumnezeŭ, dacă aveți ceva sfînt pe pămênt, faceți ca să fiu ucis!

Svîticĭ nu înțelege ce cere, nu pricepe că cererea sa e imposibilă, din contră în mintea sa realisarea cereriĭ se pare așa de naturală, așa de simplă.

— Asta nu o pot face! rĕspunde bestia; dar a vĕ libera din carceră pot.

Duceți-'l în chilia sa! ordonă el temnicerilor.

Și ambiĭ nenorociți, schiloziți, plinĭ de vînătaĭ, slabĭ și prăpădiți, sunt duși de temniceriĭ îndărăt în chiliile lor.

. . . . . .

In celula sa solitară zace nenorocitul Mișkin. Dorul de libertate 'l consumă încetul cu încetul. Dar orĭ-ce speranță—de mult de mult deja a dispărut pentru dênsul.

www.dacoromanica.ro

— Ce fel, nu mai e scăpare? se întreabă acest om energic și plin de vlaga vieței. Așa dar trebue să mor, să mor de o moarte bună, care va dura ani întregi?... Atunci mai bine să mĕ sinucid! Dar să mor așa, fără nici un folos pentru tovarĕșii mei de suferință!.... Mai bine să fac ceva, care să le ajute, să mĕ sacrific pentru înbunătățirea soarteĭ lor.

Așa cugeta Mișkin. După mai multe nopți nedorminte, crierul sĕu găsi în fine o hotărîre. A se sinucide—e stupid, cînd cu prețul vieței poți face un bine. Să fac dar un bine, pe care 'l voĭ plăti cu viața.

Și Mișkin începu a merge fie care Duminecă la biserică.

Pentru ce?

El aștepta, ca să întâlnească acolo pe directorul Copnin, care de la o vreme se ferește de arestanții politicĭ, și nu mai visitează coridorul lor. E zi de serbătoare. Mișkin e la biserică, el așteaptă. Și pentru astă dată nu în zadar. Directorul temnițeĭ e în plină uniformă la paradă, cu decorații pe piept intră în biserică. El ascultă serviciul divin, 'și face mereu cruce, se închină —fără a pricepe măcar că stă înaintea icoaneĭ aceluia, care a fost arestat, legat, bătut și chinuit pentru că a cutezat să

www.dacoromanica.ro

zică, adresându-se către ceĭ fericiți și ceĭ puternicĭ: «Vaĭ vouĕ celor ce sunteți sătuĭ, că veți flămânzi; vaĭ bogaților, că ați primit răsplata deja,» iar adresându-se către ceĭ prigoniți a zis: «*fericiți veți fi când oamenii vĕ vor urî și când vĕ vor prigoni, și vĕ vor batjocori și vor scoate numele vostru ca rĕu. Bucurați-vĕ într'acea zi, că iacă plata voastră mare este în ceruri!*»

Inaintea rectinieĭ pentru sănătatea familieĭ imperiale, sluga credincioasă a despotuluĭ se apropie cu evlavie pentru a sĕruta crucea celuĭ restignit. Imediat dupe dênsul merge Mișkin.

Directorul sărută crucea și se întoarce drept spre arestant; acesta 'l privește în albușul ochilor și... 'ĭ aplică o palmă, care rĕsună în biserică.

— Mișelule, cum cutezi tu a maĭ săruta crucea! zice Mișkin.

Directorul rĕmâne o clipă ca tresnit, apoĭ ridică bastonul, și în biserică începe a lovi pe arestant peste cap. Sângele țișnește, omul cade jos. Dar furia sĕlbatică la vederea sângeluĭ turbează, el se aruncă asupra victimeĭ sale, o calcă în picioare și din gura sa spurcată iasă înjurie cele maĭ grosolane.

www.dacoromanica.ro

Şi aceasta în biserică, alături cu preotul care ţine în mână crucea.

Muscalii sunt pravoslavnici — dar n'au avut nici o dată şi n'au nici acum, acea stimă profundă pentru religie, care caracterisează cele-l-alte popoare creştine. Creştinismul rusului e cu desevârşire superficial. Dumnezeul seu e un ce concret, real.

De aceia tocmai, în Rusia sunt mii de moaşte sfinte, de icoane făcătoare de minuni, de aceia ruşii cred că Ţarul lor e în adevĕr represintant al luĭ Dumnezeu pe pământ.

Acoperit de sânge, fără conştiinţă Mişkin e tîrît din biserică afară în curte; aci după porunca directoruluĭ 'ĭ se pun fiare la picioare, apoĭ nenorocitul e aruncat în carceră.

Luând hotărîrea de a da o palmă directoruluĭ temniţeĭ, Mişkin avea în vedere că va fi dat imediat în judecată, şi că—de sigur—va fi condamnat la moarte. Calculele sale, pentru astă dată, cel puţin, nu s'au realisat. Guvernul a ordonat ca Mişkin să fie trecut drept un nebun, şi să fie transferat din acea temniţă în fortăreaţa de la Schluselburg.

Restul biografieĭ acestuĭ valoros luptător pentru libertatea poporuluĭ rus, cetitorul îl cunoaşte deja.

www.dacoromanica.ro

Guvernul deșertă în fine temnița de lângă Charcof de arestanții politicĭ înebuniți ; dupe Bocearoff, a dispărut de acolo Plotnicoff, apoĭ nenorocitul meu amic Donetsky, apoĭ Mișkin. Ceĭ rĕmașĭ, credeau că tovarășiĭ lor de sigur au fost în fine transportați în Siberia, iar groasnica Siberie în iadul lor li se înfățișa ca un fel de El-do-rado, pentru sufletele lor chinuite în închisorile celulare.

A trecut vara, a venit iarăși toamna cu ploile sale, cu cerul sĕu posomorât, cu nopțile de toamnă, când spre dimineață începe a cădea o brumă deasă. Tusa luĭ Diacoff deveni maĭ tare. Bietul bolnav nu maĭ avea forțe de a ieși la plimbare. Numaĭ când soarele se ridică, și începe a încălzi pămêntul umed, doĭ arestanți ordinarĭ scot pe sub-soară pe nenorocit și 'l așază afară pe o laviță, unde el șade înghemuit, cu privirile sale stinse privind în spațiu.

E noapte. Ploaiă mărunt, și arestanțiĭ de prin chiliile lor ascultă în tăcerea nopțeĭ cum cad picăturile de ploaie peste geamurile ferestreĭ, cum suflă vîntul, urlând în coșurile temnițeĭ. Dar iată se aude un plâns sfîșiitor.

— Cine plânge, acolo? întrebă pe temnicerul de serviciu un arestant.

www.dacoromanica.ro

— Diacoff! răspunde acesta.

— De ce plânge?

— D'apoĭ, știu eu!

— De ce nu 'l întrebĭ? Fie-ți soarta blestemată, nu eștĭ și tu om ca să aĭ puțină îndurare pentru un om ca tine!

Temnicerul simte un fel de remușcare de conștiință, el se apropie de ușa chilieĭ luĭ Diacoff, și 'l întreabă ce are.

Bolnavul șade pe pat, mânile sale uscate sunt neputincioase pentru a 'l servi. El vrea să beie apă, 'ĭ aci, lîngă dînsul, dar vaĭ, bolnavul n'are putere să întindă mâna, pentru a lua cana.—Și nimenĭ lîngă dênsul..... nimenĭ. In adăstarea morțeĭ—el plânge, plânge amar, și lacrimile curg șiroae pe obrajiĭ sĕĭ uscați.

A! aceste singure lacrimĭ a victimeĭ nenorocite — în curînd, foarte în curînd le va plăti tiranul cu sângele sĕu. Și sângele sĕu se va închiega, dar lacrimile luĭ Diacoff nu se vor usca, căcĭ fie-care din aceste lacrimĭ va striga: rĕsbunare!

A două zi, vecinul muribunduluĭ, arestantul politic Svîticĭ, scrisese următoarea petițiune către directorul temnițeĭ:

Domnule Director,

Zilele lui Diacoff sunt numărate în curend el va deșerta chilia sa, dar la patul seu de moarte, dînsul n'are pe nimenĭ, ca sa l îngrijească E greu de a muri în floarea vi-

www.dacoromanica.ro

eţeï, dar e şi mai greu de a muri în celula solitara a unui ocnaş Daca mai arde o singura schintee în sufletul vostru, apoi în numele acesteï schinteï sfinte, permiteţi-mi ca să îngrijesc eu pe nenorocitul meu tovareş în ultimele zile ale vieţeï sale

V. Svîticï.

La această scrisoare Svîticï n'a primit nicï un rĕspuns. Din altă parte însă, directorul, se vede că simţind şi el ceva în sufletul sĕu de calău, porunci ca în chilia luï Diacoff să fie adus ca îngrijitor al bolnavuluï un arestant ordinar. Şi în adevĕr, a doua noapte chiar un arestant moşneag, încărunţit în temniţe, deveni îngrijitorul muribunduluï.

Noaptea aceasta a fost liniştită. In coridorul temniţeï sforăia temnicerul de pază, adormise şi bătrânul arestant lângă patul muribunduluï In gemuleţele ferestruelor bătea monoton ploaia de toamnă. De o dată parcă atins de curentul electric se ridică în picioare moşneagul.

Ce să fie? Ce s'a întâmplat?

Privirea luï cade peste bolnav, şi bătrânul vede că Diacoff a murit..... Cu mâna tremurândă moşneagul 'şï face cruce şi se apropie de pat.... da, a murit! Degetele sale grosolane apasă ploapele, şi ele se închid peste ochiï carï nu maï vĕd.

Dupe aceasta bătrânul se aşază iară-şï pe scăunaşul seu de lemn, apoï aruncă o

www.dacoromanica.ro

privire pătruzătoare spre uşe. Instinctele rele, resultatul uneĭ vieţi, s'au desceptat în sufletul bătrânuluĭ criminal... El se scoală de pe scăunaşul său şi pe furiş se apropie de cadavrul arestantuluĭ politic; acum mâinile sale scotocesc pe sub pernă, sub plapoma, în buzunarul halatuluĭ—nimic. Arestantul n'are parale..... şi de unde să fi avut?! Moşneagul nu se încrede, şi desvăleşte cămaşa de pe pieptul cadavruluĭ —o iconiţă de argint, binecuvêntarea mameĭ răpausatuluĭ, străluceşte atârnată la gât. Bătrânul criminal se teme de sacrilegiu... dar, el rupe de pe gâtul cadavruluĭ acest scump odor, şi 'l ascunde în buzunar. Asemenea tot în buzunar ascunde dênsul şi treĭ patru bucăţĭ de zahăr, pe carĭ le găseşte pe mescioară.

In acest moment prin gemuleţul de la uşe priveşte înlăuntru temnicerul.

— Ce e acolo? întreabă dênsul.

— Arestantul politic a murit! răspunde bătrânul.

— Dumnezeu să 'l ierte!.. Rămâĭ acolo, până dimineaţă nu 'l vom scoate afară.

A doua zi dimineaţa directorul visită chilia luĭ Svîticĭ.

— Am primit petiţiunea, zise el.

www.dacoromanica.ro

— Atunci, poate că 'mi veți permite ca să îngrijesc de Diacoff?

— Asta nu o pot face... dar

— Dacă nu puteți, apoi cel puțin avizați pe guvernator despre starea lui.

— E de prisos, pentru că Diacoff a murit astă noapte.

Pentru a nu răspunde lui Svitici, directorul așteptase moartea lui Diacoff, pe care anunțându-i-o, a crezut că se răsbună în contra lui Svitici, pentru modul cum a fost scrisă petițiunea lui.

www.dacoromanica.ro

XIX

TERORIȘTII

Ieșind din iadul închisorei celulare, condamnații politici, adică aceia dintre ei cari n'au înebunit sau n'au perit de oftică sau alte boale, sunt expediați în ocnele Siberiei, și mai cu seamă în minele închisoarei de la Kara. Acolo îi aștepta moartea sigură, căci acolo totul e combinat în așa mod, în cât organismul cel mai puternic se va sdrobi de împrejurările imposibile pentru traiul omului.

Până vor sosi condamnații politici la destinație, lunga cale spre ocnele Siberiei va fi sămănată cu cadavrele lor. O cale de 8000 kilometre; în lanțuri e fie-care, făcênd pe zi câte 25 de kilometre. Acești

www.dacoromanica.ro

nenorociți vor face lungul lor drum în curgere de luni întregi, păşind prin noroi, trecând valuri, prin apă până la brâu, sub ploaie şi ninsoare, dormind în drum în nişte temniţe umede, murdare, abia hrăniţi, abia îmbrăcaţi, tifosul, febra tifoidă, catarul de stomach şi de căile respiratoare— în curênd vor decima şirurile lungi ale victimelor despotismului muscălesc.

Şi suspinele acestor victime, lacrimele lor — din fundul ocnelor, din chiliile solitare ale temniţelor, din pustietăţile ţĕrei Iacuţilor, vor striga rĕsbunare!

Şi la acest strigăt vor rĕspunde tovarăşii celor căzuţi.

Precum a vĕzut deja cetitorul, mişcarea socialistă s'a început în imperiul rus cu propaganda liniştită şi loială a ideilor umanitare. Incepând la 1872, imediat după conspiraţiunea Neciaeff, această mişcare purcedând din Zurich a trecut la Petersburg, şi de acolo s'a revărsat peste imperiul întreg.

Imbrăcaţi în suman ţĕrănesc, cu toiagul în mână, cu desagi plini de cărţi pentru popor pe umeri, tineri şi tinere, proseliţi ai socialismului apusean au mers în popor pentru a 'l lumina şi a 'l chema să se ridice în contra impilatorilor sĕi. Miş-

www.dacoromanica.ro

carea aceasta «în popor» creștea mereu, și pe la 1874 a îmbrățișat imperiul întreg.

Guvernul muscălesc speriat de ea s'a năpustit asupra propagandiștilor utopiștĭ a iubireĭ și frățireĭ cu toată rigoarea legilor sale draconiene. In curênd toate temnițele statuluĭ s'au umplut cu propagandiștĭ.

Perzînd terenul prin sate, din causa persecuțiunilor guvernuluĭ, propagandiștiĭ se întorc în orașe, unde urmează propaganda lor printre muncitorime, dar în curênd și aci ocârmuirea îĭ arestează, și propaganda se închide.

Aceĭa din socialiștĭ, carĭ au rĕmas în libertate vĕd neputința de a urma cu propaganda, din altă parte din fundul temnițelor le vin mereu știrile cele maĭ groasnice. Guvernul despotic, de frica socialiștilor pacĭnicĭ, șĭ-a perdut capul — el chinuește, ucide pe ceĭ arestațĭ.

Să meargă înainte pe calea uneĭ propagande pacĭnice a ideilor? Era cu neputință; să înduri cu supunere chinurile și persecuțiunile din partea guvernuluĭ, era peste firea omuluĭ.

Era firesc, era logic, să arăți acestuĭ guvern semi-sĕlbatic, că ceĭ carĭ știu *iubi*, știu de asemenea și *să urască!*

www.dacoromanica.ro

Și iată că în ziua de 24 Ianuarie 1878, un glonț a isbit drept în piept pe prefectul poliției din Petersburg, generalul Trepoff. Acest glonte de revolver a fost un avis prealabil guvernului despotic.

Din acest moment s'a produs o mișcare în sînul partidului nihilist. Fruntașii partidului se convinseseră, că este absolut cu neputință de a lucra pe o cale pacînică într'un stat absolutist, că înainte de a se deda activității puraminte culturale în sînul poporului, e necesar să revendici cel puțin drepturile constituționale.

Dar a nădăjdui că un autocrat va da de bună voie *Constituțiunea* — e o co pilărie. Trebue deci să silești pe despot să abdice de prerogativele puterei absolutiste.

O dată această convingere pătrunsă în conștiința fruntașilor, ea a fost în curând împărtășită de partidul întreg.

Propaganda socialistă în popor a fost desființată, rĕspândirea cărților în popor prin pătura cultă a societății a încetat; toate sforțările partidului s'au îndreptat asupra unui singur punct—asupra ocârmuirei.

Organisațiunea federalistă a grupurilor s'a topit încetul cu încetul, pentru a forma

www.dacoromanica.ro

un partid monolit, menit a da piept cu organisaţiunea centralistă a statuluĭ.

In vîrful imperiuluĭ rusesc stă Ţarul

In vîrful partiduluĭ nihilist s'a pus un *Comitet executiv.*

Ţarul e absolut, şi Comitetul executiv va fi absolut.

Ţarul condamnă la moarte, şi Comitetul executiv va condamna la moarte.

Care pe care?

Şi iată, ca printr'o mişcare a bagheteĭ miraculoase, apar pe câmpul de luptă nişte figurĭ sombre, înzestrate cu o energie şi cu un caracter fără seamăn în istorie. Aceştĭ oamenĭ execută hotărârea comitetuluĭ executiv—apoĭ dispar de pe scenă.

Guvernul vede cu oroare cum cad, loviţĭ ziua 'namiază mare, în mijlocul oraşuluĭ, pe stradele cele maĭ frecuentate, fruntaşiĭ sĕĭ: în Petersburg moare, lovit de un pumnal drept în inimă, amicul Ţaruluĭ, general şef al gendarmilor imperiuluĭ, Mezentzeff, pentru că a îndrăsnit să desbrace până la pele pe douĕ fete arestate; la Charcoff, cade mort prinţul Krapotkin, guvernatorul general, pentru că a ordonat să fie chinuiţĭ condamnaţiĭ politicĭ în temniţa celulară, la Charcoff, cade ucis generalul Heiking, pentru că a torturat pe arestanţiĭ po-

www.dacoromanica.ro

liticĭ, la Odesa moare ucis generalul Strelnicoff, pentru că a batjocorit pe niște femeĭ arestate, moare Niconoff, Reinștein, mor o droaie de spioni...

Ca răspuns la aceste acte de răsbunare, Țarul proclamă stare de asediu și dă puteri discreționare guvernatorilor. De la un capĕt al imperiuluĭ până la altul se înalță spânzurătorile.

— Moarte pentru moarte! proclamă din partea sa comitetul executiv — și condamnă la moarte pe Țar.

In ḑiua de 2 Aprilie 1877 Solovieff trage cinci focuri în contra autocratuluĭ, și nu'l nimerește.

La 5 Februarie sare în aier palatul de iarnă, ucizênd 10 păzitori și rănind 53 alți oameni, dar Țarul rĕmâne neatins.

In fine, în ziua groasnică de 1 Martie 1881 autocratul cade sfîșieat de o bombă.

Aceste acte de răsbunare au consumat forțele partiduluĭ, tot ce a fost în sînul sĕu maĭ fanatic — a perit.

Și astăzi în vastul imperiu al Țarilor domnește o tăcere de mormênt, o liniște lugubră, semnul uneĭ fortuni viitoare.

www.dacoromanica.ro

XX

PLECAREA MEA DIN GENEVA
PROPAGANDA IN ARMATA RUSEASCĂ

In curent cu tot ce se petrecea în Rusia, eu unul cu tovarĕșiĭ meĭ vedeam bine că propaganda prin scris trebue să înceteze, ne maĭ avênd factorĭ pentru rĕspîndirea cărților revoluționare. A scrie și a tipări pentru publicul voiager prin Europa, a rĕspîndi cărți și broșurĭ printre rușiĭ carĭ petrec pe la băĭ și la Paris — era o ocupație care nu 'mĭ surîdea de loc.

Mĕ hotăriĭ dar să mĕ retrag din mișcarea revoluționară din imperiul rus și să mĕ stabiliesc în Patria-mumă, sacrificând restul vieței mele copiilor, căcĭ eram căsătorit.

www.dacoromanica.ro

Lăsaĭ tovarășilor din Geneva tipografia și mĕ pregătiĭ de plecare. In ajunul plecăriĭ însă avuĭ o convorbire cu stimatul meu amic, reposatul Mihaĭl Dragomanow.

In această convorbire dênsul vroia să mĕ convingă că fac rĕu de părăsesc mișcarea, că fără mine va înceta «Obșcina» și tipografia va trece în mâinile grupărilor centraliste, adică a rusofililor, că terorismul nu va putea dura lung, și iară-și va fi necesitate de a scrie și tipări pentru luminarea popoarelor subjugate de Rusia. Dênsul avea dreptate, dar dreptatea ce o avea privea direct pe Rutenĭ, pentru carĭ lucra el. In adevĕr, Dragomanow deșteptă un curent puternic de naționalitate prin poporul rutean atât în imperiul moscovit cât și în Austria, opera sa roditoare a dat deja fructe, și un curent naționalist îmbrățișează pătura cultă a acestuĭ valoros popor slav. Dar eu, basarabean, ce rol maĭ aveam în toate astea? Și apoĭ, gândindu-mĕ bine la starea desperată a lucrurilor în Basarabia, evenimentele din Orient, mĕ atrăgeau. Resbelul era în toiul sĕu, 300,000 de rușĭ ocupau România, granița de la Prut aproape nu exista, iar eu aveam la dispoziția mea miĭ de kilograme de cărțĭ și broșurĭ revoluționare.

www.dacoromanica.ro

Speranța de a putea răspândi aceste mormane de cărți în rândurile armateĭ, de a putea să le strecor în Basarabia—mĕ tentase așa de mult, în cât hotărîrea mea deveni nestrămutată.

Consimțiĭ însă să ajut pe Dragomanow în transportarea cărților rutenești atât la Lemberg, cât și în Ukraina muscălescă, asemenea luaĭ asupra mea și o însărcinare foarte delicată pentru amicii sĕĭ din Lemberg.

Pentru a putea trece însă nesupărat imperiul austriac cu cuferele pline de cărți rutene, îmĭ trebuia pașaport și alte hârtiĭ. Mulțumită unuĭ prieten al luĭ Dragomanow că pătaĭ un pașaport legal pe numele baronuluĭ von-Witte, actualul ministru de finance în Rusia; asemenea tot pe numele acesta am maĭ priimit și un bilet de cl I de liber-percurs pe toate căile ferate ale Europeĭ. Baronul von-Witte, p'atuncĭ era un simplu Director al căilor ferate din sudul Rusieĭ, și hârtiile sale au fost date de dênsul unuĭ prieten al sĕu, pentru a duce pe o doamnă în străinătate. Prietenul sĕu fiind un amic al luĭ Dragomanow, mi le dete mie.

Așa dar luaĭ rĕmas bun de la amiciĭ meĭ și plecaĭ singur, fără familie, avênd ca bagagiu niște cufere marĭ și grele, pli-

www.dacoromanica.ro

ne cu cărți. In Bavaria observ că biletul meu de drum de fer produce oare-care impresie asupra impiegaților căilor ferate. Titlurile mele de pe bilet făceau pe șefii de tren să mĕ salute cu mare ceremonie.

La Münich, directorul căilor ferate, aflând că în tren se află baronul von-Witte, veni să 'mĭ strângă mâna. La Viena și maĭ bocană: Directorul *Staats-bahn-ului* mĕ pofti în apartamentul sĕu, și se întreținu cu mine despre noua cale ferată spre Sevastopol, care se construia p'atunci.

Nu știu ce impresie am făcut asupra acestor domnĭ, dar surîdeam când mĕ gândeam numaĭ, că marele demnitar rus n'are în bagagiul sĕu alt ceva de cât cărți, și cărți revoluționare.

Mulțumită biletuluĭ meu de cale ferată pe întregul meu drum nicăirĭ n'am întîmpinat absolut nicĭ o pedică, ceia ce demonstra că plecarea mea din Geneva a fost bine mascată, așa că spioniĭ ruși de acolo n'au descoperit dispariținea mea bruscă.

Ajungând la Lemberg, îndeplinii comisiunea perfect, apoĭ ușurat de douĕ cufere marĭ și patru colete, plecaĭ din Cernăuți spre Suceava. Aci nu 'mĭ maĭ venea să mĕ presint la graniță în calitate de șef al

www.dacoromanica.ro

căilor ferate din sudul Rusiei, și arătaĭ un alt pasaport pe numele unuĭ caucazian Aywazow. Cu ajutorul acestuĭ pașaport în toată regula trecuĭ granița, însă fără cărți, căcĭ le expediasem cu mare vitesă la Iași.

La Iași, întâiul lucru care 'mĭ bătu la ochĭ și făcu asupra mea o impresie dureroasă, au fost geandarmiĭ ruși de pe la gară. Inima mea de român basarabean se strânsese de durere, văzând p'acești militarĭ călcând pământul sfînt al Românieĭ.

Biată țară! Dușmanul eĭ secular, inamicul eĭ cel maĭ redutabil, care de secolĭ sub masca unuĭ amic o pândește pentru a o înghiți, era acum în inima țăreĭ, ca aliat, ca tovarăș pe câmpul de luptă!

La Iași descinseĭ direct la Eugen Lupu, pe care 'l însărcinasem cu scoaterea cărților de la vamă.

Abia sosiĭ, și aflaĭ deja lucrurĭ triste. Unĭĭ din tovarășiĭ meĭ, basarabenĭ stabiliți la Iași, de frica rușilor, carĭ au intrat în țară, se speriaseră în așa mod, în cât au crezut de cuviință să îngroape în pământ sutimĭ de kilograme de cărți, trimise de mine din Elveția. Unul din acești basarabenĭ, d. V — a mers cu frica în sîn până acolo, în cât nu s'a mulțumit de a îngropa în via sea cărțile mele, ci a maĭ turnat și

www.dacoromanica.ro

apă peste ele, ca să putrezească mai iute. Aflând despre această barbarie adevărat muscălească, am mers imediat de am desgropat cărțile și le am scos la lumina soareluĭ. Apoĭ, după ce le uscasem bine, am împachetat totul, expediându-l post-restant la Galați, ca de acolo să treacă prin Renĭ în Basarabia.

După câte-va zile de ședere la Iașĭ plecaĭ direct spre București, pentru a mĕ întâlni acolo cu doctorul Zubcu-Codreanu

Pe amicul meu 'l găsiĭ instalat într'o mică odăiță din strada Teilor, închiriată la căpitanul Groază. Mĕ opriĭ la dênsul, pentru că 'mĭ era incomod să descind la vr'un otel.

Peste câte-va zile sosiră din Iași și coletele mele cu cărțĭ. Pentru a nu atrage atențiunea polițieĭ rusești asupra noastră, hotărîrăm *primo* de a nu merge în persoană la gară pentru a le scoate, *secundo* de a nu le transporta la domiciliul nostru.

In această privință ne a scos din încurcătură rĕposatul doctor C. Stanceanu, care p'atunci era intern la spitalul de copiĭ din strada Deaconeselor, pe unde acum se află ministerul de instrucție. D. C. Stanceanu s'a dus la gară, a scos coletele și le a transportat la spital, unde le a descărcat

www.dacoromanica.ro

în odaia sa, cu prealabila învoire a șefului său, răposatul d-ru Sergiu.

Așa dar, lucrurile au mers până acum de minune — aveam un ajutor ne bănuit de poliția muscălească, aveam și un depou sigur. Restul a mers și mai perfect. Peste două-trei zile inundasem cu cărțile revoluționare librăriile din capitală și din provincie; — ofițerii ruși avizi de a pune mâna pe fructul oprit năvăliră asupra acestei mărfi cu așa furie, în cât două-trei săptămâni au cumpărat de la Graeve & Sölozi etc. absolut tot ce am depus p'acolo. Această isbândă mă încurcase întru cât-va; depoul meu se topea vădit, și 'mi era ciudă că nu m'am aprovisionat mai bine. Din încurcătură însă m'a scos Dragomanow, care, calculând bine că coletele luate cu mine în curênd se vor epuisa, 'mi espediase imediat ce a priimit știrea despre sosirea mea fără accidente în Romania, peste 800 chilograme de cărți.

Între cărțile și broșurile ce am priimit peste câte-va zile, găsii și niște esemplare a broșurei lui Dragomanow: *Les turcs du dedans et du dehors.**) O broșură de ac-

*) Broșura aceasta a fost citată la 1878 de catre d Athanasiade în scrierea sea «*La Bassarabie.*» Mĕ cred dator sa mulțumesc aci autorului acelei broșuri, care pentru noi românii din Bassarabia a fost pe aceste timpuri negre, o

www.dacoromanica.ro

tualitate, care s'a cumparat ca pâinea caldă în mii de exemplare de către rușii ce mișueau prin România.

In această broșură Dragomanow adresându-se Rusiei, care se fălea că luptă pentru desrobirea popoarelor slave de sub jugul turcesc, zice:

«Inainte de a ne gândi la alții, să ne «liberăm noi înșine de principii, de prac«tica și constituțiile turcești, precum și de «guvernul *à la turque*, care există la noi.» Apoi mai departe:

«Ceia ce ne revoltă la turci, există în «tocmai și la noi în Rusia: avem mizeria «cumplită a poporului, datorită birurilor a«păsătoare, datorită unui sistem de impo«site, care face să se stoarcă dela țăran «toate cheltuelile statului. Țăranul din Ru«sia e un adevărat *raia*; avem arbitra«giul înspăimântător al agenților puterei, «absența complectă a garanțiilor pentru si«guranța și libertatea individuală; dar mai «avem și un ce, pe care Turcia nu 'l are «— *intoleranța religioasă și națională*. «Aceste rele sunt așa de vechi la noi și noi «ne am obicinuit așa cu ele, în cât le pri«vim deja cu o nesimțire complectă, și nu

mângaiere meritata Loviți la inima de d N Kreţulescu, pe rana ce ne a facut acest vlăstar al boerimei noastre pamêntene, ne-a pus balzam d. Athanasiade, luându-ne apărarea.

www.dacoromanica.ro

«ne mai turburăm de loc. Când s'au pro·
«dus mișcările în Herzegovina, fiind pro-
«vocate din motive agrare, tocmai atunci
«am avut și noi în diferite părți ale impe-
«riului niște disordine agrare. Districtul
«Cigirin, de pildă, a fost despopulat și schim-
«bat într'o pustietate de armată rusă; a-
«celași lucru s'a întâmplat în guvernămin-
«tele Voronej, Cernigov etc. Aceste disor-
«dine agrare de atunci, s'au mai repetat
«în alte părți, producând o adevărată foa-
«mete. Apoi, în ultimii ani mii și mii de
«persoane au fost închise în cazemate uci-
«gătoare, mii de persoane aŭ fost exilate
«pe cale administrativă, condamnări bar-
«bare s'au pronunțat într'o serie lungă de
«procese politice. O tînără fată de 17 ani,
«o copilă, a fost condamnată la muncă sil-
«nică în ocne, pentru o broșură socialistă,
«care circulă cu mile de exemplare în Eu-
«ropa,fără a înspăimânta pe cine-va In fă-
«gașul cruciadei noastre în contra Turcilor
«și a Maghiarilor, avertismente curgeau și-
«roae asupra presei, cinci ziare au fost sus-
«pendate și mai multe suprimate—și vai, d.
«Gorciacoff afirma p'atunci că în Rusia
«presa e liberă. In momentul când am ple-
«cat pentru a mântui pe slavii, limba po-
«lonă era interzisă în Polonia; tipărirea

www.dacoromanica.ro

«cărților în limba ruteană oprită, limba ro-
«mână în Basarabia interzisă,—nici o carte
«în această limbă n'are voie să treacă gra-
«nița; era chiar oprit de a cita în lucră-
«rile istorice textul documentelor în această
«limbă; ba chiar cântecele în limba ruteană
«fură interzise. Schismaticii în zadar așteaptă
«libertatea conștiinței, proseliții lor zac în
«temnițele statului. Dăunezi o lege nouă a
«fost proclamată pentru a întări guverna-
«mentele din provincie, acea lege infamă
«pune la discreția guvernorilor libertatea,
«cinstea și averea oamenilor. In fine, pro-
«babil pentru a răspunde musulmanilor din
«Balcani, s'a interzis fetelor musulmane de
«a deveni profesoare.....

«Intr'un cuvênt, un stat în care sub for-
«ma autocrației domnește un arbitragiu ad-
«ministrativ inspăimântător, unde privilegiile
«de clasă există chiar în sistemul impozi-
«telor, unde domnește sistema de rusifi-
«carea silită a tot ce nu e rus, unde bise-
«rica se sprijinește pe knut, vergi și ba-
«ionete, unde nu există nici urmă de liber-
«tate individuală — un asemenea stat nu
«poate să susție causa sfânta a libertății
«popoarelor slave din Turcia.

«.....Influența unui asemenea stat asupra
«slavilor liberați de sub jugul turc nu poate

www.dacoromanica.ro

«să fie de cât funestă, şi nu va produce «printre sêrbĭ şi bulgarĭ etc. de cât o ură, «care lesne va îmbrăţişa nu numaĭ guver- «nul rus dar şi întreaga naţiunea rusă.»

Am citat aceste cuvinte dintr'o broşură a luĭ Dragomanow înadins, pentru a arĕta cetitoruluĭ cât de prevĕzĕtorĭ am fost noĭ, refugiaţiĭ politicĭ, cât de bine am prevĕzut că cu «ură» în contra naţiuneĭ ruse se va isprăvi făţarnica emancipare a bulgarilor de sub jugul otoman, făptuită de Ţarul muscălesc. Ce e drept, pentru a prevedea aceste lucrurĭ — a fost cât se poate de uşor, căcĭ fie-care din noĭ, refugiaţiĭ politicĭ din Rusia, cunoşteam bine istoria imperiuluĭ rus, cunoşteam perfect caracterul familieĭ Romanoff (sau maĭ exact zis a familieĭ Schleswig-Holstein), cunoşteam în fine factorul politic al Rusiceĭ moderne— societatea rusă. Despre această societate broşura luĭ Dragomanow *Les turcs du dedans et du dehors* ne dă următoarea caracteristică imagine fidelă:

«Societatea rusă, educată de un aseme- «nea guvern, nu preţueşte maĭ mult de cât «dênsul, şi despre dênsa 'şĭ poate face orĭ- «cine o părere exactă după voluntariĭ noş- «trĭĭ, carĭ au plecat în Serbia, pentru a «susţine causa sêrbilor în resboĭul cu tur-

www.dacoromanica.ro

«cii. S'a iertat acestor voluntarĭ beția lor «oribilă, li s'a iertat iregularitatea, lipsa de «scrupule în cestiunĭ bănești, dar maĭ era «și alt ceva. Majoritatea acestor voluntarĭ «era din ofițerĭ, formați la Caucaz într'o «școală de arbitragiu și de violență fără «seamăn, formați în Polonia, și așa maĭ «departe. De aceia tocmaĭ în curgerea câ- «tor-va lunĭ cât a durat resboĭul sêrb, s'a «desfășurat de-a lungul Dunăreĭ albastre, «a Saveĭ și a Moraveĭ, un sistem monu- «mental de pălmuială și de sfărâmarea mă- «selelor. Lumea întreagă — soldații și țĕ- «raniĭ, studenții universitarĭ, profesorĭ de «colegiu, sêrbĭ și bulgarĭ, au fost supuși «acestuĭ procedeu de civilisare muscălesc.

«Cu ajutorul pumnuluĭ ofițerii ruși *) «au crezut necesar să învețe pe slavĭ arta «militară; și nu numaĭ acești ofițerĭ, dar «și ziariștiĭ ruși, carĭ au plecat în Serbia, «n'au bănuit măcar că sêrbiĭ și chiar bul- «gariĭ, au conservat sub jugul otoman un «simțimênt de libertate, inviolabilitate și

*) Ofițerii noștriĭ maimuțind pe ofițerii ruși sunt asemenea de parere că fără bataie nu se poate în armată. Parere odioasa și care înjosește arta militara, de alt-fel ea e și greșita, căci în armata elvețiană, germană și englesa nu se bate, iar noĭ, Românii, am fi mândri de a ajunge la progresul acestor armate Părerea mea este, că cu cât ofițerimea uneĭ țĕrĭ e maĭ incultă, cu atât și bătaia maĭ brutala domnește în armată.

www.dacoromanica.ro

«demnitate individuală mult mai vie, de «cât posedăm noi aceştia, cari ne am obi- «cinuit cu despotismul nostru, cu poliţia «noastră şi cu cinovnicia noastră. Aceşti «ofiţeri şi jurnalişti ruşi n'au priceput că «în Turcia, mulţumită stărei primitive a «tiranieï musulmane, s'a păstrat mult mai «multă egalitate civică şi libertate indivi- «dual㠠de cât la noi în Rusia, şi că mai «cu seamă în Serbia, unde o generaţiune «întreagă a fost deja educată sub regimul «libertăţilor Constituţionale, un asemenea «sistem de sfărâmarea fălcilor era imposibil. «Serbii şi Bulgarii n'au putut prin urmare «să vază în voluntarii noştrii, în aşa zişii «lor liberatori, de cât pe *başi-buzucii ruşi.* «Şi ce să mai zicem, după aceasta, des- «pre aceï scriitori şi oamenii de stat ai «Rusieï, cari vorbesc acum de liberarea «altor slavi—slavilor din Austria, slavilor «din Ungaria, slavilor din Prusia şi chiar «din România? Până va exista regimul tur- «cesc la noi, este ridicol de a se deschide «măcar gura pentru a cere liberarea fra- «ţilor slavi, cari locuesc în Austria, Ger- «mania şi România. Slovacul, oprimat de «Maghiari, ba chiar şi jidanul din Româ- «nia, se bucură de mai mare libertate nu «numai individuală, ci şi naţională, de cât

www.dacoromanica.ro

«rusul în Rusia; nu mai vorbesc de polo-«nezi, ucrainenĭ, moldovenĭ și caucazienĭ, «dacă nu posedă aceste lucrurĭ chiar mem-«briĭ raseĭ dominătoare. Locuitorul Mos-«coveĭ, care nu poate face un pas fără per-«misiunea poliției, un representant al preseĭ «ruse, a preseĭ patriotice muscălești chiar— «după un semn al celuĭ de pe urmă a-«gent polițienesc, adese orĭ dispare cu pa-«triotismul său, cu averea sa, cu întreaga «sa muncă, fără ca rudele luĭ să poată «afla ceva despre dênsul.»

Broșura aceasta, o repet, a fost respîndită de mine în miĭ de exemplare prin ofițerimea rusă, asemenea mult s'a citit ziarul «*Obșcina*», broșurile și cărțile revoluționare, aduse din Geneva. Adese orĭ am fost martor ocular, cum la Graeve în librărie se înghesuia lumea militară, pentru a cumpăra cărțile depuse acolo. Compturile mele cu librariĭ se urcă în câte-va săptămânĭ la suma de peste câte-va miĭ de leĭ, cu toate c'am lăsat librarilor un rabat de 50 %.

Această aviditate a muscalilor de a se adăpa la isvorul cuvîntuluĭ tipărit liber de orĭ-ce cenzură, în curênd a atras asupra sa atențiunea geandarmerieĭ muscălești.

Generalul Drenteln interveni pe lângă

www.dacoromanica.ro

guvernul român, cerând ca să se interzică librarilor de a vinde cărți rusești, oprite de censura rusească *) La această cerere a șefului militar rusesc din București, guvernul liberal a răspuns că nu poate interzice nimic, de oare ce după constituțiune cuvîntul tipărit e liber în România, dar că autoritatea rusă poate lesne să ordone supușilor săi de a nu cumpără cărți interzise.

Sfatul politicos și sarcastic al guvernului nostru a fost primit de generalul Drenteln, și un ordin a fost dat ofițerilor de a nu intra măcar prin librăriile unde se vênd cărți ruse oprite.

Lucru firesc, că de la data aparițiunei acestui raport, vînzarea cărților a slăbit. Regretam mult această împrejurare, dar misiunea mea nu se mărginea p'atunci numai la organisarea vînzărei prin librari a cărților revoluționare.

In armata rusească cu și amicii mei

*) Aceasta s'a întîmplat în luna August 1878 Și când mă gândesc ca p'atunci aveam resboiul, că în țara noastra mișuia o armată străina de peste 300 000 oameni, iar acum, în anul 1895 un substitut Tufescu, din ordinul unui prefect Gr. Sturza, a putut face perchiziție la un cetățean din Tulcea și 'i a secfestrat niște carți ca scrierea lui Kenan—pe motivul că această carte e oprită de censura muscălească! Ce rușine, ce infamie! Inima mea de român se revoltă când mă gândesc la o ast-fel de lipsă a demnității naționale. Și se zice c'acest Tufescu e încă om tînăr!

www.dacoromanica.ro

aveam mulți prieteni, mai cu seamă în corpul medical aveam chiar tovarăși de pe băncile Academiei medico-chirurgicale din Petersburg. Au trecut ani d'atunci și toți acești tovarăși erau acum doctori militari. unii având chiar grad de maior și de colonel.

M'am întâlnit cu acești tovarăși la București, la Iași, la Ploești. Intâlnirea a fost cât se poate de prietenească. Am vorbit de multe lucruri, și la urmă am convenit că, folosindu-se de situațiunea lor ei sunt datori moralicește a mă ajuta în misiunea mea.

Și iată că cu ajutorul acestor tovarăși am început a răspândi prin cercurile militare cărțile și broșurile mele.

In curând am organisat niște transpoarte regulate de cărți în mii de exemplare, în următorul mod: Crucea roșie avea p'atunci trenurile sale speciale, cari circulau între Petersburg, via Ungheni, și Giurgiu. Medicii crucei roșii 'mi aduceau în strada Teilor cuferile lor de lemn înguste și lungi, văpsite cu culoare neagră și având dintr'o parte crucea roșie reglementară. Aceste cufere erau pline cu scame și bandaje — deșertam acest conținut sub pat, și umpleam cuferele cu cărți și broșuri. După această

www.dacoromanica.ro

operațiune cuferele ajungeau în Rusia, fără nicĭ o revizie pe la vămĭ. Un lucru însă mĕ cam încurca : în curênd odaia d-luĭ Zubcu-Codreanu se umplu cu o așa cantitate de scamă și bandaje, în cât silițĭ am fost să începem deșertarea eĭ.

In această privință ne-a ajutat mult reposatul C. Stanceanu. Cu ajutorul sĕu și permisiunea d-ruluĭ Sergiu transportarăm vr'o două căruțe cu scamă la spitalul de copiĭ, unde aceste obiecte intrară în usul spitaluluĭ.

In curênd însă, lucru firesc, dintr'o parte din cauza unor greșelĭ făcute de noĭ, carĭ sub regimul constituțional perdusem îndemânătnicia de a conspira și lucra în secret, din altă parte, din causa tovarășilor noștri, ofițeriĭ ruși și medicii militarĭ—poliția rusească dă de urma noastră.

Presența mea în România a fost prin urmare descoperită.

Și iată cum :

Intr'o zi mergênd pe strada Colțeĭ mĕ întâlniĭ cu un grup de militarĭ ruși; de o dată din acest grup se desparte un colonel burtos și mĕ privește țintă. Era cu neputință ca să nu 'l bag de seamă; îl privesc, și de o dată burtosul militar se repede la

www.dacoromanica.ro

mine cu brațele deschise, și mĕ îmbrățișează, strigând:

— Amice, tu aicĭ?

Era d. X., tovarășul meu de școală. Il dojenĭi pentru manifestația prea publică a bucurieĭ sale, atrăgându-ĭ atențiunea asupra grupuluĭ de militarĭ, carĭ ne priveau.

Ne am dus împreună la dênsul acasă, unde găsiĭ pe soția sa, care locuia pe timpul resboĭuluĭ la Bucureștĭ. Aceste vizite ale mele fură descoperite de colonelul de geandarmĭ d. Nicolicĭ.

Geandarmul mĕ pândise, și a descoperit în curênd locuința mea. Din acest moment eram înconjurat de spionĭ ruși, atât eu cât și rĕposatul meu amic Zubcu-Codreanu. Firește însă, în curênd noĭ am băgat de seamă aceasta.

Trebuia să luăm mĕsurĭ urgente, trebuia maĭ cu seamă să deșertăm locuința de cărțĭ, carĭ acum zăceau grămadă în odaia noastră. Și apoĭ nu era de glumit. Rușiĭ aveau o stipulațiune cu guvernul român, prin care aveau dreptul de a judeca și a împușca pe orĭ-ce supus rus, găsit pe teritorul român. Lucru logic, că propaganda revoluționară în rândurile armateĭ pe timpul de resboĭ—era o culpă destul de gravă în fața tribunalelor militare, pentru a fi noĭ siguri de

www.dacoromanica.ro

pedeapsa cu moarte, în casul când am cădea pe mâinile rușilor.

Acestea toate ne puseră pe gânduri.

In curênd amicul nostru. Constantin Dobrogeanu, refugiat politic și dênsul, fu furat într'un mod mișelesc de poliția rusească la Galați—și dus la Petersburg*) Aceiași soartă ne aștepta și pe noi.

Sfătuindu-ne, că ce să facem, hotărârăm a schimba domiciliul, dar era deja prea târziu. Venind acasă, am observat că casele noastre cu No. 17 din strada Teilor sunt înconjurate de niște civili, cari în hainele lor particulare aveau prea mult aier de a fi niște geandarmi ruși deghisați. Cu toate astea intrarăm în curte și ne închiserăm în odaia noastră.

Spre seară auzim că cine-va bate la ușă.

— Cine e acolo? întrebă d-rul Zubcu-Codreanu.

*) Intr'o carte intitulata «*Expulsat din țară*», care e deja scrisă, și pe care în curând voi da-o la tipar, voi vorbi pe larg despre amicul meu C Dobrogeanu, despre viața sa de exilat, precum și despre peripețiile dureroase ale vieței mele pana la recunoascerea mea de cetațean român în anul 1886. Voi povesti cum am fost expulsat din țara, pe temeiul cererei ambasadorului rus baronul Stuart, pentru ca am cutezat să scriu un articol în *Telegraful*, cu privire la Basarabia.

Voi povesti de asemenea despre machinațiile spionilor rușI, despre Jacobsohn, P Bucovineanu, Miscenco și alții, precum și de atitudinea unoi ziare române față cu mine și cu spionii ruși

www.dacoromanica.ro

Acı șade farmacistul Codreanu? întrebă o voce.

— Sigur, că-ĭ un spion! 'mĭ zise încet doctorul, și deschise ușa, ca să vază. In acest moment tocmaĭ, în corĭdor ieșĭ și d-na Groza. Necunoscutul era un om gros, roșcat, cu ochĭ vioĭ și pătrunzătorĭ.

— Am ceva să vĕ spuĭ, în secret, zise dênsul, adresându-se către doctor

— Dar pe cine căutați? 'l întrebă doctorul.

— Pe domnul farmacist Codreanu.

— Apoĭ nu sunt eu, căcĭ eu sunt doctor Codreanu, iar nu farmacist.

— Nu face nimic, tocmaĭ pe d-voastră vĕ caut

— Atuncĭ intrați în odaie!

— Pot să vĕ spuĭ și aci?

— Eĭ bine, spuneți ce aveți de zis!

— D-nu Prefect al Capitaleĭ Radu Mihaĭ vĕ poftește la dênsul împreună cu tovarășul d-v. d. Arbore. Eu sunt inspector de poliție, mĕ numesc Nae Cristescu.

Am înțeles tot.

A nu merge la Prefect era cu neputință, dar și a ieși în stradă seara târziu, când știam că împrejurul caselor ne pândesce o droaie de spionĭ, asemenea era cât se poate de riscat. Hotărâsem să comunicăm

www.dacoromanica.ro

inspectorului poliției faptul, fără însă a vorbi deslușit.

— Nu se poate, să venim mâine la Prefect ?

— Vă așteaptă acum. Și apoi, am aci trăsură. Insă nu vom ieși pe din față, căci p'acolo stau spionii ruși, și trăsura ne așteaptă în dosul caselor, unde e portița din strada Scaunelar.

In adevăr știam că există această portiță, care însă a fost închisă și bătută cu cuie, de oare ce nu se întrebuința.

— Dar portița aceea e bătută cu cuie.

— Am deschis'o deja ! răspunse inspectorul de poliție.

Atunci vorbirăm franc cu trimisul Prefectului. Era vădit că poliția română era în cunoștință perfectă atât despre cine suntem, cât și despre faptul că suntem pândiți de spionii ruși.

— Mergem.

Și ieșirăm, urmați de d. N. Cristescu, prin portița din dos. La o distanța de câțiva pași ne aștepta o trăsură de piață. Ne așezarăm și pornirăm... Ca precauțiune d. Cristescu porunci birjarului de a face un mare ocol, trecând mai multe strade, apoi ne oprirăm în strada Plevnei, în dosul pre-

www.dacoromanica.ro

fectureĭ de poliție, și intrând într'o curte, ieșirăm prin niște cotituri în curtea prefectureĭ. Aci ne aștepta Prefectul Radu-Mihaĭ.

Introduși în cabinetul Prefectuluĭ, d. Radu-Mihaĭ, pe care 'l vĕzusem pentru întâia oară, ne privi cu mare atențiune. Apoĭ adresându-se către mine, mĕ întrebă:

— D-v. sunteți Ralea-Arbure?

— Nu, d-le, rĕspunseĭ eu, am pașaport...

— E de prisos să tăgăduiți... Știu că aveți un pașaport pe numele de Aywazow, dar asemenea știu că sunteți Zamfir Arbore.

Și prefectul luă de pe masă un pachet gros de fotografiĭ, și 'mĭ arĕtă o fotografie, a mea.

— Vezĭ, cât seamănă această fotografie cu d ta!... Și acest domn se numește Arbore! adăogă d. Radu-Mihaĭ surîzênd, apoĭ continuă:

— Rușiĭ cer extradarea d-v., adică a d tale și doctoruluĭ Codreanu. A vĕ extrada ar fi o rușine pentru noĭ; sunteți români, de aceia am să vĕ scap, dar trebuie ca imediat să părăsiți Capitala. Ați vĕzut că sunteți înconjurați de gendarmĭ ruși, și la toate gările sunt rĕspândite fotografiele d-v;

www.dacoromanica.ro

mie mi-au trimis peste 90 de bucăți—ia d-le! și Prefectul 'mĭ arătă pachetul cu fotografiĭ...

Dacă veți fi prinși, vĕ vor împușca. Vĕ dăruesc acest pachet cu fotografiĭ, păstrându-mĭ numaĭ una.

— Dar atuncĭ cum voiți ca să părăsim Capitala, ne vor prinde imediat, zise doctorul Codreanu.

— M'am gândit la asta. Acum Cristescu, inspectorul meu, are să vĕ trans porte d'aci, într'un loc, unde veți sta câte va zile, apoĭ am să vĕ pornesc spre Muntenia, pe unde nu sunt rușiĭ. Acolo veți sta, până ce rușiĭ se vor curăți din țară.

Am mulțumit Prefectuluĭ român, care ne scăpă de moarte sigură, și am rĕmas quasi-arestați la prefectura poliției. Noaptea, pe la unu, am fost transportați la spitalul de copiĭ, unde d-ru Sergiu ne primi și ne instală într'o cameră particulară. Am stat la acel spital vr'o cincĭ-șase zile, apoĭ tot noaptea am fost porniți la Chitila, unde am luat trenul spre Pitești. La gară d. N. Cristescu ne oferi, din partea Prefectuluĭ câte 200 leĭ la fie-care.

— Mulțumiți d-luĭ Prefect, am rĕspuns noĭ, *bani nu ne trebuesc. căcĭ avem.*

— Dar poate aveți puținĭ!

www.dacoromanica.ro

— Nu, avem destuĭ banĭ!

D. Cristescu nu maĭ insistă, și luă de la noĭ rĕmas bun. Trenul porni spre Pitești...

www.dacoromanica.ro

XXI.

MOARTEA DOCTORULUI ZUBCU-CODREANU

In tren ne gândiam, încotro să mergem. La Curtea de Argeș aveam pe un prieten, d-rul Russel, refugiat politic ca și noi. Era firesc deci, să ne gândim la el.

— Eu plec la Curtea de Argeș! îmi zise în fine Zubcu-Codreanu.

Eu nu mă hotăream. Lăsasem familia la Ploești, într'o casă din strada Câmpina, unde se știa deja situațiunea mea. Nu puteam s'o las neîngrijită și părăsită la discreția spionilor ruși, cari foarte lesne puteau să descopere refugiul ei. De aceia tocmai, înainte de a pleca, mă sfătuisem cu răposatul doctor C. Stanceanu, și dênsul mi propusese ca să aleg de refugiu sa-

www.dacoromanica.ro

tul Bucova de lângă Ploești. Acolo era proprietar un amic al doctorului, d. C. A. Filitis. Trăind în casele proprietarului, aproape de Ploești, puteam la orî-ce moment să mĕ reped la familia mea. Această propunere 'mĭ convenĭ, și am rugat pe doctorul Stanceanu, să previe pe amicul sĕu.

Pe drum spre Pitești luaĭ hotărîrea de a merge la Bucova. Impărtășiĭ hotărîrea mea amiculuĭ meu de voiagiu. El nu mĕ sfătuia să plec îndărăt, dar la urma urmelor ajungând la Ghergani și vĕzênd că sunt decis a mĕ întoarce, mĕ sfătui ca cel puțin să nu plec cu calea ferată, unde geandarmiĭ rușĭ mĕ puteau aresta, ci via Tîrgoviște.

Așa am și făcut. Ne sărutarăm, ne luarăm rĕmas bun..... Vaĭ, nu mĕ gândeam p'atuncĭ că nu ne vom maĭ întâlni nicĭ o dată, că în curênd moartea crudă va răpi din sînul nostru pe iubitul meu amic, și că eu..... eu voĭ fi acela, care va avea să 'ĭ scrie necrologul, pentru a vesti tinerimea din Basarabia, că cel maĭ bun, cel maĭ deștept și cel maĭ cinstit din fruntașiĭ sĕĭ s'a stîns.....

La Ghergani luaĭ diligența, și plecaĭ spre Tîrgoviște, unde am și sosit, iar a douĕ zi am angajat o trăsură cu patru caĭ, pentru a mĕ duce la Bucova.

www.dacoromanica.ro

Noaptea târziu ajunseĭ în fine la locul de destinație; trecând prin Ploești n'am îndrăsnit să mĕ opresc, pentru a'mĭ vedea nevasta și copiĭ. Mĕ temeam, că casa e supravegheată de spioni ruseștĭ, ceia ce a și fost, și că prin urmare în loc de a liniști familia o voĭ neliniști și maĭ mult. Din altă parte, știam curagiul soției mele, care știindu-mĕ în primejdie, știa că dênsa singură rĕmâne pentru a crește copiiĭ, în casul vre-uneĭ nenorociriĭ ce mi s'ar întâmpla.

Așa dar plecaĭ direct spre Bucova. In căsuțele proprietaruluĭ nu găsiĭ pe stăpîn, care era la Bucureștĭ, dar știrea despre sosirea mea venise deja și totul a fost gata pentru a mĕ adăposti.

Mulțumesc din suflet scumpuluĭ meu amic C. A. Filitis pentru ospitalitatea sa, îĭ mulțumesc pentru toate ce a făcut pentru mine, un refugiat prigonit, îĭ mulțumesc și maĭ mult, pentru că 'mĭ a dovedit că totuși, dacă rarĭ sunt oameniĭ de inimă ca domnia sa, în societatea cultă română, eĭ tot există, n'au dispărut de pe pământul sfînt al patrieĭ mume. Am cunoscut maĭ apoĭ pe mulțĭ din aceasta pătură socială de la noĭ, am cunoscut pe însuși marele democrat C. A. Rosettĭ, care în viața

www.dacoromanica.ro

sa a mâncat și el pânea amară a exilatului—dar vaĭ..... n'am găsit în eĭ inima de aur a luĭ C. A. Filitis! Isbênda, triumful ĭ-a amețit, și din inima lor de democrați s'a secat isvorul sfinteĭ iubirĭ pentru ceĭ goniți și ceĭ persecutați. De judecat—nu-ĭ judec, constat numaĭ faptul. Și apoĭ cine știe, dacă noĭ. ăștia, nihiliștiĭ, triumfând, n'am fi devenit la rêndul nostru egoiștĭ? Omul e om, și.. *nihil humanum mihi alienum puto!*

Chiar a două zi a sosit la Bucova d. C. A. Filitis, și atuncĭ am făcut cu el cunoștință. Ca om perfect educat, d-sa nicĭ că 'mĭ-a arĕtat măcar câtă neplăcere face unuĭ om o asemenea împrejurare. Din contră, vĕzêndu-mĕ trist și cam abătut, d-sa a înțeles că sunt îngrijit de familie și singur 'mĭ-a propus să plece și să visiteze la Ploeștĭ pe soția mea și copiiĭ meĭ.

Eram prea avid de a afla ceva despre familie, și m'am folosit, ca un om, egoist, de această propunere. Maĭ mult de cât atât, 'ĭ-am mărturisit luĭ C. A. Filitis că am cufere cu cărți revoluționare acasă, și mĕ tem ca nu cum-va guvernul român să fie silit să consimtă ca să se facă perchiziție la mine; de aceia 'l rog să dispună

www.dacoromanica.ro

că acele cărți cu cufere cu tot să fie ridicate d'acolo și ascunse la dênsul.

D. C. A. Filitis, fără măcar să 'l rog mult, a consimțit la toate; și mai mult de cât atât, a hotărît că dênsul în persoană va supraveghea transportarea cărților, ne voind a pune în această delicată afacere în cunoștință pe niște slugi de casă, cari în general sunt guralivi.

In aceiași zi, d-sa a plecat la Ploești, unde a visitat familia mea și a ridicat cuferele cu cărțile, transportându-le la dênsul acasă. Imi era rușine, vêzênd cum dênsul cu mânile sale delicate se sforța a da jos din trăsură niște cufere mari și grele, pline de cărți. Era prea mult, prea de tot abuzasem de inima sa nobilă.

Puțin după aceasta hotărîsem de a mĕ muta pe furiș la Ploești, plănuind de a sosi acasă noaptea, fără ca să fiu observat, apoi să trăiesc închis, fără a ieși din casă, așa ca nimeni den vicini să nu știe macar despre existența mea.

Așa și făcui. Prin intermediul d-torului C. Stanceanu știam tot ce se petrecea la București, am aflat că poliția română a dat de știrea autorităților rusești că ambii refugiați politici au dispărut din casa unde locuiau, că nu se știe unde au fugit. Spionii ruși

www.dacoromanica.ro

supravegheau pe la gări, căutau prin strada Teilor, dar de urma noastră n'au mai putut da.

Eu unul trăiam închis în casă în Ploești.

In ziua de 2 Ianuarie 'mi veni o știre groasnică, care ca fulgerul m'a trăsnit. D-rul Russel 'mi scria din Curtea de Argeș că în ziua de 31 Decembrie a murit amicul meu doctorul Niculaï Zubcu-Codreanu.

Bietul meu amic, sdruncinat moralicește, a sosit la Curtea-de-Argeș foarte abătut. In ajunul plecăreï sale din București, dênsul mersese la d. Dumitru Brătianu și 'i dusese un tablou din partea vechiuluï sĕu coleg Ferdinand Gambon, deputat în parlamentul frances; acel tablou 'l am adus eu din strĕinătate. Cu ocasiunea acesteï însărcinări, d-torul Codreanu avea să sondeze puțin pe omul de stat, în ceia ce privește posițiunea refugiaților noștriï din Basarabia. D-nu D. Brătianu 'l ascultă foarte rece și apoï 'i declară, că statul român nu poate să dea adăpost unor nihiliști, că nihiliștiï sunt primejdioși tutulor statelor, și că apoï, a se certa cu un stat așa de puternic ca Rusia, ar fi o nebunie, că basarabeniï trebue să îndure soarta lor cu resemnațiune

Această părere a unuï om de stat, ne

www.dacoromanica.ro

explica foarte lămurit, că noi, românii din Basarabia, n'avem ce aştepta de la fraţii noştrii, a căror libertate au plătit-o străbunii noştrii, Românii de la hotarele Nistrului şi a Prutului, cu sângele lor, cu perderea drepturilor lor de naţionalitate. Şi că trebue pururea, până la ultima picătură de sânge, până la ultima răsuflare să îndurăm cu resemnaţiune soarta noastră istorică. Buni sunt orheienii, când despre vitejia lor povestesc cărţile noastre istorice, — dar copiii acestor eroi, pribegi în patria muma, sunt nişte — *nihilişti primejdioşi*.

O patrioţi!

Visita la D. Brătianu, produsese o impresie adâncă asupra amiculuĭ meu doctorul Zubcu-Codreanu. Sub impresiunea acesteĭ visite el 'mĭ zicea, că nu e nimic de aşteptat de la fraţii noştrii din patria-mumă, că nicĭ speranţa de a fi recunoscut ca cetăţean nu 'ĭ rămâne, iar neîncetăţenit dênsul şi noi toţi vom rămânea pururea sub primejdia de a fi alungaţi din ţară la cea dintâĭ cerere a guvernuluĭ muscălesc. Maĭ optimist, eu 'ĭ arătam conduita frumoasă faţă cu noi a prefectuluĭ Radu-Mihaĭ, 'ĭ ziceam că totuşi am fost scăpaţi, că ni se arătase o bunăvoinţă mare, şi cu

www.dacoromanica.ro

timpul vom putea căștiga simpatia oamenilor zileĭ.

— Ce fel, doară au suferit și eĭ. Aŭ fost exilați, s'au luptat, sunt democrați!

In zadar; dênsul îmĭ obiecta că toate acestea s'au uĭtat de oamenii zileĭ, că puterea schimbă pe oamenii ceĭ maĭ virtuoși, că democrații de cârmă isbutind să realiseze o parte din idealul lor de la 48, acum sunt cuprinși de frică, pentru ca să nu compromită cele realisate, că eĭ din oamenii evoluțiuneĭ au devenit oamenii reacțiuneĭ, țiind a păstra cele dobîndite, și prin urmare nu e de așteptat absolut nimic de la eĭ.

La aceste meditații juste — eu unul nu puteam răspunde nimic, căci aceasta era și convingerea mea nestrămutată. Timpul a consfințit, a confirmat această convingere, aducând cu sine și o lovitură mult maĭ crudă—anume aceia, că de atunci în coace m'am convins, că țara mea n'a fost și nu este o țară eminamentă democrată, ci din contră, o țară a boerilor și a iloților.

Opera uriașă a generațiuneĭ de la 48 a trecut peste capetele poporuluĭ român ca o furtună, care n'a curățit aerul infectat de fanarioțiĭ, de cât pentru un moment foarte scurt — adică pe timpul cât au trăit fra-

www.dacoromanica.ro

ții Brătieni, Rosetti și măreața figură a genialuluĭ Mihail Kogălniceanu.

Au murit titanii—și au remas pigmeiĭ!

Să mi se ierte această deraiare de la subiect; — amintirile trecutuluĭ fac involuntar să 'ți restabilești în memorie întregul complex al gândurilor și al simțimintelor, carĭ umpleau sufletul tĕu într'un anumit moment al vieței.

Și apoĭ, ultimile momente din viața petrecută cu amicul meu doctorul Zubcu-Codreanu îmĭ sunt scumpe, ele au rĕmas gravate în memoria mea.

Sosind la Curtea-de-Argeș, Niculaĭ-Codreanu s'a îmbolnăvit de pneumonie complicată cu o pericordită acută. In noaptea de 31 Decembrie 1879 pe la orele 11, el 'și a dat obștescul sfîrșit.

«Murind, sunt adânc mâhnit, că n'am a«vut timpul să fac ceva pentru țară. Spe«ranța e în copiĭ voștriĭ. Stăruiți ca din «eĭ să nu iasă oameni carĭ rostesc vorbe «frumoase: ci să devie adevĕrați luptătorĭ «pentru sfînta causă a poporuluĭ.»

In ultima zi a crudeĭ sale boale, a venit la dênsul preotul, un amic al rĕposatuluĭ, pentru a'l griji. La spovedanie, bolnavul muribund a zis, adresându se către preot:

— N'am ce să mĕ spoveduiesc, părinte.

www.dacoromanica.ro

Rĕu în viață n'am făcut nimĕnuĭ, nicĭ o fată sau femeie n'am necinstit; viața altuia n'am nesocotit, de trăit n'am trăit pe socoteala munceĭ altor oameni, de cât în copilărie. Poate că cu cugetul am greșit uneorĭ, dar pentru aceste cugete Dumnezeu mĕ va ierta! Fiĭ pe pace!....

Și preotul, care aducea omuluĭ în aceste momente supreme ale vieţeĭ ultimele consultațiunĭ ale religiuneĭ, plângea la căpătĭul muribunduluĭ.

Înainte de a murĭ, rĕposatul a dispus ca să fie înmormântat civil, adică fără ceremonia religioasă. Episcopul Ghenadie a crezut însă de cuviință a nesocoti dorința rĕposatuluĭ, și înmormêntarea s'a făcut după ordinele sale cu ceremonie religioasă. Aflând despre această călcare a voinţeĭ rĕposatuluĭ, d-niĭ C. Istrati, fostul inspector superior al învĕțămêntuluĭ, d. A. T. Laurian și încă câțĭ-va domnĭ, au tipărit în *Românul* de la 25 Ianuarie 1879 un protest, iscălit de eĭ, în care protestaŭ contra celor făptuite de către P. S. S. Episcopul de Argeș.

www.dacoromanica.ro

XXII.

IARĂ-ȘI LA HOTARELE BASARABIEI

După moartea luĭ Codreanu un mare gol s'a făcut în mijlocul nostru. Perderea noastră a fost cu atât maĭ dureroasă, cu cât în ajun, precum am zis, spioniĭ ruși, contrar drepturilor ginților, au furat chiar de pe teritorul țĕreĭ pe un alt valoros amic al nostru, C. Dobrogeanu.

Pe unul ni-l răpit — moartea!

Pe altul—sbiriĭ Rusieĭ.

Și unul, și altul au fost perduți pentru noĭ. A spera, că amicul nostru C. Dobrogeanu va putea scăpa din ghiarele Rusieĭ, a nădăjdui că va găsi în sine destulă tărie de caracter pentru a nu despera, destulă energie pentru a înfrunta grosnicul

www.dacoromanica.ro

stăvilar—oceanul de ghiață, și, într'o luntrișoară să fugă în Norvegia, iar de acolo acasă — era prea imposibil. Și de aceia tocmaĭ, nicĭ unul din noĭ nu maĭ avea această zadarnică speranță.

Din altă parte, știrĭ grave ne veneau din Rusia, acolo s'a încins o luptă de moarte între partidul revoluționar și guvernul autocrat. Din Moscova în curênd sosi un delegat, care ceru ca să transportăm prin granița de la Prut o tipografie, necesară pentru tipărire de foĭ volante revoluționare; tipografia aceasta în curênd a sosit la Galați. Asemenea d Dragomanow, fruntașul propagandeĭ naționaliste rutene, trimisese pe amicul sĕu d. Malevaniĭ pentru a transporta o mare cantitate de cărțĭ.

Aceste două însărcinărĭ mĕ siliră să ies din ascunzĕtoarea mea, și riscând chiar de a cădea în mânile spionilor rușĭ, am plecat spre granița de la Prut.

Sosind la Galați, găsiĭ acolo pe d. Malevaniĭ, un om de o energie excepțională. Cu ajutorul acestuĭ om, am rĕușit să trecem dincolo de Prut în câte-va zile maĭ multe miĭ de cărțĭ, și 4 puduri de litere, și alt material de tipografie, chiar sub nasul spionilor rușĭ.

Ne rĕmăsese acum să trecem numaĭ ma-

www.dacoromanica.ro

șina de tipografie, și nu ne puteam felicita în de ajuns de isbândă. Dar a trece o mașină era lucru foarte greu. Pentru a fi siguri de succes, convenirăm cu d. Malevanii ca dênsul să plece în Basarabia, și să se înțeleagă acolo cu cine-va din proprietarii de moșii, însărcinându-l cu primirea din străinătate a unei mașine agricole. Malevanii plecă, și peste un timp destul de scurt se întoarse, îndeplinind însărcinarea. Atunci cumpărarăm două mașini de semănat, și desfăcând mașina de tipografie în bucăți, împachetarăm toate la un loc și le expediarăm la stația Reni, totul cu fractul: «*mașine agricole*».

La vama muscălească nu s'a observat absolut nimic; mașinele noastre pentru semănat au făcut ca și cilindrul și cele-l-alte bucăți din mașina de tipografie să fie privite drept părțile unei mașine agricole.

Așa dar am isbutit și cu această expediție.

Acesta însă a fost ultimul transport la care am luat eu parte.

In curênd după acesta bietul Malevanii a fost arestat la Odesa, și trimis în Siberia, unde a murit acum trei ani.

In Rusia domnea Țarul cu sbirii sĕi, și *Comitetul executiv* al partiduluĭ revoluțio·

www.dacoromanica.ro

nar. Propaganda prin scris și grai a încetat, dând loc uneĭ lupte fără seamăn între Țarul, înconjurat de miĭ și miĭ de baionete, apărat de miĭ și miĭ de geandarmĭ, și representanțiĭ Comitetuluĭ revoluționar.

In această luptă groasnică Țarul 'șĭ-a perdut viața. Nu 'l au putut scăpa nicĭ geandarmĭ, nicĭ șirurile dese de baionete!

Iar pe tonul sombru a acesteĭ lupte—să clătinau cadavrele celor spânzurațĭ.

Moarte pentru moarte—deveni lozinca desperaților!

www.dacoromanica.ro

XXIII

CONCLUSIUNE

«Isvorul compătimireĭ noastre pentru su-
«ferințele oamenilor, scrie Adam Smidt în
«opera sa «*Teoria simțurilor morale*»—
«reșede în capacitatea noastră de a ne în-
«chipui în locul acestor oameni, în posi-
«bilitatea ce posedăm de a resimți același
«lucru, pe care îl simt acești oameni. Când
«vedem pe cine-va lovit, într'un mod fi-
«resc simțim lovitura dată Când publicul
«privește la circ, clătinându-se pe funia
«întinsă orizontal un acrobat, involuntar
«unii din spectatori repetă mișcările lui.
«Oamenii de o constituție delicată, cu nervi
«impresionabili, privind la niște răni simt
«durere în partea corpului, rănită, de și
«corpul lor e sănătos... Oamenii puternici,
«vînjoși, adesc-ori simt durere de ochi, când
«privesc în ochii celor ce sufer...

www.dacoromanica.ro

«In sufletul nostru se naşte compătimi-
«rea nu numaĭ în casurĭ când suntem mar-
«torĭ ocularĭ aĭ suferinţelor, ci orĭ ce impre-
«siune produsă asupra oamenilor streinĭ
«nouĕ, este, adese orĭ, resimţită de noĭ....
«Simpatia se redeşteaptă în sufletul nos-
«tru chiar când auzim de suferinţele al-
«tora, fără ca să fim martorĭ aĭ acestor su-
«ferinţe. Adese orĭ pasiunile se transmit
«spontaneu de la om la om, fără ca pre-
«alabil să se redeştepte conştiinţa, care a fost
«atinsă de aceste pasiunĭ. Aşa de pildă,
«privind p'un om trist, abătut, noĭ devenim
«asemenea trişti, abătuţĭ, fără a cunoaşte
«causa tristeţeĭ sau abatereĭ, care ne a
«impresionat; tot aşa, adese orĭ, privind o
«fisionomie care rîde—începem a rîde, fără
«a şti causa rîsuluĭ, care ne-a impresionat.»

Observaţiunile luĭ Adam Smidt — sunt întocmaĭ conforme cu adevĕrul. Pe temeiul acestuĭ adevĕr, sunt convins, că cetitorul acestor amintirĭ va resimţi în sufletul sĕu o compătimire pentru aceĭ tinerĭ din imperiul rus, carĭ jertvindu-şĭ viaţa au mers ca apostolĭ creştinătăţeĭ în mijlocul celor desmoşteniţĭ, ducându-le speranţa în mântuire.

Compătimind cu aceştĭ tinerĭ, ieşiţĭ din rândul poporuluĭ român din Basarabia, din sinul nenorocituluĭ popor polon, rutean, geor-

www.dacoromanica.ro

gian, rus—el va resimți ceia ce au suferit și sufer acești tineri, înmormântați în temnițele Rusiei, pierduți în pustietățile Siberiei, îngropați în ocne, ziditi în celulele solitare ale fortărețelor.

Un cuvênt de compătimire pentru soarta acestor luptători—iată tot ce cer eu de la cetitorul meu.

Adam Smidt în opera sa mai sus citată zice: «simpatia, compătimirea, sunt isvorul moralei umane »

«Oamenii cari compătimesc suferințele altora, sunt cei mai vîrtuoși.»

Mântuitorul lumei, incomparabilul Isus Cristos a zis: *Aceasta este porunca mea, ca să vĕ iubiți unul pe altul, precum eu v'am iubit pre toți. Mai mare dragoste de cât aceasta nimeni nu are, ca să'și pună cine-va viața sa pentru semenii sei.*

Și ce au făcut acești români, georgeni, ruteni, poloni, ruși—dacă nu 'și au jertfit viața lor pentru norodul lor?

Ce au făcut aceste fete sublime — dacă nu 'și au dat viața pentru națiunea lor!

«*Mai mare dragoste de cât aceasta nimeni nu are* »

SFÎRȘIT

www.dacoromanica.ro

Conţinutul volumuluĭ

	Pagina
In loc de prefață	7
Procesul conspirațiuneĭ luĭ Neciaeff . .	52
Michail Bacunin	83
Extradarea luĭ Neciaeff	101
La granița Basarabieĭ —Eugeniu Lupu .	114
Predarea luĭ Neciaeff, mórtea luĭ . .	122
Reorganisarea partiduluĭ nihilist . .	133
In popor	144
Tipografia secretă, cărți și broșurĭ revoluționare	151
Niculaĭ Iouconsky	158
Atentatul contra spionuluĭ și arestarea mea	177
Iarășĭ la hotarele Basarabieĭ	188
Doctorul Niculaĭ Zubcu Codreanu . .	204

www.dacoromanica.ro

Pagina

Arestarea revoluționarilor 221
Femeia nihilistă 225
Lucrătorul Petru Alexeeff . . . 279
Vera Zasulică 287
Procesul celor 193 socialiști 311
Lasciate ogni sperantia voi ch'enrate . 333
Teroriștii 380
Propaganda în armata rusească . . . 386
Mórtea luĭ Zubcu-Codreanu . . . 410
Iarăși la hotarele Basarabieĭ 420
Concluziune 424

www.dacoromanica.ro

Biblioteca Romanelor Celebre

Colecţiunea Samitca

Trebuinţa crescènda de lectură a publicului român nefiind satisfacuta prin scrierile originale, cititorii sunt nevoiţi sa recurga la acele traduceri faia valóre ale unor romane straine mediocre cari furnică prin fascicule în mâinile tuturora.

In stramatate, asemenea scrieri aŭ fost cu totul înlocuite cu operile nemuritóre ale unuĭ Balzac, Flaubert, Daudet, Guy de Maupassant, Dickens, Dostoievsky, Tolstoi, etc. La noi toţi cei ce nu cunosc limbile straine sunt cu totul lipsiţi de placerea de a gusta frumuseţea unei opere de valóre

Sub titlul de

Biblioteca Romanelor Celebre

ne propunem a publica într'o romànésca corecta pe principalii representanţi aĭ romanului modern Scopul nostru e a oferi cititorilor o lectura interesanta într'un cadru emmamente artistic. De aceea nu vor figura în acésta colecţiune de cât capdopere recunoscute prin valórea lor literară şi prin coprinsul lor atragetor, opere cari prin profunzimea observaţiunilor, pitorescul descripţiunilor şi înalţimea tendenţelor vor remâne nemuritóre, fund cristalizarea în prosă a suferinţelor, ilusiunilor şi idealurilor omeneşti din tóte timpurile.

Cu modul acesta cititorul va avea ocasiunea a face cunoştinţa cu productiunile cele maĭ remarcabile în domeniul romanuluĭ, în care tóte curentele literare vor fi representate prin ceea ce aŭ produs maĭ desăvîrşit.

www.dacoromanica.ro

Ca să conservăm forma clasică a acestor scrieri, am încredințat traducerea lor unor buni cunoscători ai limbilor străine și a celei române. Tóte romanele vor fi traduse direct din limba originală și într'o formă românéscă cât se póte de fidelă și de îngrijită, ca ast-fel să ramâie în limba nóstră.

Și pentru ca ori-cine să póta cumpăra aceste cărți am pus prețul surprinzător de ieftin de 1 leŭ și 50 bani unor volume cari, mai tóte, vor trece peste 300 pagini și cari chiar în Franța se vînd cu 3 lei 50. Sub raportul execuțiunii tipografice vom căuta să fim la înălțimea publicațiunilor de asemenea natură din străinătate.

Prima serie, coprinzând capdoperele romanului *francez*, se va compune din volumele următóre:

Alphonse Daudet,	Fromont & Risler
Gustave Flaubert,	Dómna Bovary
Guy de Maupassant,	Bel-Ami
Emile Zola,	Germinal
Paul Bourget,	Discipolul
Ludovic Halévy,	Abatele Constantin
Honoré de Balzac,	Eugenia Grandet
George Sand,	Mocirla diavolului, Mica Favetta și François le Champi
Prosper Mérimée,	Colomba Carmen
Benjamin Constans,	Adolphe
Abbé Prévost,	Manon Lescaut
Le Sage,	Diavolul șchiop

Volumele din acésta prima serie vor apare la intervale de două luni. Acestei serii vor urma altele, cari vor fi succesiv consacrate romanului *englez, rus, german, scandinav* și *italian.*

Primul volum va apare la începutul lunei Februarie 1896 și va conține:

FROMONT & RISLER
de
Alphonse Daudet

Acest roman, încoronat de Academia franceză a întemeiat reputațiunea ilustrului scriitor și i-a câștigat sutimi de mii de cititori în tótă lumea.

RALIAN și IGNAT SAMITCA
Editori în Craiova.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA DE POPULARIZARE

PENTRU

LITERATURA, STIINTA, ARTA

---

ublicaţie periodică

p popularizarea în romîneşte a operilor mari n literaturile străine, pe un preţ surprinzător de eftin.

---

re volum conţinînd 100—130 pagine, şi biografia autorului; se vinde separat şi costă numai 30 bani.

INVITAŢIUNE LA ABONAMENT

Pentru numerile ce vor apare în cursul anului 1896

Numeroşii noştri cititori, au putut aprecia cât de riguros am urmat programul nostru. varietatea în alegerea operilor de valoare. Toţi se vor putea convinge, că pentru întaia data în ţara romanească, s'a făcut o întreprindere de asemenea natură, unde, pe un preţ aşa de ieftin, se poate pune ori-cine în curent cu productele cele mai desavarşite straine

Natural, n'am împlinit de cît o mica parte din programul nostru.

Daca numarul volumelor aparute pîna acum n'a fost ecsorbitant — de alt-fel devisa noastră este. *non multa sed*

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL DE EDITURA
RALIAN ŞI IGNAT SAMITCA, CRAIO.

Colecţiunea 8⁰ a scrierilor originale:

Traian Demetrescu, *Iubita*, roman inedit . . Leï 2
Dumitru Stancescu, *Glume şi Porcşti*, cu o scrisoare de la A. Vlahuţa. » 2
Sofiea Nădejde, *Fie-care la rîndul său*, nuvele 2
Virgiliu N. Cişman, *Din anii tinerĕ*, poezii . » 1
Traian Demetrescu, *Privelişti din viaţă*, . . » 2
Z. C. Arbure, *In Exil*, cu 4 portrete în text . » 2

Din aceste volume s'au tipărit exemplare pe hîrtie vel cu semnatura autografa a autorilor a Lei 3,50, precum exemplare în legatura speciala foarte eleganta pe preţul Lei 6.

Poezii de Cişman costa broşate în ediţia velina nur Leï 2,50, iar legate în legatura originala Lei 5.

Sub presa în aceeaşi colecţie:

Dumitru Teleor, *Realiste*, poezii . . . . . .

Fie-care din aceste volume se poate procura şi direct la editori, trimiţîndu-se costul în mărci sau mandat poşt Expedţia se face franco.

www.dacoromanica.ro